

ATATÜRK ŞİİRLERİ VE ATATÜRK ŞİİRLERİ ANTOLOJİLERİ:
TÜR, İÇERİK, İMGELEM

ÖZCAN KAYA

BOĞAZİÇİ UNIVERSITY

2015

ATATÜRK POEMS AND ANTHOLOGIES OF ATATÜRK POEMS:
GENRE, CONTENT, IMAGERY

Thesis submitted to the
Institute for Graduate Studies in Social Sciences
in partial fulfillment of the requirements for the degree of

Master of Arts
in
Turkish Language and Literature

by
Özcan Kaya

Boğaziçi University

2015

DECLARATION OF ORIGINALITY

I, Özcan Kaya, certify that

- I am the sole author of this thesis and that I have fully acknowledged and documented in my thesis all sources of ideas and words, including digital resources, which have been produced or published by another person or institution;
- this thesis contains no material that has been submitted or accepted for a degree or diploma in any other educational institution;
- this is a true copy of the thesis approved by my advisor and thesis committee at Boğaziçi University, including final revisions required by them.

Signature.....

Date14.06.2015.....

ABSTRACT

Atatürk Poems and Anthologies of Atatürk Poems: Genre, Content, Imagery

Starting with “Ordunun Destanı” written by Mehmet Emin Yurdakul in 1915, till these days, Atatürk poems have been written for exactly hundred years. Throughout this time, thousands of poems have been written and tens of anthologies have been compiled. This thesis analyses Atatürk poems focusing on their genre, content and imagery by means of anthologies of Atatürk Poems. It tries to give some answers to the primary questions that come to mind about this field and these poems. The thesis traces the historical progress of Atatürk Poems in order to explain how they emerged, what they mean, when they were published, why they have changed through time and how they have been perceived. In addition, putting forward that Atatürk poems were written about particular topics using common generic features, this thesis proposes a poem periodization and a categorization of content different from the studies conducted before. It also questions that Atatürk poems were written or encouraged to be written according to Kemalist ideology considering the poems and secondary sources about poems. The thesis claims that Atatürk Poems were produced within the thematic boundaries of the official ideology of the Turkish Republic by intending to propagandize and they were written as a subgenre settled through time.

ÖZET

Atatürk Şiirleri ve Atatürk Şiirleri Antolojileri: Tür, İçerik, İmgelem

Mehmet Emin Yurdakul'un 1915'te kaleme aldığı "Ordunun Destanı"ndan günümüze, tam olarak 100 yıldır, Atatürk şiirleri yazılmaktadır. Bu süre boyunca binlerce şiir yazılmış, onlarca antoloji derlenmiştir. Bu tez, Atatürk şiirleri antolojileri aracılığıyla Atatürk şiirlerini tür, içerik ve imgelem özelliklerine odaklanarak inceler. Bu şiirler ve bu alan hakkında akla gelebilecek ilk soruları cevaplamaya çalışır. Atatürk şiirlerinin nasıl ortaya çıktığını, neyi anlattığını, ne zaman yayımlandığını, zamanla neden değiştiğini ve nasıl alımlandığını açıklamak amacıyla şiirlerin tarihsel gelişiminin izini sürer. Bunlarla beraber, Atatürk şiirlerinin belirli konular etrafında ve yaygın türsel özelliklerle yazıldıklarını ileri sürerek bu alanda daha önce yapılmış çalışmalardan farklı bir şiir dönemselleştirmesi ve içerik tasnifi önerir. Bu tez ayrıca, Atatürk şiirlerinin, Kemalist ideolojiyle yazıldığını ya da yazılması için teşvik edildiğini, şiirler ve şiirler hakkında yazılmış ikincil metinler üzerinde düşünerek sorgular. Atatürk şiirlerinin, resmî ideolojinin izleksel sınırlarında üretildiğini, propaganda amacı yüklendiğini ve zamanla yerleşen kalıplarla bir alt tür haline gelerek yazıldığını iddia eder.

TEŞEKKÜR

Birçok değerli kişinin yardımı olmadan bu çalışmanın ortaya çıkması mümkün değildi. Bu çalışmayı oluşturan fikirler, Erol Köroğlu'nun hazırladığı ufuk açıcı bir yüksek lisans dersinde ortaya çıktı. O günden itibaren, yazdıklarımı sabırla okuyan, bana inanan ve destekleyen danışmanım Erol Köroğlu'na tüm emeği, katkıları ve bana öğrettikleri için teşekkür ederim. Ayrıca, bu çalışmayla ilgili fikirlerim henüz olgunlaşmamışken beni dinleyen ve cesaretlendiren Duygu Köksal'a teşekkürü borç bilirim.

Bu çalışmanın bir kısmını benim aşırı heyecanlı olduğum bir konferansta dinleyen ve güzel düşüncelerini benimle paylaşan Olcay Akyıldız, Fatih Altuğ ve Mehmet Fatih Uslu'ya sonsuz minnettarım. Yine başka bir buluşmada, fikirlerini benimle paylaşan Zeynep Uysal'a ve bu çalışmanın son şeklini almasında katkısı bulunan Halim Kara'ya teşekkür ederim.

Ayrıca, lisans eğitimime başladığım ilk andan itibaren Boğaziçi Üniversitesi'nde geçirdiğim günlerde, bilgisi ve sevgisiyle öğrettiği her şey için Nüket Esen'e minnettarım. Bu çalışma vesilesiyle kendisine ve ayrıca Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün tüm kıymetli akademisyenlerine teşekkürü borç bilirim.

En yorgun günlerimde kahrımı çeken ve Lenin için yazılan Rusça metinleri incelememe yardımcı olan Tanya'ya, en karamsar günlerimde sohbetiyle zihin açan ev arkadaşım Enis'e ve yoğun çalışma günlerimi kolaylaştıran çalışma arkadaşlarıma minnet duyuyorum.

Son olarak, her an beni koşulsuz bir şekilde destekleyen ve bundan sonra da her an yanımda olacaklarından emin olduğum aileme teşekkür ederim.

Bu çalışmanın bütün kusurları ve eksikleri bana ait olduğu gibi çalışmanın dikkate değer yönleri varsa bunların tamamının yukarıda teşekkürlerimi sunduğum değerli insanlar sayesinde ortaya çıktığını belirtmeliyim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	iii
ÖNSÖZ	viii
BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
1.1 İncelenen antolojilerin değerlendirilmesi.....	1
1.2 Atatürk ve Atatürk imgesinin tarihsel serüvenine bir bakış	9
İKİNCİ BÖLÜM: BİRİNCİ KRONOLOJİK DÖNEM: ATATÜRK	
HAYATTAYKEN YAZILAN ŞİİRLER	25
2.1 Tür: Genesis.....	25
2.2 İçerik: Ulus inşa sürecinde Atatürk şiirleri.....	35
2.3 İmgelem: Kaostan kozmosa “Atatürk” imgeleminin kurulumu.....	54
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İKİNCİ KRONOLOJİK DÖNEM: 1938’DEN 1950’LERİN	
SONUNA DOĞRU YAZILAN ŞİİRLER.....	67
3.1 Tür: Ağıt ve mersiye etkisi.....	67
3.2 İçerik: “Sana ağıt değil, destan yaraşır”	74
3.3 İmgelem: Koruyucu ruh	89
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ÜÇÜNCÜ KRONOLOJİK DÖNEM: 27 MAYIS	
1960’DAN SONRA YAZILAN ŞİİRLER	108
4.1 Tür: Hicviye ve taşlama etkisi.....	108
4.2 İçerik: Bitmeyen savaş	116
4.3 İmgelem: Siyaset üstü şikâyet mercisi	125
4.4 1980 sonrası.....	128
BEŞİNCİ BÖLÜM: ATATÜRK ŞİİRLERİNİ ALT TÜR OLARAK OKUMAK:	
ATATÜRK ŞİİR KALIBI.....	134
ALTINCI BÖLÜM: SONUÇ.....	153

EK: ANTOLOJİLERDE YER ALAN ŞİİRLERİN DÜZENLENMESİ VE LİSTELENMESİ	160
Tablo 1. Antolojilerde Yer Alan Tarihi Belirli Şiirlerin Listesi.....	164
Tablo 2. Antolojilerde Yer Alan Tarihi Belirsiz Şiirlerin Listesi	193
KAYNAKÇA.....	197

GRAFİKLER

Grafik 1. Antolojilerin basım yıllarına göre dağılımı	9
Grafik 2. Atatürk şiirlerinin yıllara göre dağılımı (1915-1938)	37
Grafik 3. Atatürk şiirlerinin yıllara göre dağılımı (1938-1959)	76
Grafik 4. Atatürk şiirlerinin yıllara göre dağılımı (1960-1979)	118
Grafik 5. Atatürk şiirlerinin yıllara göre dağılımı (1980-2011)	130
Grafik 6. 1980 öncesi ve 1980 sonrası yayımlanan şiirlerin birbirine oranı	132
Grafik 7. Atatürk şiirlerinin yıllara göre dağılımı (1915-2011)	158

ÖNSÖZ

Türkiye’de ilk ve ortaöğretim kurumlarından yolu geçmiş herkesin ortak hafızasında Atatürk şiirlerinin az ya da çok yeri vardır. Resmî tören ve kutlamalarda okunan bu şiirler ister istemez hafızalara kazanmıştır. Cem Yılmaz bir gösterisinde Atatürk şiiri okuyan bir öğrenciyi canlandırır. Öğretmenler ve onlarca öğrenci karşısında ince sesiyle “Atatürk, Atatürk”, “Yurdu düşmanlardan kurtaran”, “Atatürk” diye şiir okumaya çalışan öğrenci, heyecandan unuttuğu dizeleri “Yunanlılar”, “Son Mebusan Meclisi”, “Mondros” sözcükleriyle tamamlamaya çalışır.¹ Bir gösterinin parçası olan bu sahnede gülmekten kırılan seyirciler, aslında, o öğrenciye ve Atatürk şiirlerine ne kadar aşına olduğunu gösterir. Bu sahnenin bana düşündürdüğü şeylerden biri ise öğrencinin unuttuğu dizeleri gelişigüzel tamamlamasının hakikaten de Atatürk şiirlerini hatırlatıyor olmasıdır. Cemal Süreya, güncesinin “838. Gün”üne denk gelen yazıda şiirleri şöyle yorumlar:

Şimdi, çok şeyin ötesinde, düşünüyorum da, “Atatürk şiiri” ayrı bir şiir türü, özel bir nazım biçimi olmuştu sanki. Atatürk için yazılan şiir bu “Atatürk şiiri” kalıbına uymalıydı; şiir de, Atatürk de bahane; o kalıp önemliydi. Atatürk’ün elleri, gözleri, eldiveni, saati, ölümsüzlüğü... Düşünce ve öz yerine bir büst çıkıyordu hemen her zaman karşımıza. *Varlık*’ın kasım sayısı için hazıranda Atatürk şiiri yazarlar vardı. Yalnız Atatürk şiiriyle yılda bir kez dergi sayfalarında görünenler vardı. Binlerce şiir yazıldı. Ama bir ruh, gerçek bir coşku, bir nesnel karşılık yoktu bunlarda. Yine de bizden önceki kuşağın Atatürk şiirlerinde bir içtenlik buluyorum. Cumhuriyet’in 10. yıldönümü şenliklerinde Fazıl Hüsnü, Behçet Necatigil, Cahit Külebi 18-21 yaşlarındaydılar. Bir atılım duygusunu yaşamışlardı. Bizim kuşakta bu tür şiiri yazanlarsa çoğunca inançsızdılar. Eski örnekleri yinelemekle yetinen, yoz ve doldurma metinler ürettiler. Öyle oldu ki, şair, Atatürk şiiri

¹ Cem Yılmaz gösterilerinin birçoğunu daha sonradan DVD halinde satışa sunmuştur. DVD'lere giren hiçbir gösteri kaydında Atatürk şiiri okuyan öğrenci üzerinden yapılan şakalar yer almamıştır. İnternette bulunan görüntüler, büyük ihtimalle bir seyirci tarafından kaydedilmiş ve internete aktarılmıştır. Yaygın kullanılan arama motorlarında “Cem Yılmaz Atatürk Şiiri” anahtar sözcüklerini kullanarak bu görüntülere ulaşabilirsiniz.

yazmak için kendi üslubunun dışına çıktı. Şiir yazmıyordu,
“Atatürk şiiri” yazıyordu.²

Cem Yılmaz’ın canlandığı öğrenci, aslında Süreya’nın bahsettiği Atatürk şiir kalıbının boşluklarını dolduruyordur. Bence tam da bu yüzden Atatürk şiiri okuyan öğrencinin skeci, komik olduğu kadar ironik. Süreya’nın değindiği gibi şiirler ve şairler zamanla değişti ve hâlen değişiyor. *Varlık*’ın 1 Kasım 1959 tarihli sayısında yer alan şiirlerin tamamı Atatürk şiiridir. Günümüzde ise Atatürk şiiri yayımlayan esaslı bir edebiyat dergisine denk gelmek mümkün değildir. 80’ler, 90’lar sonrası değişen kültürel iklimde, Kemalist modernite projesi çıkmaza girmiş, gelişen teknolojiyle hayatımızda görselin payı artmıştır. Atatürk imgesi metalaşarak piyasanın kullanımına girmiştir.³ Atatürk, belgesellerde, tişörtlerde, çakmıklarda, bardaklarda ve daha birçok farklı bağlamda görünür hale gelmiştir. Atatürk’ü anma günlerinde okunan ritüel metinlerin yerini başka şeyler almaya başlamıştır. Bir zamanların saygın şairlerinin onlarca örneğini verdiği, edebiyatın itibarlı dergilerinin düzinelerce yayımladığı Atatürk şiirlerinin günümüzdeki anlamı ve alımlanışı epey değişmiştir.

Bu çalışmada, Atatürk şiirleri antolojileri aracılığıyla Atatürk şiirleri incelenirken tarihsel değişimin izi sürüldü. İlk örneğinin 1915’te verildiği kabul edilen ve günümüzde hâlâ üretilmeye devam eden Atatürk şiirleri, tarihsel bir süreklilik içinde üretildikleri düşünülerek dönemselleştirildi ve şiirlerin içerik tasnifi yapıldı. Bu doğrultuda, şiirlerin sosyal, siyasal, tarihsel, ideolojik ve edebî dönüşümünü yorumlamayı amaçladım. Farklı açılardan yaklaştığım şiirleri, anlamak ve anlamlandırmak için tür, içerik ve imgelem olmak üzere 3 farklı yazınsal araçtan faydalanma yoluna gittim.

² Cemal Süreya, *Günler* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996), 338.

³ Esra Özyürek, *Modernlik Nostaljisi* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011), 127-166.

“Giriş” kısmında, ilk olarak, çalışmada kullanılan antolojilerin incelemesine yer verildi. Atatürk şiirlerinin elde edildiği birincil kaynaklar ve antolojilerin genel özellikleri üzerinde duruldu. Ayrıca, araştırmacıların daha önce yaptıkları şiir tasniflerine değinildi. Bu kısımda yer alan diğer bir bölüm, şiirleri incelemek için elzem olan Atatürk’ün kişiliğinin ve Atatürk imgesinin tarihsel değişimini genel hatlarıyla incelemeye ayrıldı. Şiirlerin başkarakteri olan Atatürk’ün aynı anda politik alanda önemli bir figür olması sebebiyle şiirler resmî ideolojinin içinden yazılmışlardır. Şiirin ideolojiyle ilişkisi, Atatürk şiirleri bağlamında, özellikle tür, içerik ve imgelem düzlemlerinde açık olarak okunmaktadır. Çalışma bu ideoloji meselesini tartışmaya açma imkânını, Atatürk şiirlerinin yazım ve yayım süreçlerini tartışarak elde ediyor. Atatürk şiirlerinin, Kemalist ideolojiyi soğurmuş belli klişelerle yazılmış ya da yazılması için teşvik edilmiş olduğunu, şiirsel özellikler üzerinde ve şiirler hakkında yazılmış ikincil metinler üzerinde düşünerek sorguluyor. Bu doğrultuda, Atatürk şiirlerinin, resmî ideolojiye bağlı kalınarak üretildiğini ve propaganda amacı yüklendiğini; “Atatürk” imgesinin zamanla kültleştğini ve tanrısal bir imgelem alanında kurgulandığını iddia ediyor. Böyle bir analiz için gerekli olan tarihsel ve siyasal arka planın önemli bir kısmı bu bölümde derlendi.

Ardından, üç kronolojik döneme ayrılan şiirlerin incelemesine geçilmektedir. Atatürk şiirleri, yazıldıkları döneme bağlı olarak belli başlı konularda ve belirli türsel özelliklerle yazılmışlardır. Bu sebeple, şiirler dönemselleştirmeye ve/veya tasnife çok elverişlidir. Ayrıca, şiirlerin yazıldıkları siyasal ve sosyal bağlamın farklı olması, şiirler üzerinde çok boyutlu farklar yaratmaktadır. Bu farklar şiirleri dönemlere ayırırken ve sınıflandırırken yol gösterici oldu. Bu doğrultuda, şiirlerin değişen özelliklerinden hareket ederek 3 kronolojik dönem belirledim ve bu dönemleri karşılaştırmalı olarak yorumlamayı amaçladım. Bununla beraber, şiirlerin yayım

tarihleri aracılığıyla şiir üretim grafikleri oluşturdum ve şiirlerin çokça yayımlandığı ya da görece az yayımlanmadığı dönemleri farklı açılardan sorgulayarak şiir yazım dinamiklerini açıklamaya çalıştım.

Bu üç bölümün ardından, şiirleri, çalışma boyunca irdelenen özellikleriyle beraber düşünerek bütüncül bir şekilde yorumlamayı denedim. Bu doğrultuda, şiirleri, farklı bir okuma yöntemi önererek, alt türsel özellikler gösterdiklerini ileri sürerek yeniden değerlendirdim.

Çalışmanın son bölümünde ise antolojilerde yer alan şiirlerin tablolar halinde düzenlenmiş bilgileri yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1 İncelenen antolojilerin değerlendirilmesi

Atatürk şiirlerinin kaynaklarına baktığımızda, şiirlerin genel olarak edebiyat dergilerinde, gazetelerde ya da şairlerin özel olarak Atatürk için yayımladıkları şiir kitaplarında yer aldığını görüyoruz. 1938 sonrasında, *Türk Dili* ve *Varlık* gibi birçok derginin Kasım ayı sayılarında, cumhuriyetin kuruluş yıl dönümü gibi özel günlerde ya da millî bayramlarda Atatürk için yazılan şiirleri yahut doğrudan “Atatürk Özel Sayısı” yayımladıklarını görebiliriz. Günümüzde birçok Atatürk şiirleri antolojisi bulunmakla beraber, bunların ilki, Atatürk’ün ölümünün hemen ardından Şerif Mikâil Gürfiliz’in derlediği *Ata’ya Gözyaşları* adlı antolojidir.⁴ 1938 öncesinde yayımlanan şiir kitapları tarandığında, yalnızca Atatürk için yazılan şiirleri derlemek amacıyla hazırlanmasa da içindeki tüm şiirlerin Atatürk şiiri olduğu kitaplara rastlayabiliriz. Örneğin, 1933 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF)⁵ tarafından Hakimiyeti Milliye Matbaasında, *Cumhuriyetin 10uncu Yılı İçin Yazılan Şiirler, Destanlar*⁶ adlı küçük bir antoloji bastırılır. Kim tarafından derlendiği bilinmeyen 31

⁴ Behçet Necatigil antolojisinin “Önsöz”ünde hazırlanan ilk antolojinin 1943 tarihli, Nebioğlu Yayınevi’nde basılan, derleyicisi belli olmayan ve bu çalışmada incelenen antolojiler arasında yer alan, *Atatürk’e Şiirler* olduğunu belirtir. Fevziye A. Tansel’in çalışmasında ise ilk antoloji olarak Gürfiliz’in 1938 tarihli *Ata’ya Gözyaşları*’na işaret edilir. Bkz. Fevziye A. Tansel, “Atatürk Hakkında Şiirler (1915-1938) Bunların Tarih ve Edebiyat Bakımından Değerlendirilmesi,” *Belleten* 204/ LII (1988): 1169-1193; Behçet Necatigil, haz., *Atatürk Şiirleri* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1963),V; Şerif Mikâil Gürfiliz, haz., *Ata’ya Gözyaşları* (İstanbul: Sakarya Basımevi, 1938); *Atatürk’e Şiirler* (İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, Becid Basımevi, 1943).

⁵ Cumhuriyet Halk Fırkası’nın adı 1935 yılında “Cumhuriyet Halk Partisi” olarak değiştirilmiştir. Bu yüzden, çalışmada, 1935 sonrası için “CHF” yerine “CHP” kısaltması kullanılacaktır.

⁶ *Cumhuriyetin 10uncu Yılı İçin Yazılan Şiirler, Destanlar* (Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1933).

sayfalık bu kitapta 18 şiir yer alır ve bu şiirlerin hepsinin bugün bildiğimiz anlamda Atatürk şiiri olduğunu söyleyebiliriz.⁷

Atatürk şiirleri kanonunda belirleyici olduğunu düşündüğüm ve araştırmacıların el kitabı olarak kullandığını dile getirdiği⁸ kitap, Behçet Necatigil'in ilk kez 1963'te basılan *Atatürk Şiirleri*⁹ antolojisidir. Necatigil, şiirleri yayım tarihlerine göre kronolojik olarak düzenlemiş ve şiirlerin alıntılı olduğu kaynakları belirtmiştir. 1986'da Mehmet Kaplan ve Necat Birinci'nin hazırladıkları *Atatürk Şiirleri Antolojisi* ise neredeyse Necatigil'in antolojisindeki tüm şiirleri içerir. Kaplan ve Birinci'nin antolojisi şiir sayısı bakımından ve tüm şiirlerin birincil kaynaklarından alıntılanması sebebiyle diğerler antolojiler arasında bir adım öne çıkmaktadır. Bu sebeple çalışmada örnek olarak kullandığım şiirleri olabildiğince bu antolojiden seçmeye çalıştım.

Araştırmacılar, antolojilerine seçtikleri şiirleri birkaç farklı yolla düzenlenlerler. En çok kullanılan yöntem, şiirleri başlıklarına veya şairleri soyadlarına göre alfabetik sıralamaktır. Bir başka yöntem, şiirleri yayım tarihlerine ya da şairleri doğum tarihlerine¹⁰ göre kronolojik sıralamaktır. Örneğin Necatigil antolojisindeki şiirlerin düzenini şöyle açıklar:

Yıldan yıla Atatürk şiirlerine neler eklendiğini daha belirli gösterebilmek, okurların yapacakları karşılaştırmaları kolaylaştırmak üzere, şiirleri ilk yalın¹¹ tarihlerine göre sıralayınca da, kitap kendiliğinden üç bölüme ayrıldı: 1) Ata'nın

⁷ Şiirlerin 16'sında doğrudan Mustafa Kemal karakteri yer alır. Geriye kalan 2 şiir doğrudan "Mustafa Kemal" adını içermez. Fakat bu şiirler de açık bir şekilde Mustafa Kemal'in eylemlerini ve cumhuriyeti över. Bu 2 şiir, Behçet Kemal Çağlar'ın "1875 Kilometre" ve Saraç Hacı'nın "Yıl Dönümü Destanı" adlı şiirleridir. *Bkz. a.g.e.*, 10-12.

⁸ Aydın Oy, *Şiir Dünyamızda Atatürk* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1989), IX.

⁹ Necatigil, *a.g.e.*

¹⁰ Doğum tarihi bilinmeyen şair ise "yakıştırma ile sıraya" konulur. *Bkz. Muzaffer Reşit, haz., Atatürk Şiirleri Antolojisi* (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1972), 5.

¹¹ İncelediğim 1973 basımlı, "eklemeli ikinci baskı" olan bu antolojide "yalın" olarak yer alan sözcük, antolojinin 1963 tarihli ilk baskısında "yayın" olarak yer almıştır.

sağlığında yazılmış şiirler, 2) Ölümü üzerine yazılmış şiirler, 3)
Yıldan yıla sonsuzluğa Atatürk.¹²

Necatigil, şiirlerin yayım tarihlerine göre kronolojik olarak düzenlendiğinde kendiliğinden 3 bölüme ayrıldığını dile getirir. Necatigil'in amacı kronolojik bir sıralama yapmaktır ama şiirler aynı zamanda kendiliğinden bazı gruplara ayrılmış görünmektedir. Vecihi Timuroğlu ise "Atatürk için yazılmış şiirler arasından bir seçme yaparken, saygıdeğer Behçet Necatigil gibi bir yol izlemek istedim," der.¹³ Fakat Timuroğlu'nun yaptığı iş başkadır. Onun belirlediği içerik başlıkları vardır ve bu başlıklara uygun şiirleri bölümler halinde gruplayarak derlemek ister. Fakat şiirler, içerik olarak onun tasarladığı tüm bölümleri doldurmak için yeterli değildir. Bu yüzden hayal ettiği antolojiyi tam olarak oluşturamaz. Antolojinin girişinde yer alan incelemesinde "üçüncü bölümünün de, 'Kurtuluş Savaşı'nda Gazi Mustafa Kemal' olmasını tasarlamıştım. O da olmadı." gibi çok kez hayıflanır.¹⁴ Sonuçta, Timuroğlu'nun antolojisinde 5 farklı bölüm başlığı yer almıştır:

- A- Sağlığında
- B- Ölümünde
- C- Atatürk'e Sevgi ve Saygı
- D- Siyasal İktidarlara Karşı Atatürk Şiirleri ve Atatürkçülüğün Yorumunu Yapan Şiirler
- E- Atatürk Eylemi

Bir başka araştırmacı Necdet Alpay'ın şiirleri düzenleme yöntemi biraz daha farklıdır. Alpay'ın antolojisinde 32 bölüm vardır. O, şiirleri düzenlerken "Atatürk'ün doğumundan ölümüne değin tüm yaşantısını ve ölümünden günümüze değin de gönüllerimizde, bilinçlerimizde sürdürdüğü anlamsal yaşamını kronolojik olarak" değerlendirmeye çalışır.¹⁵ Alpay'ın antolojisinde yer alan içerik başlıklarından bazıları şöyledir: "Mustafa'nın Doğuşu", "Mustafa Büyüyor", "Mustafa Askeri

¹² Necatigil, V-VI.

¹³ Vecihi Timuroğlu, haz., *Atatürk Şiirleri* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994), 1.

¹⁴ Timuroğlu, 2.

¹⁵ Necdet Alpay, haz., *Türk Şiirinde Atatürk* (İstanbul: Hür Yayınları, 1980), 590.

Okulda”, “Erzurum Kongresi”, “İç İsyancılar”, “Hilafetin Kaldırılması”, “Devrimler”, “27 Mayıs ve Atatürk”, “Çağdaş Atatürkçülük”. Başka bir antoloji araştırmacısı, Muzaffer Uyguner, 1967’de *Türk Dili*’nde yayımlanan çalışmasında şiirleri önce “1) Atatürk’ün ölümünden önce yazılan şiirler” ve “2) Atatürk’ün ölümünden sonra yazılan şiirler” olmak üzere ikiye ayırır. Ardından Atatürk’ün ölümünden sonra yazılan şiirleri de ikiye ayırarak sınıflandırır: “A) Atatürk’ün kişiliğiyle ilgili olanlar”, “B) Atatürk’ün devrimleriyle ilgili olanlar.”¹⁶ Atatürk şiirleri üzerine *Varlık*’ta bir çalışması yayımlanan Halim Yağcıoğlu, şiirlerin “1) Kentli şairlerin Atatürk için yazdıkları şiirler” ve “2) Halk ozanlarının Atatürk için yazdıkları şiirler” olarak yahut “A) Ölümünden önce yazılanlar” ve “B) Ölümünden sonra yazılanlar” olarak iki bölümde incelenebileceği belirtir.¹⁷ Pertev Naili Boratav’ın Atatürk şiirleri üzerine yaptığı incelemeye göz attığımızda, Boratav’ın şiirleri “A) Atatürk’ün kişiliğine ilişkin değerlendirmeler” ve “B) Atatürk devrimleri üzerine değerlendirmeler” olmak üzere iki başlıkta gruplandırıldığını görürüz. Boratav, ayrıca, ikinci gruba seçtiği şiirlerin konularını şöyle sıralamaktadır: “Saltanat ve Hilâfet, demokrasi, medenî kanun ve kadının eşitlik hakları, eğitim, bilim, okuma-yazma seferberliği, dil devrimi, endüstrileşme ve ulaşım, son olarak da devrim düşmanı gerici akımların eleştirisi.”¹⁸ Atatürk şiirleriyle ilgilenen bir diğer araştırmacı Faruk K. Timurtaş, 1981’de yayımlanan bir çalışmasında, şiirleri beş grupta sınıflandırır:¹⁹

1. Hayattayken yazılanlar
2. Atatürk’ün İstanbul’a gelişi dolayısıyla
3. Büyük Nutuk dolayısıyla
4. Çeşitli vesilelerle yazılanlar
5. Atatürk’ün ölümü dolayısıyla yazılanlar

¹⁶ Muzaffer Uyguner, “Atatürk İçin Yazılan Şiirler,” *Türk Dili* 194 (Kasım 1967): 155-158.

¹⁷ Halim Yağcıoğlu, “Halk Şiirimizde Yaşayan Mustafa Kemal Atatürk,” *Varlık* 881 (1981): 7.

¹⁸ Pertev Naili Boratav, “Halk Geleneğinde Atatürk ve Atatürk Devrimleri,” *Folklor ve Edebiyat I* (İstanbul, Adam Yayınları, 1982), 189.

¹⁹ Faruk K. Timurtaş, “Atatürk İçin Şiirler,” *Türk Kültürü* 38 (1965): 149-167.

Yukarıda kısaca değinmeye çalıştığım üzere Atatürk şiirlerini inceleyen birçok araştırmacı şiirleri farklı şekillerde tasnif etmiştir. Bu yaklaşımlar antolojilerin yapısını veya şiir incelemelerini farklı kılarken şüphesiz ki araştırmacıların şiir seçimlerini de etkilemiştir. Bu çalışmada, daha önce hazırlananlardan farklı bir kronolojik dönemselleştirme ve içerik tasnifi önerilmektedir:

1. Kronolojik Dönem: Atatürk Hayattayken Yazılan Şiirler

A-Grubu: Mustafa Kemal Atatürk'ü Öven Şiirler

B-Grubu: Cumhuriyet'i/İnkılâpları Öven Şiirler

C-Grubu: Kurtuluş Savaşı Mücadelesini Öven Şiirler

2. Kronolojik Dönem: 1938'den 1950'lerin Sonuna Doğru Yazılan Şiirler

D-Grubu: Yas Tutan ve/ya Atatürk'ün Ölümünü Konu Edinen Şiirler

E-Grubu: "Atatürk" Özlemiyle Yazılan Şiirler

3. Kronolojik Dönem: 27 Mayıs 1960'dan Sonra Yazılan Şiirler

F-Grubu: Toplumsal ve Siyasal Yergi Şiirleri

Çalışma ilerledikçe, bu tasnifin bölümleri incelenmektedir. Her bir dönem ve içerik grubu üzerinde durulmakta ve bu gruplara dâhil olan şiirlerden örnekler irdelenmektedir.

Tasnifte yer alan içerik başlıkları tümevarımsal bir yaklaşımla belirlenmiştir. Bu sebeple, tasnifin kaçınılmaz bir şekilde genelleyici olduğunun altı çizilmelidir. Ayrıca, bir metnin neden bahsettiğini yahut neyi içerdiğini söylemek çoğu zaman bunu söyleyenin kişisel olarak metni nasıl anladığı ve anlamlandırdığıyla ilgilidir. Bu sebeple belirlenen içerik başlıklarının öznelliğinin kaçınılmaz olduğu

vurgulanmalıdır. Buna karşın, Atatürk şiirlerinin tarihsel gelişimi/değişimi hakkında fikir veren bu tasnifin, şiirleri anlamak ve anlamlandırmak için yararlı olacağını düşünüyorum.

Çalışmada, şiirler, antolojilerden edinilen bilgilerle oluşturulan şiir grafikleri aracılığıyla nicel ve görsel olarak tartışmaya açılıyor. Şiir grafikleri, basit olarak, antolojilere hangi yıldan kaç tane şiir seçildiğini gösteren grafiklerdir. Franco Moretti, edebiyatın yeni bir inceleme nesnesi olarak grafikleri, haritaları ve ağaçları, somut tek tek metinler yerine, tüm metinlerin gerçekliğinin kasıtlı bir indirgeme ve soyutlama sürecine sokulduğu, yapay kurgular olarak tanımlar.²⁰ Yazınsal metinlerin istatistiksel verisiyle hazırlanmış grafikler, metinlerin soyutlanarak görsel ve nicel hale getirilmesidir. Moretti bunu, edebiyat tarihçisinin alanını genişletmenin ve içsel problematiğini zenginleştirmenin bir yolu olarak yorumlar. Benzer bir amaçla, bu çalışmada, şiirlerin yazım ve yayım süreçleri yorumlanırken, şiir grafiklerinden edinilen istatistiksel bilgiye sıkça başvurulmaktadır.

Şiir grafikleri, çalışmada incelenen 12 antolojide yer alan 2208 şiir aracılığıyla oluşturulmuştur. Özellikle Necatigil'in antolojisinden sonra birçok şiir kanona dâhil olmuş ve belli şiirler, araştırmacılar tarafından tekrar tekrar kullanılmıştır. Bu sebeple, 12 antolojide toplam 805 farklı şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin tam listesine çalışmanın sonunda bulunan Tablo 1'den ulaşabilirsiniz. Şiir grafiklerinin oluşturulduğu veri, 12 antoloji içinden şiirleri yayım tarihleriyle derleyen 7 antolojideki şiir bilgisi temel alınarak elde edilmiştir. Şiirleri yayım tarihleri olmadan derleyen 5 antolojideki şiirler, diğer antolojilerdeki şiirlerin bilgisi kullanılarak veri içine dâhil edilmeye çalışılmıştır. Buna rağmen yayım tarihi tespit edilemeyen 158 şiir, istatistiksel veri içinde yer almamaktadır. Bu şiirlerin tam listesi

²⁰ Franco Moretti, *Edebi Teoriye Soyut Modeller: Grafikler, Haritalar, Ağaçlar*, çev. E. Kılıç, N. İleri, E. Düzel (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006), viii.

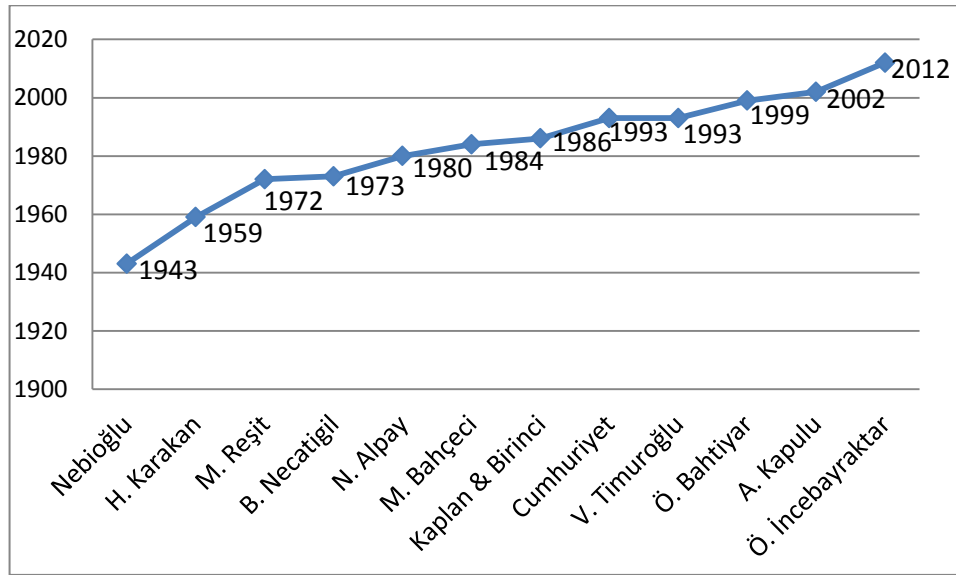
çalışmanın sonunda yer alan Tablo 2’de bulunmaktadır. Antolojilerde yer alan toplam 2208 şiirden tarihi belirlenemeyen 158 şiiri çıkartınca geriye tarihi belirli/belirlenebilen 2050 şiir kalmaktadır. Çalışmada kullanılan şiir grafikleri bu 2050 şiirin verisiyle oluşturulmuştur. Bu nedenle, grafiklerde yer alan toplam şiir sayıları, farklı antolojilerdeki aynı ve farklı şiirlerin verisinden oluşmaktadır. Yani A antolojisinde X yılında yayımlanmış olarak veriye giren şiir, B antolojisinde de yer alıyorsa yine aynı grafikte X yılı verisi içinde yer almaktadır. Bunun öncelikli sebebi, Atatürk şiiri araştırmacılarının hangi yıllarda yazılmış şiirleri kendi derlemelerine almayı daha çok tercih ettiklerini ve dolaylı olarak hangi yıllarda daha fazla Atatürk şiiri yayımlandığını ortaya çıkarmak istememidir. Vurgulanması gereken son nokta, tüm istatistiksel verinin yalnızca çalışma kapsamındaki şiirler aracılığıyla oluşturulmuş olmasıdır. Atatürk şiirlerinin yazılma, yayımlanma, üretim-tüketim eğilimleri hakkında kesin yargıya varmak için bilinen tüm Atatürk şiirlerini incelemek daha doğru çıkarımlar yapmaya yarayacaktır. Fakat yüzlerce farklı kaynaktaki binlerce Atatürk şiirinin tamamını incelemenin pek mümkün olmadığı şu durumda, çalışmada yer alan grafiklerin, Atatürk şiirlerinin yazım ve yayım dinamikleri hakkında fikir sahibi olmak için kullanılabileceğini düşünüyorum.

Çalışmada incelenen antolojiler şunlardır:

1. Necdet Alpay, *Türk Şiirinde Atatürk*, 1980.
2. Ömür Bahtiyar, *Atatürk Şiirleri Antolojisi*, 1999.
3. Mehmet Bahçeci, *Atatürk İçin Şiirler*, 1984.
4. Özbek İncebayraktar, *Şiirimizde Atatürk*, 2012.
5. Mehmet Kaplan ve Necat Birinci, *Atatürk Şiirleri Antolojisi*, 1986.
6. Ahmet Kapulu, *Atatürk Şiirleri*, 2002.
7. Hüseyin Karakan, *Atatürk: Şiirler, Antoloji*, 1959.

8. Behçet Necatigil, *Atatürk Şiirleri*, 1973.
9. Muzaffer Reşit, *Atatürk Şiirleri Antolojisi*, 1972.
10. Vecihi Timuroğlu, *Atatürk Şiirleri*, 1993.
11. *Atatürk'e Şiirler*, Nebioğlu Yayınevi, 1943.²¹
12. *Atatürk Şiirleri – Özel Ek*, Cumhuriyet Gazetesi, 1993.²²

İncelenmek üzere seçilen bu antolojilerden sağlıklı veri elde edilmesi amacıyla, antolojilerin farklı dönemlerde basılmış olmasına dikkat edilmiştir. Antolojilerin basım tarihlerine göre dağılımı Grafik 1’de şöyle yer almaktadır:

Grafik 1. Antolojilerin basım yıllarına göre dağılımı.

Grafikte görüldüğü üzere, en eski basım tarihli antoloji, 1943 yılında basılmış olan ve Necatigil’in “ilk Atatürk şiirleri antolojisi” olarak andığı Nebioğlu Yayınevi tarafından basılan antolojidir. En yeni basım tarihli antoloji ise 2012 yılında Koza Yayınları’ndan çıkmıştır. Bu iki tarih arasında farklı zamanlarda basılmış antolojiler yer almaktadır.

²¹ Seçkiyi hazırlayanın kim olduğu hakkında bir bilgi verilmemiştir.

²² Seçkiyi hazırlayanın kim olduğu hakkında bir bilgi verilmemiştir.

1.2 Atatürk ve Atatürk imgesinin tarihsel serüvenine bir bakış

Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatı üzerine yapılan çalışmalara göz atıldığında araştırmacıların onun hayatını dönemlere ayırarak incelediği görülür. Özellikle, liderlik özellikleri ve sosyo-psikolojik kişiliği Weber'in karizma teorisi aracılığıyla analiz edilir.²³ Hatta bu teoriye Atatürk'ten daha uygun bir kişinin olmadığı dahi dile getirilmiştir.²⁴ Bu doğrultuda, Atatürk'ün hayatını dönemlere ayırdığımızda, 1918 öncesini askerî kariyerinde ilerlediği yıllar olarak görebiliriz. 1918-1923 arası Mustafa Kemal'in yurttaki otorite karışıklığını çözdüğü dönem olarak anılır.²⁵ 19 Mayıs 1919'dan 9 Eylül 1922'ye kadar geçen sürede, Mustafa Kemal, gerek işgal karşısında halkı telgraflarla protestoya davet etmesiyle, gerek millet temsilcilerini genelge ve kongrelerle toplamasıyla kendini hep meşru sınırlar içinde tutmaya gayret göstermiştir. Bu süreçte, Mustafa Kemal'in mümkün olduğunca akılcı davranarak otoritesini hukukî temellere dayandırmaya dikkat ettiğinin altı çizilir ve Weber'in karizma teorisine göre Mustafa Kemal "rasyonel-yasal otorite"²⁶ olarak tanımlanır.²⁷

Bu kavram kısaca şöyle açıklanabilir:

Söz konusu [rasyonel-yasal] otorite, özetle, düzenin genelleştirilmiş, evrensel, gayri şahsî kurallara bağlı olmasını ifade eder. Otoritenin temel kaynağını kurallar oluşturur. Böylece kullanılan otoritenin meşruluğunu egemen olan, şefleri ve idarî kadroyu da bağlayan söz konusu kurallar sağlar. Otoriteyi kullanan idarî kadro ise bürokrasiyi oluşturur. Böylece sosyal düzen geniş ölçüde olmak üzere bürokrasi ile bağımlıdır.²⁸

²³ "Karizma" kavramı, bireysel olarak bir şahsı sıradan insanlardan ayıran ve onun doğüstü, insanüstü ya da en azından bazı özel istisnai güçlere ya da niteliklere sahip sayılmasına yol açan belli bir nitelik" anlamında kullanılır. Bkz. Max Weber, *Bürokrasi ve Otorite*, çev. H. Bahadır Akın (Ankara: Adres Yayınları, 2006), 82-101.

²⁴ Emre Kongar, *Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1994), 132.

²⁵ Dankwark A. Rustow, "Ataturk as Founder of a State," *Prof. Dr. Yavuz Abadan'a Armağan*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, 1969), 543.

²⁶ Weber, 44-59.

²⁷ Rustow, 517-571.

²⁸ Sulhi Dönmezer, "Atatürk Liderliğinin Sosyopsikolojik Analizi," *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* Cilt: VII (Kasım 1991): 16. Detaylı bilgi için bkz. Weber, 44-59.

Kurtuluş Savaşı'nın sonuna doğru Mustafa Kemal'in tesis ettiği otorite, rasyonel-yasal niteliktedir. Başka bir deyişle, başarıyla neticelenen askerî mücadelenin ardından, Millet Meclisi'nin mutlak otoritesinin ona kazandırdığı nitelikler meşru ve akılcıdır. 1923-1927 yılları arası ise Mustafa Kemal'in tüm siyasal gücü kendi elinde topladığı ve giderek otoriterleştiği dönem olarak görülür.²⁹ Buna paralel olarak, onun sosyo-psikolojik kişiliği, “rasyonel-yasal otorite”den “karizmatik otorite”ye doğru değişim göstermiştir.³⁰ Karizmatik liderler genellikle kriz ve kaos dönemleri sonucunda ortaya çıkarlar. Karizmatik otoritenin ortaya çıkışıyla toplumun içinde bulunduğu sorunlar ve toplumsal beklentiler arasında yakın bir ilişki vardır. Kitleler toplumsal bunalım ya da kaos dönemlerinde, sorunlarını kökten çözebilecek, “olağanüstü” özelliklere sahip liderler ararlar/yaratırlar.³¹ Savaşlar, ekonomik krizler, iç karışıklıkları gibi olumsuz koşullar toplumların kahramanlara duyduğu gereksinimi arttırır. Yakup Kadri'nin “Bizim ilk gençlik yıllarımız bir millî kahramana hasretle geçti. Biz; -şimdi ellisine varanlar, elliden ötedekiler- gözlerimizi dünyaya bir bozgun havası içinde açtık.” satırları o döneme hâkim atmosferi, millî bir kahramana olan ihtiyacı güzel bir şekilde özetler.³² Osmanlı İmparatorluğu'nun başta askerî ve ekonomik olmak üzere birçok açıdan zayıfladığı; eğitim, hukuk ve siyaset gibi alanlardaki sistemlerin işlevselliğini yitirdiği, Fransız Devrimi'nden bu yana yayılan fikirlerin imparatorluğu sarstığı ve I. Dünya Savaşı'nın imparatorluğu ateş içine aldığı bir dönemde millî bir kahramanın ortaya çıkması için gerekli ortam oluşmuştur.

Dahası, Çanakkale Savaşı'ndan ve Kurtuluş Savaşı'ndan başarıyla çıkmış bir komutan olarak Mustafa Kemal, ulus-devlete geçiş sürecinde, Osmanlı padişahının

²⁹ Rustow, 543.

³⁰ Dönmezer, *a.g.m.*

³¹ Weber, 82-101.

³² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1946), 13.

yokluğundan oluşan otorite boşluğunu doldurur. Öncüsü olduğu inkılâplar, toplum nezdinde karizmatik liderlik vasfını ön plana çıkarır. Karizma teorisi bağlamında, karizmatik lider olma yolunda Mustafa Kemal, kendi fikirlerini benimsemiş kişilerle yeni bir düzen kurmaya başlar. Bu süreç, her anlamda muhalefetin bastırılmasını gerektiriyordu. Bu doğrultuda, gittikçe otoriterleşen Mustafa Kemal'in kontrolündeki tek parti yönetimi ve onun bazı uygulamaları, hegemonik bir siyasi iktidarın önünü açmıştır: 1925 yılında Tahrir-i Sükûn Kanunu aracılığıyla toplumsal düzeni bozan “bilumum teşkilât ve tahrikat ve teşvikat ve teşebbüsât ve neşriyat”³³ kapatılır. Liberal ve sosyalist yayınlarla beraber tüm muhalif etkinlikler sonlandırılır.³⁴ Şeyh Said İsyanı sebebiyle İstiklal Mahkemeleri kurulur ve bir kısım isyancının muhafazakâr-liberal muhalefet yapan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'yla (TCF) ilişkisi olduğu öne sürülerek TCF kapatılır. 1925 Haziranı'ndan itibaren Halk Fırkası ülkenin tek siyasi partisi olur. 1926'da İzmir'deki suikast girişiminin ardından siyasî muhalefet iyice baskı altına alınır ve muhalefetin etkisizleştirilmesi için uygun zemin oluşur.³⁵

1927 sonrası, Mustafa Kemal'in kendi fikirleri doğrultusunda yapılan sosyal, siyasal, kültürel ve ideolojik inkılâplarla iktidarını kurumsallaştırdığı yıllardır.³⁶ Bu yılları, Weber'in sözcükleriyle, karizmanın kurumlaşması ya da olağanlaşması olarak görebiliriz.³⁷ 1927 yılında CHF Yönetmeliği'nde yapılan bir değişiklikle Mustafa

³³ Tahrir-i Sükûn Kanunu'ndan alıntılanmıştır. Metnin tamamı şöyledir:

“İrticaa ve isyana ve memleketin nizam-ı içtimaisini ve huzur ve sükûnunu ve emniyet ve asayişini ihlale bâis bilumum teşkilât ve tahrikat ve teşvikat ve teşebbüsât ve neşriyatı, Hükümet, Reiscumhurun tasdihiyle ve re'sen ve idareten men'e mezundur. İş bu e'fal erbabını Hükümet, İstiklâl Mahkemesi'ne tevdi edebilir.”

(Alıntılanan internet bağlantısı:

http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc003/kanuntbmmc003/kanuntbmmc00300578.pdf, erişilme tarihi: 7 Eylül 2013)

³⁴ Touraj Atabaki, Erik J. Zürcher, der., *Türkiye ve İran'da Otoriter Modernleşme Atatürk ve Rıza Şah Dönemleri* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012), 94.

³⁵ Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007), 106.

³⁶ Rustow, 517-571.

³⁷ Weber, 82-101.

Kemal parti milletvekili adaylarını tek başına belirlemeye başlar. Böylece, meclisi kendi seçtiği kişilerden oluşturabilme yetkisine sahip olur.³⁸ Bir anlamda, egemenlik, tek parti egemenliğine indirgenmiş; tek parti de kadir-i mutlak tek adamın kontrol ettiği bir partiye dönüşmüştür.³⁹

Mutlak güç sahibi olan Mustafa Kemal'in yönetimindeki tek parti rejiminin hedeflerinden biri ulus-devlet inşasıdır. Ulus-devlet hedefi, yeni bir kültür ve kimlik inşasını gerektiriyordur ki kültürel üst yapıyı değiştirecek politik ve ideolojik yaptırımlar olmadan gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Başka bir şekilde ifade edersek, Kemalist modernleşmenin hedefi, Andersoncu terminolojiyle, çok uluslu Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası olan İslamî geleneksel-kültürel değerlerle yoğrulmuş ümmetten/cemaatten, milliyetçilik ideolojisini soğurmuş bir "hayali toplum" icat etmektir. Bunu gerçekleştirmek için öncelikle siyasî olanla millî olanın tanımlanması ve örtüştürülmesi gereklidir.⁴⁰ Yeni kurulan iktidar, meşruiyetini ancak kendi varlığını ve selametini, korumasına ve korunmasına adadığı millî bir kültür/kimlik ile özdeşleşmiş bir şekilde doğal siyasî birim olarak kendini tanımlayabilir.⁴¹ Bu sürecin en önemli aşaması, şeriat kurallarına bağlı bir hanedanlığın yerine Batılı anlamda laik ve modern devlet yapılandırmak ve bunun

³⁸ Mustafa Kemal, parti yönetmeliğindeki bu değişiklik ertesinde, Kazım Karabekir, Refet Bele ve Rauf Orbay gibi kendisine muhalefet eden silah arkadaşlarının siyasi hayatını bitirmiştir. Meclis artık Mustafa Kemal'in şahsi kararlarıyla daha kolay nüfuz edebileceği bir yapıya ulaşmıştır. Zürcher bu durumu şöyle yorumlar: "[P]arti içerisinde Mustafa Kemal Paşa'nın konumu mutlakti. 1927 tüzüğünde tanımlandığı üzere partinin içyapısı kendisine neredeyse sınırsız bir iktidar bahşediyordu: partinin daimî başkanıydı ve kendisiyle birlikte parti önderliğini oluşturan diğer iki üst düzey görevliyi, başkan yardımcısı ve genel sekreteri de o atıyordu. Parti lideri Meclis'e aday olacakları tek başına belirleme yetkisine sahipti."

Taha Parla, Mustafa Kemal 3. kez cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından yaptığı meclis konuşmasını şöyle yorumlar: "Atatürk özellikle 1927'den beri milletvekillerini tek tek kendi seçmekte, belirlemektedir. Burada yaratılan meşruiyet fiksiyonu açıktır: Kendisini cumhurbaşkanı seçen milletvekillerini kendi değil, millet seçmiş gibi göstermektedir." Bkz. Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)* (İstanbul: Cem Yayınları, 1989), 384; Atabaki ve Zürcher, 92; Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmî Kaynakları, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri C.2* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), 23.

³⁹ Alev Özkazanç, *Türkiye'de Siyasal İktidar ve Meşruiyet Sorunu: 1980'li Yıllarda Yeni Sağ* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1998), 165.

⁴⁰ E. Gellner, *Nations and Nationalism* (Oxford: Basil Blackwell, 1983), 1.

⁴¹ A.g.e., 409.

insanlar tarafından kabul görmesini sağlamaktır. Bu doğrultuda, tek parti iktidarı kendi kültürel hegemonyasını yaratma yolunda dil devrimi, harf devrimi, kıyafet devrimi, Türk Ocakları'nın kapatılıp Halkevleri'nin açılması⁴², sivil toplum örgütlerinin kapatılması⁴³, alaturka müziğin yasaklanması⁴⁴ ve benzeri mikro ve makro düzeyde üst yapıda belirleyici “modern/Batılı” değişiklikler yapmıştır. Michael Billig *Banal Milliyetçilik*'te ve Hobsbawm *Geleneğin İcadı*'nda, ulus-devletlerin kuruluşlarıyla beraber millî kimliklerinin icat edilmesinden bahseder. Bir “diriliş/başlangıç/kopuş” anlatısı üretebilmek için eski bir hikâyeyi kaldığı yerden devam ediliyormuş gibi sunmak gerekir.⁴⁵ Murat Belge bu meseleyi, özcülük üzerinden yorumlar ve geçmişle geleceği “özdeş” olan “millet”lerin ilk kaynakla bugün arasında oluşmuş tarihî pası temizleyerek, geleceğin özüne uygun pırıl pırıl

⁴² Aktaran Ahmet Oktay:

“Halk evlerinin açılış töreninde konuşan C.H.F Genel Sekreteri Recep Peker, ‘uluslaşma sürecinin tamamlanabilmesi için okul eğitiminin yanısıra halk eğitiminin ve terbiyesinin gerektiğini, halkın ulusal birlik düzeyine getirilebilmesi için ulusal bir çalışma programının zorunlu olduğunu, Halkevlerinin Türk aydınlarını bu doğrultuda seferber edeceğini, Türk insanını yalnızlıktan kurtararak bütünleştireceğini’ vurgulamıştır.”

İsmet İnönü ise Halkevleri'nin açılış vesilesiyle verdiği şöyle bir demeç vermiştir: “Silâh gücünden, her türlü baskı gücünden daha etkili olan nokta, inancima göre Halkevleri gibi kurumlardır. Düşüncelerle bütün ulus içinde ulusal yaşamın kazanacağını beraberlik, yükseklik ve sağlamlıktır. Her silâhtan üstün olan budur.” Bkz. Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı 1923-1950* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1993), 5-37.

⁴³ “1930’lu yılların başlarından itibaren Halk Partisi hükümeti partiyle bağı olmayan bütün sivil toplum örgütlenmelerini bertaraf etmeye yönelik bir çalışma başlattı. Kapatılan bu örgütlerin en bilinen örnekleri Türk Kadınları Birliği, Hür Mason Locaları, Muallim Birlikleri, İhtiyat-Zabıta Cemiyeti ve Gazeteciler Cemiyeti gibi meslek örgütleri ve Türk Ocakları gibi kültürel ve eğitimle ilgili derneklerdir. İstanbul Üniversitesi reforma uğradı ve uygun görülmeyen unsurları tasfiye edildi.” Bkz. Atabaki ve Zürcher, 95.

⁴⁴ Mustafa Kemal 8 Ağustos 1928’te İstanbul’da yaptığı bir konuşması şöyledir: “Bu gece Şarkın en mümtaz iki musiki heyetini dinledim. Bilhassa Müniretül Mehdiye Hanım san’atkârlığında muvaffak oldu. Fakat benim Türk’ün çok münkeşif ruh ve hissini tatmine kâfi gelmez.” Bkz. *Atatürk: Söylev ve Demeçler Cilt:2* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1954), 255.

1 Kasım 1934 tarihli Meclis açılış konuşması ise şöyledir:

“Bir ulusun yeni değişikliğinde ölçü, musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir. Bugün dinletmeye yeltenilen musiki yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır. Ulusal, ince duyguları, düşünceleri anlatan; yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak, onları bir gün önce, genel, son musiki kurallarına göre işlemek gerekir. Ancak bu düzeyde Türk ulusal musikisi yükselebilir, evrensel musikide yerini alabilir.” Bkz. *Atatürk: Söylev ve Demeçler Cilt:1* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1954), 363.

⁴⁵ Örneğin İskoç fıstanı ya da taç giyme töreni gibi yeni millî icatlar sanki çağlar öncesine dayanan gelenekler gibi İskoç millî kimliğinin icadında topluma sunulmuşlardır. Bkz. Michael Billig, *Banal Milliyetçilik, çev., C. Şişkolar* (İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2002), 36.

kurulmasını sağlamaya çalıştığını belirtir.⁴⁶ Neticede, Kemalist devrimin üst yapıyı en derinden etkileyen reformu laikliktir. Laiklik, yalnızca din ve devlet ilişkilerinin ayrılmasının ötesinde, kutsallaşmış geleneğin boyunduruğundan kurtulmaktır ve yeni rejim için “din” sorunu aslında dil, siyaset, kültür ve tarih gibi çok boyutlu sorunlar ağının temelidir.⁴⁷ Bu sebeple, Kemalist rejim, dinsel alanın yerine Avrupa uygarlığının söylemsel ve ideolojik unsurlarını koyma yolunda⁴⁸ çok sistematik ve ısrarlı kültürel ve sosyal değişim programı takip eder.⁴⁹ Az zamanda çok büyük işler yapılabilmesi için başlatılan reform süreci, eski rejimin epistemolojik dayanaklarını yıkıp, kutsal alanı yerle bir ederken boşluğu dolduracak “yeni”nin icat edilmesi ve de yeni bir “diriliş/başlangıç/kopuş” anlatısı kurgulanması/yazılması gerekiyordu. Başka bir anlatımla, modern Türkiye’nin geleceğini oluşturacak sosyal, kültürel ve tarihî gelenek icat edilmeliydi. 1927’de Mustafa Kemal, bizzat kendi yazdığı *Nutuk*’la resmî tarih yazımını belirlemiş⁵⁰, Kurtuluş Savaşı’nı kazanırken yanında olan silah arkadaşlarını ve Millî Mücadele’ye doğrudan ya da dolaylı olarak katılmış tüm aktörleri soyutlayarak⁵¹ kendini bir millî “kahraman” haline dönüştürmüştür.⁵² Öyle

⁴⁶ Murat Belge, *Genesis “Büyük Ulusal Anlatı ve Türklerin Kökeni* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), 15.

⁴⁷ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma* (Ankara: Bilgi yayınevi, 1973), 486.

⁴⁸ Kemalizm kimi zaman “Türk dini” şeklinde dahi yorumlanmıştır. Bkz. Eric-Jan Zürcher, *Moderleşen Türkiye’nin Tarihi*, çev., Y.S. Gönen (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 270.

⁴⁹ Zürcher, 271-272.

⁵⁰ Hasan Ünder, “Atatürk İmgesinin Siyasal Yaşamdaki Rolü”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce* Cilt:2 *Kemalizm*, ed., A. İnsel (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 143.

⁵¹ Eric-Jan Zürcher, *Moderleşen Türkiye’nin Tarihi*, çev., Y.S. Gönen (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 255.

⁵² Zürcher’in *Nutuk* hakkındaki fikirleri şöyledir: “Nutuk, 1925-1926 yıllarındaki temizlik hareketlerinin bir savunmasıdır ve Mustafa Kemal’in Mart 1926’da yayınlanan ‘hatıralar’ı gibi, Nutuk’un da ana teması aslında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın eski liderlerinin eleştirisidir. Mustafa Kemal eski çalışma arkadaşlarını gözden düşürmeye çalışırken, onları baştan sona tereddüt içerisinde, yeteneksiz ve hain olarak sunar ve kendisini ise hareketi başından itibaren yöneten kişi olarak tanımlar. *Nutuk*’ta, Mustafa Kemal’in Mayıs 1919’da Anadolu’ya varışıyla başlanıp, ulusal direniş hareketinin önceki aşamasının gözardı edilmesi anlamlıdır. *Nutuk*, tarihsel gerçeği açıkça başkalaştırarak bağımsızlık mücadelesini Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalarını muhafaza etme mücadelesi olarak değil, yeni bir Türk devleti kurma hareketi olarak sunar.” Bkz. Zürcher, *Moderleşen Türkiye’nin Tarihi*, s. 259.

ki, *Nutuk*'tan sonra artık Türk milleti Mustafa Kemal'in benliğiyle bütünleşecektir.⁵³

Taha Parla bu durumu Mustafa Kemal Atatürk'ün söylev ve demeçleri üzerinden şöyle değerlendirir:

Atatürk, “ben-(ve)-millet” özdeşliği temasını dünya tarihindeki örnekler arasında en iyi kullanan karizmatik liderlerden biridir. Birincisi, davasına/misyonuna içten inanmıştır; ikincisi tarihi iyi, siyaseti de (özellikle güç politikası anlamında siyaseti) çok iyi bilir; üçüncüsü son derece usta bir hatiptir. . . . Atatürk, karizmatik liderin izleyicileriyle olan özdeşliğini de (önce öne geçen, sonra “bir”leşen, daha sonra üste çıkan) mükemmel anlatıyor. Kahraman, milletin içinden çıkıyor, milletle birlik (ve bir) oluyor, başarıyı o sayede gerçekleştiriyor, başarı olunca da tek ve en doğru ve en güçlü oluyor. “Millet-(ve)-ben”, “millet-ben”e; “ben-(ve)-millet”, “ben-millet”e ve zaman zaman da “ben”e dönüşüyor. Çünkü milletin gerçek eğilimini/cevherini keşfeden/bilen/yönlendiren “ben” olmasaydı, millet de olmayacaktı, “dönüşüm” ve “ilerleme” de olmayacaktı.⁵⁴

Kurucu metin olarak *Nutuk*, Mustafa Kemal'e daha sonradan atfedilecek, tüm mitik ve mistik kurguya, doğrudan ya da dolaylı epik kahraman niteliklerinin yakıştırılması için gerekli aşamalara haizdir ve kültleşmesi için gerekli alt yapıyı sunar.⁵⁵ Bununla beraber, Kemalist tarih yazımı, Türk Tarih Tezi olarak 1931 sonrasında ders kitaplarına girecek⁵⁶ ve Mustafa Kemal'in *kahramanlığı* üzerinden yeniden yazılan Türk tarihi anlatısı, resmî tarih yazımını değiştirecektir.⁵⁷ Zürcher, Mustafa Kemal'in cumhuriyeti, Osmanlının ordu ve bürokrasisi başta olmak üzere kurumsal mirası

⁵³ Hülya Adak, “National Myths and Self-Narrations: Mustafa Kemal's *Nutuk* and Halide Edib's *Memoirs and The Turkish Ordeal*,” *The South Atlantic Quarterly* 102:2/3 (Spring/Summer, 2003), 509-527.

⁵⁴ Parla, 238-239.

⁵⁵ Atatürk heykelleri üzerinde çalışan Aylin Tekiner *Nutuk*'u şöyle değerlendirir: “Nutuk belirlenimindeki resmî tarih, kültleşirmenin önünü açan etmendir. Yakın tarihi de kontrolüne alan tek parti rejimi, otorite tesisinin bir aracı olarak Weberyen anlamda karizmatik lider imgesini de geliştirmiştir. Atatürk imgesi pek çok alanda görselleşerek, Atatürk simgeçiliğini oluşturarak rejimin taşıyıcılığını üstlenir. Başta Ankara olmak üzere Türkiye'nin pek çok yerine yerleştirilen Atatürk anıtlarının yanı sıra, banknotların ve pulların üzerine Atatürk portreleri basılır; gazete ve dergilerde karikatürleri yer alır; pek çok Atatürk şiiri kalem alınır, resmî bayramlar için önder merkezli dövizler hazırlanır, cadde ve yer isimlerinde de belirgin simgesel isimler kullanılır.” Bkz. Aylin Tekiner, *Atatürk Heykelleri Kült, Estetik, Siyaset* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 50-52.

⁵⁶ Étienne Copeaux, *Tarih Ders Kitaplarında (1931 - 1993): Türk Tarih Tezinden Türk - İslam Sentezine*, çev., A. Berktaş (İletişim Yayınları, İstanbul, 2006), 23.

⁵⁷ Nutuk, “yazarının saygınlığı ve o dönemin siyasal havası, bu metnin, o döneme ilişkin neredeyse tüm Türk tarih yazıcılığına bugüne kadar dayanak olmasını sağlamıştır. 1928-1929 yıllarında Almanca, Fransızca ve İngilizceye çevrilmiş ve yabancı tarih yazıcılığında da son derece etkili olmuştur.” Bkz. Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 259.

üzerine, bir süreklilik halinde, inşa ettiğini ileri sürer. Mustafa Kemal'in, özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin lider kadrosunun başlattığı hareketi, Jön Türk mirasını, göz ardı ederek kendisini yeni Türkiye'yi hiçten yaratan *deus ex machina*⁵⁸ olarak resmettiğini, bunu ayrıca siyasi rakiplerini bertaraf etmek için bir silah olarak kullandığını belirtir.⁵⁹ 1930'lar boyunca Kemalist ideoloji ve Cumhuriyet paradigması yayılıp kurumsallaşırken Mustafa Kemal'in olağanüstü halk önderi olarak karizması güçlenir. Neticede, 1934'de Türkiye Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemal'e "Atatürk" soyadını verir. Bu yeni soyadı onu "Türklerin Atası" olarak ebediyen imleyecektir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünün ardından onun kişiliğinin, karizmasının toplumsal ve siyasal düzlemdeki etkileri yok olmaz. Aksine farklı boyutlar kazanarak değişmeye devam eder. Atatürk'ün ardından İsmet İnönü, CHP'yi ve dolayısıyla ülkeyi yönetmeye başlar. İnönü, Atatürk'ün ölümünden sonra hissedilen otorite boşluğunu doldurmak istiyordur. Çok geçmeden, 1938 Aralık'ta, Atatürk'e "Ebedî Şef" sıfatı verilirken buna mukabil İnönü de "Millî Şef" sıfatıyla Atatürk'ün yerini doldurmaya çalışır:

İnönü kendini ne kadar Atatürk'ün mirasını koruma ve geliştirmekle görevli görse de, Tek Parti rejimi tek adamsız olamayacağı ve Millî Şef'in de az çok Ebedî Şef kadar üstün nitelikli olması gerektiğinden, İnönü döneminde Atatürk'ün karizması dondurulmuş, İnönü daha önplana çıkmıştır. Örneğin, paralara, pullara İnönü'nün resmi basılmış; şimdi olduğu gibi, bir uygulamayı meşrulaştırmak Atatürk adına müracaat edilmemiş; Anıtkabir'in yapımı ağırdan alınmıştır.⁶⁰

Ünder'in altını çizdiği gibi İnönü döneminin başlamasıyla beraber Atatürk hatırlatıcıları dolaylı ya da dolaysız olarak toplumsal hafızadan silinmeye, Atatürk imgesi geri plana itilmeye başlamıştır. 1960 askerî darbesine doğru devam edecek bu

⁵⁸ Aktaran, Zürcher: "Eski Yunanca her şeyin sarpa sardığı bir zamanda ortaya çıkarak bütün sorunları çözen ulvi kişi."

⁵⁹ Atabaki ve Zürcher, 88.

⁶⁰ Ünder, 153.

süreç, Cumhuriyet tarihi ve Türk siyaseti için birçok ilkin yaşandığı önemli bir siyasal süreçtir. Cumhuriyet'in kuruluşundan beri süregelen CHP'nin mutlak iktidarı 1940'larda CHP içi ve dışı muhalefetle sarsılmaya başlamıştır. 1940'ların başlarında artan CHP içindeki ayrışma, "Dörtlü Tahrir"⁶¹ diye bilinen parti içi reformu talep eden önergeyle iyice su yüzüne çıkar. Parti içinde muhalif bir kanatın oluşması, İsmet İnönü'nün kendi kontrolünde bir muhalefet partisinin kurulmasına ön ayak olacağı sürece girilmesine yol açar.⁶² Önergeyi veren CHP'li milletvekilleri 1946 yılında, CHP'den ayrılırlar ve DP'yi kurarlar. DP'nin kurulmasından kısa bir süre sonra yapılan -ve usulsüz olduğu tartışıl原因- 1946 seçimlerinin ardından DP mecliste muhalefeti oluşturur.⁶³ 1950 yılında yapılan seçimlerde ise DP oyların % 53'ünü alarak iktidar olur, tek parti rejimine son verir. 1950'de yaşanan bu siyasal kırılma, 1950'ye gelen süreçteki birçok farklı olayın yalnızca bir parçasıdır. CHP'nin 1947'de düzenlediği 7. parti kongresinden sonra Atatürk döneminden beri devam eden bazı politikalarda değişiklikler yaşanmıştır:

1930'lar ve 1940'larda rejimin dine olan tavrı son derece baskıcıydı, ama çok partili siyasetin getirilmesinden sonra her iki parti de Müslümanların oylarının peşinden koşmaya başlamış ve bizzat CHP 1947'deki yedinci parti kongresinden sonra dine hoşgörü gösterir olmuştur. CHP okullara seçimlik din derslerini yeniden koymuş ve vaiz yetiştirme kursları açmıştı. Ankara Üniversitesi'nde bir İlahiyat Fakültesi kurulmuş ve 1949'da türbelerin yeniden açılmasına izin verilmişti.⁶⁴

⁶¹ 7 Haziran 1945'te, daha sonradan DP'nin kurucuları olacak olan, Celâl Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından CHP Meclis Grup Başkanlığı'na verilmiştir. Önergede genel olarak, partinin anayasaya tam olarak bağlı kalması ve demokrasinin kurulması talep edilir. *Bkz.* Cemil Koçak, "Siyasi Tarih 1923-1950," *Çağdaş Türkiye, Türkiye Tarihi Cilt 4, 1908-1980*, der., Sina Akşin (İstanbul: Cem Yayınevi, 1990), 137; Zürcher, 310.

⁶² İnönü'nün kontrolündedir çünkü Zürcher'in dile getirdiği gibi yeni partinin kuruluş hazırlıklarında Bayar ve İnönü birlikte çalışmışlardır. Hatta bu sebeple, Koçak, DP kurulduktan sonra DP'nin "muvazaa" partisi (danışıklı parti) olmadığını CHP'den farklı bir parti olduğunu anlatmak için çalıştığını yazar. İnönü'nün kendi onayladığı kadronun, kendi belirlediği zamanda ve kendisinin çizdiği biçimde muhalefet yapmasına tedricen izin verdiğini de belirtir. Sırayla *bkz.* Zürcher, 311; Koçak, 141, 140.

⁶³ Koçak, 143.

⁶⁴ Zürcher, 339.

CHP'nin kendi kabuğunu değiştirmeye başlaması, Kemalistler açısından bakıldığında, Atatürk'ün hatırasını zedeleyici birtakım ideolojik değişimlerin ve politik adımların atılması olarak algılanmış ve hoş karşılanmamıştır. Sonuçta, CHP, Kemalist devrimcilerin desteğini önemli ölçüde kaybetmiştir. Buna karşın dindar kesimin oyunu da almayı başaramamıştır.⁶⁵ DP'nin yürüttüğü siyasal ve sosyal politikalar, Kemalistler arasındaki huzursuzluğu daha da arttırmıştır:

Arapça ezan yeniden yasallaştırıldı (ve bir anda ülkedeki bütün camilerde benimsendi), din eğitimi genişletildi; ebeveynler artık, din eğitimini istemek yerine istemediklerini bildirmek zorundaydılar (toplumsal baskı şüphesiz istememeyi son derece zorlaştırıyordu). İmam hatip okulları çoğaldı. Cami inşasında (hükümetin siyaseti sayesinde olduğu kadar, kırsal kesimde artan servet sayesinde de) belirgin bir artış vardı ve dinî yayınların satışına yeniden izin verilmişti.⁶⁶

DP'nin 1950'de başlayan iktidarında, 1946 yılından itibaren CHP'nin başlattığı İslami kesim üzerindeki baskıyı azaltma, laikliği yumuşatma politikası devam ettirilmiştir. Kemalistler yaşanan bu süreci, özellikle DP iktidarıyla beraber yaşanan gelişmeleri kaygıyla izlemişlerse de aslında iki partinin laiklik anlayışında önemli bir fark yoktur.⁶⁷ Demokratlar iktidara geldikten sonra, CHP'nin dinî duyguların ifadesi üzerindeki kısıtlamaları gevşetme siyasetini sürdürürler fakat diğer taraftan laiklik aleyhtarı aşırı eğilimlerle de mücadele etmeye çalışırlar:

DP'nin seçim zaferinden sonra Ticani eylemciler Atatürk büstlerini parçalamaya başladıklarında, bunların lideri olan Kemal Pilavoğlu tutuklanmış, hapse gönderilmiş ve sonra da kendi evinde göz hapsinde tutulmuştu. 1951'de Atatürk'ün hatırasına hakaret edenlere karşı bir yasa çıkarılmıştı.⁶⁸

Çok partili hayata geçişle birlikte siyasal değişimin toplumsal yansımaları ortaya çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla, gelinen son durumda, Atatürk'ün heykellerine saldırıların görülmesi o günlerin siyasi atmosferi hakkında fikir vermektedir. DP'nin,

⁶⁵ Ünder, 153.

⁶⁶ Zürcher, 339-340.

⁶⁷ Ünder, 153.

⁶⁸ Zürcher, 340; Ünder, 153.

1951’de çıkardığı günümüzde “Atatürk’ü Koruma Kanunu” olarak bilinen kanunla “Atatürk” koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Kanunun doğrudan işaret ettiği üzere “Atatürk” hem kamusal hem de siyasal alanda artık korunması gereken ya da korunması gerektiği düşünülen bir konumdur. 1954’te yapılan seçimlerde, DP oranını ve meclisteki milletvekili sayısını arttırarak iktidarını güçlendirmiştir. Bu tarihten sonra meclisin % 93’ünü oluşturan DP, 27 Mayıs askerî darbesine kadar geçen her yıl daha çok otoriterleşmiş, CHP ve dolayısıyla Kemalistler üzerindeki baskıyı arttırmıştır.

Kemalist devrimin koruyucusu olarak görülen ordunun 27 Mayıs 1960’da darbeyle ülke yönetimini ele geçirmesi başka bir dönemin başlangıcıdır. 1960’lı yıllar, sağ ve sol fikirlerin Türkiye’de -ve daha geniş çapta dünyada- geliştiği, küresel anlamda örgütlendiği siyaset alanının hareketli olduğu yıllardır. Darbe sonrasında hazırlanan 1961 Anayasası’nın sağladığı liberallik çok farklı şekillerde topluma yansımıştır.⁶⁹ “1961 Demokrasisi” iki yeni ve dinamik güç ortaya çıkarmıştır: öğrenciler ve işçiler. Öğrenciler aslında 1960 öncesi DP iktidarına karşı gösterdikleri mücadeleden beri muhalif bir grup olarak öne çıkmışlardı. İşçiler ise 1961 Anayasası’nın sağladığı imkânlar ve sendikalar halinde örgütlenerek yaptıkları yürüyüşler ve geniş çaplı grevlerle bir baskı grubu haline geldiler.⁷⁰ Öğrenci grupları, iktidar ve muhalefet partileri çevresinde odaklanmanın ötesinde, düzen yanlısı (sağ) ve düzen karşıtı (sol) şeklinde yapılanmış görünüyordular. Sosyalistlerin Türkiye İşçi

⁶⁹ Feroz Ahmad’ın dönemdeki gelişmeleri değerlendirmesi şöyledir: “Türkiye, 1960’tan sonra tamamen siyasallaşmıştı ve anayasanın sağladığı yeni özgürlükler ilk kez ideolojik siyasete izin veriyordu. Artık ülkede, özellikle üniversitede, solcular vardı. Öğrenciler -bazıları İşçi Partisi eğilimli-, kendi siyasal derneklerini örgütlediler. Özellikle çeşitli sol kaynakların çevrilmesi ve düşük fiyatla satılması siyasal literatürü ulaşılabilir hale getirdi. Türkiye’nin içinde bulunduğu tecrit durumu sona erdi ve ülke, çevresindeki dünyanın daha çok farkına varmaya başladı. Bu uyanışın endişelendirmediği sağ artık rahat değildi ve komünizme karşı mücadele olarak betimlediği şeye karşı kendi güçlerini harekete geçirmeye başladı.” *Bkz. Feroz Ahmad, Modern Türkiye’nin Oluşumu*, çev., Yavuz Alogan (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2007), 166.

⁷⁰ Hikmet Özdemir, “Siyasal Tarih (1960 - 1980),” *Çağdaş Türkiye, Türkiye Tarihi Cilt 4, 1908-1980*, der., Sina Akşin (İstanbul: Cem Yayınevi, 1990), 221-222.

Partisi'ni (TİP) kurması ve parlamentoya girmesi ve TİP'e bağlı öğrenciler tarafından Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun oluşturulması geniş çapta öğrencilerin siyasallaşmasına yol açmıştır. 1969'da kurulan Türkiye Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu (DEV-GENÇ) küresel boyutta gelişen öğrenci hareketinin (1968 kuşağı) Türkiye'de yaygınlaşmasında etkili olmuştur.⁷¹ 1965'te DP'nin devamı olarak görülen Adalet Partisi'nin (AP) başkanı, merkez sağın yeni lideri Süleyman Demirel'in kurduğu hükümetle birlikte, Menderes iktidarının ilk evresindeki yani 1954'e kadar yaşanan bolluk döneminin yeniden geldiği söylemsel olarak yayılacaktı. Böyle bir ortamda, merkezde ve solda yer alan siyasal grupların savundukları sosyal adalet, bağımsızlık türünden kavramlar halk kitlelerinde gerekli karşılığı bulamıyordu. Ardından, TİP'in, dolayısıyla sosyalistlerin seçim sistemindeki değişikliklerle meclis dışına itilmesi, parlamento dışı muhalefetin şiddetini arttırmış ve siyaset alanı dışındaki muhalif cepheyi genişletmiştir. 1970'e gelindiğinde, genel çerçevede öğrenci hareketinin, özel boyutta ise sosyalist eylemin ideolojik ve fiilî önderliği, devrim amaçlı silahlı eylem birlikleri şeklinde örgütlenen Marksist-Leninist grupların hâkimiyetine girmiştir.⁷² Dönemde yaşanan sosyal hareketliliği haklı bulan İnönü'yle beraber Demirel'in de bu tür eylemleri hoş gördüğü düşünülmüştür. Demirel'in "yürümekle yollar aşınmaz" şeklinde özetlenen sözleri onun hoşgörüsüne işaret etmek için sık sık hatırlatılır. Oysa, Demirel ve 1971 öncesi AP, öğrencilerin ve işçilerin eylemlilik halini hoş görüyormuş gibi görünmekle beraber sağcı milislerin yükselişini de desteklemiştir. Bu şekilde soldan ve/veya merkezden yükselen muhalefetin AP'yi yıpratmasının engelleneceği ve rejim düşmanı olarak görülen solun halktan gelen bir tepkiyle bastırılacağı umut

⁷¹ A.g.e.

⁷² A.g.e., 226.

ediliyordu.⁷³ Siyasal kutuplaşma, 1970'e doğru sağ ve sol arasındaki siyasal çatışmaya dönüşmüştür.⁷⁴ Ayrıca, bu dönemde sağ ve solun içinde de yeni akımlar, yeni siyasi partiler ortaya çıkar. 27 Mayıs'ın aktörlerinden olan Alparslan Türkeş, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ni Milliyetçi Hareket Partisi'ne (MHP) dönüştürür. İdeolojik olarak milliyetçiliği İslam'la harmanlayarak, "Dokuz Işık" adıyla kendi ideolojisini kuramsallaştırır. Kapitalizm ve Komünizmden farklı bir yol olarak vurgulanan "ülkücü" yolda sağ örgütler. Necmettin Erbakan ise Millî Nizam Partisi altında milliyetçi mukaddesatçı bir çizgide "Müslüman Türkiye" şiarıyla sağ kanatta farklı bir alan açmıştır. Toplumun her alanından bölünme, şiddet ve çatışma hissedilir boyuttadır. Faşistlik ve komünistlik siyasetçilerin birbirlerini itham ettikleri, partilerin birbirlerini karaladıkları ucuzca kullanılan yaftalar; ülkeyi, daha doğrusu ülkenin resmî ideolojisini, Atatürkçü düşüncüyü, tehdit eden ideolojik sistemlerdir.

Siyasetin ve siyasi düşüncenin bu denli canlı olduğu atmosferden Atatürkçü düşüncenin nasıl etkilendiğine de göz atmalıyız. 1970'lerin sonuna kadar Kemalizmi "Altı Ok"la temsil edilen ilkesel değerlerin ötesinde tanımlayabilecek kuramsal ya da epistemolojik birikim yoktur. Yani, Cumhuriyet'in kuruluşundan 1970'lere kadar Kemalistler dahi kendilerini tanımlarken kuramsal ve kavramsal bilgiden uzak birtakım genellemelerden öteye geçemezler. Dolayısıyla, Atatürk imgesi ya da Kemalizm sağdan sola birçok farklı siyasi grup tarafından çeşitli amaçlarla zaman zaman kullanılmıştır. Türkiye'de sağ-sol başta olmak üzere siyasi düşüncenin temellerinin atıldığı 1960'larda bu durum daha açık bir şekilde görülmektedir. Söz konusu ideolojik ve kavramsal bulanıklığı Zürcher'den bir alıntıyla somutlayabiliriz:

1966-1967'de okulları ve üniversiteleri solcu öğretmenlerden temizlemek için girişim başlatıldı. Yabancı sosyalist ya da

⁷³ A.g.e., 216-218.

⁷⁴ Zürcher, 367-373.

köktenci yapıtların çevirmenleri, çevrilen metinler 18. yüzyıla ait risaleler olsa bile, mahkemeye çıkarıldılar. İnsanlar yayın yoluyla komünizm propagandası yaptıkları gerekçesiyle tutuklanıyordu. Sonunda yayın yoluyla komünizm propagandası kapsamına bizzat Atatürk'ün eski bir nutkundan alıntılar da dâhil edildi.⁷⁵

Atatürk'ün sözleri komünizm propagandasında kullanılacak şekilde araçsallaştırılabilir ve sansürlenebiliyordur. Dönemde, resmî olarak yasa dışı olan Türkiye Komünist Partisi'nin birçok önemli üyesinin yasal sığınağı TİP'tir.⁷⁶ TİP'in 1964'de toplanan 1. Büyük Kongresi'nde kabul edilen parti programının başında Mustafa Kemal'in 21 Ekim 1920 tarihinde yaptığı anti-emperyalist içerikli bir konuşması ve TBMM'nin 1 Ekim 1920 tarihli bir beyannamesi yer alır.⁷⁷ Diğer taraftan, 27 Mayıs'ın "Kemalist" subayları arasında yer alan Türkeş, yıllar sonra MHP ile radikal sağ örgütlerken parti doktrininde "milliyetçilik" ilkesini dini referanslarla biçimlendirmiş, terminolojik ve kavramsal olarak "ülkücülük"ü bu bağlamda yeniden tanımlanmıştır.⁷⁸ Neticede, Atatürk'ün imgesi ve fikirleri farklı siyasal grupların kullanımındadır. Bu süreçte, Atatürk'ün kurduğu ve resmî ideolojiyi temsil eden CHP dönüşüm içine girmiştir ve siyasi konumu yeniden tanımlanmıştır. İnönü'nün de onayıyla Bülent Ecevit yönetiminde CHP, "ortanın solu"na kaymıştır.

⁷⁵ Zürcher, 365.

⁷⁶ Zürcher, 358.

⁷⁷ Mustafa Kemal'in 1 Aralık 1921 tarihindeki konuşmasından bir bölüm: "Halkçılık toplum düzenini emeğine, hukukuna dayandırmak isteyen bir sosyal doktrindir. Efendiler! Biz bu hakkımızı korumak, bağımsızlığımızı güven altında bulundurabilmek için, toptan, milletçe bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı milletçe savaşmayı uygun gören bir doktrini izleyen insanlarız."

Büyük Millet Meclisi'nin 21 Ekim 1920 tarihli beyannamesinden bir bölüm: "Türkiye Büyük Millet Meclisi, milli hudutlar dahilinde hayat ve istiklâlini temin ahdiyle teşekkül etmiştir. Binaenaleyh hayat ve istiklâlini, yegâne ve mukaddes emel bildiği Türkiye halkını, emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden kurtararak irade ve hâkimiyetinin sahibi kılmakla gayesine vâsıl olacağı kanaatindedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin hayat ve istiklâline suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzlerine karşı müdafaa ve bu maksada aykırı hareket edenleri tedip azmiyle kurulmuş bir orduya sahiptir. Emir ve kumanda salâhiyeti Büyük Millet Meclisinin manevi şahsiyetindedir." *Bkz. Türkiye İşçi Partisi Programı* (İstanbul: Ersa Matbaacılık, 1964), 9-11; Özdemir, 221.

⁷⁸ Özdemir, 223-224.

AP tarafından “Ortanın solu, Moskova yolu” sloganıyla sıkça eleştirilecek olan bu siyasal duruş, şüphesiz ki Kemalistler arasında huzursuzluk yaratmıştır.⁷⁹

Bu dönemde, Kemalizmin esas koruyucusu olarak görülen ordunun dahi net bir Kemalizm tanımı yoktur. Sol ideolojiler üniversite öğrencileri için olduğu kadar askerî öğrenci ve genç subaylar için de cezbedicidir.⁸⁰ 1970’lerin ortasına kadar Atatürk’ün ilke ve inkılâpları, onun fikirleri bir “ideoloji” olarak görülmez, bunlar daha çok “dünya görüşü” olarak tanımlanır.⁸¹ 1970 öncesi dönemde orduda verilen Atatürkçülük eğitimi Atatürk’ün kişiliği ve askerî dehası üzerinde yoğunlaşır, ideolojik içerikten yoksun bir Atatürk portresi çizilir.⁸² 1966’da ortaöğretimde okutulması için genelkurmay tarafından yenilenen “Millî Güvenlik” dersinin müfredatında ne Atatürk ne de Atatürkçülük yer alıyordu.⁸³ Kaldı ki ordu açısından, askerlerin Atatürk’ü ve Atatürkçülüğü kullanan çeşitli “yıkıcı” ideolojilere eklenmesi, ordu sisteminin ideolojik olarak tehdit edilmesi anlamını getirir. 1960’larda, ordunun yükselen radikal sola karşılık hamlesi, kendi personelini

⁷⁹ CHP içinde ortanın solunda ve sağında yer alan iki karşı grup arasındaki düğüm, İnönü’nün sosyal demokratların öncüsü Ecevit’i ve ortanın solunu desteklemesiyle çözülür. Ardından parti içi hesaplaşmalarla CHP’nin dönüşümü hızlanır. Ortanın solu fikrine karşı çıkan Turhan Feyzioğlu’nun başı çektiği 47 milletvekili ve bir senatörden oluşan grup CHP’den ayrılarak Güven Partisi’ni kurar. *Bkz.* Zürcher, 366-367; Özdemir, 220-221.

⁸⁰ Doğan Akyaz, “Ordu ve Resmî Atatürkçülük”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce – Cilt 2 – Kemalizm* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 182.

⁸¹ 1973’te Tuğgeneral Turhan Olcaytu’nun yazdığı “Türk Silahlı Kuvvetleri ve Atatürkçülük” adlı kitaba göre Atatürkçülük bir ideoloji ya da doktrin değil, dogmalardan arınmış, inkılâpçılık ilkesiyle sonsuza kadar kendini yaşatabilecek, siyasi doktrinler üstünde, bir “dünya görüşü”dür. *Bkz. A.g.e.*

⁸² Nurşen Mazıcı bu meseleyi şöyle değerlendirir: “Bu dönemde ordu içinde 27 Mayıs eylemini Kemalizm adına anlamlandırmaya, ideolojileştirmeye dönük bütünlüklü bir hazırlık ve yaklaşım olduğunu söylemek zordur. İdeolojisinin bel kemiğini elbette ‘Atatürk ilkelerine bağlılık’ oluşturmasına karşın 1940-50 yılları arasında İsmet Paşa’nın cumhurbaşkanı olması ve Atatürkçülüğe karşı bir siyasal-ideolojik akımın da görülmemesi nedeniyle Harp Okullarında ‘Atatürkçülük’ ağırlıklı bir ders veya doktrin olarak programa konmamış, Atatürk ilkelerine bağlılık, özellikle üstünde durulmadan ya da militan bir söylemle değil, olağan bir anlayış olarak benimsenmiştir. Ancak 1950’den itibaren özellikle dinci akımların ortaya çıkmasıyla orduda bir kıpırdanma başlamış ve ‘Atatürk ilkelerine sahip çıkmak’, bu tepkilerin başta gelen motiflerinden olmuştur. (Birand, 1986: 93-94). Ancak ‘Atatürkçülük’ adına bir program veya ideolojik çerçeve oluşmuş değildir.” *Bkz.* Nurşen Mazıcı, “27 Mayıs, Kemalizmin Restorasyonu mu?”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce – Cilt 2 – Kemalizm* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 565; M. Ali Birand, *Emret Komutanım* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1986), 93-94.

⁸³ Akyaz, 182.

komünizmle mücadele etmek için eğitmek olmuştur.⁸⁴ Ancak, 1970'lerin ortalarına geldiğimizde, çeşitli ideolojik tehditlere karşı ordu standartlaşmış ve sistematik bir resmî ideoloji geliştirmeye çalışmıştır. 1976'da, askerî okullarda okutmak üzere "Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları Tarihi" adıyla bir kitap hazırlanmasına karar verilir. Bu kitapta Atatürkçülük nihayet bir "ideoloji" olarak tanımlanır. Bu kitapta, Atatürkçülüğün kaynağı dışta bazı aşırı fikir ve ideolojilerle hiçbir ilgisinin olmadığı vurgulanırken Atatürkçülük bu ideolojilere alternatif bir sistem olarak sunulur. 1978-1979'da bu kitap tüm birliklere dağıtılarak "Atatürkçülük" öğreniminde "esas doküman" olarak kullanılmaya başlamıştır.⁸⁵ Neticede, Kemalist rejiminin koruyucusu olarak görülen ordu, 1970'lerin sonuna doğru, Kemalizmi bir ideolojik sistem olarak diğer siyasal görüşlerden soyutlamış ve kuramsallaştırmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu süreçte, Atatürk'ün fikirleri ve Atatürk'ün siyasal imgesi tüm siyasi fikirlerden soyut ve bağımsız bir iktidar alanında tanımlanır, kuramsallaşır. Bu doğrultuda Kemalizm, devletin tam anlamıyla resmî *ideolojisi* olarak kullanıma girerken Atatürk imgesi kendine özgü mutlak bir iktidar alanına taşınmış olur.

⁸⁴ 1965'te Genelkurmay Başkanı Cemal Tural, "Komünizmle Mücadele (El Kitabı)" başlıklı küçük bir broşür yayımlar. Bu kitapta aile, dil, anayasa, örf ve adetlere bağlılık gibi farklı yollarla Komünizmle mücadele anlatılıyordu. Fakat Atatürkçülükten hiç bahsedilmiyordu. Dahası bu tarihlere kadar askerî okullarda özel olarak "Atatürkçülük" hakkında dersler bile yoktur. *Bkz. A.g.e.*

⁸⁵ *A.g.e.*, 185-186

İKİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ KRONOLOJİK DÖNEM: ATATÜRK HAYATTAYKEN YAZILAN

ŞİİRLER

2.1 Tür: Genesis

Mustafa Kemal Atatürk'ün adının geçtiği en eski tarihli şiir, Mehmet Emin Yurdakul'un Eylül 1915'te yayımlanan "Ordunun Destanı" adlı şiiridir.⁸⁶ Mehmet Emin, şiiri 1915'te aynı adla kitap olarak yayımlanmıştır.⁸⁷ Bu kitaba 1918 yılında "Ordu'ya Selâm" şiiri de eklenerek ikinci kez yayımlanır. 43 bin adete yakın basılan kitap orduya dağıtılmıştır.⁸⁸ Mehmet Emin şiire önce "Çanakkale Gazileri" adını vermiş, daha sonra değiştirip *Ordunun Destanı* adıyla "Çanakkale Kahramanları'na" ithafıyla yayımlanmıştır.⁸⁹ Şiir, 678 mısralık hece vezniyle yazılmış, farklı uyak ve redif özellikleri taşıyan epik bir şiirdir. Mustafa Kemal şiirde, Çanakkale Savaşı'nda yer almış "Mehmed Çavuş" gibi başarılı askerlerden biri olarak yer alır ve adı bu uzun şiir boyunca bir kez anılır. Şiirde seferberlik, Gelibolu, çeşitli savaş sahneleri, asker yolu bekleyen kadınların ne yapması gerektiği, şehitler, vatan ve benzeri birçok konu/kavram gayet hamasi ve milliyetçi tonda uzun uzun anlatılır. Mustafa Kemal'in adının geçtiği bölüm şöyledir:⁹⁰

⁸⁶ Araştırmacıların işaret ettiği üzere, o dönemde veya öncesinde yazılmış başka şiirlerin gün yüzüne çıkma ihtimali her zaman mevcuttur. *Bkz.* Necatigil, V; Timuroğlu, 1; Oy, 1.

⁸⁷ Mehmet Emin Yurdakul, *Ordunun Destanı* (İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, 1915).

⁸⁸ Fevziye Abdullah Tansel, haz., *Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1969), XLVI.

⁸⁹ *A.g.e.*

⁹⁰ *Ordunun Destanı*'nın sondan 8. kıtasıdır. Bu kıtadan itibaren destanın bu bölümü, daha sonradan "Anafartalar'dan" başlığıyla *Türk Sazı* adlı şiir kitabında kullanılmıştır.

Ey bu güne şahit olan Sarphisarlar!
Ey kahraman Mehmed Çavuş siperleri!
Ey Mustafa Kemallerin aziz yeri!
Ey toprağı kanlı dağlar, yanık yarlar!⁹¹

Şiirde, Mustafa Kemal'in savaş sırasında savunduğı cepheden bahsedilir. Ve aslına bakılırsa, Mustafa Kemal tek başına bir karakter olarak yer almaz. Günümüzde bilinen ve yazılan Atatürk şiirlerinden farklı olarak şiir onun için yazılmamıştır. Mustafa Kemal, savaştaki savunma yeri vesilesiyle, mekânsal birliktelikle var olur. Mehmet Emin'in destanda "Mustafa Kemallerin aziz yeri" diye betimlediğı yer, İbrahim Alaettin Gövsa'nın "Anafartalar'ın Müebbed Kahramanı"na sunduğı *Çanakkale İzleri* adlı kitabında şöyle anlatır:

15 Temmuz 1915 Perşembe günü Liman Paşa ziyaretini müteakib saat üçte karargâhtan hareketle bir buçuk saat sonra (Kemal tepe) mevkiinden geçtik. Orada arabalardan indik. Toplar gene gürlüyor. On dakika kadar yürüdük. (Kemal yeri) ismindeki mevkie geldik ki siperlere hâkimdi. (Kemal yeri) ondokuzuncu fırka kumandanı Mustafa Kemal Beyin Arıburnundaki muvaffakiyyetlerine mukabil ona nisbetle isim alan yer.⁹²

Alıntıda da görüldüğü üzere "Kemal yeri" Çanakkale cephesinde epey bilinen, önemli bir yerdir.⁹³ Hem Mehmet Emin hem de Gövsa eserlerinde bir şekilde bu önemli mevkiden bahsetmişlerdir.

Mehmet Emin'in bu dönemde Mustafa Kemal'in adının geçtiğı hamasi bir şiiri kaleme alması ya da Gövsa'nın o tarihte Çanakkale'de bulunması tesadüf değildir. Almanya ve İngiltere'nin I. Dünya Savaşı esnasında farklı alanlarda etkin olarak faaliyet gösteren propaganda ofisleri ve stratejilerine koşut olarak Osmanlı'da Harbiye Nezareti bir "harp edebiyatı" kampanyası başlatmıştır. Bu doğrultuda,

⁹¹ Yurdakul, 38.

⁹² İbrahim, Alaettin Gövsa, *Çanakkale İzleri* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1989), 14.

⁹³ Lord Kinross da bu mevkinin "Kemalyeri" olarak anıldığından bahseder. Bkz. Lord Kinross, *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu* (İstanbul: Altın Kitaplar, 1988), 106.

edebiyattan ve diğ er sanat dallarından adı bilenen 30 kadar kişiye -Gövsa'nın
aşağıdaki gibi naklettiği- resmî bir mesaj gönderilmiştir.⁹⁴

1915 senesi Haziranının içinde bir gün İstanbulda ihtiyar, genç
yirmi, otuz şiir ve sanat müntesibi (Karargâhı umumî istihbarat
şubesi) müdürlüğünden birer tezkere aldılar. Bu tezkerede
Başkumandan vekâleti Edebiyat ve nefis sanatlar müntesiplerine
Çanakkale harp sahalarını ziyaret ederek hasıl edecekleri
tahassüsleri halka ve gelecek nesillere anlatmalarını teklif
ediyordu.⁹⁵

Savaş propagandasına çağır an bu kampanya çerçevesinde Ömer Seyfettin,
Hamdullah Suphi, Ali Canip, Enis Behiç, Mehmet Emin ve Orhan Seyfi gibi yazarlar
savaşı anlatan eserler üretmeleri için Çanakkale'ye götürülür, cepheler ve Çanakkale
civarı gezdirilir.⁹⁶ O sırada Çanakkale cephesinde görevde olan Esad Paşa daha sonra
anılarında bu gruptan “Mehmet Emin Yurdakul ve Ağaoğ lu Ahmed Beylerin baş-
çektikleri”⁹⁷ İstanbul hey'et-i edebiyesi olarak bahsedecektir. Yaklaşık 10 gün süren
seyahat, *Harb Mecmuası* 'nda, heyetin “kahramanlarımızın zâten çok yüksek olan
mânevî güçlerine güç katan görüşmeler ve moral takviye konuşmaları”na vesile
olduğu vurgulanarak halka duyurulur.⁹⁸ Bu gezinin ardından Gövsa anılarını kaleme
alırken geziye katılanların Çanakkale Savaşı'nın şiirini yazmakla yükümlü
olduklarını ve bunun artık “millî bir borç” haline geldiğini dile getirir:

Cihan harbine iştirakimizin saikleri ve neticeleri ne olursa olsun
Çanakkale kavgasının şiirini ve büyüklüğünü tesbit ve onu

⁹⁴ Gövsa'nın anılarında aktardığına göre Çanakkale'yi ziyaret eden “edebî heyet”teki isimler
şunlardan ibaretti:

“Ağaoğ lu Ahmet, Ali Canip, Celâl Sahir, Çalı İbrahim (ressam), Enis Behiç, Hakkı Süha, Hamdullah
Suphi, Hıfzı Tevfik, Mehmet Emin, Muhittin (eski Tanin gazetesi muharriri), Nazmi Ziya (ressam),
Orhan Seyfi, Ömer Seyfettin, Selâhattin (eski Darüleytamlar müdürü), Yekta (bestekâr), Yusuf Razi
Beyler ve ben.” *Bkz.* Gövsa, 10.

⁹⁵ Gövsa, 8.

⁹⁶ Daha fazla bilgi için *bkz.* Erol Köroğ lu, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı, 1914-1918:
propagandadan millî kimlik inşasına* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 39-83; 190-204; İbrahim
Alâettin Gövsa, s., 7-14; Necat Birinci, “Millî Mücâdele Devri Edebiyatı”, *Türk Dili ve Edebiyatı
Ansiklopedisi: Devirler, İsimler, Eserler, Terimler*, Cilt:6 (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1976), 360-
362.

⁹⁷ Aktaran: Fethi Tevetoğ lu, *Mehmet Emin Yurdakul* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,
1988), 49.

⁹⁸ *A.g.e.*, 47.

gelecek nesillere nakletmek millî bir borçtur. Hele o borç, harp sahnesini görmek fırsatına nail olanlar için elbette iki katı olur.⁹⁹

Mehmet Emin’le beraber grupta yer alanların gezi sonrası ürettikleri eserlere bakılınca görünen o ki birçok yazar bu millî borcu bir şekilde ödemeye çalışmıştır.¹⁰⁰ Mehmet Emin’in bu geziden yaklaşık iki ay sonra yayımladığı ve şu ya da bu şekilde “Mustafa Kemal” adının anıldığı destanın üretildiği bağlam ve süreç, Harbiye Nezareti’nin kültürel propaganda çalışmaları neticesinde bu şekilde gelişmiştir.¹⁰¹ Sonuç olarak, Mustafa Kemal’in şiir türünde adının anılması; ya da bir anlatı karakteri olarak şiirsel düzlemde yaşamaya başlaması ve bundan sonraki yıllarda gittikçe yaygınlaşacak Atatürk merkezli şiirlerin sembolik olarak ilk örneği olması sebebiyle bu şiiri, Atatürk şiirlerinin genesisi olarak kabul ediyorum.

2.1.1 Türsellik: Divan ve halk edebiyatı etkisi

Başlangıcını bu şekilde çizebileceğimiz Atatürk şiirlerinin bundan sonraki serüveni bir hayli hareketlidir. 1938 öncesinde yazılan şiirlere baktığımızda, şiirlerin tür özellikleri bakımından, halk edebiyatının ve divan edebiyatının, başta “methiye” ve “destan” olmak üzere, methedici ve epik şiir türleriyle etkileşim içinde yazıldıkları görülür.

Tür mevzusu bağlamında Atatürk şiirlerinin başlangıcına dönersek, Mehmet Emin’in geçmişine göz atmamız yararlı olacaktır. “Millî şair” olarak bilinen Mehmet Emin, Türk Ocağı’nın kurucuları arasında yer almaktadır. 1898’de yayımladığı

⁹⁹ Gövsa, 8.

¹⁰⁰ 1961’de CHP Balıkesir milletvekili olarak mecliste yer alan Ahmet Aydın Bolak’ın bu grup hakkındaki düşünceleri şöyledir: “Eli kalem tutan edibler, kelimeleri kafiyeleştirebilen şâirler, gördüklerini tabloştıran ressamlar, duyduklarını besteleyebilen sanatkarlar, kalbleri ve kafaları, İstanbul’u korumak için Mehmedçiğin yarattığı hârikalarla dolu olarak döndüler.” *Bkz.* Fethi Tevetoğlu, 49.

¹⁰¹ Mehmet Emin Yurdakul’un, coşkulu kahramanlık şiirleriyle savaş yıllarındaki kültürel propaganda gereksinimini en iyi karşılayan şairlerden biri olması sürpriz değildir. Daha fazla bilgi için *bkz.* Köroğlu, 287-302.

Türkçe Şiirler adlı kitabıyla Türklük şuurunu ve Türklükle gurur duyma fikrini sade Türkçeyle dile getirmeye çalışmıştır.¹⁰² Gibb'in sözleriyle "Türk edebiyatına halk sesini ilk getiren insan"¹⁰³ olmuştur. Başka bir deyişle, Mehmet Emin'in poetikası konuşma diline yakın bir dille ve halk edebiyatının biçimsel ve içerik özellikleriyle, ideolojik olarak ise İslam'ı dışlamayan halkçı ve ülkücü/milliyetçi bir sesle biçimlenmiştir.¹⁰⁴ Mustafa Kemal'in anıldığı ilk şiir böyle bir poetik anlayış doğrultusunda, daha doğrusu Millî Edebiyat hareketinin¹⁰⁵ Türk şiirinde hızla yayılmaya başladığı bir tarihsel süreçte yazılmış *destan*dır. Destan türünü basit olarak tanımlarsak, toplumu derinden etkileyen tarihî ve sosyal olayları konu edinen uzun manzum hikâyelerdir.¹⁰⁶ Türsel açıdan işlevselliği, toplum hayatında önemli rol oynamış veya öyle olduğu kabul edilmiş kahramanları kültürleştirmeleri ve onlarla ilgili ritüel fonksiyonların gerçekliğini vurgulayarak anlatan ürünler olması sebebiyle kazanmaktadır.¹⁰⁷ Buradaki "anlatan" sözcüğü destan türü için önemlidir. Çünkü destanlar halk edebiyatının sözlü ürünlerindedir ve nesilden nesle sözlü olarak, anlatılarak, geçer. Mehmet Emin'in sözlü destanların, geçmiş yüzyılların aksine, yazılı kültürün bir parçası olduğu 20. yüzyılda epik destan türünde bir şiir kaleme alması türsel özellikler göz önüne alındığında anlaşılırdır. Çünkü dönemde hâlâ Mehmet Emin ve birçok şair/yazar "cepheden cepheye ve yurdun bir köşesinden

¹⁰² Hülya Argunşah, "Millî Edebiyat", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*, ed., R. Korkmaz, (Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2005), 189.

¹⁰³ Aktaran, Gökşen, 14.

¹⁰⁴ "Ben hayatımda iki gaye takibettim: Birincisi halkçılık, öbürü milliyetçilik..." Aktaran, Gökşen, 22. Detaylı bilgi için bkz. Köroğlu, s. 288-294; Tevetoğlu, s. 29-72.

¹⁰⁵ "Millî edebiyat" ya da "Memleket edebiyatı", bu edebiyat hareketini geniş olarak açmak ve tartışmak bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Argunşah, 171-222; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler, İsimler, Eserler, Terimler*, "Millî Mücadele Edebiyatı" maddesi, Cilt:6 (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1976), 360-362.

¹⁰⁶ İslam Ansiklopedisi, "Destan" maddesi, 205.

¹⁰⁷ Özkul Çobanoğlu, *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2003), 17.

diğerine koşarak ordumuza ve halkımıza heyecan ve iman”¹⁰⁸ taşımak amacıyla

devlet güdümlü kültürel propaganda faaliyetlerinde bulunmaktadır:

Milli Mücâdele yıllarında Mehmed Emin Bey, Sâmih Rifat Bey gibi arkadaşları ile birlikte cephe gerilerinde şiirleri ve hitabeleriyle askerimizin ve halkımızın millî vazifesini yerine getirmeye devam etmiştir. (Mustafa Kemâl) adı altında topladığı manzum ve mensur eserleri bu Millî Mücâdele yıllarının mahsulüdür.¹⁰⁹

O dönemde yazılan bu şiirlerin hitap ettiği okuyucu kitlesinin % 80’inin okuma-yazma bilmediği bilinmektedir.¹¹⁰ Bu sebeple, Atatürk şiirlerinin konuşma diline yakın bir dille yazılması ve evlerde, Türk Ocakları’nda, köylerde, cephe gerilerinde ya da farklı mekânlarda¹¹¹ toplanmış muhataplara sözlü olarak aktarılması sebebiyle “destan” ya da diğer halk edebiyatı ürünleri türsel olarak işlevseldir.¹¹² Mehmet

¹⁰⁸ Tevetoğlu, 58.

¹⁰⁹ A.g.e.

¹¹⁰ Atabaki ve Zürcher, 96.

¹¹¹ O dönemde, Mehmet Emin ve ürettiği metinler farklı şekillerde ve mekânlarda dolaşım içindedir: Tevfik Fikret, Mehmet Emin’e yazdığı bir mektupta, onun bir şiirini Halit Ziya, Ahmet Hikmet ve oğlu Haluk’un da aralarında bulunduğu bir topluluğa okuduğunu anlatır ve Mehmet Emin’e iyi dileklerini iletir. Bkz. Gökşen, 25-26.

İzmir’in işgali üzerine 23 Mayıs 1919’da İstanbul’da yapılan tarihi protesto mitingindeki Halide Edip, Hamdullah Suphi gibi konuşmacılardan biri de Mehmet Emin’dir. Konuşma metnine ulaşmak için bkz. Tevetoğlu, 51-56.

Mehmet Emin, işgal altında olan İstanbul’dan millî mücadeleye katılmak, kültürel propaganda faaliyetlerinde bulunmak için Türkçülüğün ideologlarından olan Yusuf Akçura’yla Anadolu’ya kaçar. Mehmet Emin, bu durumu “Doğduğum İlâhi Beldeye” adlı anılarını yazdığı yazıda şöyle aktarır: “Nereye gideceğim öyle mi? Anadolu’ya!.. Senin dünki Boğaz Nöbetçileri’nin, bugünkü hürriyet ve istiklâl kahramanlarının buldukları yere!.. Niçin gideceğim öyle mi? Senin için, senin çocukların için; seni kurtarmak için, senin esir ve mazlum çocuklarını kurtarmak için!...”

Mehmet Emin’in İstanbul’dan ayrılışı Tevetoğlu tarafından şöyle aktarılır: “Mütâreke ve işgal günlerinin ağır ve boğucu havasına daha fazla dayanamıyan Millî Şâir Mehmed Emin, Türkçü arkadaşı Akçuraoğlu Yusuf’la birlikte, Karadeniz’e sefer yapan bir yabancı bandıralı gemi ile İstanbul’dan gizlice Anadolu’ya kaçmışlardır.” Yurdakul ve Akçura 1 Nisan 1921 tarihinde İnebolu’da karaya çıkarlar. Aynı gün, Mustafa Kemal, onların millî mücadeleye katılmasından duyduğu memnuniyeti dile getiren bir telgraf yollamıştır:

“Türk milliyetperverliğinin ilâhi mübeşşiri (Tanrısal müjdecisi) olan şiirleriniz bugünkü mücadelemizin (kutsal savaşımızın) ruh-i hamasetine (kahramanlık ruhuna) ufk-i tulû (doğuş ufkü) olmuştur. Teşrifinizden duyduğum memnuniyeti beyan ile (bildirerek) sizi milletimizin mübarek babası olarak selâmlarım. – Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal” Aktaran: Tevetoğlu, 56-58; Gökşen, 10-11.

¹¹² Destanların salt propagandist metinlerin ötesinde olması ve alımlanma eyleminin çoğu zaman şenliğe dönüşmesi sebebiyle de mevzubahis tarihsel bağlamda ve muhatap karşısında fonksiyoneldirler: “İcra edilen destanı dinleyerek hem hoşça zaman geçirmekte hem de ‘gerçeği’ veya ‘kültürel tarihini’ öğrenmekte olan yahut bildiklerini tekrarlayarak pekiştiren hatta özümseyen dinleyici açısından da, teması, belli başlı olayları veya olay örgüsü ve motifleriyle birlikte tiplerinin de bilindiği bu malzemeye dayanarak, destancının kuracağı kompozisyon toplumdaki olumlu ve olumsuz

Emin'in destanından bir başka şiire geçerse, halk edebiyatı türlerinin Atatürk şiirleri üzerindeki etkisini farklı bir şekilde inceleyebiliriz. Faruk Nafiz Çamlıbel'in 1921 yılında Bulgaristan'da çıkan bir dergi veya gazetede "Allah'ın En Büyük Kulu" adıyla ve kendi el yazısıyla yayımladığı şiir, antolojilerde "En Büyük" adıyla yer almıştır. Çamlıbel, şiirin yayımlandığı tam tarihi ve hangi basılı kaynaktan yayımlandığını hatırlamaz.¹¹³ Şiirin ikinci dördlüğü şöyledir:

Tanrının nurudur yüzünde yanan
Bin yılda bir doğan kahramansın
Tarihte ün alan kim varsa, ondan
Sen daha şanslısın, daha yamansın¹¹⁴

Mustafa Kemal'e övgü düzen bu şiir, halk edebiyatı koşma nazım biçimi, "koçaklama" türünün derin etkilerini taşır. Cem Dilçin'in sözleriyle koçaklama türü genellikle koşma ve semâi biçimleriyle yazılan, coşkun ve yiğitçe bir biçimle savaş ve döğüşleri anlatan¹¹⁵, kahramanlık duygularını canlandıran şiirlere verilen addır.¹¹⁶ Çamlıbel'in şiiri bu doğrultuda kahramanlıkla ilgilidir. Koşmanın biçimsel özelliklerini taşır: 3 dördlükten oluşur; 11'li heceyle, çapraz uyak örgüsüyle ve "6+5"lik durak kalıbıyla yazılmıştır. "Bin yılda bir doğan kahraman" ve "yaman" nitelermeleri biçim itibarıyla halk edebiyatı estetiğine yakındır. Şiir öznesi, şiirin ilk dördlüğünde "Güneşler doğduğu yerden mi geldin?" diye sorar. Yüzüne tanrının "nur"u vurmuştur, tanrının ışığıyla gökten inmiş epik kahraman nitelikleri Mustafa Kemal karakteri üzerinden tahayyül edilir.

Diğer taraftan, divan edebiyatı nazım biçim ve türleri, Atatürk şiirlerini türsel özellikleri açısından halk edebiyatı türleri kadar etkilemiştir. Halit Nihat Boztepe'nin

değerlerin, kişiliklerinde canlandırdıkları tiplerin harmanlandığı bir sosyal ve kültürel değerler şenliğine dönüşmektedir." Bkz. Çobanoğlu, 18-19.

¹¹³ Necatigil, 3.

¹¹⁴ A.g.e.

¹¹⁵ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005), 337-343.

¹¹⁶ Türk Dili Kurumu'nun *Güncel Türkçe Sözlüğü*'ndeki "koçaklama" tanımından alıntılanmıştır. Tam tanım şöyledir: "Halk edebiyatında biçimi ne olursa olsun, konusu yiğitlik, savaş, kahramanlık olan veya bir kahramanı öven, kahramanlık duygularını canlandıran şiir, yiğitleme."

Bağlantı için bkz. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts (erişim, 21.06.2014).

30 Temmuz 1927 yılında *Güneş*'te yayımladığı “Gazi Hazretlerine Kudumiye”¹¹⁷

adlı şiir, adından da anlaşılacağı üzere, divan şiirinin türsel özelliklerini taşımaktadır:

Bir nigâh-ı gazab u heybeti eyler tevbih
Nâgehan cür’et edip inse semâdan Mirrih
Ben çıkıp bir güherin kilk ile yazdım târih
Sanki gökten yere hurşid-i dirâhşan geldi¹¹⁸

Halit Nihat bu şiiri, 16 Mayıs 1919’da İstanbul’dan Samsun’a doğru yol alan

Mustafa Kemal’in 1 Temmuz 1927’de, sekiz yıl aradan sonra İstanbul’a dönüşünü

kutlamak amacıyla yazmıştır.¹¹⁹ Şiirin türsel özelliklerini anlamak için

“kudûmiyye”yi açmalıyız. Kudûmiyye türü genellikle divan edebiyatı nazım

şekillerinden kaside özellikleriyle yazılır. Kasideler, belli bir amaçla yazılmış,

çoğunlukla din ve devlet büyüklerini övmek için kaleme alınan şiirlerdir.¹²⁰

Kasidelerde yazınsal değeri yüksek bölümler nesip/teşbih ve tasvir bölümleri

olmakla beraber bu türün asıl önemli kısmı, kasidenin yazıldığı kişinin cömertlik,

kahramanlık, dürüstlük, cesaret gibi erdemlerle övüldüğü bölüm olan “methiye”

bölümüdür.¹²¹ Bu sebeple, zamanla “kasîde ile methiye özdeşleşmiş ve kasîde

deyince akla çok zaman medhiye gelir olmuştur.”¹²² Neticede, biçimden bağımsız

olarak, övgü düzmek üzere kurgulanmış şiirleri methiye türü çerçevesinde

okuyabiliriz.¹²³ Kudûmiyyeye dönersek, kasideler genellikle nesip bölümünün

¹¹⁷ Kaplan ve Birinci, 14-16.

¹¹⁸ A.g.e., 16.

¹¹⁹ Bu şiir ve bu dönemde aynı maksatla yazılan diğer şiirlere “İçerik” bölümünde değinilecektir.

Ayrıca bkz. Tansel, “Mustafa Kemal Hakkında Düşürülen *Tarih*’ler,” 526-529.

¹²⁰ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* (İstanbul : L&M Yayınları, 2003), 258; Dilçin, 122.

¹²¹ İslam Ansiklopedisi, “Kaside” maddesi, 563.

¹²² Pala, 301.

¹²³ Methiyeler de genellikle kaside biçiminde yazıldığı için önceleri “kaside-i medhiyye” adıyla anılmışlar, daha sonra ise sadece “medhiyye” şekliyle kullanılmışlardır. Ancak, divan edebiyatı tür çalışmalarının geneli açısından -örnek olarak, Cem Dilçin’in kitabını gösterebiliriz- kaside bir “nazım şekli” iken methiye bir “nazım türü”dür. Methiyelerde, kasidede bulunması geleneksel olarak gerekli olan “nesip, fahriye, tegazzül, dua” gibi bölümlerin yerine daha çok övgü yer alır. Zamanla, divan edebiyatında “methiye” övgü amacıyla kaleme alınan kasidelerin genel adı olarak kullanılmıştır. Ve methiyeler yalnızca kaside nazım şekliyle değil; mesnevi, kıta, murabba, muhammes, terkip ve hatta gazel gibi nazım şekilleriyle de yazılmışlardır. Bkz. İslam Ansiklopedisi, “Methiye” maddesi, 406, 410; Dilçin, 263.

konusuna göre adlandırılırlar.¹²⁴ Kudûmiyye, kasidelerin uzak bir yerden gelen/dönen veya bir makama erişen önemli kişiler için yazılanlarına verilen addır. Halit Nihat'ın şiirinde 16 kıta vardır. Kullanılan dil anlaşılması zor, Arapça-Farsça sözcük ve tamlamalarla doludur. Aruz vezniyle yazılmıştır. Şiirde edebî sanatla yapılmış benzetmeler, tevriyeler, mecazlar vb. tüm edebî tahayyül divan edebiyatı estetiğine uygun yapılmıştır. Hatta Tansel, bu şiirin 11 kıtasında tekrarlanan “Müjde İstanbul'a Gâzî-i cihân-bân geldi!” dizesinin Nedim'in “Der-Sitâyîş-i Sadr-i Ali-kadr İbrâhim Pâşâ-yi Dâmâd” başlıklı şiirine nazire olarak yazıldığını dile getirir.¹²⁵ Ayrıca, yukarıda alıntılanan dörtlüğün son iki dizesinde, Mustafa Kemal'in İstanbul'a geliş tarihi divan edebiyatında sıkça görülen tarih düşürme¹²⁶ sanatıyla yazılmıştır.¹²⁷ Mustafa Kemal'in İstanbul'a ikinci gelişi 5 Haziran 1928 tarihine denk gelmektedir. Bu vesilesiyle de birçok şiir yayımlanmıştır. Yusuf Ziya Ortaç'ın “Gazi'ye Tarih” adlı şiiri bunlardan biridir. Mustafa Kemal İstanbul'a gelmeden yazıldığı anlaşılan bu şiir, onun İstanbul'a ayak bastığı gün İkdâm gazetesinde yayımlanmıştır.¹²⁸ Ayrıca, Timuroğlu tarafından “Gazi'nin huzurunda okunmuş” notuyla antolojiye alınmıştır. Şiirinin son kıtası şöyledir:

Ayrılp Çankaya'dan Hazret-i Gazi geliyor,
Saçının huzmesi zulmetleri ok ok deliyor,
Şehre kalbindeki tarihi alıp yükseliyor:
“Bu güneş yüzlü, güneş sözlü, güneşler güneşi!”¹²⁹

¹²⁴ Kimi zaman da redife göre adlandırılırlar. Eğer redifi olmayan bir şiir ise uyağa göre adlandırılırlar. *Bkz.* Dilçin, 124; İslam Ansiklopedisi, “Kaside” maddesi, 565.

¹²⁵ Nedim'in mevzubahis şiiri şöyle başlar:

“Sadr-i eyvâna ki ol Sadr-i cihân-bân geldi
Meclisin sînesinê sanki hemân cân geldi”

Bkz. Fevziye Tansel, “Mustafa Kemal Hakkında Düşürülen *Tarih* 'ler ve Bunların Edebî, Tarihî Değeri”, *Belleten* 1981, 528.

¹²⁶ Bu şiir sanatı hakkında detaylı bilgi için *bkz.* Dilçin, 502-507; *İslam Ansiklopedisi*, “Tarih Düşürme” maddesi, 80.

¹²⁷ Kıtada “[g]üherin tarih nev'inden olan son mısra'daki noktalı harfler hisablanılınca, tutarı 1980 olduğu görülür; şâirin verdiği ip-ucuna göre, ben (ü ÷) kelimesindeki noktalı harflerin rakam karşılığı 52 ile, rakam olarak I'in toplamı 53'tür: 1980'den çıkarılınca (1980-53=1927) geriye, Gâzî'nin İstanbul'a geldiği yılı gösteren 1927 tarihi kalır.” *Bkz.* Tansel, 1981, 529.

¹²⁸ Tansel, 1981, *a.g.m.*, 531.

¹²⁹ Timuroğlu, 31.

4 kıtalık şiir boyunca Mustafa Kemal, methiye türüne çok yakın bir anlayışla övülür. Bir Osmanlı padişahı gibi tahayyül edilen Mustafa Kemal, yine “saç”, “ok” ve “güneş” gibi divan edebiyatının klasik mazmunları aracılığıyla tasvir edilir.¹³⁰ Şiirde kullanılan dil çok ağır ve ağdalı olmamakla birlikte “Hazret-i Gazi” ya da “şehper” gibi Türkçe olmayan sözcükleri yahut dilbilgisel yapıları barındırmaktadır. Neticede, Halit Nihat veya Yusuf Ziya, uzun yıllar sonra İstanbul’a ayak basan Mustafa Kemal için dil, biçem, biçim ve estetik anlayışıyla tamamen divan edebiyatının türsel özelliklerini taşıyan şiirler yazmışlardır.¹³¹

Sonuç olarak, Mehmet Emin’in, Faruk Nafiz’in, Halit Nihat’ın, Yusuf Ziya’nın yazdıkları veya genel olarak 1915-1938 yılları arasında Atatürk için yazılan şiirleri göz önüne aldığımızda, halk edebiyatı ve divan edebiyatı, bilhassa destan ve methiye türleri, Atatürk şiirlerinin gelişmesinde belirleyici/kurucu türler olmuştur. Halit Nihat’ın ya da Yusuf Ziya’nın, onu övmek için övgü türü şiirlerinin en saygını, geçmişte padişahlar için kullanılan methiyeyi tercih etmesinin ya da Mehmet Emin’in ve Faruk Nafiz’in epik kahraman karakterine uygun olan destan/koçaklama türlerini tercih etmesinin sebebi, şiirin gelenekten gelen içgüdüsel tepkisinin övgüyü bu türlerde ifade ederek yazınsal kültürün parçası haline gelmesidir. Dolayısıyla tarihsel bağlam ve övülen kişi değişse de mevcut türsel eğilimler yapılan övgüyü biçimlenmiştir.

¹³⁰ Mustafa Kemal’in divan edebiyatı benzetme sistemi içinde umumiyetle padişah için kullanılan “güneş” benzetmesiyle tasvir edilmesi “imgelem” bölümünde daha detaylı olarak tartışmaya açılacaktır.

¹³¹ Yaşar Aydemir, *İslam Ansiklopedisi* “Methiye” maddesinde, 19. ve 20. yüzyıllarda methiye türüne rağbetin azaldığından dem vururken, bu türde yazan mevzu bahis dönem şairleri arasında “ ‘Halil Nihat Boztepe’ gibi Atatürk’e övgü yazmış kişileri” zikretmenin mümkün olduğuna işaret eder. *Bkz. İslam Ansiklopedisi*, “Methiye” maddesi, 411.

2.2 İçerik: Ulus inşa sürecinde Atatürk şiirleri

Atatürk şiirlerinin yazım serüveninin, Mehmet Emin'in 1915 yılında yayımlanan "Ordunun Destanı" adlı şiiriyle başladığına değinmiştim. Mehmet Emin'in böyle bir şiiri kaleme almasının saikleriyle tarihî, sosyal ve siyasal durum arasında bir ilişki olduğunu bir önceki bölümde farklı açılardan ortaya koymaya çalıştım. Bu süreçten sonra yazılan şiirlere göz attığımızda -incelenen antolojilerin hiçbirinde- 1915 ile 1921 arasında yazılmış bir şiirin yer almadığı görülmektedir. 1915'ten sonra Ruşen Eşref'in 1918'de yayımlanan ünlü "Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal ile Mülakat" röportajına ve Mustafa Kemal'in 27 Aralık 1919'da Ankara'ya yerleşmesine kadar geçen sürede, Atatürk şiirlerinin yazılma olasılığı, Mustafa Kemal'in bilinirliğinin az olması sebebiyle, yüksek değildir.¹³² Bu süreyi biraz daha ileriye çekerek, Kurtuluş Savaşı'nın bittiği yıl olan 1922'ye, yurt genelindeki belirsizlik ve kaos ortamının bitimine kadar, Atatürk şiirleri üretiminin çok az olduğunu söyleyebiliriz.¹³³ Hatta, Mehmet Kaplan'nın ve Necat Birinci'nin antolojilerinin "Önsöz"ünde belirttiği gibi Mustafa Kemal'in şöhreti ve gücü İstiklâl Savaşı'nı kazandıktan, Cumhuriyet'i ilân ettikten sonra artar.¹³⁴ Akabinde, "[d]evrin hemen hemen bütün yazarları onun etrafında geniş, ışıklı bir hâle teşkil ederler."¹³⁵ Böyle bir tarihsel bağlamda Atatürk şiirlerinin üretilmesi de artmıştır. 1938

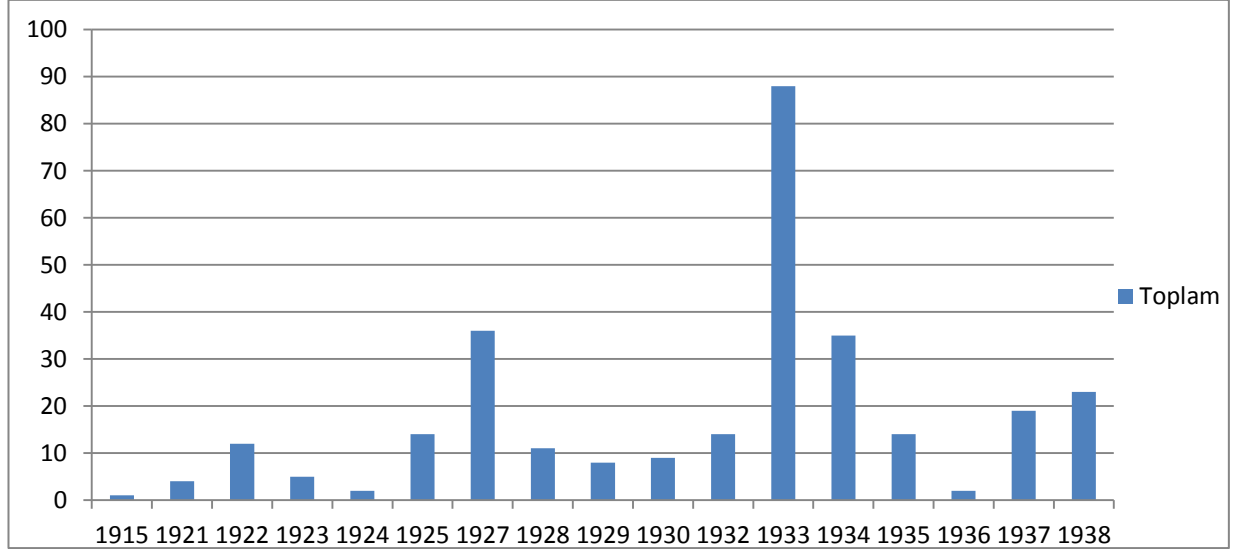
¹³² *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nin "Millî Mücadele Edebiyatı" maddesinde Atatürk şiirlerinin yazım sürecine şöyle değinilir: "Mustafa Kemal'in ismi şiir dünyasında ilk kez Mehmed Emin'in Çanakkale harbi için yazdığı 'Ordu'nun Destanı'nda geçer. Ancak millî mücadelenin başlaması ve yaygınlık kazanması üzerine ondan bahseden şiirlerin sayısı da artar." *Bkz. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cilt:6 (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1976), 361.

¹³³ Bu dönem gazete ve dergileri üzerinde yeterince araştırma yapılmadığı ve halen gün yüzüne çıkmamış Mustafa Kemal'i anan şiirlerin var olabileceğine farklı antoloji araştırmacıları tarafından dikkat çekilmiştir. Hatta Anadolu gazetelerini tarayıp hiçbir şiire ulaşamayan Timuroğlu şöyle der: "İstanbul'un farkına varamadığı Mustafa Kemal için Anadolu basınında şiirler bulabileceğimi umdum. Hiç olmazsa, Kurtuluş Savaşı'nın yoğun günlerinde, bir kavga sanatı olan şiirin Mustafa Kemal'e yönelebileceğini düşündüm. Yazık ki, taradığım on, on beş Anadolu ilinin basınında, Mustafa Kemal şiirine rastlayamadım." *Bkz. Timuroğlu*, 1.

¹³⁴ Birinci ve Kaplan, 4.

¹³⁵ *A.g.e.*

öncesinde yayımlanmış şiirleri yayım tarihlerine göre grafiğe dökersek, şiirlerin yazılma eğilimleri şöyle görünür:

Grafik 2. Atatürk şiirlerinin yıllara göre dağılımı (1915-1938).

Grafik, toplam 297 Atatürk şiirinin yayım tarihlerine göre dağılımını göstermektedir.¹³⁶ Antolojilerde 1926 ve 1931 yıllarında ve 1915-1921 arasında yayımlanmış hiç şiir yer almamıştır. 1927, 1933, 1934 ve 1938 yıllarından seçilen şiirlerin 20 adetten fazla olduğu görülür. Diğer yıllarda radikal bir yükseliş görünmemektedir. Özellikle, 1933'te yayımlanan Atatürk şiirlerinin sayısının diğer yıllara göre 2-3 kat daha fazla olduğu göze çarpar.¹³⁷ Bunu anlamlandırmak zor değildir. Doğrudan tek parti rejiminin teşvikiyle tüm vatandaşlar Cumhuriyet'i, reformları, Millî Mücadele yıllarını ve tabii ki Mustafa Kemal Atatürk'ü öven kültürel üretime teşvik edilmiştir. 1933 yılı, cumhuriyetin 10. yıl dönümü sebebiyle direkt CHF ve/veya "hükümet" desteğiyle ciddi bir bütçe ayrılarak, Ankara'da ve

¹³⁶ Grafik, bu çalışmada incelenen 12 antolojide yer alan ve 10 Kasım 1938 öncesinde yayımlanmış şiirlerin verisiyle oluşturulmuştur.

¹³⁷ 1933'te yazılmış şiirlerin sayısı 88'dir. Ardından en çok şiirin seçildiği yıl 36 şiirle, 1927'dir. Üçüncü en çok şiirin alındığı tarih 35 şiirle, 1934'tür. Dördüncü sırada ise 23 şiirle 1938 yer alır.

birçok merkezde düzenlenen 3 günlük büyük kutlamalara sahne olmuştur.¹³⁸ Bunun için 11 Haziran 1933'te "Cumhuriyet İlanının Onuncu Yıldönümü Kutlama Kanunu" adıyla bir kanun çıkartılmış ve kutlama işlerini yürütmek üzere merkezde "Kutlama Yüksek Komisyonu" ve diğer şehirlerde, ilçelerde, hatta köylerde¹³⁹, bu işleri yürütmekle görevli olacak komite ve heyetler kurulmuştur.¹⁴⁰ Komisyon, "ülkenin bütün fikir ve sanat çevrelerini göreve çağırarak, inkılâbın yüksek anlamını ve Cumhuriyetin ilk on yılında gerçekleştirilen atılımları anlatacak heyecanlı eserler; söylev, piyes ve şiirlerin yazılmasını istemiştir."¹⁴¹ Ayrıca, Mustafa Kemal bizzat kendisi, *Nutuk*'ta kurguladığı ve Türk tarih yazıcılığına geçtiği gibi Samsun'a "Kurtuluş Savaşı'nın yönlendirilmesi hareketinin başlangıç noktası olması bakımından"¹⁴² özel önem verilmesini istemiştir.¹⁴³ Bu sebeple, CHF, Samsun'da 10. yıl için tören hazırlıkları sürerken iki yarışma düzenler. Bunlardan biri, tüm Türkiye'deki lise öğrencileri arasından "19 Mayıs 1919'un önemini ve Cumhuriyet'in ilanını"¹⁴⁴ yazmaya teşvik etmektedir. Bu konuları "en güzel ve anlamlı bir şekilde yazacak"¹⁴⁵ öğrencilere para ödülleri verilecektir.¹⁴⁶ Ayrıca, Üniversite Millî Talebe Birliği'nin kararıyla "marşlar yarışması" düzenlenmiş,

¹³⁸ Bu kutlamalar, parti için önemli bir eşiktir. Zürcher'in vurguladığı gibi 10. yıl kutlamaları aslında bir yıl dönümü olmaktan çok iktidar partisinin etkinlik alanı Millet Meclisi'yle sınırlı, elitist, siyasi bir organizasyondan, etkinliğini ve Kemalist modernizasyon programını kitlelere yaymaya çalışan ve kültürel/toplumsal yaşamı tekeline almaya çalışan bir örgüt haline geçişini sembolize eder. *Bkz.* Atabaki ve Zürcher, 98.

¹³⁹ Köylerde dahi tören hazırlıkları yapılmıştır. "O tarihe kadar nüfusu çok olan yerlerde yapılan bayram törenleri, ilk defa köyleri de içine alarak, yurt geneline yayılmıştır." Kutlama Yüksek Komisyonu tarafından hazırlanıp tüm köylere gönderilen tören programının şiirlerin okunmasını dikte eden 12. Maddesi şöyledir:

"12) Bunlardan başka, merkezden gönderilen Cumhuriyet ve İnkılâp üzerine yazılan şiirler, destanlar okunacaktır. Destanların uygun parçası da ulusal havalarla çalınıp söylenecektir. Ayrıca Merkezden gönderilecek Cumhuriyet ve İnkılâpla ilgili levhalar gösterilip anlatılacaktır." Nezahat Demirhan, *Cumhuriyetin Onuncu Yılı'nın Türk İnkılâp Tarihinde Yeri ve Önemi* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1999), 96-101.

¹⁴⁰ Demirhan, 38-93.

¹⁴¹ A.g.e., 52.

¹⁴² A.g.e., 95.

¹⁴³ A.g.e.

¹⁴⁴ A.g.e., 96.

¹⁴⁵ A.g.e.

¹⁴⁶ A.g.e.

katılımcıların yazıları *Birlik* gazetesinde yayımlanmıştır.¹⁴⁷ Akabinde, “gönüllü olarak kendilerini cumhuriyete bağlamış”¹⁴⁸ şairlerin ve yazarların eski ve yeni yazıları ideolojik süzgeçten geçirilerek bayramda okunması makbul olanlar komisyonlarca belirlenmiş ve dahası Kutlama Yüksek Komisyonu’na gelen yeni eserlerden bazıları on binlerce adet bastırılıp halka dağıtılmıştır.¹⁴⁹ Ayrıca, özellikle şiir türünün, tören programlarında önemli bir yeri vardır.¹⁵⁰ Tüm bunlar düşünüldüğünde, 1933 yılında yayımlanmış Atatürk şiirlerinin diğer yıllardan bir hayli fazla olmasının altında yatan sebepler anlaşılabilir. 1933’te radikal bir şekilde üretimi artan Atatürk şiirlerinden yola çıkarak, 10. yılda planlanan etkinliklerin, düzenlenen yarışmaların, yapılan teşviklerin bir anlamda amacına ulaştığını söyleyebiliriz. Hatta, şiirlerin çokça yazıldığı yıllardan bir diğeri olan 1934’te yayımlanan şiirlere baktığımızda, birçoğunun 10. yıl anısına yazılmış olduğunu görebiliriz. Örneğin, Mithat Cemal Kuntay’ın “Gazi’ye” adlı şiiri 8 Şubat 1934’te yayımlanmıştır. Fakat şiirin başında “Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümünde” epigrafi yer alır.¹⁵¹ 1934’de, 1933’teki geniş çaplı kutlamalarının etkisinin hâlâ devam ettiği dikkat çeker. Kaldı ki günümüzde dahi Cumhuriyet Bayramı için düzenlenen törenler, birçok açıdan 1933’te yapılan görkemli törenlerin izlerini taşımaktadır.¹⁵²

¹⁴⁷ Tansel, 1988, 1189.

¹⁴⁸ Demirhan., 53.

¹⁴⁹ “Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü kutlama etkinliklerinde yayın faaliyetlerine ayrıca önem verilmiştir. Yılın önemine uygun, inkılâbı, bağımsızlığı ve Cumhuriyet’i işleyen eserlerin seçimi, çeşitliği ve sayıları yayına ne kadar önem verildiğini göstermektedir.” Hükümet 10. yıl için yazılan yazıların sayısını ve katılımı arttırmak, dolaşımını yayımlaştırmak için Cumhuriyetin ilk on yılını doldurması nedeniyle yayımlanıp Maarif Vekaleti’nce seçilen ve adları Nafia Vekaleti’ne bildirilen yayınlardan posta ücreti almamayı 10. Kutlamaları için çıkartılan kanunun 7. Maddesi’nde kanunlaştırmıştır. Neticede, Cumhuriyet Bayramı için yazılmış olan eserlerden posta ücreti alınmaması için Maarife Vekaleti ilgililere bir genelge göndermiştir. Genelge uyarınca 25 Ekim 1933’e kadar yazılan eserlerin Maarif Vekaleti’ne 3 adet olmak üzere gönderilmesi gerektiğini ve gönderilen eserlerden posta ücreti alınmaması gerektiğini duyurmuştur. *Bkz.* Demirhan, 53.

¹⁵⁰ Kutlama Komisyonu’na illere, ilçelere ve köylere gönderilen tören programlarının içeriği ya da resmi radyonun yayın akışı incelendiğinde şiirlerin bu programların önemli bir parçası olduğu açıkça görülmektedir. *Bkz.* Demirhan, *a.g.e.*

¹⁵¹ Kaplan ve Birinci, 63.

¹⁵² Esra Özyürek, Kemalizm üzerine yaptığı çalışmada 10. yıl kutlamalarının toplumsal düzlemde günümüze kadar uzanan izlerini şöyle vurgular: “10. Yıl kutlamaları öyle büyük yankı uyandırdı ki

1933'ten sonra, en fazla şiirin yayımlandığı yıl 1927 olarak görünmektedir. Tür bölümünde kudûmiyye üzerinden 1927 yılının Atatürk şiirleri açısından tarihsel önemine kısaca değinmiştim. Burada biraz daha üzerinde duracağım: 1927 tarihsel olarak, 16 Mayıs 1919'da İstanbul'dan Samsun'a giden Mustafa Kemal'in sekiz yıl aradan sonra İstanbul'a tekrar döndüğü yıldır. Mustafa Kemal, 30 Haziran 1927'de Ankara'dan ayrılır, İzmit üzerinden vapurla gelerek 1 Temmuz'da İstanbul'a ulaşır. İstanbullular o gün Dolmabahçe Sarayı'nda toplanır ve Mustafa Kemal, uzun yılların ardından İstanbul'a dönmenin verdiği mutluluğu dile getiren bir konuşma yapar. Tansel bu olayı şöyle yorumlar: “Onun İstanbul'a bu ilk gelişi, birçok şâirlerimizin şiirleri için ilhâm kaynağı olmuş, hakkındaki şiirlerin çoğu o sıralarda yazılıp neşredilmiştir.”¹⁵³ 1927 yılında Mustafa Kemal'in İstanbul'a gelişi için henüz o daha İstanbul'a gelmeden yazılan ve İstanbul'a ayak bastığı gün gazetelerde yayımlanan şiirler, düşürülen tarihler sayıca azımsanmayacak kadar çoktur.¹⁵⁴ 1927 yılında görülen şiir yazımındaki artışın en önemli sebebi Mustafa Kemal'in yıllar sonra İstanbul'a dönüşüdür.

1938 yılı, antolojilere birçok şiirin seçildiği, şiir yazımının genel ortalamanın üstünde olduğu bir diğer tarihtir.¹⁵⁵ Bunun temel sebebi 1938 yılının Cumhuriyet'in 15. yıl dönümüne denk gelmesidir. 10. yıl dönümünde olduğu gibi 15. yıl dönümünde de tek parti eliyle yazınsal üretime teşvik etmek amaçlı ödüller verilmiş, yarışmalar yapılmıştır. 19 Ekim 1938'de, CHP ve Kültür Bakanlığı tarafından “yazı müsabakası” düzenlemiştir. Yarışmaya gönderilen şiirler ve düzyazılar arasında

daha sonraki yıldönümü kutlamalarında yalnızca cumhuriyetin ilanı değil, 10. yıl kutlamaları da anılmıştı. Kutlamalarda görülen pek çok uygulama 10. yıldönümünde gerçekleştirilen etkinliklerin bir tekrarıydı. Bugün bile okullardaki Cumhuriyet Bayramı kutlamaları Atatürk'ün 10. yıldönümündeki konuşmasının cızırtılı kayıtlarının öğrencilere dinletilmesiyle başlar.” *Bkz.* Esra Özyürek, 175.

¹⁵³ Tansel 1981, *a.g.m.*, 526.

¹⁵⁴ *A.g.m.*

¹⁵⁵ Tekrar hatırlatmak isterim, 1938 yılı, 10 Kasım 1938 öncesini kapsamaktadır. 10 Kasım 1938 sonrasında yazılan şiirler “İkinci Kronolojik Dönem” içerisinde incelenecektir.

seçilenler *Şeref Kitabı*¹⁵⁶ adıyla basılmıştır. Bu kitabın girişinde “müسابakaya 100 bine yakın Türk evladı”nın iştirak ettiği belirtilmiştir. Cumhuriyet’in kuruluşunun ardından yapılan Kemalist reformları yaymak/sevdirmek için teşviklerle, yarışmalarla piyesler, şiirler, hikâyeler yazdırmak CHP kültür politikalarının temeli ve geleneğidir.¹⁵⁷ Bu gelenek 1950’lere kadar devam etmiştir.¹⁵⁸

Neticede, grafikteki şiir üretim eğilimlerinden okunduğu üzere, Atatürk şiirlerinin yazım ve yayım süreçleri sosyal ve siyasi gelişmelere paralel olarak zamanla değişmiştir. Yazılan şiirlerin yalnızca övgü düzmek üzere kurgulandığını göz önüne alırsak, tek parti iktidarının ulus-devlet inşa sürecine girdiği bu dönemde, şiir yazmak ya da belli konularda bir şeyler üretmek rejimin denetiminde ve teşvikiyle bir “yarış” haline getirilmiştir diyebiliriz. Sonuçta, 1. Kronolojik Dönem içerisinde yer alan şiirlere baktığımızda, şiirlerin belli başlı konularda yazıldıklarını görürüz. Bu doğrultuda şiirleri incelemek için içeriklerine göre sınıflandırırsak temelde 3 içerik grubu oluşur:

- A) Mustafa Kemal Atatürk’ü Öven Şiirler
- B) Cumhuriyet’i/İnkılâpları Öven Şiirler
- C) Kurtuluş Savaşı Mücadelesini Öven Şiirler

Bundan sonraki 3 bölümde, bu içerik gruplarına ait şiirler aracılığıyla, dönemde yazılan Atatürk şiirlerinin genel özellikleri üzerinde durulacaktır.

¹⁵⁶ *Şeref Kitabı Cumhuriyetin XV. Yıl Dönümünde Türk Gençliğinin Duygu ve Düşüncesi*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1938.

¹⁵⁷ Kemalist ideolojinin tiyatro oyunları ile ilişkisini inceleyen bir çalışma için bkz. Esra Dicle Başbuğ, *Resmî İdeoloji Sahnede* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013).

Yusuf Ziya Ortaç, *Bizim Yokuş*’ta, o zamanlar CHF milletvekiliği de yapan Faruk Nafiz Çamlıbel’in CHF’nin talebiyle 500 liraya 4 manzum piyesi 3 ay içinde nasıl yazdığını anlatır. Bu aslında siyaset ve edebiyatın dönemde ne kadar iç içe girdiğine de güzel bir örnektir. Bkz. Yusuf Ziya Ortaç, *Bizim Yokuş* (İstanbul: Akbaba Yayınları, 1966), 311-314.

¹⁵⁸ Selçuk Çıkla, “1940’lı Yıllarda Düzenlenen Sanat Yarışmaları ve Önü Sanat Armağanları” *İlmi Araştırmalar* 23 (2007): 29-46.

2.2.1 A-Grubu: Mustafa Kemal Atatürk'ü öven şiirler

Bu grupta yer alan şiirler, Mustafa Kemal Atatürk'ün kişiliğini, fiziksel özelliklerini ve eylemlerini övmek üzere yazılırlar. Ziya Gökalp, 1922'de kaleme aldığı “Niçin?” adlı şiirde, Mustafa Kemal'in düşmanı yurttan kovmasını ve kahramanlığını överken onu Türk'ün güzelliğinin ve azametinin sembolü olarak tasvir eder:

Bu halkın başında bir kahraman var,
Şan onundur ama millete yarar.
Haklıdır bu şandan korksa düşmanlar
Dostlardan da varmış tiksinen, niçin?

...

O millî dehanın tam Kemâl'idir
Türk'ün hem celâli, Hem cemâlidir
Mefkûre görünmez, o timsalidir
Mefkûreye çattın, söyle sen niçin?¹⁵⁹

Ziya Gökalp'in şiirlerinde sözcükler çok önemlidir. Kendini şair olarak değil, müteşair olarak görür ve şiiri bir endoktrinizasyon aracı olarak kullanır.¹⁶⁰ Gökalp, Mustafa Kemal'i “kahraman”, “millî deha” ya da “mefkûre”nin timsali olarak tanımlarken aslında kendi düşünce sistemi çerçevesinde övgüler düzüyordu. Gökalp'in geliştirdiği bir nevi kültür tanımı olan “hars”ın kaynağı örfdür. Harsın en açık biçimde görüldüğü, ortaya çıktığı gruba güzideler denir. Güzideler üçlü hiyerarşik yapıdan oluşur: dâhi, kahraman ve arif. Gökalp'in kendisi büyük ihtimalle arif kategorisindedir. Dâhi ve kahraman grupları, zihinsel olmaktan çok hareket sahasından görünürler.¹⁶¹ Gökalp, 1915'te dâhi ve kahraman kavramlarını “Talat Paşa” ve “Enver Paşa” üzerinden örnekleyen övgü şiirleri yazmıştır.¹⁶² 1922'ye gelindiğinde ise Enver ve Talat'ın yerini Mustafa Kemal almıştır. Onlar için yazdığı

¹⁵⁹ Kaplan ve Birinci, 9.

¹⁶⁰ Köroğlu, 265.

¹⁶¹ A.g.e.

¹⁶² Gökalp'in şiirleri ve bu mevzubahis şiirler hakkında daha fazla bilgi için bkz. Köroğlu, 263-287.

şiiirlerdeki benzer kavramsal alt yapıyı ve övgü üslubunu Mustafa Kemal üzerinden yeniden kurgulamıştır. Ayrıca, Gökalp'in içtimaî mefkûreciliği, bireyin toplum içinde erimesini, yok olmasını gerektirir. Bu kavram yeniden doğuş izleğiyle biçimlenir. Eski hayat ölür ve yeni hayat doğar. Mustafa Kemal tam anlamıyla mefkûrenin sembolüdür; çünkü Kurtuluş Savaşı'nın ardından Türk milletinin yeniden doğuşunun sembolü ve müsebbibi olmuştur.¹⁶³

Övgü düzmek amacıyla kaleme alınan şiirlerde, yazarlar genellikle Atatürk'ün belirli özelliklerini, ona ait belirli unsurları ön plana çıkarır. Örneğin yukarıda incelenen Ziya Gökalp'in şiirinde Atatürk'ün zekâsı üzerinde vurgu vardır. Onun karakteristik özelliklerini oluşturan korkusuzluğu, cesareti, doğru karar verme yeteneği, çevikliği gibi epik kahramanlara özgü özelliklerinden sıkça bahsedilir. Bunlarla beraber, fiziksel özellikleri de şiirlerde çokça işlenir. Saçları veya yüzü "güneş"le, gözleri "gökyüzü" veya "deniz"le bütünleşir:

O kimdir? Bakışları deniz kadar yumuşak
Saçı güneşi emmiş bir demet altın başak¹⁶⁴

Fiziksel özellikleri arasında dikkat çeken bir nokta Atatürk'ün bakışıyla ilgili benzetmelerdir:

Yolunda yürüyenler, gözlerinde gözleri,
Azminden hız alıyor, çelik bakışından fer¹⁶⁵

Bakışları, burada olduğu gibi genellikle abartılarak tasvir edilir. Onun bakışlarına karşı koymak, ona direnmek mümkün değildir: Bakışları çelik gibidir, emirleri ok. Hatta bakışlarında gizem ve etkileyicilik vardır: "O kimdir? Gözlerinde bir tılsım

¹⁶³ Ziya Gökalp bu dönemde fikirleriyle ve şiirleriyle hem edebiyatı/sanatı hem de siyaseti birçok yönden etkilemiştir. Onun Turancılık, hars, içtimaî mefkûrecilik kavramları; şiirlerde Türk mitolojisinden yararlanması, sade Türkçeyi benimsemesi vb. özellikleri, Atatürk şiirlerini ve dönemdeki birçok şairi etkilemiştir. 1923'ten sonra "Beş Hececiler" olarak adlandırılan -ve birçoğu Atatürk şiirleri de yazan- "memleket edebiyatı" olarak bilenen milliyetçi edebiyatın gelişmesinde etkili olmuştur. *Bkz.* Köroğlu, 264.

¹⁶⁴ Kaplan ve Birinci, 51.

¹⁶⁵ Bahtiyar, 52.

gizleniyor”.¹⁶⁶ Atatürk’ün sesi de onun etkileyici özelliklerinden biri olarak birçok kez şiirlerde yer almıştır:

Bir kan gibi gezerek yurdun damarlarını
Bu ses bir yürek gibi her göğüste atıyor.
...
Yanacak ocağında yarın her fabrikanın
Ve bu sesle dönecek yarının motorları.¹⁶⁷

Fâniler içinde mesudum ki ben
Ölmeden bu sestem bir ilham aldım
...
Sesin, bir tılsım gibi, yurdu dolaştı yer yer
Ve senden öyle keskin hız aldı ki gönüller¹⁶⁸

Atatürk’ün sesi daha çok onun fikirlerinin, gücünün yurdun damarlarında dalga dalga yayılarak insanlara ulaşmasını ve yurda yayılmasını ifade etmek için kullanılmıştır.

Onun sesinde insanlara ilham veren, güç veren, hız veren bir tılsım vardır.

Mustafa Kemal Atatürk’ün heykelleri, övgü şiirlerinde kullanılan bir başka unsurdur. Mustafa Kemal’in boydan tam heykeli, ilk kez 3 Ekim 1926’da Sarayburnu Parkı’na dikilmiştir.¹⁶⁹ İlk heykel dikildikten sonra, hatta daha heykel dikilmeden önce 1925’den itibaren, “heykel”ler şiirlerde kullanılmıştır. Florinalı Nazım’ın antolojilere giren “Gazi’nin Heykeli Karşısında” adlı şiiri 31 Ağustos 1925 tarihinde yayımlanmıştır:

Görününce nur eli
Kurtardı bizi yastan.
Yapılmalı heykeli
Tunçtan değil elmastan.¹⁷⁰

Florinalı Nazım, 1925’te bu şiiriyle, Mustafa Kemal’in heykelinin yapılması için çağrıda bulunmuştur. Bunun üzerinden çok geçmeden, yaklaşık bir yıl sonra,

¹⁶⁶ A.g.e., 65.

¹⁶⁷ Kaplan ve Birinci, 65.

¹⁶⁸ A.g.e., 31.

¹⁶⁹ Tekiner, 65-76.

¹⁷⁰ Kaplan ve Birinci, 11.

Mustafa Kemal'in ilk heykeli İstanbul'a dikilecektir. Heykeller, İslam geleneğinde yeri olmayan, Osmanlı sultanları tarafından hoş karşılanmayan, kamusal alana ait Batılı ve modern simgelerdir.¹⁷¹ Bu bağlamda, heykeller bu coğrafyada yeni ortaya çıkan kamusal simgelerdir ve Mustafa Kemal'in heykellerinin dikilmesi onun eşsizliğini vurgulamaktadır diye yorumlayabiliriz. Bu durumun şiirlerle kutsanması tabii ki kaçınılmazdır. Şiirlerde, heykeller onun eşsizliğini ve azametini vurgulamak için kullanılır. Vasfi Mahir Kocatürk, "Heykelinin Karşısında" şiirinde, "Yalnız senin önünde duydum küçüklüğümü" diyerek heykel aracılığıyla onun büyüklüğünü dillendirir.¹⁷² Heykellerin şiir kurgusundaki bir başka işlevi, Atatürk'ün kalıcılığını, sonsuzluğunu vurgulamaktır:

Ne tarihin kalemi, ne de zamanın eli,
Bu adı yok edemez yerinden oynasa yer!
Yarının çocuğuna yine bu tunç heykeli:
"Sen bunun neslindensin." diye gösterecekler...¹⁷³

Heykeller sayesinde yıllar sonra onun adı unutulmayacak ve varlığı kamusal alanlarda yaşayacaktır. Gelecek kuşaklar onun heykellerine bakarak onu hatırlayacaktır. Hasan Ünder, heykelleri, Mustafa Kemal'in 1923 – 1927 yılları arasında yaşanan iktidar mücadelesinden tek adam olarak çıkarken, kendini öne çıkarmasının bir biçimi olarak görür.¹⁷⁴ Heykellerini şiirleştirerek, onun kalıcılığını ve büyüklüğünü vurgulayan şiirler de bu iktidar mücadelesinin bir parçası haline gelmiştir diyebiliriz.

Mustafa Kemal övgüsü yukarıda değindiğim gibi onun karakteristik özellikleri, fiziksel görünüşü, bakışları, heykelleri, sesi vb. özellikleri üzerinden kurgulanır. Sonuçta, kullanılan semboller, şiirleştirilen unsurlar değişse de şiirin

¹⁷¹ Tekiner, 65-76.

¹⁷² Necatigil, 40-41.

¹⁷³ Kaplan ve Birinci, 57.

¹⁷⁴ Ünder, 143.

merkezinde konumlandırılan epik Atatürk karakterine duyulan hayranlık ve düzülen övgü, tekdüze bir şekilde devam eder.

2.2.2 B-Grubu: Cumhuriyet'i/İnkılâpları öven şiirler

Bu grupta yer alan şiirler, tek parti rejiminin Batılılaşmak/modernleşmek için uyguladığı, toplumsal hayatı derinden etkileyen yeniliklerini ve icraatlarını konu edinmektedir. Osman Attila, *Ülkü*'de yayımlanan bir yazısında -benim bu grupta topladığım- şiirlerin yazım sürecini şöyle yorumlar:

Bir demiryolu döşeniyor, halk şairi de millî hâfızaya bir destan döşeyor; bir okul açılıyor, bir fabrika kuruluyor, bir halkevi veya halkodası binası yükseliyor, halk şairi de bu güzel teşebbüs ve hareketin bir şükranı yerinde olan destanını söylüyor, övgüsünü yapıyor.¹⁷⁵

Osman Attila'nın yalnızca "halk şair"lerinden hareketle yaptığı bu yorum, halk şairleri için geçerli olduğu kadar aydın kesim şairleri ya da farklı toplumsal statüye sahip şairler için de geçerlidir. Bağlamsal olarak, sosyal ve siyasi değişimler şairler tarafından "yeni" olanı tanıtmak ve tanımlamak, resmî ideolojinin pratiklerinin halk tarafından bilinmesi ve uygulanması amacıyla şiirlerde işlenmiştir. Konyalı Âşık Mehmed, Cumhuriyet Bayramı'nı kutlamak için 1933'te yazdığı şiirde, Cumhuriyet'in kuruluşuyla yapılan reformları anmış ve bayramın gelişini coşkuyla kutlamıştır:

Cumhuriyet halkın hakimiyeti
Hep Türklerin böyle idi niyeti
Anlaşıldı Cumhuriyet kıymeti
Kutlu olsun Cumhuriyet Bayramı

. . .

¹⁷⁵ Osman Attila, "Halk Şairlerinin Diliyle Cumhuriyet", *Ülkü*, 123 (1946): 23-24.

Eski kânun, kadınları boşadan
Yeni Kanun kadını hür yaşadan
Bu fikirler gelir Gâzî Paşa'dan
Kutlu olsun Cumhuriyet Bayramı

...

Muallimlik için yetişen gençler
Bütün halka bilgi vermeye başlar
Layık hükümeti kuran arkadaşlar
Kutlu olsun Cumhuriyet Bayramı¹⁷⁶

Alıntıda görüldüğü gibi, şiirin her dörtlüğünde rejimin yeni uygulamalarından bahsedilir, onların anlamı ve önemi belirtilir. Tek partinin ilke ve inkılâplarıyla beraber tüm uygulamaları övülür. Dolayısıyla, bu tür şiirler aracılığıyla tek parti propagandası yapılır. Şiirlerde, İslami simge, sembol ve sözcükler pek sevilmemekle¹⁷⁷ birlikte bunların yerine laiklik ve Türklükle ilgili simge ve semboller tercih edilir. Kemalist ideolojinin merkezî eşgüdümü ve toplumda uyumu ön plana alan korporatist-dayanışma söylemi desteklenir. Şiir aydınlanmacı ve çağdaşlaşmacı söylemin devlet güdümlü sesi olur. Örneğin, 1933 yılında CHF tarafından bastırılan *Cumhuriyetin 10uncu Yılı İçin Yazılan Şiirler, Destanlar* adlı derlemedeki şiirlerin birçoğunda, kısa ya da uzun bir şekilde, Cumhuriyet döneminde gerçekleşen devrimlerle beraber çağdaşlaşma söylemi vurgulanır.¹⁷⁸ Bu seçkide 12

¹⁷⁶Alpay, s. 199-200. Alpay'ın antolojisinde yer alan bu şiirin alıntılanan 2. Kıtasındaki “kadını” sözcüğü 1933 basımlı *Cumhuriyetin 10uncu Yılı İçin Yazılan Şiirler, Destanlar*’da “hanımı” olarak geçer. Alıntılanan üçüncü kıtadaki “Arkadaşlar” sözcüğü ise “kardaşlar” olarak yer alır. *Bkz. Cumhuriyetin 10uncu Yılı İçin Yazılan Şiirler, Destanlar* (Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1933).

¹⁷⁷ Bu yorum, şiirlerde İslami çağrışımı olan simge ve sembollerin yer almadığı anlamına gelmiyor. Bilakis, Atatürk şiirlerinde divan edebiyatına özgü türlerle olan etkileşimle beraber, İslami çağrışimleri olan sözcüklerin kullanıldığı şiirler yazılmıştır. Fakat bunlar bir zaman sonra “uygun” görülmemişlerdir. Bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde irdeleneceği üzere, özellikle 1930’larda başlayan bu uygun görülme durumu, özellikle 1960’lardan sonra Türkiye’de sağ-sol politik olarak tanımlanıp ayrıştıktan sonra Atatürk şiirinden İslami çağrışımı olan her şey kazanacak ve şiir tam manasıyla “laik”leşecektir.

¹⁷⁸ *Cumhuriyetin 10uncu Yılı İçin Yazılan Şiirler, Destanlar* (Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1933).

farklı şairin toplam 18 şiiri vardır fakat hepsi sanki tek bir elden yazılmış gibidir.¹⁷⁹

Bu şiirlerin 7'sinde kalkınmayı/modernleşmeyi vurgulayacak şekilde doğrudan "hız" sözcüğü tekrarlanır. Diğer şiirlerde dolaylı olarak "yükselmek", "durmadan çalışmak" gibi hareket ve dinamizm içeren sözcükler kullanılmıştır:

Yükseliş hızıyla her geçen sene
Yeni bir atılış veriyor yine.
Tek elin gücünün yetmediğine
Devletim erişir dermanlar gibi¹⁸⁰

Cumhuriyet rejiminin kuruluş yıllarındaki temel söylemlerinden biri olan, yurdun demir ağırlarla örülmesi ya da az zamanda çok işler başarıp muasır medeniyetler seviyesine ulaşma hedefi, şiirlere aynen aksetmiştir. Şiirler arası bu tür benzerlik, birtakım sözcüklerin ve sembollerin tekrarı sıkça karşılaşılan bir durumdur.

Bu grupta yer alan şiirlerde, Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası siyah ve beyaz gibi birbirinden ayrılır. Eski rejim tüm kötülüklerin kaynağı, geri kalmışlığın sembolüken yeni rejim tüm güzelliklerin ve gelişimin sembolüdür. Reşat Feyzi Yüzüncü'nün 29 Ekim 1932'de *Milliyet*'te yayımladığı şiirde, Cumhuriyet rejimi, halkın iktidar oluşu ve soysuz zincirlerinden kurtuluşu olarak tanımlanmıştır:

Kendi yurdumda kendim hakan olduğum gündür,
Ufuklar dar geliyor içimin sevincine.
Türklüğümü dünyaya haykırdığım bu gündür,
Ben bugün dış geçirdim soysuzlar zincirine¹⁸¹

Aynı şekilde, İlhami Bekir Tez'in 1933'te yazdığı "Mustafa Kemal" adlı şiirde Kemalist ideolojinin "makbul vatandaş"ı ve rejimin gelecek kuşaklar üzerindeki etkisi konu edilmiştir:

¹⁷⁹ Seçkide 7 şiirin altında Behçet Kemal'in imzası vardır. Bunlardan biri Faruk Nafiz'le birlikte yazdığı "Onuncu Yıl Marşı"dır. Mehmet Ali'nin ise 2 şiir vardır. Diğer 9 şairin ise 1 şiiri yer almıştır.

¹⁸⁰ Besim Atalay, "Cümhuriyet Destanı," *Cümhuriyetin 10uncu Yılı İçin Yazılan Şiirler, Destanlar*, 30.

¹⁸¹ Kaplan, 40.

Elele verin çocuklar!
İnanıyorum ki yavrularım,
Yarın,
Yepyeni bir hayat süreceksiniz,
Bizden aldıklarınızı
Daha ilerilere götüreceksiniz,
Ve doğanlar
Böbürlenecek
33 padişahın adını sayamamak
Fesi, çarşafı, başörtüyü
Tanımamak cehaletiyle...¹⁸²

Cumhuriyet’le beraber eski rejimin tüm hatırlatıcıları toplumdan silinmeye başlar. Cumhuriyet ideolojisi yeni kuşaklarla yaşatılmak için kurgulanır. Padişahlar unut(tur)ulur ve de çarşaf/başörtü gibi İslami tarzda kıyafetler değişir. Şiir öznesi, Osmanlı padişahlarının adını bilmemeyi ironik olarak “cehalet” addeder ve bu “cehalet”le gurur duyulması gerektiğini düşünür. Aslında burada başka bir meseleyle daha hesaplaşılır. Atatürk şiirinin kötü karakterleri padişahla birlikte -vekiller/paşalar başta olmak üzere- Osmanlı’nın askerî ve siyasi görevlileridir. Yusuf Ziya Ortaç’ın ilk kez 1923’te, ardından 1928’te gözden geçirerek tekrar, yayımladığı bir şiirinde padişahı ve diğer yöneticilerden şöyle bahsedilir:

Bunların önünde: Padişah hain;
Kurenâ münafık, vükelâ alçak;
Hepsi de bir gece zevk etmek için
Vatanı bir avuç pula satacak.¹⁸³

Şiirde geçen “kurenâ” özellikle II. Abdülhamit’in yanındakileri ifade etmek için kullanılmış bir sözcüktür. “Vükelâ” ise genel olarak Osmanlı’da bakanlar ve/veya vekiller için kullanılır. Resmî tarih yazıcılığında sıkça vurgulandığı gibi padişah ve Osmanlı yöneticileri vatanı şahsî menfaatleri uğruna satarlar, bu sebeple haindirler. Bu durum şiir kurgusuna resmî tarihteki şekliyle aynen yansımıştır.

Alıntılanan şiirleri birlikte düşünürsek, şiirlerin resmî ideolojinin söylemsel sınırlarında, propagandist bir dille şekilde yazıldığı görülür. Âşık Mehmed şiirinde

¹⁸² Kaplan ve Birinci, 43-44.

¹⁸³ A.g.e., 25.

Cumhuriyet’i anarken, Cumhuriyet’le beraber uygulamaya konan Medeni Kanun’un sosyal hayattaki etkisini dillendirmiştir. Keza, Yüzüncü, şiirinde cumhuriyet yönetimiyle beraber artık halkın iktidar olduğunu “özgürlük” temiyile tahayyül ederek şiirini kurgulamıştır. Tez’in şiirinde ise Cumhuriyet’in yeni nesiller üreteceği ve şiirde “Osmanlı” olarak tanımlanan geçmişi unutturacağından bahsedilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş sürecinin Osmanlı İmparatorluğu’yla tam anlamıyla bir “kopuş” mu ya da birtakım süreklilikler içeren bir “devamlılık/geçiş” mi olduğu birçok araştırmacı için tartışma konusudur.¹⁸⁴ Bu tartışma bir yana, bu süreç Atatürk şiirleri içinden okunduğunda tam anlamıyla bir “kopuş” anlatısı özellikleri taşımaktadır.¹⁸⁵ Şiirler, dinsel bağlar ve geleneksel kurum ve kuruluşlarla örülü eski düzenin “reddi miras” sürecini tanıtmak ve toplumsal olarak kabul görmesini sağlamak amacıyla propagandist bir söylemle yazılmışlardır. Özellikle bu içerik grubunda yer alan, Cumhuriyet’i/İnkılâpları öven şiirlerde, resmî ideoloji, inkılâplar ve yeni uygulamalar aracılığıyla detaylı bir şekilde yayılma imkânını bulmuştur.

2.2.3 C-Grubu: Kurtuluş Savaşı mücadelesini öven şiirler

Bu grupta yer alan şiirler, Kurtuluş Savaşı sırasındaki savaş deneyimini, savaş günlerinin hatıralarını ve Mustafa Kemal Atatürk’ün savaş günlerindeki

¹⁸⁴ Ahmet Oktay, İkinci Meşrutiyet döneminden gelen bazı fikrî devamlılıkların farkında olarak süreci “Büyük Kopuş” olarak değerlendirirken; Feroz Ahmad Osmanlı cemaatinin farklı sosyal gruplar arasındaki güçlü dinî bağlarına dikkat çekerek bunların bir gecede devrimle silinemeyeceğinden; Şerif Mardin de Cumhuriyet’le kurulan yeni devletin önceki devlet ideolojisini genel olarak koruyarak devrıldığından bahseder.

Bkz. Ahmet Oktay, *a.g.e.*, 5-37; Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996), 161; Şerif Mardin, “Modern Türk Sosyal Bilimleri Üzerine Bazı Düşünceler,” *haz.*, S. Bozdoğan, R. Kasaba, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2005), 54-70.

¹⁸⁵ “İmgelem” bölümünde bu mevzubahis “kopuş” anlatısının şiirlerde nasıl yer aldığına tekrar değinilecektir.

kahramanlığını içerecek şekilde Kurtuluş Savaşı eksenli konuları içeren şiirlerdir. Bazı şiirlerde Kurtuluş Savaşı mücadelesinin mi yoksa Mustafa Kemal'in mi övüldüğü, hangisinin şiirin merkezinde yer aldığı net değildir. Ama özellikle sıcak savaş dönemi sırasında ya da hemen ardından yazılan şiirlerde Kurtuluş Savaşı mücadelesinin şiirlerin merkezinde yer aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda, bu şiirlerin, fiilî savaş bittikten ve aradan belirli zaman geçtikten sonra, 1930'lara doğru, ağırlıklı olarak Mustafa Kemal'in askerî yetenekleri odağa alınarak yazıldığını söyleyebiliriz.

Mehmet Emin Yurdakul'un Kurtuluş Savaşı mücadelesini şiirleştiren "Mustafa Kemal – Zafer" adlı şiirini bu grupta yer alan şiirlere örnek verebiliriz. Yurdakul, şiiri ilk olarak 1923'te *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde yayımlamış, ardından 1928'de *Mustafa Kemal* adlı kitabında yeniden yazarak kullanmıştır:

İnönü, Sakarya ve Dumlupınar...
Bunlarla mağrur ol, sen ey Muzaffer!
Ölümün yonttuğu bu yalçın taşlar
Tarihe dikilmiş tunç abideler.

Şu Metristepe'den yükselen kubbe
İmanın mukaddes bir siperidir;
Şu Duatepesi, şu Kocatepe
Bir büyük türbenin bekçileridir.

Bu kanlı toprakta yurt için ölen,
Hürriyet yolunda can verenler var;
Bir büyük aşk için kanı dökülen,
Din için mucize gösterenler var.

Ben seni buradan bir dağ üstünden,
Güneşin doğduğu bir yerden gördüm.
Sevinçle haykıran halkın önünden,
İzmir'e, Bursa'ya girerken gördüm.¹⁸⁶

Yurdakul, bu uzun şiir boyunca çeşitli savaş sahnelerini betimler. Kurtuluş Savaşı ardından kazanılan zaferi kutlar, verilen mücadeleyi kutsar. Şiirde sürekli olarak

¹⁸⁶ Necatigil, 7-9.

zaferin mimarı olarak Mustafa Kemal'e göndermeye yapılır. Suha Zâhir'in "Mehmedcik'in Sakarya Destanı" adlı 40 dörtlükten oluşan şiirine bakarsak, 13 Eylül 1921'de Sakarya Meydan Muharebesi'nin hemen ardından yayımlandığını ve o dönem atmosferini yansıttığını görebiliriz.¹⁸⁷

Mustafa Kemal'e Hak oldu mu'în:
Orduyu bozgundan eyledi emîn;
Bir gece uğraşıp sabah değin
Düşmanlara kurdu bir eyi kapan!

...

Çıkmağa başladı Gâzî'nin sözü,
Her zamân Tanrı'ya doğrudur özü;
Kör oldu Yunan'ın çıkası gözü,
Firâra yüz-tuttu kaldırıp taban!¹⁸⁸

Suha Zâhir, Mustafa Kemal'in savaş stratejisini ve düşmana karşı hamlelerini överken yurttaki son durumun haberini verir: Düşman kaçmaya yüz tutmuştur. Bu minvalde yazılan şiirlerde, savaş sahneleriyle beraber Mustafa Kemal'in askerî özellikleri, bilhassa savaş zamanında verdiği emirler, aldığı zekice kararlar ön plana çıkarılır. Muzaffer Hâmid'in, 1921 tarihli, "Kahraman Türk Askeri'ne" adlı şiirinde askerlere şöyle seslenilir:

Silâhlarında alevler parıldayan asker,
Senin mahâbet-i çehrenden ordular titrer
Ve gözlerinde yanan huzme-huzme nûr-i zafer,
Işıklarıyla şu gam-dîlde yurda neş'e döker..

Şu yanda Bursa yeşil gözleriyle Marmara'nın
Köpük sâhili üstünde hıçkırıp yanıyor..
O yanda şanlı Meriç dalga-dalga çalkanıyor,
Saçıp semûmunu her mevcesiyle son yaranın..

Bu günki azm ve şahâmetle parlayan şu alev,
Yarıncı nesle ne hoş meş'al-î necât oluyor..
Parıltısıyla bu dehlize neş'eler doluyor.
Şu Şanlı Rehber'i, asker unutma, candan sev!¹⁸⁹

¹⁸⁷ Fevziye Tansel, "Atatürk Hakkında Aydın Sınıf Şâirlerimizin Yazdığı Şiirler (1915-38)," *Belleten*, 177/XLV (1981): 292.

¹⁸⁸ A.g.m., 292.

¹⁸⁹ A.g.m., 294.

Şiir öznesi, doğrudan askerlere hitap ederek, onların ne kadar güçlü ve korkulması gerektiğini anlatır. Ayrıca, askerlerin gözlerindeki zafer ışığının, yurdun kederli gönlüne sevinç saçtığından bahseder. Askerlerin azmi ve gayreti gelecek nesillerin kurtuluşu olacaktır. Son dizede ise askerlere “Şanlı Rehber” olarak gösterilen Mustafa Kemal’e işaret edilmektedir. Suha Zâhir’in ve Muzaffer Hâmid’in şiirlerinin yayımlandıkları günlerde, Yunan ordusu başta olmak üzere işgal güçleri henüz yurdu terk etmemiştir. Yaklaşık bir yıl sonra fiilî olarak savaş sona erecektir. Savaşın akıbetinin halen muğlak olduğu, askerlerin moral ve motivasyona ihtiyaç duyduğu böyle bir dönemde kaleme alınmış bu şiirlerde, savaş mücadelesinin önemi vurgulanır ve askerler övülerek kutsanır.

Bu grupta yer alan şiirlerde, Atatürk şiirlerinin esas kötü karakteri “düşman”ların yani işgal güçlerinin sıkça kullanıldığı görülür. Yaşar Nabi Nayır’ın 1930’da yazdığı “Gazi’ye” adlı şiirde, savaş sırasındaki eylemleri üzerinden Mustafa Kemal şöyle övülür:

Yurdumu çalmak için gelen cihangirleri
Önünde secdelere getirmiştin o zaman,
On dört milyon insana vurulan zincirleri
Sendin tunç elleriyle parçalayan kahraman.¹⁹⁰

İlk dizede, işgal güçleri “yurdumu çalmak için gelen cihangirler” olarak anılır. Buna karşın, Mustafa Kemal savaşındaki üstün başarısıyla halka vurulan zincirleri kıran, düşmanı yok eden kurtarıcı kahramandır. Karakterizasyona bu şekilde bakınca, protagonist Atatürk’tür, yardımcı karakter çoğunlukla “ordu/halk”tır. Antagonist ise doğal olarak, Anadolu’yu işgal eden “düşman”lardır. Bununla beraber diğer antagonist karakterlerin padişah veya Osmanlı mensupları olduğuna daha önce değinmiştim. Düşmanların belli olması, kurguyu ve şiirleri daha kolay anlaşılır

¹⁹⁰ Kaplan ve Birinci, 37.

kılarken, resmî tarihle uyumlu bir şekilde, Mustafa Kemal'i sahnede ön plana çıkartmaktadır. Neticede, bu grupta yer alan şiirler, bazen askerlerin ağzından söylenilmiş gibi askerleri motive etmek için, bazen zaferler gibi tarihî olayların ardından tarih düşürmek için¹⁹¹, bazense savaş günlerini anlatmak için kaleme alınır.

Toparlarsak, bu kısım içinde değinilen 3 farklı içerik grubunda (A-Grubu, B-Grubu, C-Grubu) yer alan şiirlerden anlaşılacağı üzere, Mustafa Kemal Atatürk hayattayken yazılan şiirlerin kurgusu, onun Anafartalar Grubu Kumandanlığı yaparken gösterdiği başarıyla başlar ve ölümüne kadar devam eder. Bu kurguda, savaş günleri, seyahatleri, heykelleri, fiziksel özellikleri, sesi, askerî yetenekleri, zekiliği gibi özellikleri kullanıldığı gibi ulus-devlet inşa sürecinde yapılan reformlar da yer alır. Altı çizilmesi gereken nokta, tek parti rejiminde reformlar, yeni uygulamalar ardı ardına geldikçe şairlerin bu olaylar vesilesiyle Atatürk'e övgü düzmeyi tercih etmeleridir. 1938 öncesinde her tarihsel olay, Atatürk'le ilgili olsun olmasın her yeni gelişme şiirlerde övgü düzmek için kullanılmıştır. Tam da bu yüzden şiirler gündemi yakından takip eder, sürekli güncel içerikle yazılırlar. Tabii, tek parti iktidarının teşvik ve ödüllerle resmî ideolojiyi destekleyen bu gibi metinlerin üretmesi için insanları "yarış" içine soktuğunu göz önünde tutmalıyız. Sonuçta, Atatürk şiirleri, resmî ideoloji tarafından belirlenmiş bazı söylemsel kalıplarla belli başlı konuları işlemiş ve mekanik bir şekilde rejimin sözü olmanın ötesinde tematik zenginliğe ve estetiğe erişememiştir.

¹⁹¹ Tansel, (1978) *a.g.m.*, 479; Tansel, (1981), *a.g.m.*, 513-535.

2.3 İmgelem: Kaostan kozmosa “Atatürk” imgeleminin kurulumu

1. Kronolojik Dönem’de yazılan şiirler, Mustafa Kemal Atatürk’ün tarihsel kişiliğinin yıllar içindeki değişimine koşut olarak “Atatürk” imgesinin dönüşümünü görmemize ve imgelemin kuruluşuna tanık olmamızı sağlar. Atatürk şiirlerinde imgelem karmaşık bir yapıda değildir; fakat Atatürk imgesinin kurgulanışını anlamak ve imgenin değişimini takip etmek için imge meselesini çok boyutlu olarak tartışmaya açmak gerekir. Başka bir deyişle, başlangıçta, şiir öznesinin “Kemal” diye hitap ettiği şiir karakterinin, sonradan mitik ve mistik “Ulu Önder Atatürk”e dönüşümünü anlamak ve anlamlandırmak için imgelemi tarihsel, sosyal ve kültürel boyutlarıyla incelemek gerekir. Dankwark A. Rustow, Atatürk’le ilgili bu kurgu meselesine şöyle dikkat çeker:

“Kemal Atatürk 1881’de Selanik’te doğmuştur.” geleneksel Türk biyografilerinin birçoğunda yer alan başlangıç cümlesi zararsız olmakla birlikte çelişkili ve yanıltıcıdır. Aslında Selanik’te 1881’de dünyaya gelen erkek çocuğun ismi Mustafa’ydı. 12 yıl sonra kendi adı da Mustafa olan bir öğretmen bu çocuğa Kemal adını verdi. 1934’deyse Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan 11 yıl sonra ve ölümünden 4 yıl önce, Türk yasama organı ona onursal soyadı olarak “Atatürk”, yani “Türklerin Atası” adını vermiştir. Görülüyor ki, biyografi yazarının çözmesi gereken esas mesele, Mustafa adlı gencin nasıl Kemal adlı bir adam ve Kemal’in nasıl Atatürk haline geldiğidir.¹⁹²

Rustow’un bu alıntıda dile getirdiği üzere, Atatürk için yazılan biyografi gibi kurgusal olmayan metinlerde dahi onunla ilgili yanıltıcı bilgiler yer alabilmektedir. Şiir türü özelinde Atatürk’ün nasıl hayal edildiğini veya nasıl kurgusallaştırıldığını, hangi özellikleriyle temsil edildiğini, hangi adlarla/sıfatlarla anıldığını sorgulamak, Atatürk imgesinin genel hatlarını oluşturmak için izleyeceğim yolda tartışmaya çalışacağım meseleler olacaktır.

¹⁹² Rustow, 517-571. Aksi belirtilmedikçe çalışmadaki çeviriler bana aittir. Ö.K

2.3.1 İmgesel arketip: “Komutan Kemal”

Atatürk imgesinin gelişimini incelemek için şiirlerin başlangıcına dönmekte yarar görüyorum. Daha önce üzerinde durduğum gibi tarihsel kişilik Mustafa Kemal Atatürk’ün ilk kez adının anıldığı şiir Mehmet Emin’in “Ordunun Destanı” adlı şiirdir. Bu Çanakkale zaferinden 6 ay sonra ve Ruşen Eşref’in Mustafa Kemal’i halka tanıttığı röportajından 3 yıl önce yazılmıştır. Mustafa Kemal’in adı “Mustafa Kemallerin aziz yeri” olarak destan boyunca bir kez geçiyordu ve bunun sebebi Gövsa’nın anılarından detaylı bir şekilde okunduğu üzere 19. Fırka Komutanı Mustafa Kemal’in başarıyla savunduğu ve kendi adıyla anılan savaş mevkiydi. Başka bir deyişle Anafartalar’daki askerî başarısı onun adının, mekânsal birliktelikle, bir şiirde yer almasını sağlamıştı. Bu doğrultuda Mustafa Kemal’in bir şiirde anılmasının temel sebebi “başarılı bir asker/komutan” olmasıdır diyebiliriz.

Kurtuluş Savaşı’nın bitmesiyle beraber Mustafa Kemal’i ya da onun eylemlerinden hareketle Kurtuluş Savaşı mücadelesini öven şiirler¹⁹³, yoğun bir şekilde üreilmeye başlamıştır. İlk yazılan şiirlerden 1930’lara uzanan süreçte, Mustafa Kemal imgesi, tarihsel bağlamın etkisiyle, onun askerî zekâsı, korkusuzluğu, cesareti, kahramanlığı, kumandanlık yetenekleri gibi, ona, başarılı bir askerî geçmişin ardından atfedilen militarist imge ve sembollerle kurulmuştur. Bu yüzden “komutan Kemal”, Atatürk imgesinin kurulumu için önemli bir zemin olmuştur. Carl Jung, yazınsal metinlerdeki arketipleri, insanların ortak bilinç dışında yatan ve insanları derinden çağırın davranış formları olarak tanımlar.¹⁹⁴ Kolektif dünyanın her

¹⁹³ Bu şiirler içerik bölümünde “A-Grubu: Mustafa Kemal Atatürk’ü Öven Şiirler” ve “C-Grubu: Kurtuluş Savaşı Mücadelesini Öven Şiirler” olarak adlandırılmıştır.

¹⁹⁴ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), 224.

yerinde mitlerin parçaları olarak ve aynı zamanda bilinç dışı kökenin yerel ürünleri olarak beliren imgeler, “arketipsel imge”dir.¹⁹⁵ Atatürk şiirleri üzerinden düşünürsek, şiir evreninin her alanında, şiirin ve imgenin ortak bilinç dışında bir imge tasarımı yer alır. Bu, Mehmet Emin’in şiiriyle başlayan ve daha sonra yazılan şiirlerle iyice pekişen ve belirginleşen imgesel form “komutan Kemal”e aittir. Onun kahramanlığı, gücü ve koruyuculuğu imgenin özelliklerini oluşturur. Dolayısıyla “komutan Kemal”in, Atatürk şiirlerinin bilinç dışına yerleştiğini ve “Atatürk” arketipini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Yalnızca bu dönemde yazılan şiirlerde değil, bundan sonraki dönemlerde yazılacak şiirlerde, karakterin çeşitlenecek imgesel tasarımlarında, bir şekilde, “komutan Kemal”in etkisi olacaktır. 1950’lerde veya daha sonrasında yazılan Atatürk şiirlerinde dahi imgelem alanını kuran karakteristik özelliklerin “komutan Kemal”in koruyuculuğunu/kurtarıcılığını temel aldığını, ona bir şekilde bu yönden temas ettiğini göreceğiz.

1918-1923 yılları arası, Mustafa Kemal’in yurt genelindeki otorite problemini çözdüğü ve karizma teorisine göre kendi rasyonel-yasal otoritesini kurduğu döneme denk gelir. Bu dönemde ve bundan sonraki süreçte yazılan Atatürk şiirlerine bakarsak, Mustafa Kemal’in genellikle “Gazi”, “Gazi Kemal/Paşa” veyahut “Başkomutan” olarak nitelendiğini ve imgelemin bürokratik, askerî özellikleri üzerinden kurgulandığını görürüz. Örnek olarak, Kaplan ve Birinci’nin antolojisinde ilk sırada yer alan, 10 Temmuz 1922’de yayımlanan Yahya Saim’in “Sakarya Güneşi” adlı şiirini ele alabiliriz:

Nihâyet güneş doğdu
Sakarya’nın üstünde,
Karanlıkları boğdu
“Bittik” denen bir günde

¹⁹⁵ Joseph Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2000), 28.

Sormadık inceden ince
Ne yapıldı düşmana,
"Allah Allah" deyince
Dağıttık dört bir yana...

O günden beri İzmir
Yollara bakar, güler,
Boynunda kanlı zincir
"Kurtarınız beni" der.

Edirne tepeleri
O günden beri titrer,
Ne zaman Türk askeri
"Kurtaracak bizi" der.

O günden beri yaşar
Dillerde "Kemal" adı,
Duyunca ruhum taşar
Kırılmasın kanadı...¹⁹⁶

Şiirin yazıldığı bağlam, Sakarya Meydan Muharebesi'nden yaklaşık 10 ay sonra Büyük Taarruz'dan ise bir buçuk ay önceye denk gelmektedir. Yunan ordusunun Anadolu topraklarında bulunduğu, yurt genelinde karamsarlığın hâkim olduğu sıcak savaş dönemidir. Sakarya Meydan Muharebesi'nde kazanılan zaferle yurttan bir nebze olsun umut ışığı doğmuştur. Kısa süre sonra ordu taarruza geçecek ve "düşman"ı Anadolu'dan atacaktır. Şiir öznesi bu bağlamda Sakarya zaferinden önceki dönemi "karanlık" olarak niteler. İşgal günleri karamsarlığın rengiyle betimlenmiştir. Karanlığın bitişi ise "güneş"le imlenen Mustafa Kemal'in doğmasıyla gerçekleşir. Şiir öznesinin bu şiirde kurguladığı "karanlığa karşı güneş", Mustafa Kemal hayattayken yazılan şiirlerdeki en temel benzetme sistemini oluşturur. Mustafa Kemal'in, "komutan Kemal" in karakteristik özellikleriyle "güneş" imgesi olarak tasvir edilmesi, o dönemde resmî otoriteden kazandığı bürokratik vasıflarıyla, "rasyonel-yasal otorite" olarak algılanmasıyla doğrudan ilgilidir: Mustafa Kemal'e, "Başkumandan" unvanı Eskişehir-Kütahya Savaşları yenilgisinden sonraki süreçte;

¹⁹⁶ Kaplan ve Birinci, 8.

“Gazi” unvanı ise Sakarya’da kazanılan kesin zaferden sonra TBMM tarafından verilmiştir.¹⁹⁷ Başkumandanlık unvanının Osmanlı Anayasasına göre yalnızca padişaha ait olduğunu düşündüğümüzde¹⁹⁸ bu unvanın toplumsal bellekteki çağrışımlarının, onun algılanışı ve şiirlerde temsil edilişi üzerindeki etkisini daha iyi anlayabiliriz. Onun halk içindeki imajı, dolayısıyla şiir nezdindeki imgesel tasarımı bu şekilde gelişmeye başlamıştır. Mustafa Kemal, şiirin imgelem evreninde “kurtarıcı kumandan”, “cesur asker” göndermeleriyle “karanlığa doğan güneş” simgeleştirmesiyle tahayyül edilmiş ve genellikle reel ve bürokratik eylemlerinden yola çıkılarak şiirlerde tasvir edilmiştir.

2.3.2 İmgesel mistifikasyon: Bir Anadolu tanrısı olarak “Atatürk”

Kemalist modernleşmenin radikal reformlarının ardından Mustafa Kemal’in daha çok “Atatürk” adıyla nitelenmeye başladığını, imgelemine ise mistifikasyona uğradığını ve mitik bir dönüşüm sürecinin yaşandığını görürüz. Örneğin, İshak Refet İşıtman’ın 1935’te yazdığı “Atatürk” adlı şiirinin ilk bölümü şöyledir:

İç benliğimizden bir güneş doğdu,
Öyle bir güneş ki içten içeri.
Bütün karanlığı kökünden boğdu
Kutlu ışığını saldı her yana.
Gerileri çekti sürdü ileri.
Atatürk, Atatürk... bağlıyız sana,
Işığında içtik hep kana kana¹⁹⁹

Şiirde, önceki şiirlerde görülen “karanlığı boğan güneş” benzetme sisteminde “Gazi” yerine “Atatürk” adı, tarihsel kişilik Mustafa Kemal Atatürk’e göndergesellik

¹⁹⁷ “Yunanlılar, Sakarya nehrinin batı kıyısına çekildiler. Ankara’ya muzaffer bir komutan olarak dönen Mustafa Kemal, Büyük Millet Meclisi tarafından ‘gazi’ unvanıyla onurlandırıldı. Kâfirlere karşı savaşa girip savaştan sağ çıkan kişi anlamına gelen bu terim, birincil tutkuları gayri-müslimlere karşı savaş girişmek olan ilk Osmanlı padişahlarının sahip olmayı en çok istedikleri unvandı.” *Bkz. Vamık D. Volkan ve Norman Itzkowitz, Ölümsüz Atatürk* (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2013), 245.

¹⁹⁸ Andrew Mango, *Atatürk, Modern Türkiye’nin Kurucusu* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2004), 374.

¹⁹⁹ Kaplan ve Birinci, 75.

sağlarken; eski şiirlerdeki “Gazi/Başkomutan” imgesinin “asker”, “komutan” gibi tasarımları ya da reel ve bürokratik eylemlerin çağrışımlarının ötesinde, başka bir boyutta, imgelem kurulmuştur. Mustafa Kemal, “halk”a odaklanmış çoğul şiir öznesinin sesiyle bütünleşmiştir.²⁰⁰ O, “iç benliğimizden” biri ve şiir öznesi ona bağlıdır, onunla bütündür. Tarihsel olarak bu dönemde, artık milletin “başöğretmeni” olarak görülen Mustafa Kemal, karanlığı kökünden boğarken etrafına “kutlu ışık” saçar. Bu nokta da önemlidir: “Atatürk” imgesi, 1920’lerde yazılan şiirlerde sarı saçlarına veya bütünsel olarak Mustafa Kemal’e gönderme yapılırken “güneş” simgesi kullanılırdı ve gözleri “gök” ya da “deniz” mavisini tahayyül edilirdi. “Güneş” imgesi ilk dönemlerdeki şiirlerinde onun Samsun üzerinden Anadolu’ya bir *güneş* gibi doğması ve/veya başarılı bir komutan olarak düşmanı yurttan atarak yurdun üzerindeki karanlığı silmesi sebebiyle kullanılırdı.²⁰¹ Bu şiirde görüldüğü üzere, 1930’larda, “güneş” benzetmesi onun kurtarıcılığının örtük anlamlarını dışlamamakla birlikte, Kemalist rejim çerçevesinde yapılan Batılı reformlarla Mustafa Kemal’in bir başöğretmen/halk önderi olarak milletin geri kalmışlığını gideren ve muasır medeniyetler seviyesine ulaştıran ilerici/aydınlatıcı imajlarıyla pekişerek dönüşmüştür.²⁰² O, artık “kutlu ışık” yayan bir “güneş”tir. Ayrıca, “kut”,

²⁰⁰ Burada, Hülya Adak’ın veya Taha Parla’nın vurguladığı, daha önce alıntılanan, Mustafa Kemal Atatürk ve “I-nation”/“ben-(ve)-millet” arasındaki özdeşleştirmeyi hatırlamak zihin açıcı olacaktır.

²⁰¹ “Güneş” benzetmesinin Divân şiiri geleneğinden gelen bazı çağrışımlarını da göz ardı etmemek gerekiyor. Divan şiirinde, gök cisimleri motifleri içinde “Padişah/Sultan”ı sembolize eden cisim “güneş”tir: “Canlıların hayat kaynaklarından biri olduğu gibi la’l ve akik gibi taşların oluşmasında büyük rol sahibidir. Bu nedenle o cevher-feşândır, zerefşândır ve sultana benzer. Diğer gezegenler de onun hizmetini gören rütbeli kişilerdir. Işıklarını bolca her yere dağıttığı için cömertlik sembolüdür. Bu özellikleriyle sevgili denem sultanı temsil eder. [...] Gök cisimleri içinde bir sultan olan güneşin hemen her özelliği sultanlara yaraşır şeklindedir.”

Ayrıca, Atatürk’ün “güneş”le temsili yalnızca şiir türüne özgü değildir. Karikatürlerde de “güneş” olarak çizilmiştir. 1922’de *Karagöz*’de ve *Güleryüz*’de çıkan iki karikatürde Mustafa Kemal’in yüzü doğrudan güneşin içine yerleştirilerek karikatürize edilmiştir. Karikatürlerde güneş, tıpkı şiirlerde olduğu gibi, çevresini aydınlatır, karanlığı siler ve Yunan askerlerini rahatsız eder. *Bkz.* Pala, 187-188; İsmail Şen, *Asi’den Gazi Atatürk’e (1919-1938): Karikatürlerde Mustafa Kemal ve Milli Mücadele* (Ankara: Tam Kitabevi, 2006), 95, 112.

²⁰² Esra Özyürek, Atatürk imgesinin başka birçok ülkede var olan milliyetçi ya da devlet imgelerinde görüldüğü gibi doğayla özdeşleştirildiğini düşünür ve bunun bir strateji olduğunu ekler. Atatürk’ün “güneş” olarak imlenmesini şu şekilde yorumlar: “1930’lardan beri Atatürk ülkeyi karanlıktan

eski Türk inanç sisteminde “nur” veya “ışık” hüzmeleri şeklinde tecessüm ettiği düşünülen; kağanlar, hanlar olmak başta üzere bazı kişi ve nesnelere Tanrı'nın bağışladığı bir ayrıcalık olarak bilinir. Kültigin'den Oğuz Kağan'a kadar birçok hükümdar “kutalmış” olarak tasvir edilmişlerdir ve hükümdarlık için gerekli tanrısal icazeti/meşruiyeti böyle bir sıfatla taşımışlardır.²⁰³ Şiirde, “kutlu ışık” yayan Atatürk de, tıpkı yönetim yetkisini Tanrı'dan alan eski hükümdarlar gibi kutsal ve mistik bir imgelem alanı içinde kurgulanmakta, yüceltilmektedir.

Bu değişim, Mustafa Kemal'in bir “millet”in ve bir “yurt”un yaratıcısı olduğu izleği içinde ona tanrısallık kazandırılmasıyla pekiştirilir. Örneğin Fazıl Hüsni Dağlarca, Kuleli Askeri Lisesi'nin 1933-1934 yılında çıkan yıllığında yayımladığı “Kahraman” adlı şiirinde Mustafa Kemal Atatürk'ü şöyle betimler:

Sana çıkar bu yurdun ararsak son yolu da,
Kutlu bir Tanrı oldun güzel Anadolu'da.
...
Sanki yeni bir ışık süzüldü gözlerinden
Ve bir fert, tek başına, bir millet yarattın sen.²⁰⁴

Dağlarca'nın tasvirine göre, Atatürk bir kutlu Anadolu tanrısı olarak gözlerinden yaydığı ışık ile bir millet, bir vatan yaratmıştır. Ayrıca, Dağlarca'nın “bir fert, tek başına” diye art arda Mustafa Kemal Atatürk'ün münferit Türk milleti yaratıcılığını vurgulaması şiirin bağlamının ve resmî ideolojinin etkisini şiir kurgusunda görünür kılmaktadır. Kemalist rejimin, özellikle eğitim alanında, önemli aktörlerinden biri olan Hasan Âli Yücel'in 1937'de yayımlanan “Atatürk” şiirindeki tasviri yine Dağlarca'ninkinden çok farklı değildir:

aydınlığa çıkaran bir güneş olarak nitelendirilmiştir. Güneş imgesi, Atatürk'ün Batılılaştırıcı devletin ve aydınlanma söyleminin -buna göre dindar Osmanlı geçmişi karanlık dönem, laik cumhuriyetin geleceği de aydınlığa ulaşma dönemi olarak tanımlanmaktadır- soyut otoritesini doğallaştırmaktadır.” *Bkz. Özyürek, 142.*

²⁰³ Ali Duymaz, “Oğuz Kağan Destanı'ndan Dede Korkut Kitabı'na Kahramanların Beden Tasvirlerinin Sembolik Anlamları Üzerine Değerlendirmeler”, *Millî Folklor*, 76 (2007): 51-52.

²⁰⁴ Kaplan ve Birinci, 71.

Türk'ü ölümden
Odur kurtaran
Odur yeniden
Türklüğü kuran.

Yaptığı ordu
Düşmanı kovdu.
Ulus, yurdu
Odur yaratan.²⁰⁵

Hasan Âli, çok basit ve yalın bir dille ilksel imge, kurtarıcı “komutan Kemal”in, Kemalist rejimin ideolojik illüzyonuyla kurtarıcı “yaratan Atatürk”e dönüşümünü görmemizi sağlayan bir şiir yazmıştır. Atatürk imgesinin böyle ulvî ve mistik bir düzleme taşınması, Cumhuriyet’in kuruluşuyla beraber Kemalist rejimin tahayyül ettiği “makbul vatandaş” yahut icat ettiği millî kimliğin zemini için gereken “başlangıç/yaratılma” noktasının ve “yaratıcı”nın bulunması anlamına da gelmektedir. Yaratan/yaratıcı bellidir: Atatürk! Michael Billig, eğer millet olmaya bağlanmış ideolojik bir hâle meydana gelmiş ise tanrının bu dünyevî mistisizmde oynadığı rol her zaman ilginç olur der.²⁰⁶ Milletler düzeni, tanrıya hizmet için kurulmaz; tam tersine tanrı düzene hizmet eder.²⁰⁷ Aynı doğrultuda, edebiyatın kurgusal dünyasında -“Atatürk” nezdinde- tahayyül edilen “tanrı” figürü, hegemonik Cumhuriyet rejiminin bir memuru gibi mistik düzen-kurucu olarak kurgulanır. Kaldı ki bu da Cumhuriyet rejimiyle uygulanan radikal sosyal ve siyasal politikalarla, ulus-devlet inşa sürecindeki bir toplumun “diriliş/başlangıç/kopuş” anlatısı için bir yaratan/yaratıcı olarak “Atatürk” imgesinin kutsanarak pekiştirilmesi resmî ideolojinin ereklerine uygun düşer.

²⁰⁵ Kaplan ve Birinci, 77.

²⁰⁶ Michael Billig, *Banal Milliyetçilik, çev., C. Şişkolar* (İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2002), 14.

²⁰⁷ Billig, 14.

2.3.3 İmgesel mitikleşme: Monomitik kahraman

Tabii şiir, pek çok farklı çağrının etkisinde yazılır. Tanrısal/mistik imgelem, ister istemez, döneme hâkim olan Türkçü/milliyetçi kültürel politikaların etkisinde kalarak edebiyatın ve de özellikle Orta Asya'ya eklenilen Türk tarihinin mitik kahramanlarıyla etkileşim içine girer. Kemalist rejimle beraber Osmanlı ve İslam kimliğine dair hatıralar ve hatırlatıcılar toplumsal bellekten silinirken bir yandan da Türk tarihi araştırmalarıyla yüceltilen Türklük kimliği farklı alanlarda imge, simge ve söylemlerle dolaşıma geçer. Bu doğrultuda, mitlerin kültürlerin ortak hafızasını “var eden”, anlamlandıran, açıklayan genelgeçer anlatılar olması; onları tanrısal Atatürk karakteri ve genel olarak Atatürk şiirleri için işlevsel kılmaktadır:

Mit kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, “başlangıçta” masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, Doğaüstü Varlıklar'ın başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik yani Kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (sözgelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini dile getirir. Demek ki mit, her zaman bir “yaratılış”ın öyküsüdür: Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl *varolmaya* başladığı anlatır. Mit ancak *gerçekten* olup bitmiş, tam anlamıyla ortaya çıkmış olan şeyden söz eder. Mitlerdeki kişiler Doğaüstü Varlıklar'dır. Özellikler “başlangıç”taki o eşsiz zamanda yaptıkları şeylerle tanınırlar. Demek ki mitler, onların yaratıcı etkinliğini ortaya koyar ve yaptıklarının kutsallığını (ya da yalnızca “doğaüstü” olma özelliğini) gözler önüne serer. Sonuç olarak, mitler, kutsal (ya da doğaüstü) olan şeyin, dünyaya çeşitli, kimi zaman da heyecan verici akınlarını betimlerler. İşte Dünya'yı gerçek anlamda *kuran* ve onu bugün içinde bulunduğu duruma getiren de kutsalın bu akınıdır.²⁰⁸

Mircea Eliade, bu alıntıyı “mit”in en az kusurlu tanımı olarak aktarır. Tarihsel olarak, ulus-devlet inşa döneminde olunması ve bir “diriliş/başlangıç/kopuş” anlatısına toplumun ve siyasanın ihtiyaç duyması edebiyat için -olduğu kadar tarih için de- efsaneleri, destanları yahut mitosları verimli ve elverişli kılmıştır. Ayrıca, Atatürk'ün

²⁰⁸ Mircea Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, çev., Sema Rifat, (İstanbul: Om Yayınevi, 2001), 15-16.

kutsal imgelemi, methedici ve epik türlerinin topraklarında büyüdüğü için epik şiir geleneğinin mitik karakterleri ve motifleri, Atatürk şiirlerine girerek şiirleri etkilemiştir. Behçet Kemal Çağlar, 1937’de “Atatürk’ü Dinlerken” adlı şiirinde imgelemi mitik öğelerle şöyle kurar:

Bozkurt, Ergenekon’u yeni delmiş gibidir:
Her bir ihtiramı seyre gelmiş gibidir.

...

Aslan, insan ve Tanrı bir arada bu başta...
Kıvılcımlar doğuyor bastığımız her taşta²⁰⁹

Behçet Kemal, aynı bedende “aslan-insan-tanrı” olmak üzere zoomorfik bir tanrı sembolizasyonu ile Atatürk’ü tasvir etmektedir. “Bozkurt” ve “Ergenekon” destanlarındaki türeyiş/kurtuluş anlatısı, dönemde baskın olan Türkçülük söyleminin etkisiyle Atatürk şiirlerine eklenmiştir. Başka bir şiirde, Samih Fırat ise Türklerin atası olduğu varsayılan “Oğuz Kağan” karakteriyle Mustafa Kemal Atatürk’ü denk kılmıştır:

İrkim doğudan koptu, dört bucakta savaştı,
Altay’dan attığım ok Alp dağlarını aştı!

...

Adımın biri Oğuz biri Mustafa Kemal
İrkimin istediği: Ya ölüm, ya istiklâl.²¹⁰

Bu şiirde, Altay’dan Anadolu’ya süregelen mücadele, geçmişle şimdinin arasında Türk “ırk”ının devamlılığı vurgulanmış, daha önce değindiğim üzere Murat Belge’nin tabiriyle, tarihin pası temizlenmiştir.²¹¹ Vasfi Mahir Kocatürk’ün İstiklal Savaşı’nı anlatsallaştıran şiirinde benzer mitik öğeleri görebiliriz:

²⁰⁹ Kaplan ve Birinci, 76.

“Aslan” Roma ve Yunan gibi birçok farklı kültürün mitolojik anlatılarında gücü sembolize ederken genellikle hükümdarları temsil etmesi için kullanılmıştır. *Dede Korkut Kitabı*’nda “aslan” sembolizasyonu şöyle karşımıza çıkar: Zoomorfik bir karakter olarak çizilen Basat bir “aslan” tarafından büyütülür ve tavırları, hareketleri “aslan” temsili üzerinden tasvir edilir. Basat’ın kudreti, anlatıda, “toplum” için tehdit oluşturan, kötücül dev, Tepegöz’ü alt etmesiyle kanıtlanır. *Bkz. Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı I Giriş-Metin-Faksimile*. (Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1994): 207.

²¹⁰ A.g.e., 70.

²¹¹ Belge, a.g.e., 15.

Güneşin çizdiği izden
Canlı bir umut geliyor;
Ufku dumanlı denizden
Tanrısal Bozkurt geliyor.²¹²

Alıntılardan da görüldüğü üzere, “Oğuz Kağan”, “Bozkurt” ve benzeri karakterler ve mitik izlekler Atatürk şiirlerinde çokça kullanılmış ve “Atatürk” imgelemine dönüştürmüştür. Joseph Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* adlı kitabında dünyanın tüm mitolojilerinde kahramanın yolculuğunu ve dönüşümünün izini sürerek tek bir arketipik kahramanın var olduğu öne sürer. Campbell’e göre, kahramanın mitolojik macerasının standart dönüşüm yolu “ayırılma-erginlenme-dönüş”tür. Buna monomitin çekirdek birimi adını verir²¹³:

Bir kahraman olağan dünyadan doğaüstü tuhafıkların bölgesine doğru ilerler: burada masalsi güçlerle karşılaşır ve kesin bir zafer kazanır: kahraman bu gizemli maceradan benzerleri üzerinde üstünlük sağlayan bir güçle geri döner.²¹⁴

Bu şekilde kabaca özetlenebilecek monomitik kurgunun izleklerine, Mustafa Kemal Atatürk’ün Türk tarih yazıcılığında, *Nutuk*’ta, okul kitaplarında veya internette yer alan biyografilerinde rastlarız. Onun “ayırılma” aşaması bazı anlatılarda İstanbul işgal altındayken kırık dökük Bandırma vapuruyla Karadeniz’in azgın dalgalarına karşı, İngilizlerin takibinde, Samsun’a doğru yola çıkmasıyla bazılarında ise cephelerde görev almasıyla başlar. “Erginleşme” dönemi ise tabii ki savaşlar, güç mücadeleleri, bertaraf etmek zorunda kaldığı politik çekişmeler gibi aşamaları içerir. Birçok savaşa girer, birçok cephede yer alır. Kendisinden katbekat üstün ve güçlü olan orduları yenmesi, çaresiz kalınan anlarda aldığı zekice kararlarla zaferler kazanmasıyla bilinir. Çanakkale’de, şarapnel parçası mucizevi bir şekilde tam kalbinin üstündeki saate denk gelir. Şartlar gereği, askerlikten ayrılır fakat çevresindeki herkesin ona olan bağlılığı tamdır. O, sıra dışı yetenekleri olan, dâhi olarak tanınan kumandandır.

²¹² A.g.e., 79.

²¹³ Campbell, 41.

²¹⁴ A.g.e., 41-42.

Tüm sınavları ve savaşları kazanır. “Dönüş”ü ise ona Türklerin atası unvanını kazandıracak kadar muhteşem olacaktır. Bu anlatı ve bunun türevleri, Mustafa Kemal’in Çanakkale’de sıtma yüzünden güçsüz düşmesi²¹⁵, Sakarya Meydan Muharebesi öncesi atından düşüp kaburgasını kırması²¹⁶, Trablusgarp’ta gözüne isabet eden şarapnel parçası sebebiyle asimetrik olan gözleri ya da başarısız bir evlilik yaşaması gibi görece epik kahraman kurgusunda yer almayacak olumsuz öğeleri dışlar. Ve Campbell’in kitabından öne sürdüğü monomitik kahraman kurgusuyla uyumlu bir şekilde ilerler.

Dahası, monomitik anlatıda yahut epik kahramanların serüvenlerinde ad verilmesi önemli bir eşiktir. “Atatürk” imgelemine ya da karakter olarak “Atatürk”ün dönüşümünü şiirler içinden izlersek aldığı unvanlar ve adların, epik anlatılara benzer bir şekilde, önemli geçişleri imlediğini görebiliriz. Eski Türk topluluklarında ve de Türk epiklerinde ad verilmesi yeni bir statüye geçişin sembolüdür:

Ad verme motifi destan geleneğinde kahramanın epik biyografisini tamamlayan kutsal mahiyetli bir olgudur. Epik biyografi derken destan kahramanının doğumunu, büyümesini, ilk kahramanlığını, ad almasını ve epik sahneye çıkmasını göz önünde bulundurmak gerekir. Bunun dışında kalan motifler, olay örgüsü boyunca hadiselerin kahramanlık olgusunda, yani geniş manada devlet kurmaktan, vatani düşmanlardan korumaya kadar olan faaliyet silsilesine paralel olarak devam etmesini sağlar. Türk kahramanlık destanlarının ilk okunuşundan da anlaşıldığı gibi kahramana kutsal adla beraber yenilmez fizikî güç de verilir.²¹⁷

Ad almak epik sahneye ilk adım atmaktır. Sahne onun erginlenme dönemi ve daha büyük resimde düşmanları yenmesi ve devleti kurmasına varacak kurgunun sergilendiği yer olacaktır. Fakat, kişinin ad alabilmesi için mutlaka bir yiğitlik sergilemesi, bir şeyleri başarması gerekir. Ancak ondan sonra kahraman mutlak bir güce sahip olur. Ad almak için, Dede Korkut’un deyişiyle, kahramanın baş kesip kan

²¹⁵ Kinross, 117.

²¹⁶ Itzkowitz ve Volkan, 244.

²¹⁷ Fuzuli Bayat, *Oğuz Destan Dünyası Oğuznamelerin Tarihi, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006), 148.

dökmesi gerekir. Verilen ad da bu olayı/başarıyı sembolize eder.²¹⁸ Benzer bir şekilde, Selanik'te doğan Mustafa'nın üstün zekâsı ve matematikte diğer öğrencilerden daha yetenekli olması sebebiyle matematik öğretmeni, onu benzersiz kılmak için, ona "Kemal" adını vermiştir.²¹⁹ Daha sonra kazandığı "Komutan", "Gazi" ya da padişahların kullandığı "Başkumandan" unvanları bir yana en son aldığı ad "Atatürk", epik anlatılardaki kahraman kurgusuyla uyumludur. Bu adla beraber, onun monomitik kurgudaki "dönüş"ü tamamlanır, tanrısallaşacak kadar mutlak iktidar alanına sahip olur. Ve şiirlerde sürekli tekrar edildiği üzere, sonsuza kadar Türklerin atası, Türkiye'nin kurucusu/yaratıcısı olarak bu adla imlenir.

Sonuçta, Atatürk şiirlerinde imgelem, Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatının ve sosyo-psikolojik kişiliğinin değişimiyle beraber, resmî ideolojiden ve "millî" kültürün seçilen unsurlarından beslenerek kurulmuş ve kurgulanmıştır. Anadolu coğrafyasında, yüzyıllarca egemen güç olarak varlığını devam ettirmiş Osmanlı'nın birçok alanda çözülmeye başladığı, emperyalist devletlerin dört bir yandan saldırdığı bir tarihsel bağlamda; I. Dünya Savaşı'nın ardından *Kurtuluş* Savaşı mücadelesiyle toplumun bunalım içinde olduğu "karanlık" dönemde, "güneş" olarak sahneye çıkan Atatürk, kaosu bitiren ve kozmosu kuran mitik ve mistik kahraman olarak tanrısallaşmıştır.

²¹⁸ Örneğin, *Dede Korkut Destanı*'nda Dirse Han'ın oğlu, Bayındır Han'ın büyük boğasıyla dövüşür ve onu yener. Böylece Dede Korkut tarafından ona "Boğaç" ismi verilir. *Bkz.* Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1969), 12-13.

²¹⁹ Herhangi bir kaynaktan ulaşılabilecek bu biyografik bilgiye, internetteki bir biyografi sitesi üzerinden şöyle örneklebiliriz: "Selanik Askeri Rüştiyesi'nde, oldukça başarılı olan Atatürk sınıf başkanıydı ve üstün zekâsıyla matematik öğretmeni Yüzbaşı Mustafa Efendi'nin de dikkatini çekiyordu. Genç öğrencisinin yeteneklerinden oldukça etkilenen Yüzbaşı Mustafa Efendi onu benzersiz kılmak için adına 'Bilgi ve erdem bakımından olgunluk ve eksiksizlik' anlamına gelen Kemal ismini ekledi. Genç Mustafa, o günden sonra Mustafa Kemal olmuştu." *Bkz.* <http://www.biyografi.info/kisi/mustafa-kemal-ataturk> (erişim, 19.09.2014).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİNCİ KRONOLOJİK DÖNEM: 1938'DEN 1950'LERİN SONUNA DOĞRU

YAZILAN ŞİİRLER²²⁰

3.1 Tür: Ağıt ve mersiye etkisi

Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü, Atatürk şiirlerinin yazım sürecinde “kırılma” olarak görülebilecek bir dönüşümün başlangıcı olur. 10 Kasım 1938'in hemen ertesinde Atatürk şiirlerinin yazımında ve yayımlanmasında büyük bir artış yaşanır.²²¹ Gazetelerde, dergilerde ve daha pek çok farklı mecrada Atatürk'ün ölümünü konu edinen şiirler yayımlanır. 10 Kasım sonrası yayımlanan şiirler, daha önceki övgü şiirlerinden farklı olarak, yas ve matem yüklüdür. Bu doğrultuda, şiirler, türsel olarak methiye ve destanın etkisinden uzaklaşır, ağıt ve mersiye türlerinin etkisinde yazılırlar.

11 Kasım 1938 tarihinde, yani Atatürk'ün ölümünün ertesi günü, İbrahim Alaettin Gövsa'nın “Tavaf” isimli şiiri *Ulus* gazetesinde yayımlanır.²²² “Tavaf”, divan edebiyatı şiir türlerinden biri olan mersiyenin özelliklerini taşır. Mersiyeler, divan edebiyatı geleneğinde bir kimsenin ölümü üzerine duyulan üzüntü ve acıyı anlatmak için yazılan şiirlere verilen addır.²²³ Beyitler halinde aruz ölçüsüyle yazılırlar. Şiirinin ilk üç beyti şöyledir:

Bir milletin melâlini söyler derin derin
Derya; önünde çırpınarak Dolmabahçe'nin.

²²⁰ Başlıkta “1950'lerin Sonuna Doğru” gibi muğlak bir ifadenin yer almasının nedenleri üzerinde çalışmanın ilerleyen bölümünde, 3. Kronolojik Dönem'de, durulacaktır.

²²¹ Timuroğlu, 8; Ferit Ragıp Tuncor, *Atatürk ve Kahramanlık Şiirleri* (İstanbul: İnkılâp ve Aka Basımevi, 1981), 5

²²² Oy'un çalışmasında kaynak olarak *Ulus* gazetesi yer alır. Kaplan ve Birinci'nin antolojisinde ise kaynak *Cumhuriyet*'tir. Bkz. Oy, 27; Kaplan ve Birinci, 83-84.

²²³ Dilçin, 259.

Gönlümde eski hatıralar, eyledim tavaf,
Artık o doğmuyor diye muzlimdi her taraf.

Çamlar hüzünlü, yollara düşmüş söğüt, çınar,
Yaprak döküp huzura kapanmıştı sonbahar.²²⁴

Bu dizelerde görüldüğü üzere şiirin başında bir nevi doğa tasviri vardır. Deniz çırpınır, ağaçlar yaprak döker ve -örtük bir şekilde geçen- “güneş” artık doğmuyordur. Tüm her şey, her taraf “muzlim”, yani karanlıktır. Şiirin devamında Dolmabahçe’den izlenimler, saray etrafındaki durgunluk ve nöbetçilerin kederi aktarılır. Sarayın etrafını betimleyen beyitlerden sonra şu iki beyit gelir:

Susmuş bütün saray, nefes almaz o izdiham,
Son uykusuna dek rahat etsin deyip Atam,

Son uykusunda öyle mi, bir devir uyandıran,
Bir ırka can veren Atatürk adlı kahraman?²²⁵

Şiirdeki ses, ölümü “son uyku”ya benzetir. Türk ırkını canlandıran, uykudan uyandıran “Atatürk adlı kahraman” uykuya yatmıştır. Şiirin son bölümünde ise onun büyüklüğü tarihin diğer kahramanlarıyla kıyaslanarak vurgulanır:

Ey eski kahramanları, geçmiş asırların,
Gaziye ihtiram ile kalkın ve toplanın,

Saf bağlayıp selâma durun hep! O’dur gelen,
Türk ırkının muhabbeti üstünde yükselen.

Ölmez, evet gönüllere heykel kuran Atam,
Lâkin nedir içimdeki payansız inhidam?²²⁶

Tarihin tüm kahramanlarının Gazi için saygıyla saf tutup selama durmaları istenir. Son beyitte ölümsüzlük onun heykellerine gönderme yapılarak hatırlatılır. Şiirin temel kurgusu böyledir. Şiirle ilgili dile getirilmesi gereken önemli bir nokta, şiirin başlığında vurgulandığı üzere, İslam ile ilgili bir pratiğin din dışı bir alana taşınmış

²²⁴ Kaplan ve Birinci, 83-84.

²²⁵ A.g.e.

²²⁶ A.g.e.

olmasıdır.²²⁷ Dolmabahçe Sarayı, mekânsal açıdan, Kâbe gibi tahayyül edilir ve tavaf edilir.²²⁸ Şiir üzerine değerlendirme yapanlar, bu şiir ve Kanunî'nin ölümü ardından Bâki'nin yazdığı mersiye arasında birçok benzerlik olduğuna işaret eder.²²⁹ Bu konu hakkında fikir vermesi açısından ve şiirin hangi bağlamda yazılmış olduğunu anlamak için, Gövsa'nın yazım süreci hakkındaki açıklamasına göz atalım:

“İçimde pâyansız bir inhidam ile” ağır ağır Dolmabahçe'ye indim. Muhteşem kapı, mermerli methal bomboş, çamlar kararmış gibi. Yerlere serilmiş yapraklar sonbaharın bir anne halinde büyük mateme kapanışını düşündürüyor. Hakikati öğrenmek istiyordum ama dört asır önce Kanunî Süleyman için yapıldığı gibi ölüm haberinin bir müddet gizlenmesi kararlaştırılmış ise tabîî bir şey sorulamazdı. Bu düşünce ile hekimlerden veya maiyet mensuplarından iyi tanıdığım bir zâta belki rastlarım diye epeyce zaman merasim kapısıyla saat kulesine bakan kapı arasında dolaşım. Nöbetçiler hakikaten birer heyulâ gibi sessiz, Saray'ın sükûnu bir kederli muammayı saklar gibi ağırdı. Kara habere artık tamamiyle inanmıştım. Ortalık kararmaya başlayınca Maçka'ya doğru çıkarak bir müddet yukarıda oturdum ve sarayı gözlerimle tavaf ederek uzun uzun düşündüm.²³⁰

Gövsâ'nın anlattıkları, 9 Kasım 1938 tarihinde, Atatürk'ün sağlık durumu belirsizliğini korurken yaşanmıştır. Gövsâ, Atatürk'ün akıbeti hakkında doğru bilgiye ulaşmak için Maçka Palas'taki evinden Dolmabahçe'ye gider ve net bir bilgi edinmeden eve döner. “Tavaf” şiirini tam olarak o gece, 9 Kasım gecesi sabaha karşı Atatürk'ün ölüm haberi duyulmadan önce, yazdığını dile getirir. Şairin yukarıdaki sözlerinden, 9 Kasım'da yaşadıkları ve Kanunî'nin ölümü hakkında bildikleri arasında benzerlik kurduğunu görüyoruz. O gün, Gövsâ aynı anda iki zamanı birden yaşıyor gibi Atatürk'ün ölümüne kendisini hazırlarken Kanunî'nin ölümünü düşünüyordur.²³¹ Kuşkusuz, bu durumun şiir üzerinde etkisi olmuştur. Şiir, gerek biçimsel özellikleri gerekse şiir estetiği açısından divan edebiyatı özelliklerini

²²⁷ Aydın Oy, bu benzerliğe işaret ederken ayrıca Şinasi'nin de Tanzimat dönemi önde gelenlerinden Reşit Paşa için benzer bir şekilde dinî terminolojiyi kullanmayı tercih ettiğini belirtmiştir. *Bkz.* Oy, 24.

²²⁸ *A.g.e.*

²²⁹ Benzerlikler hakkında daha detaylı bilgi için *bkz.* Oy, 24-29; Timuroğlu, 8-9; İncebayraktar, 27.

²³⁰ Oy, 25.

²³¹ *A.g.e.*, 24-25.

taşımaktadır. Dilsel olarak, klasik mersiyele göre sadedir. Arapça ve Farsça sözcükler içerse de sözdizimi, cümle yapısı, tamlama özellikleri vb. açılardan günümüz Türkçesine yakındır. Gövsa, Atatürk ile Kanunî arasında benzerliği, temelde, ikisinin de ölüm haberinin gizlenmesi sebebiyle kurar. Bu konuda kurulan benzerlik anlaşılabilir. Asıl sorulması gereken soru şudur: Gövsa, neden Bâkî'nin yüzyıllar önce Kanunî için yazdığı şiire birçok açıdan benzeyen bir şiir kaleme almıştır? Bu sorunun cevabı aslında basittir ve Atatürk şiirlerinde 10 Kasım 1938'den sonra görülen türsel değişimi de açıklar: Mersiye türü, Türk şiir geleneğinde devrin ileri gelenlerinin ölümünün ardından yazılan ve çokça kullanılan bir şiir türüdür.²³² Türün gelenekten gelen özellikleri ve işlevi, mersiye, yas temasını en "saygın" şekilde ve dolayısıyla Atatürk'e en çok "yaraşacak" şekilde ifade etmeye elverişli kılar. Bâkî'nin yüzyıllar sonra dahi hatırlanan mersiyesinin gücü elbette bu noktada etkilidir. Benzer bir şekilde, Gövsa'nın 11 Kasım'da gazetede yayımlanan "Tavaf" şiiri, antolojilerin vazgeçilmez bir parçası, Atatürk şiirleri kanonunun demirbaşı olmuştur.²³³ Hatta 10 Kasım 1938'den sonra yazılan yas şiirlerini, kurgusal ve imgesel olarak etkilemiştir diyebiliriz.

Diğer taraftan halk edebiyatının Atatürk şiirleri üzerindeki türsel etkisi, ağıt türü aracılığıyla devam etmiştir. Ağıtlar genellikle divan edebiyatındaki mersiye halk edebiyatındaki karşılığı olarak tanımlanırlar.²³⁴ Ölen kişinin ardından nağme ile terennüm edilen sözler, yas törenlerinde söylenen şiirler, şarkılar ve türküler olarak

²³² 16. yüzyıl mersiyesinin hem nicelik hem de nitelik bakımından en gelişmiş dönemini oluşturur. Bu dönemde mersiyeler şekil ve muhteva bakımından bir önceki yüzyılın devamı niteliğinde olup en önemli özellikleri çoğunlukla padişah, şehzade ve devlet ileri gelenlerine yazılmış olmalarıdır. *Bkz. İslam Ansiklopedisi*, "Mersiye" maddesi.

²³³ Oy, 28.

²³⁴ Tematik açıdan bu şekilde tanımlanabilseler de aralarında biçimsel ve dilsel birçok fark vardır. *İslam Ansiklopedisi*'nde bu noktaya şöyle dikkat çekilmiştir: "Ağıtlar hece vezniyle söylenmekte ve mani, koşma, türkü, destan şekillerinde olmaktadır. Bu bakımdan ağıtları şekillerinden çok konuları açısından sınıflandırmak gerekir. Bazı araştırmacılar ağıtın divan şiirindeki mersiye karşılığı olduğunu ileri sürerlerse de bunlar hüznün ve kederin ortak tema olarak kullanılmalarının dışında yapı, mahiyet ve söylenişleri bakımından birbirlerinden tamamen ayrıdır." *Bkz. İslam Ansiklopedisi*, "Ağıt" maddesi; Doğan Kaya, *Anonim Halk Şiiri* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1999), 243-246.

görülürler.²³⁵ Geniş anlamda, “acı” ihtiva eden her konuda; dar anlamda ise “ölüm” üzerine yazılan şiirlere ağıt denilmektedir.²³⁶ 10 Kasım 1938 sonrasında Mustafa Kemal Atatürk için çok sayıda ağıt yazılmıştır. Behçet Kemal Çağlar ağıt yazan şairlerden biridir. Ama onun Atatürk şiiri yazarları arasında farklı bir yeri vardır. O, ateşli bir Kemalist ve tutkulu bir Atatürk sevdalısıdır. Halkevleri müfettişliği ve CHP milletvekilliği yapmış, zamanında Mustafa Kemal Atatürk’ün ünlü sofrasında yer almıştır. Faruk Nafiz Çamlıbel’le beraber “Onuncu Yıl Marşı”nın yazarıdır. Atatürk’e olan aşk boyutundaki hislerini birçok şiirinde dile getirmiştir. Çağlar, 12 Kasım’da yani Gövsa’nın “Tavaf” şiirinin yayımlanmasının ertesini günü, aynı gazetede “İzinde” adlı bir şiir yayımlar:

Hey dünya! Yeryüzü! Sarsıl, yarıl, çök,
Neysen bugün göster: Delin, boşan, gök!
Kendini yere çal, parçalan, Tarih!
Ey Timur, Atillâ, Yıldırım, Fatih;
Alparslan, İskender, Cengiz, Napolyon!
Ey evvelce ölen yüzlerce milyon!
Kâfi değil gökten muhayyel tavaf:
Kalkın mezarlardan, toplanın saf saf;
Doğrulun: Gelen bir eşsiz kahraman,
Doğrulun: Geliyor en büyük insan!²³⁷

Alıntılıdığım bölümde görüldüğü üzere, Gövsa’nın “Tavaf” şiirinin son bölümüne çok benzer bir şekilde, yine tarihin diğer kahramanlarına seslenilir. Onların, “gelen eşsiz kahraman” için doğrulup saf tutması istenir. Dahası, “Tavaf” şiirinden bir gün sonra aynı gazetede yayımlanan bu şiirde yine “tavaf” sözcüğünün yer alması tesadüf olarak görülemez. Şiirde, Mustafa Kemal Atatürk’ün evrenselliğine gönderme

²³⁵ *İslam Ansiklopedisi*, “Ağıt” maddesi.

²³⁶ Kaya, 243.

²³⁷ Necatigil, 54.

Bu şiir günümüzde hâlâ hatırlanmaktadır. Şiirin bozulmuş bir şeklini popüler müziğin öne çıkan isimlerinden şarkıcı Serdar Ortaç seslendirmiştir. Serdar Ortaç’ın okuduğu şekilde “Alparslan, İskender, Cengiz, Napolyon!” ve “Kâfi değil gökten muhayyel tavaf” dizeleri çıkartılmış. Şiirin devamında yer alan “baş burcumuzdu” tamlaması “başbuğumuzdu”; bayrağın tarihinden bahseden “On bin yıldan beri aranan sancak” dizesindeki tarih “kırk bin yıl” olarak daha gerilere çekilerek değiştirilmiştir. Birkaç yerde küçük değişiklikler daha yapılmıştır. Bu şiire “Serdar Ortaç’ın Sesinden Atatürk’e Şiir” başlığıyla bilumum video paylaşım sitelerinden ulaşılabilir.

yapılır. Matemî tüm yurda ve yeryüzüne yayılır. Şiirin burada olmayan dizelerinde de “Bütün dünya onu tanıyıp sevdi./Dünya baştan başa ona hayrandı” ya da o dönem Türkiye nüfusu olan “on yedi milyon” öksüz kaldı gibi benzetmeler vardır. Kalan kısımlarında matem farklı şekillerde anlatılır ve “Türklük”ün/milyonlarca insanın onun “izinde” olduğu belirtilerek şiir sonlanır. Ayrıca, Çağlar bu şiiri, gazetede yayımlanmadan önce, 10 Kasım akşamı, Falih Rıfkı Atay’ın yazdığı “kırk-elli damla gözyaşı halinde kırk-elli kelimelik şaheseri”yle beraber radyoda ağlayarak ve radyo çalışanlarını ağlatarak okumuştur.²³⁸ Yalnız, bu şiir Çağlar’a göre, Atatürk’ün yasını ifade etmek için yeterli değildir. O, matemî farklı bir şekilde ifade edilmesini ister ve bunun arayışına girer. Tüm gazetelerde yayımlanan şiirleri okur ve yine gönlünün istediği gibi bir şiir bulamaz. 1957’de *20. Asır Dergisi* ’ndeki yazısında bu durumu şöyle aktarır:

Fakat ne de olsa içim tam aradığımı bulamamış, yasımız tam ifadesine kavuşamamış görünüyordu. Bir şey: Daha içten daha sade, daha derin, daha yapmacıksız bir şey bekliyordum. Sayfaları evirip çevirip aradığım hep oydu. Kendim de farkında olmadan onu arıyordum. O neydi? O muhakkak ki bir şiirdi, bir mersiye idi. İyi ya işte: İbrahim Aleaddin’in “Tavaf”ının nesi var? İşte Faruk Nafizler, Mithat Cemaller, Orhan Seyfili, Nureddin Artamlar; yazan yazana... Hepsi de güzel, hepsi de candan... Hayır! Hayır!.. Benim aradığım halk ağıtları gibi içten birşeydi.²³⁹

Çağlar kara çerçeveli gazetelerin hepsini okur ama aradığı şiiri bulamaz. Yukarıda alıntılanan bölümde aslında Çağlar’ın “Tavaf” ve diğer mersiye türüne yakın şiirler için yaptığı eleştiriye okuruz. Yayımlanan şiirler, yüzeysel ve yapmacıktır. Onun aradığı şiir, iki kez vurguladığı üzere, halk ağıtları gibi “içten” bir şeydir. Aradığı şiiri bir türlü bulamaz ve o şiiri kendi yazmaya karar verir. Çağlar’ın Atatürk şiiri açısından ilginç özelliklerinden biri de, kendi adıyla yayımladığı şiirlerin yanında “Ankaralı Âşık Ömer” mahlasıyla, bir halk şairi karakterine bürünerek, Atatürk

²³⁸ Behçet Kemal Çağlar, *Bitmez Tükenmez Anadolu* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994), 68.

²³⁹ A.g.e., 69.

şiiirleri yazmasıdır. Ankaralı Âşık Ömer olarak şiir yazmaya başlama hikâyesi ise ayrıca ilgi çekicidir:

Cumhuriyetin onuncu yıldönümünde, beylik ve şehir ağzı mısralardan yılmış görünen büyükler, daha halk ağzı, daha sade, şöyle kışlalara ve köy odalarına gönderilebilecek bir Cumhuriyet destanı²⁴⁰ aramışlardı da bir gece ben Samanpazarı'nda oturduğunu hayal ettiğim bir taşçının ağzından, Ankaralı Aşık Ömer takma adıyla bir destan yazıvermişim. . . . Kırk bin nüsha basılıp üç gün içinde yurdun binbir bucağına dağıtılmıştı...²⁴¹

Çağlar, Anadolu için, Anadolu halkı için yazdığı şiirleri kendi adıyla değil, Ankaralı Âşık Ömer mahlasıyla yayımlamaya başlar. Ve bu şiirler, halk edebiyatı türlerinin şiirsel özelliklerini taşır. Böyle bir fikir, “büyükler”in 1933'te onuncu yıl kutlamaları için, köylülerin ve askerlerin okuyabileceği şiirler aramasıyla ortaya çıkmıştır.

1938'e geldiğimizde Çağlar yine “halk gönlünü konuşuran, halk duygusunu saran bir şey”²⁴² yazmak arzusuyla gece gündüz çalışır ve “Ağıt” adlı bir şiir yazar:

Millet Atan gitti başın sağ olsun
Ölümü devr açsın yeni çağ olsun
Dağlar birer birer yanardağ olsun
Türklük yüreğini dağlasın gayrı
Cihan da bizimle ağlasın gayrı
. . .

Dönmüş denizler gözyaşı taşına
Dünya ortak çıkmış Türk'ün yasına
Her evden bir ölü çıkmışcasına
Türklük yüreğini dağlasın gayrı
Cihan da bizimle ağlasın gayrı²⁴³

Şiir adından da anlaşıldığı üzere, ağıt türünün özelliklerini taşıyacak şekilde hece ölçüsüyle ve 5'likler halinde yazılmıştır. Her bendin sonunda tekrar eden iki dize Anadolu'ya ait yöresel bir sözcük olan “gayrı” sözcüğüyle rediflenmiştir. Çağlar'ın diğer şiirinde olduğu gibi bu şiirde de Mustafa Kemal Atatürk'ün evrenselliği, büyüklüğü yasin tüm “cihan”a yayılması yoluyla işlenir. Hatta onun ölümünün yeni

²⁴⁰ “Cumhuriyet Destanı” adıyla yazdığı şiir Kemalist söylem ile yoğrulmuş salt ideolojik ve propagandist bir metindir.

²⁴¹ Çağlar, 69-70.

²⁴² A.g.e., 70.

²⁴³ Necatigil, 66-68.

bir çağın başlangıcı olarak görülmesi istenir. Yas, denizlerin gözyaşına benzetilmesi ve dağların volkana dönüşmesiyle abartılarak doğaya yansıtılır. Şiirde, Çağlar'ın "İzinde" adlı şiirinden çok farklı bir dil, kurgu veya imgelem kullanılmamıştır; fakat Çağlar "gayrı" ve "vay" gibi yöresel sözcükleri kullanarak şiiri daha "içten", "halk duygusunu saran bir şey" haline getirmeye çalışmıştır. Neticede, Çağlar, yazılan diğer şiirlerden daha "içten" ve "halk gönlünü konuşturan" bir şiir yazmak amacıyla, halk ozanı kimliğine bürünmüş ve ağıt türü özelliklerini kendi şiirlerine eklemeye çalışmıştır. Ağıt türü, belki Çağlar'ın düşündüğü gibi mersiyeden daha "içten" ve doğal olduğu için belki de daha farklı sebeplerle, 1938 sonrasında Atatürk'ün yasını ifade etmek için, mersiye türüyle beraber, farklı yazarlar tarafından sık sık kullanılmıştır.

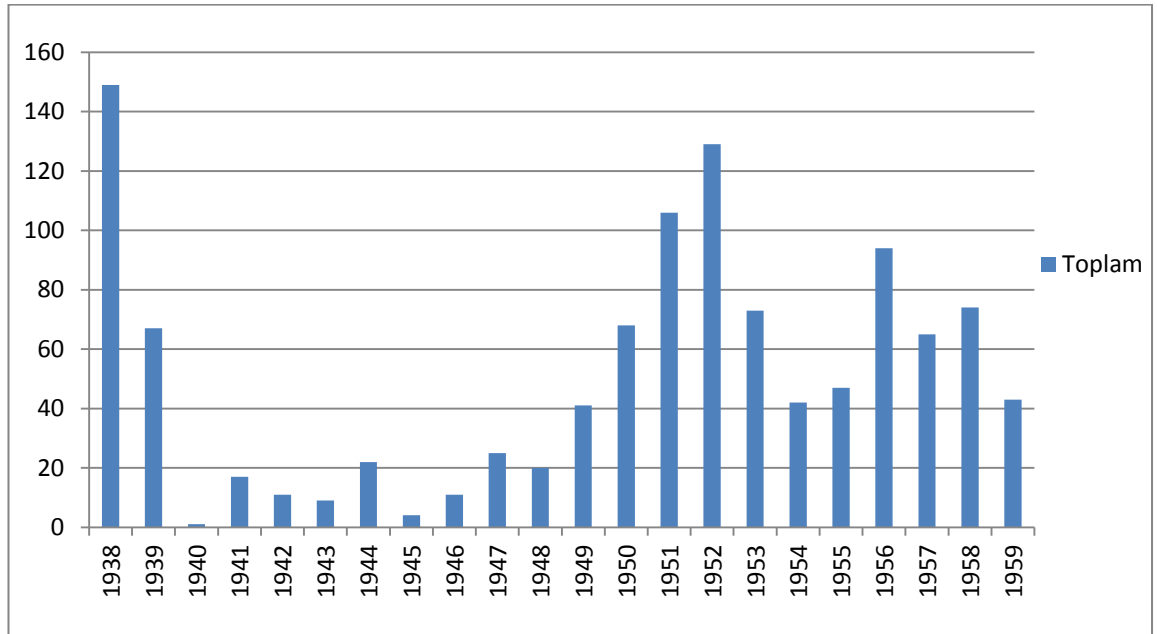
Toparlarsak, 10 Kasım 1938 öncesinde destan ve methiye türlerinin etkileşimiyle yazılan Atatürk şiirleri, 10 Kasım 1938 sonrasında ağıt ve mersiye türlerinin etki alanına girmiştir. Övgü şiirleri bıçak gibi kesilmiş, ağıtlar ve mersiyeler yazılmaya başlamıştır. Bu sebeple, 10 Kasım 1938 tarihi Atatürk şiirlerinin tarihsel serüveni açısından esaslı bir değişimin başlangıcına işaret eder. Bu tarihten sonra şiirlerin türsel, imgesel ve içerik özellikleri değişmeye başlamıştır.

3.2 İçerik: "Sana ağıt değil, destan yaraşır"

10 Kasım 1938'den sonra Atatürk şiirleri, türsel olarak değiştiği gibi, içerik açısından da değişiklikler geçirmiştir. Şiirler, tarihsel bir kişiliğin varlığıyla geliştiği ve varlığını bir kişi/kahraman, ya da ontolojik olarak bir nesneye borçlu olduğu için, varlığının kaynağı olan "şey" in var olmamasından/yoklundan doğrudan etkilenmiştir. Atatürk imgesi eksenli değişen ve dönüşen şiirler, 1. Kronolojik Dönem'de üç farklı içerik grubunda övgü düzme için yazılan, epik ve methedici şiirler olarak

üretiliyorlardı. 10 Kasım 1938 tarihiyle, Atatürk şiirleri bir önceki bölümde irdelediğim gibi ağıt-mersiye türlerinin etkisine girmiş ve yas-özlem temaları etrafından yazılmışlardır.

Atatürk şiirleri üzerine çalışan araştırmacılar, 1938 sonrası Atatürk şiirlerin üretilmesinde artış yaşandığı görüşünde birleşirler.²⁴⁴ Bu çıkarım doğru olmakla birlikte eksiktir. 1938 ve 1939 yıllarında Atatürk şiirleri yazımında büyük bir artış yaşanmıştır. Fakat 1940’larda aynı artış eğiliminden söz etmek mümkün değildir. İncelediğim antolojilerde 10 Kasım 1938’den 1960 yılına kadar yazılan şiirleri yayımlanma tarihlerine göre grafik üzerinde gösterirsek şöyle bir tablo ortaya çıkar:

Grafik 3. Atatürk şiirlerinin yıllara göre dağılımı (1938-1959).

²⁴⁴ Timuroğlu, 8; Tuncor, 5.

Grafik, 1938 ila 1959 yılları arasında yayımlanan 1118 şiirin yıllara göre dağılımını göstermektedir.²⁴⁵ 1938 yılından antolojilere giren şiir sayısı 149'dur. Bu sayının bir hayli yüksek olduğu 1937 yılı verisini oluşturan şiir sayısının 19 olduğu düşünüldüğünde daha iyi anlaşılır.²⁴⁶ Dahası, bu grafikte 1938 yılı verisinde yer alan şiirler yalnızca 10 Kasım 1938 ve 1 Ocak 1939 arasındaki 2 aydan daha kısa süre içinde yayımlanmış şiirleri içermektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüyle onun için yazılan şiirlerde adeta patlama yaşanmıştır. Sami Nabi Özerdim bu durumu "pek çok kimse, Atatürk'ün ölümü ile şair olmuş, acısını mısralara dökmüştür"²⁴⁷ diyerek yorumlar. 1938'den önce yazılan şiirleri incelediğimizde, şiirlerin Kurtuluş Savaşı, Mustafa Kemal'in İstanbul'u ziyareti, 10. yıl kutlamaları gibi genellikle tarihsel olaylara paralel olarak çokça yazıldıklarını ve/veya yazılmaya teşvik edildiklerini görmüştük. Atatürk şiirleri gerçekten de tematik açıdan tarihsel olayları yakından takip eder. Örneğin, resmî tarih yazıcılığında Atatürk ölmeden önceki son büyük tarihsel olay "millî mes'ele" olarak görülen Hatay'ın bağımsızlığını kazanıp ana vatana katılışdır.²⁴⁸ Hatay meselesi, Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüne günler varken Atatürk şiirlerinin gündemini/güncel içeriğini oluşturur. Daha sonra, Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüyle beraber yoğun bir şekilde yas temalı şiirler yazılmaya başlayacaktır. Edebiyatın kurgusal dünyasından bakarsak, şiirin ana karakterinin ölümü, karakterin akıbeti ve de şiirlerin içeriği için bir dönüm noktasıdır. İşte tam da bu sebeple, bir anda şiirlerin ana konusu/gündemi karakterin ölümü haline gelir. Dolayısıyla şiirler, Atatürk'ün ölümüyle de onun etkin olduğu, onunla ilgili olan veya onunla ilgili olduğu düşünülen tarihsel olayları takip etmeye, şiirleştirmeye devam eder. Bu takip, 1939 yılına da taşar. 1939 yılında yazılan şiirler de, 1938

²⁴⁵ Grafik, 10 Kasım 1938'den 1960 yılına kadar yayımlanmış şiirleri kapsar. 1960 yılı içerisinde yayımlanan şiirler grafiğe dâhil değildir.

²⁴⁶ 1. Kronolojik Dönem bölümünde yer alan "Grafik 2"den ilgili bilgiye ulaşabilirsiniz.

²⁴⁷ Tuncor, 5.

²⁴⁸ Tansel, 1988, 1191-1193.

yılındaki matem yüklü şiirleri aratmaz. “Ölüm” şiirin gündeminden düşmez ve matem çeşitli şekillerde dillendirilmeye devam edilir.

1940 öncesi dönem bu şekilde görülürken 1940 yılına geldiğimizde şiir üretiminde -1950’ye kadar devam eden- belirgin bir düşüş görülmektedir. 1940 yılından antolojilere giren yalnızca bir şiir vardır. Sanırım 1940’larda yayımlanan şiirlerin istatistiksel verisini incelerken sorulması gereken soru şudur: Ulusun yaratıcısı olarak görülen liderin ölümünün ardından iki yıl kadar kısa bir süre geçmesine rağmen, onun için yazılan şiirler niçin bir anda kesilmiştir? Bu soruya net bir cevap vermek elbette güç. Kaldı ki, bu sorunun net ve tek bir cevabının olduğunu da düşünmüyorum. Fakat Atatürk şiirlerinin üretilme dinamikleri ve dönemde yaşanan sosyal, siyasal ve kültürel değişimleri göz önünde bulundurursak bu soruyu cevaplayabilmek için belirli argümanlara sahip olabiliriz. Öncelikle, yukarıda değindiğim gibi Atatürk şiirleri yazım ve yayım süreçleri tarihsel olaylarla etkileşim halindedir. Şiirin ana karakterini ilgilendiren son olay, onun ölümü olmuştur ve karakterin yokluğunda gelişen tarihsel olaylar haliyle artık Atatürk’e hitaben şiirleştirilmemektedir. Bu aslında Atatürk şiirlerinin içkin özellikleriyle ilgilidir, bir anlamda bu şiirlerin yazgısıdır. Frank Kermode’un altını çizdiği üzere tarihî şiirler, tarihsel olaylara tabi oldukları için onlarla birlikte yazıldıkları gibi onlarla birlikte de unutulurlar.²⁴⁹ Başka bir deyişle, 1927’de Mustafa Kemal’in İstanbul’u ziyareti için yazılan kudûmiyyeler, Mustafa Kemal’in İstanbul’u ziyaret etmesi güncelliğini kaybettikçe unutulmaya mahkûmdur. Bunu belki de şiire ya da edebiyata özgü bir etken olarak görebiliriz. Bunun dışında, yukarıda sorduğum soruyu cevaplamaya yarayacak, Atatürk şiirlerinin yazım sürecine etki eden, başka etkenler de söz konusudur. “Giriş”te değindiğim üzere, Mustafa Kemal Atatürk’ün ardından CHP’yi,

²⁴⁹ Frank Kermode, “Poetry and History”, *Poetry, Narrative, History* (Blackwell: Oxford, 1990), 50.

dolayısıyla ülkeyi yönetmeye başlayan İsmet İnönü, “Millî Şef” olarak, onun yerini doldurmaya çalışmıştır. Çeşitli değişikliklerle Atatürk’ün karizmasını dondurmak istemiştir. Atatürk adı, karizması ve onu hatırlatan semboller toplumsal hafızadan silinmeye, Atatürk imgesi geri plana itilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla, Atatürk’ün siyasi ve sosyal olarak geri plana atıldığı bu dönemde, onun için yazılan şiirlerinin azalması sürpriz değildir. Keza bu süreçte, “İnönü şiirleri”nin yazılması ve bu şiirlerin antolojilerde derlenerek basılmaya başlaması da sürpriz olmamalıdır. Kurtuluş Savaşı’ndan sonra Atatürk için yazılan şiirler gibi -sayıca az olmakla beraber- İsmet İnönü için de şiirler yazılmıştır.²⁵⁰ 1938 sonrası sayısı artan bu şiirler antolojilerde bir araya getirilerek basılmaya başlamıştır.²⁵¹ Örneğin 1944 yılında basılan *Millî Şef İnönü’ye Şiirler*²⁵² adlı antolojide 29 farklı şairin 38 şiiri yer alır. Bunlardan 32 tanesi 1938 sonrasında yazılmıştır.²⁵³ Bu şiirlere yakından bakılınca Atatürk şiirlerinin özelliklerinin bir anlamda kopyalandığını görebiliriz:

Aksetti gür sesin Halkevlerine,
Gençliğin koyunundan bir güneş gibi..
Bağlandık biz sana ATA yerine:
Başının nurudur yurdun sahibi...²⁵⁴

Alıntı, “Şefin Sesi” adlı 1939 yılında yayımlanan bir şiirin dördlüğüdür. Bu dördlük, “Ata”nın yerine “Şef”in geçtiğini açık bir şekilde imlemektedir. Daha önce değindiğim üzere 1938 öncesinde Mustafa Kemal Atatürk’ün sesi için de benzer

²⁵⁰ İsmet İnönü için yazılan şiirler bu çalışmanın sınırlarına girmemekle beraber burada bu şiirlerden, Atatürk şiirlerinin yazım sürecini değerlendirmek amacıyla bahsedilecektir. Ayrıca, İsmet İnönü için yazılan şiirler üzerine bugüne dek bir çalışma yapılmamıştır. Bu sebeple bu şiirler hakkında bilgimiz sınırlıdır.

²⁵¹ Bkz. *Atatürk ve İnönü için Seçilmiş Şiirler*, haz., M. Faik Gerede (Ankara: Zerbamat Yayınevi, 1945); *Millî Şef İnönü’ye Şiirler*, haz. Ali Ertan (Ankara: Uğur Kitapevi, 1944).

²⁵² A.g.e.

²⁵³ Kitaptaki 38 şiirin 4 tanesinin 1938 öncesi, 24 tanesinin ise 1938 sonrası yazılmış olduğu yayım tarihinden saptanmıştır. Kalan 10 şiirin yayımlanma tarihi yazılmamıştır. Fakat bunların 8 tanesinin içeriğinden ve sözcüklerinden 10 Kasım 1938 sonrasında yazıldığı anlaşılmaktadır: Bazılarında İsmet İnönü’ye 26 Aralık 1938 tarihinde verilen “Millî Şef” unvanı yer almaktadır, vb. Dolayısıyla, 4 tane 1938 öncesinde yazılmış şiir ve 2 tane tarihi belirlenemeyen şiirle beraber 6 şiirin 1938 sonrasında yazıldığı söylenemez. Kalan 32 şiirin 24’ünde net olarak 1938 sonrası tarihi bulunur, 8’inin ise yukarıda belirttiğim şekilde dolaylı olarak 1938 sonrasında yazıldığı anlaşılmaktadır.

²⁵⁴ A.g.e., 24.

şiiirler yazılırdı.²⁵⁵ Şiiirde, yurdun yaratıcısı olan Atatürk'ten “yurdun sahibi” olan “şef”e geçiş yapılmıştır. Göze çarpan başka bir nokta, Atatürk şiiirlerinde kullanılan “güneş” imgesi ve onun ışığının/nurunun İsmet İnönü için kullanılmaya başlamasıdır. Cemil Koçak söz konusu geçişi, o dönemde Almanya, İspanya ve İtalya'da yönetimde olan, içte ve dışta “başarılı” olduğu düşünölen “şef sistemleri”yle beraber değerlendirir. İsmet İnönü'nün kadir-i mutlak tek adamlık görevini devralmasının, Mustafa Kemal Atatürk'ün ardından oluşın boşluğu doldurmaya çalışmak için olduğu kadar şeflik sisteminin devamlılığını sağlamak ve kendi otoritesini kurmak için olduğunu ileri sürer.²⁵⁶ Ancak, olaylar farklı gelişir. 1940 sonrası yurt içinde ve yurt dışında yaşanan siyasi, askerî, ekonomik ve sosyal gelişmelerden kötü etkilenen İsmet Paşa hükümeti gözden düşer, hatta Türk halkının büyük çoğunluğunda nefret duygusu uyandırır.²⁵⁷ Zürcher'in ve Ahmad'ın değindiği gibi tek partinin kırsal kesim üzerindeki etkili denetimi, köy yaşamının geleneksel özelliklerinden sayılan “devlete karşı öfkeyi” aşırılaştırır.²⁵⁸ Dahası, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki ekonomik bunalım, enflasyon, karaborsacılık, çıkarılan tartışmalı kanunlar/uygulamalar ve artın muhalefet neticesinde İnönü yönetimi, dolayısıyla Mustafa Kemal Atatürk'ün mirası CHP, önemini yitirir. Tüm bu yaşananları, başta sorduğum soru çerçevesinde düşünürsek belirli argümanlar elde etmiş oluruz. Sonuçta, Atatürk şiiirlerinin temel içeriğini oluşturan tarihî olaylarla beraber şiiirlerin güncelliğini kaybetmesinin/unutulmaya başlamasının; “Millî Şef

²⁵⁵ Daha fazla bilgi için bkz. “A-Grubu: Mustafa Kemal Atatürk'ü Öven Şiiirler”.

²⁵⁶ Koçak, 124.

²⁵⁷ Zürcher, 303.

²⁵⁸ Ahmad, İnönü için “Bu yıllarda kendisini halkın gözünden düşüren bir polis devleti kurdu.” yorumunu yapar. Zürcher, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki tabloyu şöyle çizer: “Öte yandan merkezî devletin kırsal kesim üzerindeki etkili denetimi, yirmi beş yıllık Kemalist yönetim süresince köylülerin tanıdıkları modern devletin bir niteliğiydi. Jandarma ve vergi tahsildarından eskisinden çok daha nefret edilir ve korkulur olmuştu. Köy yaşamının geleneksel özelliklerinden sayılan ‘devlete karşı öfke’ aşırılaşmıştı, çünkü devlet daha etkili ve hissedilir hale gelmişti. Aşırılaşmasının yanında ağırlaşmıştı da; çünkü devletin laik politikaları, özellikle de halkın inancını ifade şekillerinin bastırılmış olması, devlet ve uyrukları arasındaki en önemli ideolojik bağı koparmıştı.” Bkz. Ahmad, 128; Zürcher, 304.

İnönü'nün Atatürk'ün yerine kendini ön plana çıkarmasının ve 1940'larda yaşanan siyasi, askerî, ekonomik ve sosyal değişimlerle CHP'nin gözden düşmesinin 1940'larda Atatürk şiirlerinin yazımında görülen düşüşte etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Grafikte 1940'lardan 1950'li yıllara geçtiğimizde ise 50'ler süresince Atatürk şiirlerinin yazımında belirgin bir artış olduğunu görürüz. 1954-55 arasında görece bir düşüş görülür, daha sonra şiir üretimi yine yükselişe geçer. 1950'ler boyunca şiir üretimine etki eden farklı dinamikler söz konusudur. 1950 ve 1950'ye gelen süreç Cumhuriyet tarihi için birçok açıdan ilklerin yaşandığı bir dönemdir. Siyasal alanda, CHP'nin tek parti iktidarı son bulmuş ve iktidar seçim yoluyla el değiştirmiştir.²⁵⁹ Bu dönemde CHP, parti olarak da bir dönüşüme ve yapılanma sürecine girmiştir.

Toplumsal yapıda büyük taşlar yerinden oynamaya, geniş çaplı sosyal ve kültürel dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. Cumhuriyet'in kuruluşundan beri süre gelen mutlak iktidarını kaybeden Kemalistlerin bu dönemdeki gelişmeleri endişeyle izledikleri açıktır. 1950'li yıllarda şiir üretimindeki yükselişin en önemli etkeni Kemalistlerin siyasi alanda yaşadığı ve toplumsal alanda daha da şiddetle hissetmeye başladığı iktidar ve gelecek kaygısı olduğunu düşünüyorum. Şiirlere içerik olarak baktığımızda bunu desteklediğini görürüz. Bu dönemdeki şiirler, 1940'ların başında yazılan melankolik “yas/matem” temalı şiirlerinden farklı tonda, “özlem” temasıyla yazılmaya başlamıştır. İktidarı kaybeden CHP, maziye karışan 1938 öncesi “parlak” Kemalist dönem, Kemalistlerin nostaljik özlemleriyle farklı şekillerde içerik malzemesi haline getirilmeye başlamıştır. Şiir üretimindeki yükseliş eğiliminde 1953'te Anıtkabir'in tamamlanmasının ve Atatürk'ün naaşının Anıtkabir'e taşınmasının da etkili olduğunu söyleyebiliriz. Ölümünün ardından 15 yıl geçtikten

²⁵⁹ Bu dönemdeki gelişmelerin Atatürk şiirleriyle etkileşimi “İmgelem” bölümünde daha detaylı olarak irdelenecektir.

sonra Atatürk nihai mekânına ulaşmıştır. Bu olay şiirlerin kurgusunda ve içeriğinde çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Öte yandan, 1954-1955 yıllarında 50'lilerin genel ortalamasına göre bir miktar düşüş görülmektedir. Bunu anlamlandırmak kolay görünmemekle birlikte, siyasi alanda Demokrat Parti'nin (DP) seçim zaferinin Kemalist taraf üzerindeki ezici etkisi olarak yorumlayabiliriz. DP'nin iktidarı elde ettiği 1950 seçiminden sonra yapılan ilk seçimler 1954'e denk gelir. 1950 seçiminden sonra iktidarı yeniden elde etmek için CHP'nin, şu ya da bu şekilde, mücadele ettiğini söyleyebiliriz. Buna rağmen, 1954 seçimlerinde DP oy oranını artırarak, meclisteki çoğunluğunu % 93'e çıkarır ve iktidarını sağlamlaştırmıştır. CHP için 1954'teki seçimler açıkça hezimetdir. Seçimin bu şekilde kaybedilmesi sebebiyle Kemalistlerin, ister istemez, karamsarlığa düşmüş olduklarını düşünüyorum. Kemalist ideoloji ve rejim açısından bu dönem, iktidarı geri elde etme umutlarının suya düştüğü karanlık bir dönem olarak görülebilir. Şiir üretim grafiği 1955 yılında 1954'e nazaran yükselişe geçer ve 1960'a kadar şiir üretimi iniş ve çıkışlar yaşamakla beraber yoğun bir şekilde devam eder.

2. Kronolojik Dönem olarak adlandırdığım bu dönemde yazılan şiirlerde temel olarak hâkim temalar “yas” ve “özlem”dir. Şiirleri biçimlendiren bu temalar farklı şekillerde kurgulanmış ve belirli konularda, belirli kalıplarla yazılmışlardır.

Yazılan şiirleri, içerik bakımından iki farklı grupta sınıflandırabiliriz:

- D) Yas Temalı ve/veya Atatürk'ün Ölümünü Konu Edinen Şiirler
- E) Atatürk Özlemiyle Yazılan Şiirler

Bu şekilde iki gruba ayırdığım 2. Kronolojik Dönem şiirlerini daha yakından inceleyelim.

3.2.1 D-Grubu: Yas temalı ve/veya Atatürk'ün ölümünü konu edinen şiirler

Bu gruptaki şiirler, Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünü, şiir öznesinin onun gibi “olağanüstü” bir kahramanın kaybı karşısındaki çaresizliğini melankolik bir dille anlatırlar. 10 Kasım 1938'in hemen ardından yazılmaya başlayan şiirlerde belirleyici olan yas/matem duygusu edebî düzlemde şiir öznesinden doğaya doğru, içten dışa doğru, yansır ve mübalağalı bir şekilde dile getirilir. Bu gruptaki şiirlerin ilk örneği Gövsa'nın “Tavaf” şiiridir. Gövsa, Dolmabahçe'yi betimlerken yas, Dolmabahçe'den dışarıya doğru yayılır. Deniz çırpınır, ağaçlar üzüntüden yaprak döker ve güneş doğmaz olur. Zaten halihazırda, güz tabiatın yas ayı olarak görülür.²⁶⁰ Bu sebeple şiirlerde doğanın hüzne bürünmüş tasviri bazen girizgâh olarak bazense matem boyutunu ifade etmek için kullanılır. Bu eğilim, Çamlıbel'in “Sen Öldün, Ölüm Güzel Demektir” adlı şiirine şöyle yansımıştır:

Çehreler, manzaralar bir tek elem sahibidir,
Hepsi bir günde içinden çöküvermiş gibidir.
Neye baksam, kimi görsem dövünür hıçkırarak:
Yorgun argın yarı yollarda kalır her yaprak.

Dökülür gözyaşı halinde solan yapraklar
Matemin gezdiği başlarda sayılmaz aklar.
Yaşların çizdiği yüzlerde çoğalmış kırışık,
Kalmamış sisli ufuklar gibi gözlerde ışık.²⁶¹

Şiirinin ilk iki dördlüğüne ait olan bu satırlarda, insanlar hıçkırarak dövünerek ağlar.

Saçlarında sayılamayacak kadar çok beyaz vardır. Ve tabii, ağaçların yaprakları gözyaşları gibi dökülür ama o kadar bitkindir ki yapraklar yarı yolda kalır. 1938 sonrası Atatürk şiirlerinde gelişen bu tür benzetme eğilimi, hafızalara kazınmış “Kasım yelleri eser ben ağlarım” dizesinin veya 10 Kasım'larda terennüm edilen

²⁶⁰ Osman Attilâ, “Atatürk'e Ağıtlar” *Ülkü* 124 (1946): 4.

²⁶¹ Kaplan ve Birinci, 93.

“Uzun uzun kavaklar/Dökülüyor yapraklar/Ben Atama doymadım/Doysun kara topraklar” dizelerinin yazımında da etkili olmuştur.

Şiirlerin dikkat çeken içeriksel özelliklerinden bir diğeri matemın tüm millete ve dünyaya yayılmasıdır. Mustafa Kemal Atatürk’ün naaşının Ankara’ya taşınma görüntüleri izlendiğinde yahut o günlerden gazeteler, fotoğraflar tarandığında birçok insanın, onun tabutunun geçişini izlemek için sokaklara döküldüğünü görebiliriz. Acı o denli büyüktür ki, Muhsin Ertuğrul’un sözleriyle, onun ölümüne ağlamak için ömür çok kısa ve iki göz çok azdır.²⁶² Atatürk’ün ölümünün dönemde birçok insanı derinden etkilediği aşikârdır. Bu yadsınamaz fakat metinlerde hüznün bazen aşırı boyutlara ulaştığı görülür. Kendisi de Atatürk şairi olan Osman Attilâ, Atatürk için yazılan ağıtlar hakkında yaptığı bir incelemede Atatürk’ün rüyalarda görüldüğünden bahseder:

O sağ iken de düşlerimize girerdi. İnsan her zaman iyi, güzel, aydın düş görmez ya. Onu düşünde ölmüş görenler muhakkak ki hıçkırarak uyanır, ateşler, titremeler içinde kalırdı. O’na sevgimize, bu, güzel bir delil değil midir? Elbette, bu büyük kahramanın gerçekten aramızdan ayrılışı milletçe dolup dolup boşanmamıza sebep oldu.²⁶³

1946 yılında *Türk Dili*’nde yayımlanan bu yazı aslında Mustafa Kemal Atatürk’ün ölümünün ardından oluşan/oluşturulan duygusal atmosfer hakkında önemli bilgiler verir. *Türk Dili* gibi resmî bir edebiyat yayınındaki yazıda insanların sanki nasıl olduğu değil de nasıl olması, nasıl davranması gerektiği anlatılıyordur. İnsanlar artık rahat uyuyamazlar, eskiden onu düşlerinde görüyorlardı ve halen görüyorlar. İşte onu düşlerinde görenlerin hepsi muhakkak ki titreyerek hıçkırıklar ve gözyaşları içinde uyanırlar. Yazarın “millet” için genellediği ve olması gerektiğini düşündüğü davranış

²⁶² Hikmet Ülgen, “Genç Nesil Şiirinde Atatürk”, *Yeni Türk Dünyası*, 5 (1953): 197.

²⁶³ Osman Attilâ, “Atatürk’e Ağıtlar,” 3-5.

budur. Yas büyür, büyütülür. Yasın Türkiye dışına taşması, yurt dışında insanların yas tutması, Atatürk'ün büyüklüğüne işaret etmek için çokça kullanılır.²⁶⁴

Ağlayalım Atatürk'e
Bütün dünya kan ağladı.
Süleyman olmuştu mülke,
Geldi ecel, can ağladı.

Doğu, batı, cenup, şimal
Aman Tanrı bu nasıl hal?
Atatürk'e erdi zeval,
Memur, meb'usan ağladı.

...

Tiren hattı, tayyareler...
Türkler giydi hep karalar,
Semerkant'la Buhara'lar,
İştitti her an ağladı.²⁶⁵

Âşık Veysel'in 1941 yılında yazdığı bu ağıt, dönemde yazılan ağıtlarla ortak özellikler taşır. Resmî olarak cumhurbaşkanlığı görevini ifa ederken vefat eden Mustafa Kemal Atatürk için yurt dışında birçok gazetede haber yapılmış ve birçok resmî yetkili tarafından taziye mesajları gönderilmiştir. Bu durum şiirlere Atatürk'ün sınırları aşan büyüklüğü olarak yansımış ve yas dünyanın dört bir yanına yayılmış, evrenselleştirilmiştir.

Bu bölümde genel hatlarıyla özetlemeye çalıştığım üzere, 10 Kasım 1938'in ardından yazılmaya başlayan şiirler Atatürk'ün ölümünü konu edinen yas temalı şiirlerdir. Bu şiirlerde, sonbaharın doğa üzerindeki etkileri hüsn-ü ta'lil, tecâhül-i ârif, teşbih vb. söz sanatları aracılığıyla Atatürk'ün ölümünün etkileri olarak betimlenir. Yas olabildiğince abartılır. İnsandan doğaya yayılan yas, ayrıca, Türkiye'den tüm evrene yayılır ve evrenselleşir.

²⁶⁴ "Tür" bölümünde alıntıladığım Çağlar'ın "Türklük yüreğini dağlasın gayrı/Cihan da bizimle ağlasın gayrı" dizelerini tekrar eden şiirini de bu bağlamda değerlendirilebiliriz. Ayrıca, Çağlar, 1957'de yazdığı bir yazısında "Bulgarlar bile böyle söyleyecekti: 'Atatürk öldü, dünya eskisi kadar enteresan değildir!...' şeklinde bir alıntı kullanarak yurt dışında onun ölümünden bahsedilmesini büyük bir mesele olarak vurgulayacaktır. *Bkz.* Çağlar, 68.

²⁶⁵ Kaplan ve Birinci, 140.

3.2.2 E-Grubu: Atatürk özlemiyle yazılan şiirler

Bu grupta yer alan şiirler Mustafa Kemal Atatürk'ü ve onun eylemlerini anmak için “özlem” temasıyla yazılmış şiirlerdir. Bu şiirler, bir önceki grupta yer alan, “ölüm”ü merkeze alan yas yüklü şiirlerin üretiminin nispeten azalmaya başlamasıyla, 1940'ların sonuna doğru yazılmaya başlamıştır. Bir bakıma, ölüm olgusunun toplumda yarattığı travmatik ve melankolik etkinin hafiflemesiyle ve bir şeyi ya da birisini özlemek için geçen *ayrılık* döneminin deneyimlenmesinin ardından yazılmaya başlamışlardır. Şiir grafüğünde görülen, 1950'lerde başlayan yükseliş eğilimini, bu grupta yer alan şiirler oluşturmaktadır. CHP'nin iktidarını kaybetmesi, DP yönetimiyle birlikte başlayan toplumsal değişim tam da bu sürece denk gelmektedir. Dolayısıyla, Mustafa Kemal Atatürk'ün tek adam olduğu günler hasretle hatırlanır. Bu şiirlerin bir başka özelliği ise ağıt/mersiye türlerindeki melankolik tondan uzaklaşmış olmalarıdır:

Otuz yıl mukaddem kıraç bozkırlarda
Düşüncelerim büyük ve tozlu günlere karışır.
Bir alınıp bir verilen tepelerin ardında
Erkekçe emirlerin peşisıra Paşam,
Bir o yana, bir bu yana dolaşır.

Anlı şanlı, yiğit Paşam, genç Paşam;
Sana ağıt değil, destan yaşarır.²⁶⁶

Bu dizeler, Turgut Uyar'ın 1951 yılında “Gazi Paşa'ya Ağıt” adıyla *Varlık*'ta yayımladığı şiirden alınmıştır. Uyar'ın şiire koyduğu başlık “ağıt”tır fakat bu ağıt daha önce incelediğimiz ağıtlardan biraz farklıdır. Uyar, ikinci dizede “Düşüncelerim büyük ve tozlu günlere karışır” derken aslında geçmişi yâd edişin ipucunu verir, girişini yapar. Daha sonra Atatürk'ü savaş sırasında, cephelerde bir o yana bir bu

²⁶⁶ Kaplan ve Birinci, 226.

yana dolaşırken cesur bir karakter olarak çizer. İmgesel arketip “Komutan Kemal” canlanır ve o döneme ait zafer dolu savaş sahneleri şiirleştirilir. Bu şiirin bir başka özelliği ise Uyar’ın doğrudan “Sana ağıt değil, destan yaraşır” diyerek döneminde çok popüler olan ve her 10 Kasım’da onlarca yayımlanan ağıt/mersiye türündeki şiirlere gönderme yapmasıdır. Mustafa Kemal Atatürk’ün ölümünden 13 yıl geçtikten sonra artık Atatürk için ağıtlar yakıp ağlamamalı, onun kahramanlıklarını hatırlayarak destanlar düzmelidir. 1950’lerin değişen sosyal ve siyasi konjonktüründe Atatürk artık ölümüne ağlanan değil, yaşadığı günler özlenen bir kahraman olarak görülür. Nihat Kuşlu 1952’de yayımladığı şiirinde bunu çok net bir şekilde ifade eder: “Bir altın çağdı 1923-1938 yılları/En büyük saadetti sağlığın bizlere”.

Kemalistler, “Atatürk dönemi”ni bir “altın çağ” olarak görüp laik bir nostalji içinde özlemle anarlar ve değişen siyasal ve sosyal yapıyı geçmişin “parlak” günleriyle karşılaştırırlar.²⁶⁷ Turgut Uyar tam da böyle bir dönemde “Sana ağıt değil, destan yaraşır” dizesini hem şiirde hem şiirin başında epigraf olarak kullanır. Benzer bir epigrafi, Ergun Evren’in 1955 yılında yazdığı şiirinin başında bulabiliriz: “Sana bir ağıt yazmak istedim/kalemim yazmaz oldu.”²⁶⁸ Evren’in şiirine göz attığımızda onun da Atatürk’ü zafer dolu savaş sahneleriyle Kocatepe’de tahayyül ettiğini görürüz. Görülen o ki, bir zaman sonra şairler tarafından ağıt yazmaya son vermenin zamanının geldiği düşünülmüştür.

Geçmiş nostaljik bir özlemle hayal etmenin yanında bu şairlerin aslında bir başka özelliği vardır. 1950 sonrasında Atatürk şiiri yazan şairlerin bir kısmı hiç

²⁶⁷ Özyürek, yaşlı cumhuriyetçilerin hayat hikâyelerinde, bu duruma paralel, ilginç bir nokta tespit eder: “Yaşlı cumhuriyetçiler açısından cumhuriyetin ilk günleri, insanların kolektif hedefle çatışacağını düşündükleri kendi özel çıkarlarını düşünmeyecek kadar saf oldukları geçmişte kalmış bir ütopyaydı. Bir arkadaşım bu döneme ironik bir şekilde *asr-ı saadet* adını vermişti. Gerek Hz. Muhammed’in dönemine duyulan İslamcı nostalji gerekse de Atatürk dönemine duyulan laik nostalji mevcut bağlamıyla ilişki içinde oluşmaktadır. Yaşlı cumhuriyetçiler ve cumhuriyetin ilk yılları hakkında hikâyeler neşreden diğerleri, geçmişten bugünü eleştirmek ve bunu değişiklik esinleyecek bir model olarak sunmak için yararlanıyorlardı.” *Bkz. Özyürek, 71.*

²⁶⁸ Kaplan ve Birinci, 312.

Mustafa Kemal Atatürk'ü görmemiştir. Onu büyüklerinden dinlemiş, çeşitli kaynaklardan okumuştur. Dolayısıyla 1950 sonrasında Atatürk şairleri arasında yeni bir kuşak ortaya çıkmıştır. Daha önceden Atatürk şiiri yazanların birçoğu Mustafa Kemal Atatürk'ü bir şekilde görmüştür. Hatta Çamlıbel, Çağlar vb. popüler yazarlar onunla aynı sofraya oturmuştur. Doğrudan göremeyenler şehir merkezinde uzaktan, kalabalığın arasında görme şansına erişmiştir. Onu hiç görmeyenler, onun yakınlarda bir yeri ziyaret ettiğinin haberini almıştır. Radyoda onun da içinde geçtiği haberleri dinlemiştir. Yahut onun katıldığı kutlamanın, bir etkinliğin vs. rivayetini işitmiş, haberlerini okumuştur. Yani bir şekilde Mustafa Kemal Atatürk'ün de içinde bulunduğu zamanı deneyimlemiş, onunla bir şekilde bir ortaklık yaşamış, o zamana tanıklık etmiştir. Bu durum şairlere farklı yollarla yansımaktadır. Örneğin, Âşık Süleyman, Atatürk için yazdığı ağıtta “Ramazan ayında perşembe günü/Göklere dayandı ağdın ünü/Ölüp duymasaydım âh öldüğünü!” diyerek 10 Kasım'ı “Ramazan ayında perşembe günü” olarak ifade eder. Tarihin bu kadar detaylı olması şairin o güne tanık olmasıyla, o günü yaşamasıyla ilgilidir. 1950 sonrasında yazan genç şairler için ise durum farklıdır. Uyar'ın yukarıda alıntılıdığım şiirinin son iki mısrası şöyledir:

Çocuk idim bilemedim kadrini
Şimdi ben ağlamayım da kimler ağlasın!

Uyar, Atatürk dönemini ve onun değerini bilememekten pişmanlık duyar ve bunun için de ağlamak ister. Bu kuşak şairlerin çoğu için Atatürk, başkalarından dinledikleri, kitaplardan/gazetelerden okudukları veya “hayal” ettikleri bir kahramandır. Dolayısıyla, geçmişin özlem ile hatırlanışı bu dönemde yazılan Atatürk şiirlerinde sıkça karşılaşılan bir durumdur.

Yalnız tabii ki Mustafa Kemal Atatürk'ü gerçek hayatta görmemiş olmak onu hiç görmemek değildir. Fotoğraf ve video teknolojisinin hızla yayıldığı, portrelerin

çok yaygın bir şekilde yapıldığı bir yüzyılda onu görmeyenlerin görmesi için farklı araçlar mevcuttur. Atatürk gibi adı caddelere, meydanlara verilen; heykelleri dört bir yana dikilen ve kamu binalarında, sokaklarda, paralarda, kitaplarda, duvarlarda resimleri olan bir kişinin farklı şekillerde ve farklı görsellerle şiirlere konu edilmeye başlaması da kaçınılmazdır. Behçet Necatigil'in 1951'de yayımladığı "Resim" isimli şiir bu durumun güzel bir örneğidir:

Kürsünün üstünde:
Atatürk'ün arkasında al bayrak,
Kollarını kavuşturmuş göğsünde.

Bu resimle başlar bizim günümüz,
Karşımızda Atatürk'ü gördükçe,
Kıvançla dolar, taşar gönlümüz.

Öğretmenimiz kürsüde
Verdiği dersi
Dinler bizimle birlikte
Atatürk'ün resmi.²⁶⁹

Alıntılanan dizelerde, Atatürk bir öğrenci gibi dersi dinler. Şiirin başında olan ve burada yer almayan dizelerde Atatürk tasviri "güneş" benzetmesi üzerinden yapılır. Sınıfta tahtanın üstünde Atatürk, "güneş" gibi öğrencileri ısıtır. Resminin gülmesi, konuşabilmesi, aynı sınıfa paylaştığı öğrencilere olumlu-olumsuz tepkiler verebilmesi şiir boyunca anlatılır. Sınıf içinde yer alan ve iletişime geçilebilen Atatürk, kuşkusuz, çocukların kendisiyle özdeşim kurmasını kolaylaştırır. Bu sebeple olsa ki, bu şiir, 34 yıl boyunca Türkçe ders kitaplarında yer almış ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın bastığı kitaplarda en uzun süre kalan şiirlerden biri olmuştur.²⁷⁰

Sonuç olarak, bu grupta yer alan şiirlerde, 1938 öncesinde övgü düzmek için kullanılan imgesel arketip "komutan Kemal"ın askerî özellikleri ve onunla özdeşleşmiş Kurtuluş Savaşı anıları gibi içerik unsurları tekrardan kullanılmaya

²⁶⁹ Kaplan ve Birinci, 221.

²⁷⁰ Hilmi Tezgör, "Bin Atlı Akınlarda Çocuklar"- Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Şiir (1929 - 2005) (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 135.

başlar. Fakat bu sefer, değişen siyasal, sosyal ve kültürel atmosferin etkisiyle, onun şiirin “şimdi”sinde olmayışını/eksikliğini anlatisallaştırırlar. “Ölüm” olgusu şiirin bilincine yerleşir. Özlem duyulan geçmiş Atatürk hayaliyle yâd edilir, hayal edilir, yaşatılır. Çünkü artık, Mustafa Kemal Atatürk ancak resimlerde görülebilen, sesi gönüllerde çınlayan, başka bir deyişle, mazide yaşayan/yaşatılan bir kahramandır.

3.3 İmgelem: Koruyucu ruh

10 Kasım 1938 sonrası, şiirin merkezinde yer alan tarihsel kişiliğin yokluğu/eksikliği imgeyi dönüştürmüş ve çeşitlendirmiştir. Türsel özellikler açısından, ağıt yakılmasının temel sebebi “ayrılık”tır.²⁷¹ Ağıtlar, başta ölüm olmak üzere ayrılığın yahut üzüntünün doğurduğu ıstırap sebebiyle ortaya konulan lirik ürünlerdir.²⁷²

Burada “ayrılık”ı vurguluyorum çünkü Atatürk şiirlerinde şiir öznesi çoğu zaman Atatürk’ün ölümüne değil, ondan ayrı olmasına, onun yokluğuna üzülür. Itzkowitz ve Volkan, 10 Kasım’larda düzenlenen Atatürk’ü anma ritüellerini “tamamlanmamış bir yas işlemi”²⁷³ olarak görür. Her yıl 10 Kasım’da bu yas işlemi tekrarlanır, yenilenir. Nazlı Ökten bu yorumu bir adım daha öteye taşıyarak “sürekli yeniden keşfedilen bir yas” olarak tanımlar:²⁷⁴

10 Kasım’ın ulusal bayramların kutlamaya yönelik birleştiriciliklerinden ayrılan ortak yas duygusu, ölümsüzlüğe işaret etmekle birlikte sürekli olarak bir kaybın vurgulanması yoluyla eksik olma duygusunu da beslemektedir.²⁷⁵

²⁷¹ Kaya, 244.

²⁷² A.g.e.

²⁷³ Aktaran Nazlı Ökten “Ölümsüz Bir Ölüm, Sonsuz Bir Yas: Türkiye’de 10 Kasım”, *Hatırladıklarıyla Unuttuklarıyla: Türkiye’nin Toplumsal Hafızası*, der. Esra Özyürek (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006), 326. Ayrıca bkz. Itzkowitz ve Volkan, a.g.e.

²⁷⁴ Ökten, 345.

²⁷⁵ A.g.e., 326.

10 Kasım’larda yayımlanan şiirler, daha doğrusu 10 Kasım’dan çok daha önce yazılan ve Kasım’da dergilerde yayımlanması için hazırlanan şiirler, samimi bir yas duygusu yerine sürekli yenilenen ve her yıl yeniden keşfedilen yas işletiminin bir parçası olmuştur. Bu şiirlerdeki yas temi, “ölüm”ün değil, Ökten’in de işaret ettiği gibi “ölümsüzlük”ün ya da “eksik”liğin yasını anlatisallaştırır. Yasın tanımına bakarsak, sevilen bir kişi veya ülke, özgürlük veya bir ideal gibi düşünsel/soyut bazı değerlerin kaybına karşı gelişen bir reaksiyon olduğunu görürüz.²⁷⁶ 10 Kasım 1938’in ardından yazılan şiirlerde Mustafa Kemal Atatürk’ün kaybına karşı gelişen şiirsel reaksiyon “inkâr etmek” olmuştur. “Ölüm” fenomenine şiirin kapıları açılmamış, “ölüm” reddedilmiştir:

Kalbimizdeki tunç heykeli gök çatlasa bölmez,
İnsanlar ölür, Türk’e ilâh olmuş er ölmez!²⁷⁷

Atatürk şiirlerindeki imgelemi, kurgusal dünyaya ait, kurgusal bir süreklilik içinde düşünürsek, 1. Kronolojik Dönem’de efsanevî ve mistik boyutlarıyla mutlak yaratıcı olarak imlenen karakterin, daha sonradan ölümlü olarak kurgulanması zaten makul değildir.²⁷⁸ Dolayısıyla yukarıdaki dizelerde, “Türk’e ilâh olmuş er”in ölmeyeceğinin aktarılması, 1938 öncesinde onun sonsuzluğunu ve azametini vurgulamak için kullanılan heykellerin tekrar şiirlerde belirmesi, kurgusal çerçeve içinde anlamlıdır.²⁷⁹ Şiir öznesi, fenomenolojik dünyanın “ölüm”ünü, şiir evreninde *değillemiş* ve “ölümsüzlük”e denklemiştir. “Ölümsüzlük”, şiirlerde yaygın şekilde,

²⁷⁶ Sigmund Freud, “Mourning and Melancholia”, *The Standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud, Volume XIV*, çev., James Strachey (London : Hogarth Press, 1953-74), 243-258.

²⁷⁷ Kaplan ve Birinci, 92.

²⁷⁸ Daha önce alıntılıdığım Gövsa’nın “Tavaf” şiirini de örnek olarak düşünebiliriz. Gövsa, şiirin kapanışını şöyle yapmıştır: “Ölmez, evet gönüllere heykel kuran Atam/Lâkin nedir içimdeki payansız inhidam?”.

Heykellerle ilgili daha fazla bilgi “A-Grubu: Mustafa Kemal Atatürk’ü Öven Şiirler” bölümünde yer almaktadır.

²⁷⁹ Bu noktada, 1. Kronolojik Dönem’in imgelem bölümünde altını çizdiğim imgesel arketip “Komutan Kemal”in izini tekrar görüyoruz. Ayel, onu ilâh olmuş “er” olarak tasvir eder. İmgelemin bir bacağı hep onun ilksel imgesine, askerî geçmişine dokunuyordur.

Atatürk'ün ölmediği fakat edebî bir “uyku”da olduğu tasavvuruyla yer alır. Örneğin, Halit Fahri Ozansoy'un “Uyuyor” adlı şiirinde Atatürk'ün uyku hali şöyle aktarılır:

Alev olmuş yanıyor gözyaşımız
Bu hazin meşaleler üstünde,
Uyuyor en yüce can yoldaşımız
Böyle hicranlı tutuşmuş günde.

Uyuyor... Uykusu hiç bitmeyecek,
Ölü bir milleti var eyleyenin.
Onu makber bile incitmeyecek,
Ruhu tunçtur, gece yoktur diyenin.

Gecedен doğru ışıklar saçarak,
Vatanın gündüzü, Türk'ün özü O,
Ölemez böyle sabah, böyle şafak,
Tarihin şan dolu en son sözü O.²⁸⁰

Ozansoy'un 1938'de kaleme aldığı ve 17 Kasım 1938'de *Sonposta*'da yayımlanan bu şiirde, ölüm açık bir şekilde reddedilmiş ve uykuya yatma kurgusu vurgulanmıştır.

Bu şiirin bir başka özelliği ise bir yıl sonra, başka bir yayında, *Çığır*'da, tekrar yayımlanmış olmasıdır.²⁸¹ Bu da açıkça göstermektedir ki yas işlemi, her 10 Kasım'da yeni şiirlerin yazılması veya -Ozansoy'un bu şiiriyle sabit olduğu gibi- aynı şiirlerin tekrar yayımlanması yoluyla devam ettirilir. Sonuçta, şiirlerde kurgusal olarak “Atatürk”ün uykuda olma hali, yaygın olarak kahramanı ölümsüzleştirme yollarından biri olarak kullanılmıştır. Her 10 Kasım'la tekrar tekrar anılan, canlanan Atatürk, bir şiir karakteri olarak ölmemiş, uykuya yatmıştır.

Şiirin “kaybolan nesne”si, Atatürk'e atfedilen “ölümsüzlük”; başka bir deyişle, şiir öznesinin yas reaksiyonu, Atatürk'ün imgesel tasarımlarının sayısını arttırmış ve çeşitlendirmiştir. Bu tasarımları incelemeden önce, dönem şiirlerini

²⁸⁰ Kaplan ve Birinci, 94.

²⁸¹ Kaplan ve Birinci'nin antolojisinde bu şiir, iki farklı kaynaktan alıntılanmış olarak, iki kez yer alır. Bir yıl sonra yayımlanan şiirde bazı küçük değişiklikler yapılmıştır. Şiirdeki “hicranlı” sözcüğü “hicranla”, “Gecedен doğru” sözcüğü “Gecedен doğru”yla değiştirilmiş ve birçok yerde imla-noktalama değişiklikleri yapılmıştır. “Gecedен doğru”nun anlamsal olarak sorunlu olması, “Gecedен doğru”nun ise anlamsal, dil bilgisel ve imgelem açısından daha uygun olması ilk yayımlanan şiirde matbu hata yapıldığını düşündürmektedir.

belirleyen yas temi üzerinde durmakta yarar görüyorum. Yasa neden olan olay ve olguların benzerleri, bazen aşırı seviyede melankoliye sebep olurlar.²⁸² Melankoliyi sevilen bir nesnenin kaybına karşı bir tepki olarak tanımlayabiliriz. Bu durumda, nesne ölmemiştir; fakat sevilen bir nesne olarak yitirilmiştir. Hatta bu durum bazen daha farklı şekillerde gelişir: Özne bir kayıp yaşadığını fark eder; fakat neyi kaybettiğini anlayamaz.²⁸³ Jaques Lacan'ın psikanaliz çalışmalarını farklı bir perspektiften okuyan Bruce Fink, “kayıp nesne”nin hiç sahip olunmayan yani daha önce hiç “bulunmamış” bir nesne olması halinde bunun doğası gereği fantazmatik olacağını söyler. Atatürk şiirlerinin tanrısal kahramanı Atatürk, “gerçek”te hiç var olmamış/sahip olunmamış kurgusal bir şiir nesnesi/karakteridir. Aslında böyle bir karakter hiç var olmamışsa “kayıp nesne” zaten mevcut değildir. Ve bir olgudan/eşikten sonra kayıp olarak kurulur/kurgulanır ki, özne onu fantezi ya da rüya yaşamından başka yerde bulamaz.²⁸⁴ Freud'un kayıp yaşandığının farkında olup neyin kaybedildiğini anlayamayan veya Fink'in bahsettiği gibi bir şeyin kaybolduğunu bir olgu ertesi anlayan ve bulmak için hayal âlemine dalan öznesinin “kayıp nesne” arayışları, şiir öznesinin 1940'lardaki şiirlerde görülen, daha önce şiirin sahip olmadığı bir imge arayışına, daha doğrusu, imgesel nelik²⁸⁵ arayışına benzer. Daha basit bir dille açıklarsam, tarihsel kişilik Mustafa Kemal Atatürk, eski şiirlerde Atatürk karakterinin “gerçek”le olan bağı kuruyordu. O, bir anlamda, imgenin bu dünyadaki göndergesel karşılığı, kimliği idi. Fakat Mustafa Kemal Atatürk öldükten sonra şairler imgelemi kuracakları tarihsel kişiliği ya da bağı kaybettiler. Bu sebeple, imgenin gerçekle olan -veya var olduğu tartışılabilir- ince

²⁸² Freud, 243-258.

²⁸³ A.g.m.

²⁸⁴ Bruce Fink, *The Lacanian Subject: Between Language and Jouissance* (Princeton University Press, 1995), 94.

²⁸⁵ Bütünsel bir kavramın zihin dışındaki -dış dünyadaki- bireyleri “gerçeklik”i kurarken zihindeki bireyleri o kavramın “nelik”ini oluşturur. Her kavramın neliği, zihinsel tasarımları vardır fakat gerçekliği yahut kimliği olmayabilir. Bkz. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (Ankara: Ekin Yayınları, 1996), 378-379.

bağı kopmuştur. İmge, göndergesel aşkınlık kazanmıştır.²⁸⁶ Şiir öznesi, taptığı Atatürk imgesinin karşılığını kendi hayal dünyasında aramaya, imgeyi çeşitlendirecek fantazmatik bir yolculuğa başlar. Dolayısıyla, 1938 sonrası şiiirlere baktığımızda, eski şiiirlerde görülen ortak imgesel özelliklerin aksine, şairlerin birbirinden farklı imgelerle yeni Atatürk formları yarattığını görürüz. Mustafa Kemal Atatürk ölmemiştir, onun varlığı “bayrak”, “vatan”, “toprak”, “ışık”, “aydınlık”, “millet”, “baba” ve “koruyucu ruh” gibi farklı imgesel tasarımlarda yaşamaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk ölmeden önce yazılan şiiirlerde mitik ve mistik yaratıcı karakter “Atatürk” yaygın olarak “güneş” imgesiyle tasvir ediliyordu. “Güneş” imgesi 1938 sonrasında yazılan şiiirlerde kullanılmaya devam etmiştir. Fakat “güneş” imgesinin, 1938-39 arasında yayımlanan ve yoğun olarak yas temasıyla biçimlenen şiiirlerde, kullanıldığı kurgu değişmiştir. 1938 öncesinde “güneş” imgesi daha çok “karanlığı boğan güneş” izleği içinde kullanılırdı.²⁸⁷ 1938 sonrasında ise imge aynı kalmakla beraber kurgu tamamen değişmiştir:

Koca bir güneşin akşam olmadan
Dağların ardından sönüşü gibi,
Millete can veren vatan yaratan
Tanrı'nın göklere dönüşü gibi²⁸⁸

Mehmet Nurettin Artam'ın alıntıladığım dörtlüğünde “güneş”in zamansız batışı, tanrının göklere dönüşüyle bir tutularak aktarılır. Karakterin “yaratan” olması hâlâ vurgulanır fakat kurgusal olarak “güneş” batar. 1938 öncesinin tam aksine “güneş”, “karanlık”ı boğmaz. Kendi yerini ona bırakır. Benzer bir şekilde, Gövsa, “Tavaf” şiiirinde, “Atatürk”ün doğmayışı sebebiyle her yerin karanlık olduğunu yazmıştır: “Artık o doğmuyor diye muzlimdi her taraf.” Veya Kemal Edip Kürkçüoğlu, *kara*

²⁸⁶ Bu mevzu ilerleyen bölümde daha detaylı olarak tartışılacaktır.

²⁸⁷ Çalışmanın “İmgesel Mistifikasyon: Bir Anadolu Tanrısı Olarak ‘Atatürk’” başlıklı bölümünde bu benzetme sistemi hakkında daha fazla bilgi yer almaktadır.

²⁸⁸ Kaplan ve Birinci, 85.

bahtımızı aydınlatan Atatürk'e şöyle seslenir: "Şarkın kara bahtında ışıktın, niye söndün?..."²⁸⁹ Kurgusal birtakım farklılıklara rağmen "güneş", 1938'de ve 1939'da yoğun olmak üzere, Atatürk'ü temsil eden imgelerden biri olarak kullanılmaya devam etmiştir.²⁹⁰

1938 sonrası kullanılan imgelerden bir diğeri ise "bayrak"tır. "Bayrak"ın, Atatürk'le eşleşmesi, Atatürk'ü imlemeye başlaması 10 Kasım 1938'in hemen ardından yazılan şiirlerle başlar ve daha sonraki yıllarda devam eder. Burada mevzubahis olan özellikle Türk bayrağıdır. Çünkü, Atatürk'ün "bayrak" olarak imlenmesinin farklı bir tarihselliği vardır. "Bayrak" imgesi 1938 öncesindeki şiirlerde nadir de olsa kullanılır. Fakat, 1938 öncesi ile 1938 sonrası arasında farklar mevcuttur. 1938 öncesinde Atatürk, devrimi ve fikirleriyle özgürlük/ihtilal bayrağı olarak tasvir edilirdi. Mesela, Oy'un inceleme kitabında "Bayraklaşan Atatürk" başlıklı bölümde bu mesele tartışılır:

Böyle bir özdeşleştirme [bayrak ve Atatürk özdeşleşmesi], biraz da "mazlum milletler" konusundan doğmuştur. Atatürk "Hürriyet ve istiklâl benim karakterimdir" demişti. Bu iki kutsal kavram, yalnız Türkiye'de değil, bağımsızlıklarını elde etmek isteyen uzak-yakın bütün ülkelerde Atatürk adı ile birlikte anılmaya başladığından beri, Türk şiirinde Atatürk, bir bayrak gibi de ele alınmıştır.²⁹¹

Oy, "mazlum millet"lere örnek olarak gösterilen Atatürk'ün devrim ve inkılâpları sebebiyle bayraklaştığını belirler. Fakat bu çıkarım tarihsellik göz ardı edilerek ve şiirler bağlamsallaştırılmadan yapılır. Yalnızca "bayrak" sözcüğünün izinden gidildiği için "bayrak" imgesinin içinin nasıl doldurulduğu ıskalanır. Oysa,

"Atatürk"ün "bayrak" olarak imlenmesinin farklı dönemleri ve boyutları vardır. 1.

Kronolojik Dönem'de Oy'un işaret ettiği gibi özgürlük/ihtilal bayrağı olan Atatürk,

²⁸⁹ A.g.e., 89.

²⁹⁰ 1946 sonrasında ve yoğun olarak 1950'lerde "güneş"ın imgesel tasarımı "ışık" ve "aydınlık" olarak değişecek ve yeniden görünür olacaktır. Bu mevzu, çalışmanın ilerleyen bölümünde yeniden değerlendirilecektir.

²⁹¹ Oy, 99.

2. Kronolojik Dönem’de millileşecek ve Türk bayrağı formuna bürünecektir.²⁹² Türk kimliğinin kurulmasında, Türkçülüğün yayılmasında, Anadolu’nun bir Türk yurdu olarak kabul edilmesinde önemli rol üstlenen bir politikacı olarak Mustafa Kemal Atatürk’ün ölümünün ardından Türk bayrağıyla imlenmesi pek şaşırtıcı olmamakla bu sürecin gelişmesine yol açan birkaç sebep vardır. Bunlardan, Mustafa Kemal Atatürk’ün tabutunun Türk bayrağına sarılarak kalabalık ve ihtişamlı bir törenle Dolmabahçe’den Ankara’ya götürülüşü ve Anıtkabir’e nakledilinceye kadar tabutunun Türk bayrağına sarılı bir şekilde sergilenmiş olması ilk akla gelenlerdir. Bir diğeri ise 10 Kasım 1938’de ve daha sonraki 10 Kasım’larda tüm bayrakların yarıya indirilmesidir. Behçet Kemal Çağlar, 10 Kasım 1938 sabahında yaşadıklarını şöyle yazıya döker:

10 Kasım 1938 sabahı, her an korktuğum şey başıma, başımıza gelmişti; bakmıştım ki bayraklar yarıya inmiş! Yapraklar ağlar, biz ağlarız; bayraklar boyun büker, biz boyun bükeriz!.. . . .
Her an her bayrakta bir defa daha bu kara haberi görmek, her rastladığımdan bir kere daha tahkik etmek istercesine yollara düşmüştüm.. Mısralarım adımlarımla hıçkırıklarım arasında ağzımdan dökülüyorlardı²⁹³

Çağlar’ın bir hayli duygusal bir şekilde anlattığı o anlar bize Atatürk ve “bayrak”ın nasıl özdeşleştiği hakkında fikir vermektedir. Ölümünden sonra kamusal alanda yarıya çekilen bayrak, bir nevi Atatürk’ün hatırlatıcısı/göstereni olarak algılanmış ve kullanılmıştır:

Gün oldu, kuşları gördüm iniler,
Kalpteki acıyı durmaz yeniler,
Bayraklar: “Atamız öldü” dediler.²⁹⁴

Garip Mustafa’nın 1938’de yazdığı bu şiir, tam olarak bayrağın onun ölümünü hatırlatışını/haber verişini dillendirmektedir.²⁹⁵ Türk bayrağının zamanla Atatürk’ün

²⁹² “Bayrak” imgesi, 3. Kronolojik Dönem’de ise daha farklı etkenler altında Kemalist ideolojinin bayrağına dönüşecektir. Çalışmanın 3. bölümünde bu meselenin üzerinde durulacaktır.

²⁹³ Çağlar, 68.

²⁹⁴ Kaplan ve Birinci, 116.

yerini alması ise başka bir dönüşüm sürecidir. Örneğin, 1945'e geldiğimizde Orhan Rahmi Gökçe'nin kaleme aldığı şiirde, soyut bir boyutta, Atatürk bir bayrak gibi gökyüzüne çekilir:

Ne yakışmış diye duyduk da gurur, Türk özüne,
Seni bayrak gibi çektik edebî gökyüzüne.²⁹⁶

Gökçe, şiire noktayı bu dizelerle, "Atatürk"ü bayrağa benzeterek ve gökyüzüne doğru çekerek koyar. Türk milletinin millî sembolü olan "bayrak", Türk milletini yaratan ölümsüz kahraman Atatürk'le özdeşlemiştir.

Bu dönem yazılan şiirlerde imge genellikle "yükselme" hareketi içinde kurgulanır.²⁹⁷ Şiirlerde, Atatürk ya da Atatürk yerine kullanılan bayrak gibi imgesel tasarımlar sıkça yükseliş hareketi içinde tasvir edilir. Aslına bakılırsa, "yükselme"nin bu dönemde hem gerçek hem de mecaz anlamda gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Anıtkabir'in inşaatının 1953'te tamamlanması ve Atatürk'ün naaşının Anıtkabir'e taşınması yükselmenin doruk noktasını oluşturur. 1941 yılında yapılan uluslararası bir yarışmayla Anıtkabir için en uygun proje belirlenmiş ve bu projenin yapımına 1944 yılında başlanmıştır. Anıtkabir'in yapılacağı yer olarak özellikle Rasattepe seçilmiştir. Daha sonradan adı Anıttepe olarak değiştirilen Rasattepe, o zamanlar üstünde gerçekten rasathane bulunan ve bu sebeple Rasattepe olarak anılan bir tepedir. Ankara'nın görece ortasında yer alır ve Ankara'ya hâkim bir konumdadır. Anıtkabir'in Rasattepe'ye yapılmasının sebebi, tepenin fiziki konumu ve başkentteki sembolik önemidir. Türkiye'nin başkentine her yönden hâkim olan ve dolayısıyla herkes tarafından dört bir yandan görülebilen bir tepe olduğu için Atatürk'ün kabrinin yapılmasına uygun görülmüştür. Anıtkabir'in inşası İnönü döneminde

²⁹⁵ Hamit Macit Selekler'in "Yarıya Çekilen Bayrak" adlı şiir de iyi bir örnek olarak okunabilir. *Bkz.* Kaplan ve Birinci, 101.

²⁹⁶ Kaplan ve Birinci, 151.

²⁹⁷ Daha önce bahsedilen "bayrak" imgesinin eylemi "göğe yükselmek" olmuştur. Ayrıca, "yükselme"nin ölümlü ve öldükten sonra göğe yükselmeyle dolaylı bir ilişki içinde olduğu da düşünülebilir.

Atatürk imgesini geri plana itmek için ağırdan alınmış²⁹⁸, DP döneminde ise Atatürk-CHP ilişkisini bozmak, CHP'yi yıpratmak amacıyla bitirilmiş ve 10 Kasım 1953 yılında açılışı yapılmıştır.²⁹⁹ Tamamlanması 9 yıl sürmüştür, ardından da “Atatürk”ün “edebî istirahatgâhi”³⁰⁰ olarak anılmaya başlamıştır. Yapıldıktan sonra, hatta daha tamamlanmadan önce, şiirlerde yer almaya başladığını görebiliriz. Anıtkabir'in Atatürk imgesine farklı etkileri olmuştur. Örneğin, “bayrak” olarak Atatürk'ün göğe yükselme eylemi, Rasattepe'nin fiziki konumunu da işin içine katarsak kelimenin tam anlamıyla, tamamlanmıştır:

Ufuklarıma
Bayrak gibi Anıtkabir çekileli
Gözüm onu görüyor,
Bakır Ankara akşamlarında
Ata'nın kabrine nur iniyor.³⁰¹

Doğan Naci Aksan'ın bu dizeleri Anıtkabir'in bayrak gibi göğe çekilmesini güzel bir şekilde betimliyor. Ayrıca, Rasattepe'nin özel konumu sebebiyle Ankara akşamlarında parladığını ve şiir öznesinin gözlerini ondan alamadığını da görüyoruz

Yükselme sürecinden, “güneş” imgesinin etkilendiği görülür. Özellikle 1938-39 yıllarında ve 1940'ların başlarında kullanılan “güneşin batışı” izleği 1950'lerde değişir ve “güneş” yeniden yükselişe geçer. Bu değişimde, 1950'lerde yazılmaya başlayan -ve şiir grafiğinde görüldüğü üzere Atatürk şiirlerinin yazım ve yayım süreçlerini etkileyen- “Atatürk özlemiyle yazılan şiirler”in de etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Genellikle Atatürk'ün hayatta olduğu günleri özlemle anarak dillendiren bu şiirlerde, “güneş” yükselişe geçerek 1938 öncesinin ilerletici, aydınlatıcı özelliklerine tekrar kavuşur. Fakat bu şiirlerde “güneş”in imgesel tasarımı

²⁹⁸ Ünder, 153.

²⁹⁹ Tekiner, 161-162.

³⁰⁰ Mezarının “dinlenme yeri” olarak anılması da “ölüm”ün reddedilişinin, “ölümsüzlük”ünün bir başka yansıması olarak kaydedilmelidir.

³⁰¹ Kaplan ve Birinci, 331.

dönüşmüş ve daha çok “ışık”, “aydınlık” veya “mavilik” gibi farklı ve daha soyut formlara bürünmüştür. Daha önce bahsettiğim üzere tarihsel kişilik Mustafa Kemal Atatürk’ün ölümü, onun ontolojik olarak var olmayışı, imgelemin “gerçek”le olan ilişkisini bozmuştur. Şiirin kaybolan nesnesi “Atatürk”, benzetme sisteminde yer alan benzeyen ve benzetilen arasındaki direkt ilişkinin yitirilmesine yol açmıştır. İmgeler, tanım itibariyle *nesnel* dünyanın öznel tasarımlarıdır.³⁰² Fakat Atatürk imgesi, o dönemde nesnel dünyadaki karşılığını yitirmiştir. Dolayısıyla, daha önce kullanılan benzetme sisteminde bazı değişikliklerin yaşandığı görülür. Mustafa Kemal Atatürk’ün “sarı” saçlarından ve “mavi” gözlerinden üretilen imgelem renk spektrumu, “mavi” ve “sarı” renklerden oluşmaktadır. “Atatürk” ya da özel olarak onun sarı saçları “güneş”, mavi gözleri ise “deniz” veya “gökyüzü” olarak tasvir ediliyordu. 1950’lerde yazılan şiirlere baktığımızda benzetme sistemindeki “güneş”, “deniz” ve “gökyüzü” gibi kendisine benzetilen somut/maddî varlıkların kullanılmamaya başladığı görülmektedir. “Atatürk” doğrudan “mavi”yle tanımlanabilmektedir:

Elsiz ayaksız kaldık
Gitti
Acımadan
Mavisiz kaldık
Mavisiz.³⁰³

1953 yılında yayımlanan bir şiirden alınan bu dizelerde “Atatürk” yalnızca “mavi” olarak imlenir. Aslında imgelemin arkaik benzetmesi şöyledir: “Deniz/gök gibi mavi gözlü Atatürk”. Bu benzetmedeki öğeler arasından yalnızca benzetme yönü olan “mavilik” şiirde Atatürk yerine kullanılmaktadır. Mavilik onun gösterenidir. Yani, “Mavisiz kaldık” dizesinde “benzetilen-deniz/gök” ve “benzeyen-göz” kullanılmaz, yalnızca “benzetme yönü-mavi” kullanılır. Benzetme sisteminde yer alan somut

³⁰² Avner Ziss, “Estetiğin Temel Kategorisi: İmge”, çev., Y. Şahan, *Yazko Çeviri* 5 (Mart-Nisan 1982): 166-169.

³⁰³ A.g.e., 302.

ögeler “deniz” ve “göz” kaybolur, “Atatürk” tahayyülü mavilik üzerinden soyutlaşır. Başka bir ifadeyle, “Atatürk” imgesinin, göndergesinin soyutlaştığı yahut somut göndergeselliğini yitirdiği görülür. Bu durum, tabii ki bir anda tüm şiirlerde aynı şekilde gelişmez; fakat Atatürk’ün artık salt soyut tasarımlarla tasvir edilebilmesi imgelemin değiştiğine/değişmeye başladığına işaret etmektedir. “Güneş”in yerini “aydınlık”a ve “ışık”a bırakması bu değişimin sonuçlarından olarak görülebilir:

Oluverir bir ışık,
En yakından, en uzaktan, uzaktan
Gülüyor, dağlarla, ırmaklarla bir
Her sekişte karanlıklar tuzla buz
Her adımda tanlar yolumuz.

Sonra bulutlara doğru bir uçuş,
Kollarında bayraklar...
Denizlerim de yükselir, yükselir,
Durur mu Türkiye’ m izinde,
Bütün Anadolu o an gökyüzünde.³⁰⁴

1957’de yayımlanan bu şiirde, Atatürk’ün “ışık”³⁰⁵ formunda “karanlık”ları tuzla buz ettiği, yolumuzu, geleceği aydınlattığı anlatılır. Bu şiiri, çok partili hayata geçişle yaşanan siyasi ve sosyal değişimlerle beraber düşünürsek, Atatürk’ün 1938 öncesinde olduğu gibi ülkeyi kurtaracak, ilerletecek ve muasır medeniyetler seviyesine ulaştıracak kahraman olarak tekrar şiir sahnesinde ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bağlamsal olarak, DP’nin laiklik ilkesini gevşettiği, Ticaniler gibi tarikatların faaliyete geçtiği, ekonomik şartların kötüleştiği³⁰⁶ bir dönemde, Atatürk gerçek lider olarak gösterilir. Ölümüyle batan “güneş”, bu dönemde imgelemden tekrar doğar ve yol gösterici olarak işaret edilir. Bu bağlamda, yukarıda alıntılıdığım şiirde, “Atatürk” bulutlara, göğe doğru kollarında bayraklarla yükselir. O yükselirken

³⁰⁴ A.g.e., 352.

³⁰⁵ “Türklerde, çoğunlukla da Göktürklerde diğer toplumlarda görüldüğünden farklı, özgün bir güneş kültürünün bulunduğunu belirtmektedir. Bu araştırmacıya [L. N. Gumilev’e] göre Gök Tanrı’nın tek sıfatı ışıktır.” Bkz. Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012), 24.

³⁰⁶ Mete Tuncay, “Siyasal Tarih 1950-1960”, *Türkiye Tarihi, Cilt 4*, der., Sina Akşim (İstanbul: Cem Yayınevi, 1990), 181-184.

Türkiye de Anadolu da onun “izinde” yükselir. Atatürkçü ilke ve inkılâpları korumak, Cumhuriyet ideolojisini yaşatmak, yani Atatürk’ün “izinde” olmak, onu, “aydınlık”ı, takip etmek, yükselmektir:

İlmin ışığında, Sanatın güzelinde
Yürüyenlerle beraber ruhun
Mevsimler zamanlar üstünde
Bizimle, her zaman bizimle; güzel, aydınlık
İşte böyle tanıdık seni Atam; izinden ayrılmadık.³⁰⁷

Atatürk’ün fikirleri ve Cumhuriyet söylemi, ilimi, bilimi ve sanatı temsil eder. Onun izinden gidersek güzele ve aydınlığa ulaşırız. Gerçek Kemalistlerin yüreğinde, zihninde, yüzlerinde Atatürk’ün aydınlığı vardır. Onun karşısında “karanlık” yer alır. M. Sunullah Arısoy’un vurguladığı üzere bu dönemde dışarı “karanlık”, dışarı “ayaz”dır:

Gece, yani karanlık, yayılmış gider
Boylu boyunca, vatan ölçüsünde...
Gayri gündüzümüz yok!
...
Mustafa Kemal
Yani milyonların yüreği!
Mustafa Kemal,
İşte o, sonsuz aydınlık!
Mustafa Kemal,
Ta kendisi, uğruna öldüğümüz vatan!
Dışarda bıçak sırtı ayaz,
Ayazda üşümeyen tek adam!³⁰⁸

Kemalist dünya görüşüyle dönem atmosferini sembolik olarak tasvir eden bu şiirde dışarı ve vatanın dört bir yanı karanlık, ayaz gecedir. Karanlığın ve soğğun karşısında ise “aydınlık” olarak Mustafa Kemal üşümeden duran tek adamdır. 1938 öncesi şiirlerde “karanlık” işgal altındaki yurdu tasvir ederken bu dönemde “karanlık” Atatürk’ün izinden ayrılmış yurdu sembolize etmektedir. Ve artık karanlığın karşısında “güneş” değil; “aydınlık”, “ışık” ve “mavilik” gibi daha farklı imgesel tasarımlar vardır.

³⁰⁷ Kaplan ve Birinci, 305.

³⁰⁸ A.g.e., 293.

Göndergesel karşılığını kaybeden imgelerle beraber şiirlerin mekânsızlaştığını söyleyebiliriz. Yukarıda yer alan Arısoy'un şiirinde Mustafa Kemal'in "vatan"la özdeşleştiği görülür. Şiir öznesinin dile getirdiği üzere "uğrunda öldüğümüz vatan", Mustafa Kemal'dir. 1940'ların başlarında "bayrak"laşan "Atatürk", aynı zamanda "millet", "vatan" ve "toprak" gibi millileşen bir imgelem alanında farklı tasarımlara bürünür. Özker Yaşın'ın 1955'te *Varlık*'ta yayımlanan şiirinde bu formların bir arada kullanıldığını görebiliriz:

Sen Atatürk
Yirmi bir milyon kalbi
Eşsiz güzelliğinle doldurmuşsun.

Sen Atatürk
Yirmi bir milyon nabızda
Aynı heyecanla vurmuşsun.

Ve o kadar büyümüş
O kadar büyümüşsün ki içimizde
Fâniliğin dar çemberinden kurtulmuşsun.
Dalga dalga, zerre zerre, ışık ışık,
Bayrağımıza toprağımıza karışıp
Bayrak olmuşsun
Toprak olmuşsun
Vatan olmuşsun.³⁰⁹

Alıntılanan dizeler, Yaşın'ın "Özleyiş" adlı şiirinin son bölümüne aittir. Atatürk insanların kalplerine, nabızlarına yayılır. Onun varlığı toprağa, bayrağa ve tüm vatana parça parça, ışık ışık karışır. En belirgin millî semboller "vatan", "toprak" ve "bayrak" onunla, onun varlığında birleşir. 1946'da Osman Attilâ, Atatürk şiirleri üzerine yaptığı bir çalışmada, "Eşsiz önder; yurdu içindeki-dıştaki düşmanlardan temizleyip kurtaran, milleti bu hale getiren Millî iradenin ta kendisidir" der.³¹⁰ 1938 öncesinde şiirlerin kurgusal mekânı Anadolu, Ankara, İstanbul, Sakarya, Samsun vb. Kurtuluş Savaşı'nın geçtiği, stratejik olarak önemi olan yerlerdi. Bu dönemde yazılan şiirlerde, Atatürk'ün varlığı, vatan sathına, millete yayılır; bayrak olup göğe çekilir.

³⁰⁹ A.g.e., 318.

³¹⁰ Osman Attilâ, "Atatürk'e Ağıtlar," 3-5.

Onun betimlendiği mekânlar “bayrak”, “edebi şarkılar”, “milletin göğsü”, “vatanın kalbi” gibi soyut varlığının mekânları olarak karşımıza çıkar. 1953’ten sonra şiirlerde somut bir mekân olarak Anıtkabir öne çıksa da Anıtkabir çoğunlukla göğe çekilen bayrak, kartal yuvası, edebî istirahatgâh gibi farklı kurgularda sembolik ve hayali bir yer olarak anılır. Neticede, 1938 öncesiyile karşılaştığımızda ve somut düzlemde baktığımızda şiirlerin ve şiirin kurgusunun mekânsızlaştığını dile getirebiliriz.

Bu noktaya kadar incelemeye çalıştığım üzere hem imgesel hem mekânsal hem de kurgusal olarak şiirler 1938 öncesine göre soyutlaşır. Tüm bu değişimle beraber, Atatürk’ün milletin babası, yurdun koruyucusu olarak şiirlerde temsil edilmeye başladığını görürüz. Siyasal ve sosyal alanlardaki dönüşüm 1946 sonrasında -özellikle 1950 sonrasında- Atatürk şiirlerini, Kemalistlerin Atatürk dönemini yâd edişlerinin sözü/aracı haline getirir. 1946 sonrasında görünür hale gelen ve çok partili hayata geçişle artan siyasal gerilim doğrudan şiirlere yanmıştır:

Adın zikredilir,
Ol dem aydınlanır yüzümüz.
Rahat uyu Mavi Gözlü Paşa, rahat uyu!
Korumazsak eserini
Kör olsun gözümüz.³¹¹

1952 yılında *Varlık*’ta yayımlanan bu şiirde, Atatürk’ün adının telaffuz edilmesinin yüzleri aydınlattığı anlatılır. Onun eseri olarak görülen Cumhuriyet ve Kemalist devrim, tarihsel ve toplumsal bağlam düşünüldüğünde “tehdit” altındadır ve korunmaya muhtaçtır. Şiir öznesi, Atatürk’ün hatırasını, eserini korumak için söz vermektedir. Böylece Atatürk mezarında rahat uyuyabilecektir. Atatürk’ün, “bayrak”, “millet” ve “vatan” gibi imgesel formlara bürünmesi onun varlığının millet ve vatanla bütünleşmesine işaret ediyordu. Bunu siyasal ve tarihsel olarak değerlendiren Feroz Ahmad’ın yorumu şöyledir:

³¹¹ Necatigil, 156.

Atatürk 1938 Kasım'ında öldüğünde, Cumhuriyet döneminde yetişmiş yeni nesil, bildikleri her şeyin onunla birlikte öldüğünü düşündü. Birçok kişi için Atatürksüz bir Türkiye düşünmek imkânsızdı, çünkü o yeni Türkiye'yle, Cumhuriyet'le eşanlı hale gelmişti.³¹²

Cumhuriyet'in kurucusu ve Türk milletinin yaratıcısı ölümüyle birlikte "eser"leriyle bir olmuş, bütünleşmiştir. Kaldı ki *Nutuk*'la resmî tarihimizde Atatürk'ün vatanı, milleti tek başına nasıl yarattığı anlatılmaktadır. Vatan, millet, toprak, dil, bayrak, ne varsa ve özgürsek, uygarsak, gelişıyorsak bunlar tamamen "Atatürk" sayesinde:

Sana borçluyuz ta derinden!
Işığsın bu yurdun.
Dilimizi, ulusallığımızı öğrettin bize,
Çünkü cumhuriyetimizi sen kurdun.

Hürriyeti sen yaydın içimize,
Halkçılız dedin halk içinden,
İnançta hür yetiştirdin bizi,
Borçluyuz sana ta derinden!³¹³

Cahit Külebi'nin 1950'de yayımladığı bu dizelerde ona olan borcumuz vurgulanıyor. Şiirlerdeki kurguda, Atatürk'ün her şeyin var olmasının sebebi olarak görülmesi, milleti ona bağlı ve borçlu kılıyor. Bu sebeple Arif Hikmet Par'ın şiirinde dile getirdiği üzere "Mustafa Kemal öl dese ölüdü./Yedisinden yetmişine millet."³¹⁴ Ona olan bağlılık, onun uğruna ölecek kadar yüksektir. Resmî tarihe geçen ve okullarda öğretilen bu kurgu "Atatürk"ü yurttaşlar için kendilerini borçlu hissettikleri bir ebeveyn, tam anlamıyla bir "baba" figürü haline getirmektedir.³¹⁵ Böyle olunca onun ölümüyle şiir öznesi, Türk milleti, babasız kalmıştır:

³¹² Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde*, 113.

³¹³ Kaplan ve Birinci, 197.

³¹⁴ A.g.e., 309.

³¹⁵ "Kemalist yurttaşların kendilerini Atatürk'e borçlu hissetmelerinin ve sahip oldukları her şeyi ona atfetmelerinin nedenlerini anlamının en iyi yolu onun bir ebeveyn olarak rolünü kavramaktan geçer. Antropolog Nüket Sirman (1990) Türk köylerinde yaşlıların genç kuşaklara toprak bırakarak rollerini sürdürmeye çabaladıklarını yazar, zira bu onların otoritesinin en önemli kaynaklarından biridir. Tek tedarikçi ebeveynler olduğunda, çocukların her zaman onlara borçlu olduğu düşünülür. Ana-babalık hakkı ve süt hakkı ebeveynlerin evlatlarına verdikleri ve karşılığı mümkün olmayan hediyelerdir. Bunun aracılığıyla ebeveynler yaşlandıklarında evlatlarından saygı görmek ve kendilerine bakılma hakkı elde ederler. Ne çare ki o zaman bile evlatlar borçlarını ödeyemez. Milliyetçi söyleme göre

Her belâyı önler arda atardı
Dermandı her darda hemen yeterdi
Babamızı elimizden tutardı³¹⁶

Her şeyin varlığının sebebi ve her musibetin dermanı olan “Atatürk” birçok kez “baba” olarak anılmıştır. 10 Kasım 1938 sonrasında özellikle “öksüz” ve “yalnız” olmak şiirlerde görülmeye başlar. Bu durumun başka bir boyutu ise “baba”ya layık olabilmektir. Onun açtığı yolda, gösterdiği hedefte, durmadan ilerleyebilmek, kısacası “izinden” gitmek sıkça vurgulanır. Bu doğrultuda, yapılan tüm iyi ve doğru işler onun için, onu mutlu etmek içindir:

Çalışkanız çünkü,
Çalışınca
Bakarız, Atatürk güldü.

Bir yanlış yapsak
Bulutlanır gözleri,
Anlarız, Atatürk üzüldü.

...

Öyle canlı ki sanırım,
Karanlık bile olsa
Serpeceğin ışıkla
Aydınlanır yollarım.

Tıpkı sınıftaki gibi,
Yapacağım bir işte
Bu resmindir rehberim;
Kötülüğe uzanırsam
Çat kaşlarını,
Tutulsun ellerim.

Tıpkı sınıftaki gibi,
Bütün ömrüm boyunca
Yaptığım bir işte
İyi, doğru oldumsa
Sevincini belli et,
Gülümse!³¹⁷

Atatürk yurttaşların sonsuza dek kendilerini borçlu hissetmeleri gereken başka bir ebeveyn, özellikle de bir babadır.” *Bkz. Özyürek, 147.*

³¹⁶ Kaplan ve Birinci, 111.

³¹⁷ *A.g.e.*, 222-223.

Daha önce diğer bölümlerinden alıntı yaptığım Necatigil'in "Resim" şiiri, "Atatürk"e layık olabilmeyi öğrenciler için bir görev haline getiriyor. Atatürk, çocuklarla iletişime geçer. Kötü bir şey yapılırsa gözleri bulutlanır, kaşlarını çatar. İyi bir şey yapılırsa güler. Mustafa Kemal Atatürk'ün kendisini milletin "baba"sı olarak addetmesi ya da onun milletin "baba"sı olarak görülmesi aslına bakılırsa yeni bir durum değildir.³¹⁸ Fakat onun her şeyi gören, duyan, iletişime geçilebilen ve rahat uyuması için layık olunması gereken millî bir "baba" imgesine dönüşmesi bu dönemde ortaya çıkmıştır. Daha önceki bölümlerde parça parça irdelediğim Atatürk'ün millileşen bir imgelemde tahayyül edilmesi, varlığının soyutlaşarak herkese ve her yere "aydınlık", "ışık" ve "uygarlık" olarak yayılması ve hem gerçek hem de mecaz anlamda kendisini ve vatani/milleti yükseltmesi bu dönüşümün parçalarıdır. Gökyüzüyle sembolize edilen gözleri ve başkentte bir tepeye konuşlanmış kabri her şeyi gören ve denetleyen bir otorite/baba olmasında etkilidir:

Bu vatanın üstünde baştan başa
Mavi gökyüzünde Atatürk'ün gözleri
Dağlardan denizlerden kopup gelen
Rüzgârlarda Atatürk'ün sözleri
Zor görsek, dara düşsek, ağlasak
Atatürk'üm yalnız komaz bizleri³¹⁹

Vatanın üstünde, gökyüzünü kaplayan "mavi" gözleri her şeyi görür. Millet ne zaman zora düşse, o milletin yanında olur. Atatürk'ün bakışları ve gözleri, o hayattayken de övülen özelliklerindendi. Şiirlerde genellikle bakışlarının çelik gibi sert olduğu, karanlığı delip geçtiği veya tılsımlıymışçasına etkileyici olduğu

³¹⁸ Çalışmanın 1. bölümünde yer alan "Türsellik: Divan ve Halk Edebiyatı Etkisi" bölümünde dipnotta Mustafa Kemal'in 1921 yılında Mehmet Emin'in millî mücadeleye katılımını kutlamak için gönderdiği mektup alıntılanmıştı. Mustafa Kemal bu mektubu "sizi milletimizin mübarek babası olarak "baba" selâmlarım" diye bitirmiştir. Ayrıca, 1938 öncesi ve sonrası yoğun olmamakla beraber onun "baba" olarak tahayyül edildiği şiirler yazılmıştır. Ökten'in bu mevzuyla ilgili düşüncesi şöyledir: "Koruyup kollayan baba figürü, Atatürk'ün çocuklarla ilişkisinin vurgulanmasıyla beslendiği gibi, o dönemde İtalya ile bir anlaşmazlık söz konusu olduğunda 'Çizmeyi ayağıma giydirmesinler' metaforunda olduğu gibi, düşman bir 'dışarıya', tehdit eden ötekilere gerekli karşılığı veren güçlü bir babanın meydan okuması temasıyla sık sık karşımıza çıkmıştır." Bkz. Ökten, 336.

³¹⁹ Kaplan ve Birinci, 240.

anlatılmıştır.³²⁰ Onun gözleri, onun bakışları ölümünden yıllar sonra Necatigil'in şiirinde anlatıldığı gibi sınıflara, duvarlara, meydanlara asılan resimleriyle tüm kamusal mekânları süsler.³²¹ Benthamcı bir "panoptikon" etkisi yaratır, tüm yurttaşları gözaltında tutar.³²² Bu durum, Kemalistler açısından gayet olumludur. Cumhuriyet ideolojisinin her "tehdit" karşısında korunup kollanması anlamına gelir. O, geçmişte olduğu gibi gelecekte de Kemalist devrimin ve Cumhuriyet'in garantisidir. Çünkü onun ruhu ölümsüzdür³²³ ve tüm milletin kalbinde³²⁴ yatar. Ünder, Atatürk imgesinin yüceltilme yollarının teorik ve metafizik altyapısını şöyle tartışır:

Aşkın güç, Tanrı ya da *bir* tanrı olabilir. İçkin güç, tarihte ve doğada kendini açığa vuran Hegelci anlamda bir "dünya tini", romantik ulusçuluğun, örneğin, Herder'in "halk/ulus tini" dedikleri şey ya da doğada kendini açığa vuran bir "erek" olabilir. Yüceltilen kişinin, bu tür güçlerin sahip olduğuna inanılan yanılmazlık, mutlak güç ve mutlak bilgi sahibi olma, yasa ve kural koyma, düzen verme, ölümsüzlük, kusursuzluk, kötülerden intikam alma gibi özelliklere sahip olduğu veya bu güçlerin iradesini gerçekleştirdiği varsayılır.³²⁵

Tanrısallaştırılan Atatürk'ün varlığı, o öldükten sonra, Ünder'in bahsettiği gibi, içkin bir güç olarak vatan sathına, millete yayılır. O ve onun fikirleri, "ışık", "aydınlık" gibi imgelerle spritüel bir boyuta geçer, kalplere, zihinlere, çocuklara, yüzlere yansır. Ölümsüz, mutlak güç ve bilgi sahibi olarak Türk toplumunun yaşam biçiminin kodlarına sinmiş, genel karakterini kendi kişiliğinde bütünleştirmiş, Herder'in

³²⁰ Atatürk hayattayken onu görenler, Atatürk'ün gözlerine bakmanın olanaksız olduğuna dikkat çekerler. *Bkz.* Özyürek, 155.

³²¹ Bu durum millette, vatanla bütünleşen "Atatürk"ün semiyotik anlamda farklı bir bütünleşme biçimine girmesi, millette vücut bulmasıdır. Necatigil'in "Resim" şiiri ya da ona bire bir benzeyen Talat Tekin'in "Atatürk Gülümsedi" şiiri gibi şiirler bu bütünleşmeyi dile döküyor, bu süreçte araçsallaşıyorlardır. Özyürek'in buna koşut değerlendirmesi şöyledir: "Atatürk'ün kafasını bir devlet dairesine yerleştirmek çevresindeki her şeyi ve herkesi kafasının bir uzantısı haline -bir başka deyişle, Atatürk'ün bedenine- dönüştürüyordu." *Bkz.* A.g.e., 152.

³²² A.g.e., 156-157.

³²³ "Ruh için, ölümsüz, derler cihanda/Her mevsim onunla güzel her seher./Bütün esatiri parçalasan da/Atatürk önünde mağlupsun kader!/Ruh için, ölümsüz derler cihanda." *Bkz.* Kaplan ve Birinci, 275.

³²⁴ "Görüyorum seni/Kalbimin gözleriyle/Sen yoktan var eden adam/Sen bütün bir milletin ruhu/Kalplerde yatan adam." *Bkz.* Kaplan ve Birinci, 161.

³²⁵ Ünder, 139.

halk/ulus tını tanımlamasında olduğu gibi milletin ruhunu oluşturmuştur. İyiyi ve kötüyü ayırt eder, tüm iyi işler onun için ve onun sayesinde. Her problemin çözümü olarak çağrılır. Resimleri, kendisi şiirlerde konuşturulur, şiir öznesi onunla iletişime girer. Varlığı aşkın bir boyutta ölümsüzleşir. Ve o tüm milletin babası, koruyucu ruhu olarak şiirlerde yaşatılır.

Toparlarsak, Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü, Atatürk şiirlerinin tarihsel yazım sürecinde “kırılma”nın ve bir değişimin başlangıcı olmuştur. 10 Kasım 1938 öncesinin övgü şiirleri yerini yas/matem temli şiirlere bırakır. Şiirler, türsel olarak methiye ve destanın etkisinden uzaklaşır, ağıt ve mersiye türlerinin etkisinde yazılırlar. Bu dönüşüm içerik açısından değişiklikleri de beraberinde getirir. Atatürk şiirleri, tarihsel bir kişiliğin varlığıyla geliştiği ve varlığını bir kişi/kahraman, ya da ontolojik olarak bir nesneye borçlu olduğu için, varlığının kaynağı olan “şey”in var olmamasından, yokluğundan doğrudan etkilenmiştir. Şiirin, imgenin ya da genel olarak şiirlerdeki kurgunun gerçekte olan bağı kaybolur. Başlarda görülen yas/matem temli şiirler, yıllar geçtikçe yerini “altın çağ”ın nostaljik özlemini dillendiren şiirlere bırakmıştır. 1945 sonrası tarihsel bağlam, sosyal, siyasal ve kültürel değişim, şiirlere yansır. Atatürk'ün varlığı soyutlaşarak “vatan”, “bayrak” ve “millet” gibi imgesel tasarımlarla bütünleşir. Dolayısıyla, imge göndergesel aşkınlık kazanır. Siyasi ve sosyal gerilim arttıkça, Atatürk, Atatürkçü ilke ve inkılâplar, “ışık” ve “aydınlık” benzeri tasarımlarla ölümsüz, koruyucu ruh olarak aşkın bir düzlemde şiirlerde kullanılır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ KRONOLOJİK DÖNEM: 27 MAYIS 1960'DAN SONRA YAZILAN ŞİİRLER

4.1 Tür: Hicviye ve taşlama etkisi

10 Kasım 1938 öncesinde ve sonrasında yazılan şiirler karşılaştırıldığında arada büyük farklar olduğu görülmektedir. 10 Kasım 1938 sonrası yoğun bir şekilde yazılmaya başlayan ağıt veya mersiye türündeki şiirlerin aksine 10 Kasım 1938'den öncesinde bu türlerde şiir yazılması mümkün değildir. 1938, bu sebeple, şiir serüveni açısından bir “kırılma” noktasıdır. Hâlbuki, bu bölümün başlığında yer alan 27 Mayıs 1960 tarihi bir “kırılma”ya değil, bir “geçiş”e işaret etmektedir. Bundan önceki bölümün, 2. Kronolojik Dönem'in, sınırlarını çizerken başlığı “1938'den 1950'lerin Sonuna Doğru Yazılan Şiirler” olarak belirlemiştim. Yani önceki bölümün bitişini bir olay/olgu ya da tarihle imlemeyip muğlak bir şekilde “1950'lerin Sonuna Doğru” yazılan şiirler olarak çizmiştim. Çünkü, 3. Kronolojik Dönem olarak adlandırdığım ve başlangıç tarihi olarak 27 Mayıs 1960'ı gösterdiğim bu dönemde yaygınlaşacak şiirler, sayıca az olmakla birlikte, 27 Mayıs 1960'tan önce yazılmaya başlamıştır.

3. Kronolojik Dönem olarak adlandırdığım bu dönemde yazılan şiirlerde, öne çıkan temel türsel özellik toplumsal eleştirinin görünür olması, Kemalizmin daha sistematik bir ideoloji ve siyasal görüş olarak şiirlere ve şiirdeki sese hâkim olmasıdır. Çok partili hayata geçişle başlayan siyasal, toplumsal, ekonomik ve sosyokültürel dönüşüm -Atatürkçülerce beklenen bir sonla- askerî darbeye sonuçlanmıştır. Şiirin gündemi bu olaylara paralel olarak gerilir ve şiir öznesi gittikçe daha çok politize olur. Şiirler bu doğrultuda, taşlama/hicviye türlerine yakın

bir şekilde toplumsal yerginin izlekleriyle kurgulanmaya başlar. 1940'ların sonundan itibaren zayıf bir çizgi halinde başlayan yergi eğilimi, 1950'lerde ve -daha belirgin olmak üzere- 1960 sonrasında güçlenmiştir. Yas temalı ve geçmişi özlemle tahayyül eden şiiirlerle beraber yazılmaya başladıkları halde, 27 Mayıs 1960'da gerçekleşen askerî darbeyle toplumsal yergi, Atatürk şiiirlerine iyice yerleşmiş ve yazılan diğer şiiirleri etkilemeye başlamıştır. Fakat bu, diğer konularda yazılan şiiirlerin yazılmaması anlamına gelmiyor. Yergi şiiirleri diğer şiiirlerde birlikte yazılıyorlar. Tam da bu sebeple 27 Mayıs 1960'a gelen darbe süreci şiiirlerin tarihsel serüveninde bir başlangıcı değil, bir geçişi ifade eder. Bu tarihi, "kırılma"dan çok "geçiş"ın görünür olduğu bir nevi eşik olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

Bahsettiğim bu dönemselleştirmenin kavramsal altyapısını şiiirler üzerinden tartışırsak daha açıklayıcı olacaktır. Tam bir Kemalist şair prototipi olarak gördüğüm Behçet Kemal Çağlar'a dönmek istiyorum. Cemal Kutay'ın su katılmamış Atatürkçü³²⁶ olarak tarif ettiği Çağlar, Atatürk'ün naaşının Ankara'ya naklinden hemen sonra, memleketin halini Atatürk'e raporlar halinde yazmayı planlar:

Ertesi gün³²⁷ hem kendimi avutmak hem memleketin halini Ataya bildirmek için raporlar yazmayı tasarlamıştım. Hani şu ordu birliklerinde mesul başların nöbet sonunda amirlerine verdikleri teknil raporları cinsinden raporlar. Ne gün biraz huzursuz, biraz bedbin, Atatürk'ün yokluğuna yalnız gönülce değil kafaca da yanarak yatağa girsem; gece yarıları doğrulup doğrulup manzum rapor parçaları karalıyordum:

Seni anlatmaya ne akıl erer ne dil
Keramet gösteriyormuş Mister Çörçil
"O daha dünyaya lazımdı" derken..
Ne vardı gidecek bu kadar erken
İşte böğrümüzde kaldı elimiz..
Neredesin bizim büyük büyük velimiz?³²⁸
Küçük akıllılar para etmiyor!³²⁹

³²⁶ Cemal Kutay, "Gerçek Bir Atatürkçünün Arkasından...", *Bitmez Tükenmez Anadolu*, 28.

³²⁷ Yazıda tam olarak belirtilmemekle birlikte, "ertesı gün"ün 21 Kasım 1938 tarihi olduğu anlaşılmalıdır.

³²⁸ Aynı kaynaktan Cemal Kutay'ın naklettiği bölümde ise bu dize "Neredesin bizim BÜYÜK DELİ'miz" olarak geçer. *Bkz. A.g.e.*, 26.

³²⁹ *A.g.e.*, 72.

İnönü'nün Atatürk'ten "Milli Şef" unvanıyla tek adamlık görevini devraldığı dönemde, hatta bu dönemin henüz başındayken, Çağlar'ın bu minvalde Atatürk'e raporlar şeklinde şiirler yazması, başta İnönü olmak üzere Atatürk'ün ölümünden sonra göreve gelen siyasilerce hoş görülmemiştir. Gizlice yayılan rapor biçimindeki şiirlerin yanında, Çağlar'ın 1939-1940 yıllarında *Yücel Dergisi*'nde çıkan eleştirel yazıları ve radyodaki konuşmaları, Halkevleri Müfettişliği'nden ayrılmasına ve radyodaki konuşmalarının yasaklanmasına sebep olmuştur.³³⁰ Hatta, Çağlar polis gözetimine alınmış, takip edilmiştir:

Bu raporlar elden ele dolaşıyor, ezberliyen ötekine okuyordu. Hiçbir resmi tebliğe kısmet olmıyan bir hızla Ankara'da iki gün evvel yazıp bir yakın dosta verdiğimin üçüncü günü İstanbul'da bir başka dosttan duyabiliyordum. Bunlardan huylanan ikinci sınıf hükümet erkânı benim peşime adam koyuyorlar, daha neler yazıp gizlediğimi kimden teşvik aldığımı öğrenmek istiyorlardı. Bir defa daha bahsettiğim gibi arkama takılan gizli emniyet memurunu bir vekilharç gibi kullanıyor, her yazdığımı ilk defa ona okuyordum; gözleri dolu dolu beni dinliyor fakat biraz sonra sıvışıp filan mealde bir rapor daha yazdığımı rapor ediyordu.³³¹

Çağlar'ın kendi kaleminden okuduğumuz üzere, Kemalist rejimin devamı olarak görülen İnönü iktidarında, idealist bir Atatürkçü olarak tanımlanan bir şair takip edilmiş, görevinden uzaklaştırılmış ve sansüre maruz kalmıştır. Fakat böyle kısıtlamalar Çağlar'ı Atatürk şiirleri yazmaktan alıkoyamamıştır. O dönemde yazdığı "Atatürk'e Raporlar" adlı şiirler, Kutay'ın aktardığına göre, 1946'ya kadar sadece elden ele, kulaktan kulağa yayılmıştır.³³² Şiirlerin bir kısmı, ancak onun ölümünden sonra Kasım 1969'da *Türk Dili*'nde "Karamsar Dizeler: Atatürk'e Raporlardan Parçalar" adıyla yayımlanmıştır.³³³ Yine de, Atatürk şiirleri antolojileri tarandığında Çağlar'ın bu şiirlerine rastlayamayız. Kendisini "Biz iliklerimize kadar

³³⁰ Enver Naci Gökşen, *Behçet Kemal Çağlar* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1970), 20.

³³¹ Çağlar, 72.

³³² A.g.e., 26.

³³³ A.g.e., 13; Behçet Kemal Çağlar, "Atatürk'e Raporlar'dan Parçalar," *Türk Dili* 218 (Kasım 1969): 88-90.

Kemalistiz³³⁴ diye tanımlayan Çağlar, siyaset arenasında 1946 sonrası yaşananlara, CHP'nin değişimine, laiklik ilkesinin yumuşatılmasına, günü kurtarmaya çalışan siyasetçilere dayanamaz, 1949'da CHP'den ve milletvekilliğinden istifa eder.³³⁵ İdealist bir Kemalistin yahut Kemalist bir şairin 1940 sonrası gelişen süreçte hissettiklerini anlayabilmek için Çağlar'ın bu yaşadıklarını bilmek önemlidir. Onun rapor biçiminde yazdığı şiirler aslında güncel sosyal ve siyasal gelişmeleri ve siyasetçileri eleştiren hiciv türünde şiirlerdir. Bu şiirlerin Atatürk şiirleri antolojilerinde yer bulamaması bir yana, Hilmi Yücebaş'ın 1955'te derlediği *Hiciv Edebiyatı Antolojisi*'nde bu şiirlerin örneklerini bulabiliriz.³³⁶ 1940'ların sonuna doğru, Çağlar'ın tedirginliği diğer Kemalist şairlere de sirayet edecektir. Örneğin, Attila İlhan'ın 1948'de yazdığı "Mustafa Kemal" adlı şiir, bu bağlamda, ilk örneklerinden biri olarak gösterilebilir. Atatürk'ün ölümünden 10 yıl sonra 1948'de, ağıt ve mersiye şiirleri popüler bir şekilde yayımlanırken, *Varlık*'ın o yıllarda mutad olduğu üzere Atatürk şiirleriyle dolu Kasım ayı sayısında, Attila İlhan'ın "Mustafa Kemal" şiiri yayımlanır. Şiirini ilk bendi şöyledir:

-Dağ başını efkâr almış,
Gümüş dere durmaz ağlar.-
Gözyaşından kana kesmiş gözlerim:
Ben ağlarım. Çayır ağlar, çimen ağlar.
Ağlar-ağlar: Cihan ağlar,
Mızıkalar iniler: Irlam ırlam dövülür.
Altmış-üç ilimiz: altmış-üç yetim.
Yıllar gelir-geçer: kuşlar gelir-geçer.
Her geçen seni bizden parça parça götürür.
Mustafa'm! Mustafa Kemal'im!³³⁷

³³⁴ A.g.e., 11.

³³⁵ Gökşen, 20.

³³⁶ Hilmi Yücebaş'ın bu antolojisinin yeni basımlarından birini L&M Yayıncılık 2004 yılında yapmıştır. Bu basımında Behçet Kemal Çağlar'ın meclisi ve İsmet İnönü'yü eleştiren iki şiir parçasının çıkartıldığı görülmektedir. Bu dizeleri 1955 basımlı antolojide bulmak mümkün. *Bkz.* Hilmi Yücebaş, *Hiciv Edebiyatı Antolojisi* (İstanbul: Dizerkonca Matbaası, 1955), 353-355; Hilmi Yücebaş, *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi* (İstanbul: L&M Yayıncılık, 2004), 515-518.

³³⁷ Kaplan ve Birinci, 166.

Bu dizelerde, 2. Kronolojik Dönem’de yazılan “Yas Temalı ve/veya Atatürk’ün Ölümünü Konu Edinen Şiirler”in temel özelliklerini görebiliriz. Şiir öznesi, Atatürk’ün yasını doğaya yansıtarak abartır. Dağlar efkârlı, dereler durmuştur. Yas merkezden çevreye yayılır. Şiir öznesi ağlar; çayır, çimen ağlar. Yurdun babası ölmüş, şehirler yetim kalmıştır. Ve tabii ki yas evrenselleşir, tüm dünya ağlar. İkinci bent de benzer şekilde yas duygusu anlatılmaya devam eder. Şiirin üçüncü bendine geldiğimizde ise farklı bir anlatımla karşılaşırız:

Nasıl böyle varıp geldin? Hoş geldin!
Çıngı kaymış, alazlanmış gözlerin,
Sol gözünde güneş - südü sıcaklık.
Ellerinden öperim Mustafa Kemal,
Senin dalın yaprağın, biz senin fidanların.
Biz, bunları yapmadık.
Sen elbette bilirsin, bilirsin Mustafa Kemal:
Elsiz - ayaksız bir yeşil yılan
Yaptıklarını yıkıyorlar Mustafa Kemal!
Hani bir vakitler, Kubilây’ı kestiler.
Çün buyurdun! Kesenleri astılar,
Sen uyudun. Asılanlar dirildi..
Mustafa'm! Mustafa Kemal'im!³³⁸

Ağıt tonunda ilerleyen bölümlerden sonra Mustafa Kemal sahneye çıkar. Gözleri alev alev yanıyordur. Belli ki sinirli bir Mustafa Kemal portresi çizilmek istenir. Şiir öznesi, onu “Hoş geldin” diyerek karşılar ve onunla konuşmaya başlar. Onun yaptıklarının yıkıldığından, Kubilây’ı kesenlerin ve sonra asılanların dirildiğinden bahseder. Yalnız bunu yaparken, ağıt/mersiye türlerinde sıkça kullanılan, şiirin birinci ve ikinci bendinde görebileceğimiz, melankolik anlatımdan uzaklaşılır. Şiir öznesi aslında “Biz, bunları yapmadık/Sen elbet bilirsin”, bunları “yeşil yılan”lar yaptı diyerek Mustafa Kemal’e memleketin vaziyetini aktarır. Aktarmaktan öte, şikâyet eder. Şiir öznesinin elsiz-ayaksız yeşil yılanla sembolleştirdiği, Kemalist olmayan kişileri, muhalifleri ona şikâyet eder. Yılanın “yeşil” olarak tasvir edilmesi

³³⁸ A.g.e., 166-167

ve “Kubilây’ın kesilmesi” bağlamından, şiir öznesinin şikâyet ettiği kişilerin din taraftarları olduğunu çıkarabiliriz. Timuroğlu, incelemesinde İlhan’ın bu şiirini örneklerken şöyle bir yorum yapar:

Ne var ki, çoğulcu demokrasiyle birlikte, özgürce yapılması gereken yorumlar yapılamamış, daha çoğulcu demokrasiye geçildiğinin ertesinde başlayan devrim düşmanlığı, hatta karşıdevrimci davranışlar, Atatürk şiirinin yönünü değiştirmiştir. Denilebilir ki, siyasal kavga, şiirimizde Atatürk teması ile yürütülmüştür.³³⁹

İlhan’ın şiiri, CHP’nin fiilen iktidarda olduğu dönemde yayımlanmıştır. 1950’de DP’nin iktidar olması Kemalistler açısından daha “kötü” zamanların başladığı anlamına gelecek, siyasal kavga şiddetlenecektir. Bu doğrultuda, Timuroğlu’nun sözcükleriyle, toplumda “devrim düşmanlığı” görünür hale geldikçe şiirler siyasal olarak daha fazla araçsallaşır, Atatürkçü özne üzerindeki gerilimin dozu artar. Tarih henüz 1948’i gösterirken, İlhan’ın gayet vurucu ve aleni bir şekilde yaptığı dönem eleştirisi, şiirleştirdiği “siyasal kavga”, gidişattan memnun olmayan babaya/sahibe/koruyucu ruha toplumsal sorunların şikâyet edilişi, Çağlar’ın sansürlenmiş şiirlerinin açtığı yolun devamı, Atatürk şiirleri içinde yeni bir çizginin habercisidir.

Bu çizgiyi takip ettiğimizde, bu türde şiirlerin 27 Mayıs 1960’tan sonra daha belirli bir hâle gelip Atatürk şiirleri içinde yaygınlaştığını görürüz. İlhan Geçer’in 1970’te yayımladığı “Dilekçe” şiiri bu türdeki şiirler için iyi bir örnektir. Şiirin tamamı şöyledir:

Sana ağıt yazmıyacağım bu Kasım
Yurdumun halini arzedeceğim
Eski dostlar şimdi hasım
Sokaklar şehirler okullar boyunca kin

³³⁹ Timuroğlu, 10.

Resminin indirildiği duvarlarda
Maolar, Hoşimiler, Leninler sırtıyor
Satılmış eller emanetini
Bir uçtan bir uca büküp yırtıyor

Kızların oğulların bir acaip kılıkta
Unutuldu eski töre eski saygı eski şan
Yiğit türküler yerine
Komünist marşlarıdır duyulan

İnce dumanlı bacalardan
Şimdi buruk bir acı tütüyor
Çoğumuz endişeli gününden yarınından
Cömert topraklarımızda ısırganlar bitiyor

Dinsin dallarımızı sarsan fırtına
Masmavi aydınlığınla dolsun Vatan
Gene bir görünürsen diyoruz.
Çankaya sırtlarından.³⁴⁰

Geçer, şiirin adından anlaşılacağı üzere, Kemalist perspektiften toplumsal huzursuzluğu ve siyasal kavgayı şiir boyunca dilekçe yazıyormuşçasına dile getiriyor. Şiir, Geçer'in de kurucusu olduğu Hisarcılar şiir ekolünün dergisi *Hisar*'ın Kasım ayı sayısında yayımlanmıştır. Kasımda yayımlanıyor olması alışlageldiği üzere ağıt/mersiye türünde olmasını gerektirir. Bu yüzden şiir öznesi özellikle "Sana ağıt yazmıyacağım bu Kasım" dizesiyle şiire başlar. Bu, Turgut Uyar'ın daha önce incelediğim "Gazi Paşa'ya Ağıt" şiirinden aşına olduğumuz bir durumdur.³⁴¹ Uyar, 1951 yılında yayımladığı bir şiirinde özellikle "Sana ağıt değil, destan yaşar" diye vurguluyordu ve bu şiir yas/matem temalı şiirlerden farklı olarak Atatürk dönemini nostaljik bir özlemle yâd ediyordu. 1970'te, ağıt yazmayı istemeyen Geçer'in ağıt yerine kaleme aldığı şiir, geçmişin özlemle yâd edilişi değil, Çağlar'ın rapor biçimindeki şiirleri gibi "dilekçe" şeklinde kurgulanan, Atatürk'e hitaben yazılan toplumsal ve siyasal vaziyetin şikâyetidir. Ya da şiir öznesinin sözcükleriyle yurdun halinin arz edilmesidir.

³⁴⁰ Kaplan ve Birinci, 430.

³⁴¹ İlgili şiirin incelemesine ikinci kısmında yer alan "E-Grubu: Atatürk Özlemiyle Yazılan Şiirler" başlıklı bölümden ulaşabilirsiniz.

Türsel olarak ele aldığımızda, Atatürk şiirlerinin toplumsal ve siyasal yergiyi dile getirmek için yazılmaya başladığını düşünerek, şiirlerin bu dönemde hicviye/taşlama türleriyle yakınlaştığını söyleyebiliriz. Divan edebiyatında hicviye, halk edebiyatında taşlama, çağdaş Türkçe edebiyatta ise yergi olarak adlandırılan bu türlerde, yazarın amacı toplum veya kurumlardaki aksaklıkları, haksızlıkları, çarpıklıkları, insanın hoş gitmeyen yönlerini yermektir.³⁴² Fakat Atatürk şiirlerinin hiciv türleriyle yakınlaşması, tam anlamıyla divan edebiyatının hicviye ya da halk edebiyatının taşlama türleri biçiminde yazılması anlamına gelmiyor. Daha önceden kudûmiyye, methiye, destan, ağıt, mersiye vb. türlerde yazılan Atatürk şiirleri gerçek anlamda bu türlerin biçimsel, dilsel, içeriksel vb. özelliklerine bürünüyorlardı. Buradaki söz konusu türsel etkileşim daha çok izleksel ve içeriksel boyutta gerçekleşiyor. Yani yukarıda alıntılıdığım “Dilekçe” şiiri ne divan edebiyatının yergi türü hicviyenin ne de halk edebiyatının yergi türü taşlamanın türsel özelliklerini bire bir taşımaktadır. Dörtlükler halinde serbest ölçüyle yazılmıştır. Bazı dizelerin sonlarında uyak ve kafiye vardır ama bunlar sistemsiz ses benzerliğinin ötesine geçmez, kafiye örgüsü oluşturmaz. Üslup, dil, şiir estetiği vb. özellikler eski yergi türlerini hatırlatmaz. Hicviyeye/taşlamaya özgü nükteli ve ironik anlatım görülmez. Buradaki etkileşim, şiir öznesinin, Kemalist rejimin iktidarı kaybetmesine ve dönemde yayılan farklı ideolojilerle mücadelesine tepkisel olarak doğmuştur. Şiirdeki sesin tepkisi, yurttan yayılan farklı ideolojik ve söylemsel yönelimleri yermek, Kemalist olmayan iktidarı hicvetmek olmuştur. Bu da dolayısıyla, şiirsel düzlemde, şiirlerin taşlama/hicviye türlerinin içeriksel ve izleksel bazı özelliklerini taşımasına yol açmıştır. Daha önceden, şairler, gerçekten övgü düzmek ya da ağıt yakmak adına şiire “Ağıt”, “Destan” gibi tür adları verip Atatürk’ü methiye/destan,

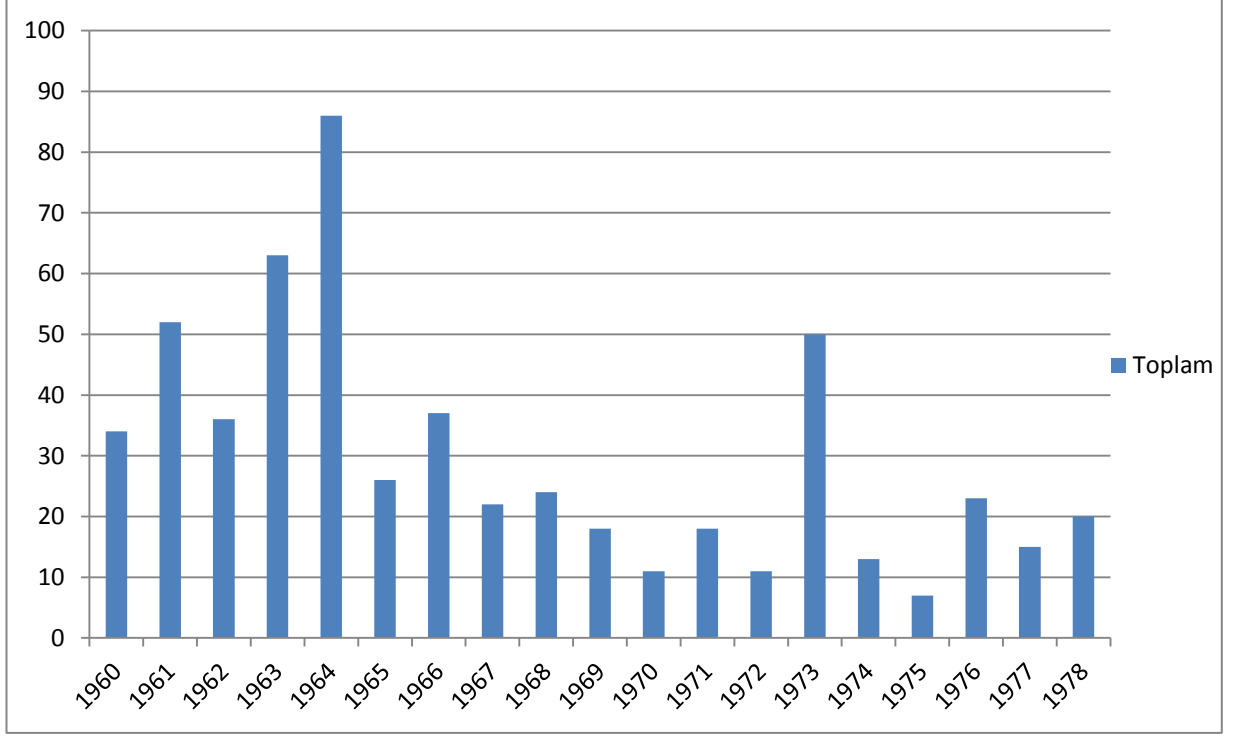
³⁴² Dilçin, 264, 339; *İslam Ansiklopedisi*, “Hiciv” maddesi.

ağıt/mersiye türlerinin karakteri olarak hayal edip o türün genetik özelliklerini taşıyan şiirler yazıyorlardı. Burada, hicviye/taşlama eğilimi gösteren şiirlerde biçimsel olarak böyle bir durum söz konusu değildir. Çünkü Kemalistler, salt pratik amaçlarla, şiir türü içinden, şiiri araçsallaştırarak tepkilerini dile getirmeye başlamışlardır. Edebî, türsel ya da estetik kaygıları yoktur. Ayrıca, yergi türlerine olan bu yaklaşma, 27 Mayıs 1960 sonrasında yazılan tüm Atatürk şiirlerine sirayet etmez; ama şiir öznesinin siyasi eleştirelliği, daha önce şiirlerde görülmeyen bir tavır olarak, sıkça görünür olur. 27 Mayıs 1960, Kemalistlerin “İkinci Kurtuluş/Cumhuriyet” olarak andıkları askerî darbe, Atatürk şiirlerinin bu bağlamda daha fazla siyasallaşmasında etkili olmuştur.

4.2 İçerik: Bitmeyen savaş

Atatürk şiirleri, 40’ların sonunda başlayan yergi eğiliminin 27 Mayıs sonrasında yaygınlaşmasıyla beraber bazı içeriksel değişiklikler geçirmiştir. Cumhuriyet’in koruyucusu olarak görülen ordunun yaptığı ve Atatürk’ün mirasçısı olan Kemalistlerin desteklediği askerî darbe ve sonrasındaki gelişmeler doğal olarak şiirler üzerinde etkili olmuştur.

Atatürk şiirlerinin yazılıp yayımlanması 1940’larda popülerliğini bir nebze kaybetmişti. İstatistiksel olarak şiir yazımının 1940’lar boyunca düşük seviyede olduğu göze çarpıyordu. Bunun aksine 1950’lerde şiir yazımında bir hayli artış yaşanmıştı. 1960 ila 1980 yılları arasında yayımlanan şiirleri, yayım tarihine göre grafiğe döktüğümüzde şöyle tabloyla karşılarız:

Grafik 4. Atatürk şiirlerinin yıllara göre dağılımı (1960-1979).

Grafik, 1960 ila 1979 yılları arasında yayımlanan 566 şiirin yıllara göre dağılımını göstermektedir.³⁴³ Şiir üretim eğimini genel olarak değerlendirdiğimizde şiirlerin 1980’ye doğru azalma eğilimine girdiğini görebiliriz. Anlaşılan, 1950’lerden gelen Atatürk şiirlerinin popülerliği 1980’ye doğru azalmıştır. Fakat 70’lerin düşük ortalamasına (yıl başına 14.75 şiir) rağmen 1973’te yayımlanmış 50 şiir antolojilere girmiştir ve bu sebeple grafikte 1973 yılında belirgin bir artış söz konusu olmuştur. Bu yükselişin sebebi, 1973 yılının Cumhuriyet’in 50. yılına denk gelmesidir. Bu tarihte yayımlanan şiirlere göz atınca 50. yılın dönemdeki şiirleri ve şiir yayınlarını etkilediği anlaşılır. 1973 yılı verisini oluşturan 50 şiirin 35’i Necdet Alpay’ın antolojisindedir. Bu 35 şiirin 30’u ise İlhami Bekir Tez’in (22 adet) ve Mesut Tarcan’ın (8 adet) şiirlerinden oluşur. İlhami Bekir Tez’in 22 şiiri, onun 1973 yılında

³⁴³ Grafik, 1960 yılından 1979 yılına kadar yayımlanmış şiirleri kapsar. 1979 yılı istatistiğe dâhildir fakat antolojilerde bu tarihte yayımlanan hiç şiir yer almamaktadır. Bu yüzden grafikte 1979 yılına ait şiir verisi yoktur. Çalışmada İkinci Kronolojik Dönem’de yer alan “Grafik 3”te 1960 yılına ait şiirler yer almamıştı. 1960 yılında yayımlanan şiirlerin hepsi 27 Mayıs öncesi veya sonrası yayımlanıp yayımlanmadığı gözetilmeden bu grafikte yer almaktadır.

yayımlanan *Altın Destan* adlı kitabından alınmıştır. İlhami Bekir Tez bu kitapta, Atatürk'ü, doğumundan ölümüne dek süren bir kurguda, bölümler halinde şiirleştirerek anlatır. Kitabın ön kapağında Atatürk'ün Kocatepe'deki ünlü fotoğrafıyla beraber "Cumhuriyetin 50. yıldönümü Armağanı" olarak basıldığı yazılıdır.³⁴⁴ 1973 yılı verisi içinde 8 şiirle yer alan Mesut Tarcan'ın şiirleri ise Tarcan'ın 1973'te yayımladığı *Mustafa Kemal'in Türküsü* adlı kitaptan seçilmiştir. Necdet Alpay, Tarcan'ın şiirlerini bu kitabı kaynak göstererek alıntılamıştır.³⁴⁵ Kitap içinde Tarcan'ın çeşitli şiirleri bulunduğu gibi "50. Yıl İçin" notuyla yazılmış "Atatürk Anıtı" şiiri gibi yeni şiirleri de vardır.³⁴⁶ Hem Tez'in hem Tarcan'ın şiirlerini Cumhuriyet'in 50. yılında kitap olarak yayımlaması, dönemdeki siyasi ve kültürel atmosferle beraber düşünüldüğünde gayet anlaşılabilir. Neticede, grafikte 1973 yılında görülen yükselişin sebebi özellikle Cumhuriyet'in 50. yılı için yazılan/yayımlanan şiirler veya şiir kitaplarındaki artıştır. 1973 yılındaki artıştan bağımsız olarak grafiğe bakarsak, Atatürk şiirlerinin 1950'lerdeki popülerliğinin ve üretiminin 1980'e doğru azalmış olduğunu söyleyebiliriz.

Bu dönemde yazılan şiirler içerik olarak daha geniş bir çeşitliliğe sahiptir. Zaman zaman 1. Kronolojik Dönem'in övgü şiirlerine yakın şiirlerin yazıldığını, zaman zaman 2. Kronolojik Dönem'in matem/yas duygusuyla veya Atatürk özlemiyle yazılan melankolik şiirlerin yazıldığını görebiliriz. Fakat bu dönemde farklı bir şiir çizgisi, tür bölümünde bahsettiğim üzere toplumsal eleştiriye yönelik daha satirik tonda şiirler, ortaya çıkmıştır. Bu şiirleri yeni bir içerik grubunda inceleyebiliriz:

³⁴⁴ Ahmet Miskioğlu, "Altın Destan Yeniden Basılmalı," *Türk Dili Dergisi* 62 (Eylül-Ekim 1997).

³⁴⁵ Mesut Tarcan, *Mustafa Kemal'in Türküsü* (İzmir: İ Yayınları, 1973).

³⁴⁶ Alpay, 256.

4.2.1 F-Grubu: Toplumsal ve siyasal yergi şiirleri

Bu şiirler bir ideoloji olarak Kemalizmin propagandasını yapan, Atatürk'ün izinden uzaklaşan iktidarı ve düzeni eleştiren şiirlerdir. Şiirlerde, şiir öznesinin politize olduğunu ve bazen tamamen ideolojik erekler için şiiri araçsallaştırdığını görürüz. Dolayısıyla şiirin içeriği siyasal ve sosyal olaylardan etkilenmiş, şiir öznesi, zamanla kuramsallaşan Kemalist ideolojinin savunucusu olmuştur.

Tür bölümünde, 27 Mayıs sonrası yaygın olarak yazılmaya başlayan şiirlerin ilk örneklerinden biri olduğunu dile getirdiğim Attila İlhan'ın 1948 tarihli bir şiirine göz atmıştık. İlhan'ın şiirinin başlangıcı klasik ağıt özellikleri taşıırken, ilerleyen bölümünde, elsiz-ayaksız bir yılanla sembolize edilen dinciler, gözlerinden alev saçan Atatürk'e şikâyet ediliyordu. Bu şiirin yazıldığı 1948 yılı, siyasal çekişmenin fikren ve fiilen 1960 sonrasına göre yumuşak olduğu bir zamana denk gelir. Toplumsal yerginin dozu buna paralel olarak daha yumuşaktır. 1950'ler boyunca otoriterleşen DP yönetimi Atatürkçüler üzerindeki baskıyı ve siyasal gerilimi arttırmıştır. 27 Mayıs 1960'a geldiğimizde bu düğüm Kemalistler açısından çözülmüştür. Bu çözülmeyi anlamak, 27 Mayıs askerî darbesinin Kemalistler için ne ifade ettiğini görmek, bu dönemde yazılan Atatürk şiirlerini incelemeyi ve anlamlandırmayı kolaylaştıracaktır. 27 Mayıs 1960 darbesi Kemalist gençler ve entelektüeller tarafından coşkuyla karşılanmıştır.³⁴⁷ Yaşar Nabi Nayır'ın darbeden birkaç gün sonra, 1 Haziran 1960'da, yayımlanan *Varlık*'taki yazısının başlığı “Çok

³⁴⁷ “28 Mayıs 1960 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde DP'nin demokrasiyi nasıl yozlaştırdığını hatırlatıp TSK'nin kardeş kavgasını önleyerek iyi yarınlar müjdelediğini belirten Nadir Nadi, yazısını ‘Yaşasın Türk milleti, yaşasın onun kahraman ordusu’ sözleriyle noktalar. *Milliyet*’te Abdi İpekçi ‘Türk ordusunun en şanlı, en büyük, en medeni en cesur, en insani başarısını duyacaklarını, böylelikle hür olarak yazı yazacaklarını bilerek’ darbe olunca sevinçten ağladığını söyler. [...] 1 Haziran 1960'da *Akşam*'da Vecihi Ünal'ın yazısı, darbeyi destekleyenlere hakim olan kindar ruh halini yansıtır: ‘Üniversiteli gence çapulcu, profesöre kara cüppeli, aydına devrim yobazı diyen zihniyet murdar bir leş gibi millî tiksintinin çukuruna gömülmüştür.’” Bkz. Nurşen Mazıcı, *a.g.m.*, 562-563.

Şükür"dür. Yaşar Nabi uzun uzun milletvekillerini ve iktidarı eleştirdiği yazısında darbeden şöyle bahseder:

Çok şükür korkulan olmadı. Çok şükür söz ayağa ve kavga sokağa düşmeden Atatürk'ün hatırasından kuvvet alan Türk ordusu memleketi bir kere daha kurtardı, ve millet haklarına yıllardır yapılagelen şeni tecavüze son verdi. Milletimizin yıllardır beklediği, mutlaka olacağına inandığı halde zamanını bilememekten doğan bir sabırsızlık içinde özlediği ihtilâl çok şükür hiç kan dökülmeden başarıldı. . . . Bu ikinci Kurtuluş savaşında, büyük Atatürk'ün, ilkinde olduğu gibi, ne kadar önemli bir rol oynadığını görerek imanımızı tazelemek fırsatını da bulduk.³⁴⁸

Yaşar Nabi, askerî darbeyi özlenen ve beklenen ihtilal olarak değerlendirir. Ve 27

Mayıs'a gelen süreç Yaşar Nabi -ve onun gibi düşünen diğer Kemalistler için-

"ikinci Kurtuluş Savaşı"dır.³⁴⁹ Darbeyle beraber bu savaş kazanılmıştır, Türk ordusu memleketi kurtarmıştır. Ve Atatürk'ün büyüklüğü tekrar ortaya çıkmıştır,

Kemalistlerin imanı tazelenmiştir. Darbenin, Atatürk'ün mirasçısı ve Cumhuriyet'in silahlı koruyucusu olarak görülen ordu tarafından yapılması Atatürk'ü doğrudan bu darbenin aktörü haline getirmektedir. İkinci kurtuluş savaşını aslında yine Atatürk kazanmıştır:

Türk ordusunun son kansız savaşı gelmiş geçmiş savaşların içinde en faydalı, en yerinde ve üstelik en başarılı bir savaş olmuştur. Bu savaş ölümünden 22 sene sonra gene Atatürk kazanmıştır. Gericilere, karanlık taraftarlarına, diktacılara batılı bilimle beslenmiş Atatürkçü aydınların zaferi olmuştur bu savaş.³⁵⁰

³⁴⁸ Yaşar Nabi, "Çok Şükür," *Varlık* 527 (1 Haziran 1960): 1.

³⁴⁹ Yaşar Nabi aslında hem edebiyat hem de Cumhuriyet ideolojisi açısından sembolik bir örnektir. Yaşar Nabi'nin 1933'te tek parti rejiminde kurduğu ve kendi yönetiminde geliştirdiği *Varlık*, halen en çok okunan edebiyat dergileri arasındadır. Onun yönetimindeki dergide yayımlanan ve yayımlanabilecek metinlerin ideolojik çekim noktası yukarıdaki alıntıdan az çok anlaşılabilir sanıyorum. Dönemde ana akım edebiyat yayınlarının, entelektüellerin, Kemalistlerin askerî darbe hakkındaki görüşlerini Yaşar Nabi'nin görüşleri üzerinden genelleyerek değerlendirsek yanlış bir yönde akıl yürütmüş olmayacağız. Bu dönemde, darbeyi "İkinci Kurtuluş Savaşı" darbe sonrasını ise "İkinci Cumhuriyet" olarak değerlendiren birçok Atatürk şiiri yazılmıştır. 27 Mayıs gününün, 1963'ten 1982'ye kadar yaklaşık 20 yıl boyunca "Hürriyet ve Anayasa Bayramı" adıyla resmî bir bayram olarak kutlandığını da not düşmek gerekiyor. Yaşar Nabi, 1960'ta *Varlık*'ta yayımlanan ve askerî darbeyi ululayan şiirlerin bir kısmını -ki bunların çoğu Atatürk şiiridir- bir antolojide derleyerek yayımlamıştır. *Bkz.* Yaşar Nabi, der., *Yeni Çağ Türküleri (28 Nisan - 27 Mayıs Şiirleri)* (İstanbul: Varlık Yayınları, 1960).

³⁵⁰ Talip Apaydın, "Atatürk Yurdu Bir Daha Kurtardı," *Varlık* 528 (15 Haziran 1960): 8.

Tabii, söz konusu olan Atatürk'ün şahsen bir savaş kazanması değildir. Onun ilke ve inkılâplarının, fikirlerinin, Cumhuriyet'in koruyucusu olarak addedilen Kemalist gençlerin, subayların zafer kazanmasıdır. Talip Apaydın, yukarıdaki alıntıda, çok net bir şekilde savaşın karşı cephesindekileri sıralamıştır: gericiler, karanlık taraftarları ve diktacılar. Diğer cephede ise Atatürkçü aydınlar yer alır. İşte tam da bu kurgu şiirlere yansır. Ceyhun Atıf Kansı 1962'nin atmosferini bir şiirinde şöyle betimler:

Herkes kurtuluş ordusunun eri gibi
Yeniden bir alan savaşı verir gibi,
Gerilik, karanlık, yoksulluk karşısında,
Dumlupınar zaferi gibi, öyle bir hava.³⁵¹

Savaş alanı tüm yurda yayılmış, her Kemalist kurtuluş ordusunun bir askeri olmuştur. Savaşıkları ise gericiler, karanlık taraftarları ve dönemde şiddetli bir şekilde hissedilen ekonomik problemler ve bunlara sebep olan siyasetçilerdir.

Bu kurgu 50'ler ve 60'ların başlarında yaygın olarak şiirlerde görülür. 1970'e doğru, özellikle 1960'ların sonlarında ise, Kemalistlerin karşında yer alan kötücül karakterler çoğalır, anti-Kemalist cepheye Komünistler başta olmak üzere başka karakterler dâhil olur. Bu dönüşümü anlamak için çalışmanın "Giriş"inde değinilen 1960'lı yılların siyasi ve sosyal atmosferini hatırlamalıyız. 1960'lı yıllar, sağ ve sol fikirlerin Türkiye'de ve küresel anlamda dünyada geliştiği, örgütlendiği, siyasetin hareketli olduğu yıllardır. 1970'e gelindiğinde, sosyalist eylemin ideolojik ve fiilî önderliği, devrim amaçlı silahlı eylem birlikleri şeklinde örgütlenen Marksist-Leninist grupların hâkimiyetine girmiştir.³⁵² Sağ cemahta ise Türkeş'in örgütlediği "ülkücü" gençler siyasi hareketlilik içinde ön plana çıkmıştır. 1950'lerden beri gelişen siyasal kutuplaşma, 1970'e doğru siyasal çatışmaya dönüşmüştür.³⁵³

Toplumun her alanından bölünme, şiddet ve çatışma hissedilir boyuttadır. Faşistlik

³⁵¹ Kaplan ve Birinci, 385.

³⁵² A.g.e., 226.

³⁵³ Zürcher, 367-373.

ve Komünistlik ülkeyi, başka bir ifadeyle ülkenin resmî ideolojisini, Kemalizmi, tehdit eden ideolojik sistemlerdir. Böyle bir siyasi atmosferde, Atatürk şiirlerin ve şiir öznesinin politize olması kaçınılmazdır. Tür bölümünde alıntılıdığım “Dilekçe” şiirinde Mao³⁵⁴, Hoşimi³⁵⁵ ve Lenin³⁵⁶ gibi Komünist liderlerin anılması, “acaip” kılıklarda komünist marşlar söyleyen gençlerin yerilmesi tam da bu sebeptendir. Bunlar, Kemalizmin karşı cephesinin yeni üyeleri, yeni kötücül karakterleridir. O dönemde yazılan diğer şiirlerde benzeri izleklere sıkça rastlanır:

Silemez mavi aydınlığını
Atatürkleşen gönüllerden,
Ne yobazlaşan karanlık
Ne kızıl kefen.³⁵⁷

İlhan Geçer’in bu şiirinde mavi aydınlıkla imlenen Atatürk’ün ve Atatürkleşen halkın, yani onun fikirlerini benimseyenlerin karşısında yobazlaşan karanlığın ve “kızıl kefen”in duramayacağı anlatılır. Geçer’in yobazlaşan karanlıkla temsil ettiği kesim, sağ görüşte kümelenen İslamcılar/dincilerdir. “Kızıl kefen” ise yüksek ihtimalle Komünizmin kızıl bayrağını temsil etmektedir. Dolayısıyla şiirlerin kurgusu çeşitlenmiştir. Ezelî kötücül karakterler yobazların/dincilerin yanına Komünistler eklenmiştir. Bu cephe artık “iç düşmanlar”ın cephesidir:

Asıl
Zorlu savaş
Şimdi bekliyordu bizi
Gerçekten, temelden, kökten kurtuluş için
Düşüncemizde, duygularımızda, alışkanlıklarımızda
Kendi kendimizle, kendi karanlığımızla, kıyasıya savaşmalıydık
Silkinip atılmalıydı bâtil, uzun geceler bitmeliydi, sabaha ulaşmalıydık

...

³⁵⁴ Mao Zedong, Çin Komünist Partisi’nin ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurucularındandır.

³⁵⁵ Ho Chi Minh, Fransız sömürgeciliğine karşı mücadele etmiş, Vietnam bağımsızlık hareketinin Komünist önderidir. Vietnam Demokratik Cumhuriyeti’nin ilk başkanıdır.

³⁵⁶ Vladimir Lenin, Rus sosyalist devrimci, Sovyetler Birliği Komünist Partisi’ni önceleyen Rus Komünist Partisi’nin lideridir.

³⁵⁷ Kaplan ve Birinci, 406.

Önce
Halkımla elele
Dış düşmanları döktük denize
Şimdi tam sarmak için yaralarımızı
İç düşmanları birer birer sermeli yere”³⁵⁸

İbrahim Minnetoğlu bu şiirde, düşmanlar arasında bir ayırım yapmıştır. Kurtuluş Savaşı’nda Anadolu’yu işgal eden Yunan askerleri ve diğer yabancı güçler “dış düşman”dır. O savaş kazanılmıştır. Şimdiki savaş dincilere, Komünistlere, sağcı milislere karşı yani “iç düşman”a karşı veriliyordur. İç düşmanlar şiirlerde değişik şekillerde anılır: “yılan”, “ısırgan ot”, “zehirli ot”, “kızıl hançer”, “içimizdeki hainler”... 1938 öncesinde yazılan şiirlerde karakterizasyonda, işgal güçleri ve saray mensupları kötücül olarak tasvir ediliyordu. Orada “savaş” bu kötü karakterler ve kahraman komutan Atatürk arasında geçiyordu. 1960 sonrasında ise kurguda Atatürk’ün yerini onun fikirleri almış ve kötücül karakterlerle ideolojik savaşa girmiştir. Ayrıca, 2. Kronolojik Dönem şiirlerinde Kurtuluş Savaşı geçmişin, zafer dolu günlerin özlemle anılması için kullanılıyordu. 1960 sonrasında ise Kurtuluş Savaşı’nın kurgudaki işlevi değişmiştir:

Dumanı doğru tüten evler
Özgürlüğü özgürlüğünce yoğuran eller
Bizimdi
Alfabenin birinci harfiyle
Yüreğimize Atatürk girdi.

II
Gücümüz söylenmiş yedi düvelde
Her karış toprağına kanımız akmış
Bu güçlü yapıyı, uygar düzeni
Bizlere
Atatürk bırakmış.³⁵⁹

Şiirde “özgürlük” olarak yüreklere giren Atatürk, “uygar düzeni”, halka odaklanmış anlatıcı sese, dolayısıyla halka bırakmıştır. Özgürlük ve uygarlık olarak kabul edilen Kemalist yaşam tarzı, Atatürk’ün mirasıdır. Bu yüzden Kemalist yaşam biçiminin

³⁵⁸ A.g.e., 304.

³⁵⁹ Kaplan ve Birinci, 394.

alanına giren herhangi bir ideolojinin, sistemin meşruiyet zemini yoktur. Çünkü her şeyin sahibi, her iyiliğin sebebi olarak görülen Atatürk ve Kemalist rejim, toprağa kan akıtılarak, savaşarak, uğruna canlar feda edilerek kazanılmıştır. “Savaş”, 1940’lardaki gibi geçmişin zafer dolu günlerini yâd etmek için değil, “halk” odaklı şiir öznesinin hak talebini meşru kılmak, kamusal bellekte unutulmaya yüz tutmuş vefa borcunu ve bağlılığı hatırlatmak için kullanılır.

Yücel Kayıran, Türk şiirinin cumhuriyet serüvenine bakıldığında, 60’lı yıllarda yazılan şiirin devrimci-öznenin şiiri olduğunu dile getirir.³⁶⁰ Bu dönemde devrimci-öznenin şiiri, dünyayı ve kurulu düzeni değiştirmek için bir tasarıya/ideolojiye bağlanmış bilincin şiiridir. Öznenin eylemselliğinde belirleyici olan şey bilincin bağlı olduğu ideolojik tasarıdır. Bu özellik, 60’lı yıllarda yazılan şiire mahsus değildir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında yaygın olarak yazılan şiirlerin de temel özelliğini oluşturur. Kayıran, bunu üç şair üzerinden tartışır. Bunlar Mehmet Emin Yurdakul, Mehmet Akif Ersoy ve Nazım Hikmet’tir. Sırayla Türkçü/milliyetçi, İslami ve sosyalist kimlikleri ön plana çıkan bu şairlerin şiirlerinde belli bir ideolojik bilince angaje olmuş iradenin dilini konuşan özne vardır.³⁶¹ Ve bu özne, içinde bulunduğu cemaate seslenerek, onların aydınlanması gerektiğini dile getirir. Özne, bilinç ve akıl ayrımında, akıldan uzak, bir fikre bağlı bilincin ve/veya iradenin sesine sahiptir. Bu akıldan uzak bağlılık devrimci-öznenin eylemselliğinde belirleyicidir. Kayıran’ın bu şekilde incelediği Yurdakul’un Atatürk şiirleri için önemi malumdur. Mustafa Kemal, bir şiir karakteri olarak ilk kez Yurdakul’un yazdığı destanda şiir sahnesine çıkmıştı ve ben bu çalışmada o şiiri sembolik olarak Atatürk şiirlerinin kökeni olarak kabul etmiştim. Cumhuriyet’in ilk yıllarında yazılan şiirlerdeki özne yani savaşan, mücadeleye çağırın, savaşı ululayan özne, 1960’larda Atatürk

³⁶⁰ Yücel Kayıran, *Kritiğin Toprağında Türk Şiirine Felsefeyle Bakmak* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 151-153.

³⁶¹ Kayıran, 142.

şiiirlerinde yeniden beliriyor. Kemalist ideolojiye bağlı bilincin sesi olan bu devrimci-özne topluma sesleniyor ve aydınlanmaya, uygarlığa yani Kemalizme çağırıyor. 27 Mayıs Darbesi sonrası, 1961 Anayasası'nı hazırlama komisyonunda yer alan akademisyenlerden biri olan Tarık Zafer Tunaya, 1969'da, Behçet Kemal Çağlar'ın ölümünün ardından onun şiiirlerini şöyle yorumlar:

Atatürkçülükten ve devrimcilikten uzaklaşmayı hazmedemiyordu.
Hemen her yıl, bu gidişin engin heyecanındaki tepkilerini
Atatürk'e yazdığı raporlarla belirtiyordu. Bir şair ihtilaliydi bu...
Sanki 1924'teki söylevinin uzantısıydı³⁶²

Tunaya söylemsel olarak Çağlar'ın şiiirini ve devrimci-öznenin yeniden ortaya çıkışını doğru bir yönde tespit eder. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Kemalist söylem ve Kemalist ideolojiye gark olmuş özne 1960'larda şiiirlerde yeniden hayat bulmuştur.

4.3 İmgelem: Siyaset üstü şikâyet mercisi

İmgesel alanda Atatürk'ün yüceltilen, tanrısallaştırılan varlığı, o öldükten sonra içkin bir güç olarak vatan sathına, bayrağa ve millete yayılmıştı. O ve onun fikirleri, "ışık" ve "aydınlık" gibi imgelerle kalplere, zihinlere, çocuklara, yüzlere yansıyor.

Ölümsüz, mutlak güç ve bilgi sahibi olarak milletin ruhunu oluşturuyordu. Vatan ve millet için iyiyi ve kötüyü ayırt eder, tüm iyi işlere sebep olur ve tüm iyilikler onun sayesinde gerçekleşirdi. Milletin babası/koruyucu ruhu olarak varlığı aşkın bir boyutta şiiirlerde yaşatılmaktaydı. 1960 sonrasında yazılan hiciv tonundaki şiiirlerde ve genel olarak diğer şiiirlerde bu imgelem alanında pek bir değişiklik yoktur. Bir anlamda, Atatürk imgesi 1950'lerde gelişimini tamamlamıştır. 1960 sonrasında

³⁶² Tarık Zafer Tunaya, "Toplumsal ve Siyasal Bir Portre Denemesi: Behçet Kemal Çağlar," *Bitmez Tükenmez Anadolu*, 22.

yalnızca bu imgenin işlevselliğinde birtakım değişiklikler meydana gelir. Yani şiir, var olan Atatürk imgesini üretip kullanmaya devam eder. Yalnız, siyasi ve sosyal konjonktürün değişmesi imgenin kullanımını, işlevini etkilemiştir.

1960'ların hareketli siyasi ve sosyal atmosferinin bir ideoloji olarak Kemalizmin kuramsallaştırılmasında etkili olduğundan çalışmanın başında bahsedilmişti. Sağ ve sol olmak üzere farklı partiler, gruplar tarafından çeşitli vesilelerle kullanıma sokulan Atatürk'ün eylemleri, sözleri ve siyasal imgesi, başta ordu olmak üzere Kemalistleri rahatsız ediyordu. Neticede, ordunun da öncü olduğu bir şekilde Kemalizm kaynağı dışta sağ-sol fikir ve ideolojilerle bağı olmadığı vurgulanarak bu ideolojilere alternatif bir sistem olarak kuramsallaştırılır. Bu durumun doğrudan şiirlere ve Atatürk imgesine etkisi olmuştur. Şiirlerde Atatürk imgesi daha çok onun fikirleri üzerinden ideolojik bir sembol olarak kullanılmaya başlar. Bunun en açık göstergesi "Bitmeyen Savaş" bölümünde değindiğim üzere şiirlerdeki savaş kurgusunun artık yalnızca "ideolojik savaş"a dönüşmesidir. Bu değişim farklı açılardan yapılan incelemelerle görülebilir. Örneğin bir "bayrak" olarak Atatürk imgesi, 1. Kronolojik Dönem'de özgürlük/ihtilal bayrağıyken, 2. Kronolojik Dönem'de millileşmiş ve Türk bayrağı formuna bürünmüştür.³⁶³ Bu dönemde bayrak tasarımı, Atatürk'ün fikirlerini, Kemalist ideolojiyi temsil edecek şekilde kullanılır:

Gün vurmuş toprak sıcaklığı bir
Konuşur Anıtkabir'de Anadolun
Bayrak direğinde gülümseyen
Atatürk düşüncesidir.³⁶⁴

Cahit Obruk'un 1974'de yayımlanan şiirinde, bayrakla sembolize edilen Atatürk değil, onun fikirleridir. Burada altı çizilmesi gereken nokta, şiirlerde "uygarlık",

³⁶³ Çalışmanın 2. kısmında yer alan "2.3.2. "Bayraklaşan Atatürk" başlıklı bölümünde bu konu daha önceki şiirler bağlamında değerlendirilmişti.

³⁶⁴ Kaplan ve Birinci, 444.

“özgürlük” olarak tanımlanan kavramlar daha önce ırk, dil, din fark etmeksizin dünyanın dört bir yanındaki “mazlum millet”lere örnek gösterilen kahraman Atatürk’ün “özgürlük”, “uygarlık”, “devrimcilik” yönleri değildir. Söz konusu olan Atatürkçülerin siyasal ve toplumsal gelişmelere paralel olarak içini doldurduğu, sol ve sağ tüm fikirlerden bağımsız tanımlanan Kemalist “özgürlük”, “uygarlık” ve “devrimcilik” kavramlarıdır. Başka bir ifadeyle, şiirin kötücül karakterleri olarak görülen, dönemdeki sağcı, solcu, komünist, milliyetçi mukaddesatçı veya ülkücüleri ifade eden “yobazlar”, “dinciler” veya “komünistler”in fikren hicvedildiği, dışlandığı bir “özgürlük” ve “uygarlık” alanı vardır. Şiir öznesinin bu tavrı, ordunun dış kaynaklı, yıkıcı ideolojilere karşı geliştirdiği Kemalist ideoloji tanımıyla örtüşür. Kemalist ideoloji sağ ve solun kullanım alanından çıkartılarak, siyaset üstü bir alana taşınır. Ceyhun Atuf Kansu bir şiirinde epigraf olarak şu dizeleri kullanarak Atatürk’ü farklı siyasi amaçlar için kullananları “karambolcu” olarak eleştirir: “O mu? Sağcı! O mu? Solcu!/Ortalıkta karambolcu.”³⁶⁵ Siyasi karışıklıktan faydalananlar Atatürk imgesini kendi siyasi amaçları için kullanmaktadırlar, işte bu yüzden onlar “karambolcu”dürler. Şiir öznesi, hem sağı hem de solu “şikâyet” ettiği/edebileceği partiler üstü bir mercide Atatürk’ü konumlandırır. Atatürk imgesi siyasallaşır ve dahası siyasette meşruiyet aracına dönüşür fakat bu imge solun ve sağın uzağında, Kemalistlerin tekeline olacak şekilde kurgulanır. Bu yüzden, daha önce kurgulanmış olan baba/koruyucu ruh imgesi farklı bir işlevsellik kazanır. Dilekçe, rapor ve mektup gibi farklı biçimlerde yazılan şiirlerde görüldüğü üzere, o artık bir şikâyet mercisidir. Nazlı Ökten, 1990’lardaki gelişmeleri yorumlarken, “Ata’ya şikâyet”in siyasal yetke sahipleriyle halk arasında yaşanan gerilimlerde, siyasal ifade kanallarının tıkalı olduğu oranda kullanılan bir mekanizma olduğunu

³⁶⁵ Bahtiyar, 496.

dile getirir.³⁶⁶ 1940’lardan itibaren yazınsal olarak başlayan bir tavır, 1990’larda Anıtkabir yürüyüşleri gibi farklı şekillerde fiilen Kemalistlerin kullandığı bir eylemlilik halini almıştır. Sonuçta, Atatürk imgesi, Kemalistlerin siyasal meşrulaştırma sembolü olmasının yanında toplumun şekillendirilmesinde, Kemalist anlayışın, toplumsal ve siyasal ilkelerinin ikame ve dikte edilmesinde siyaset üstü bir merci olarak kullanılmaya başlamıştır.

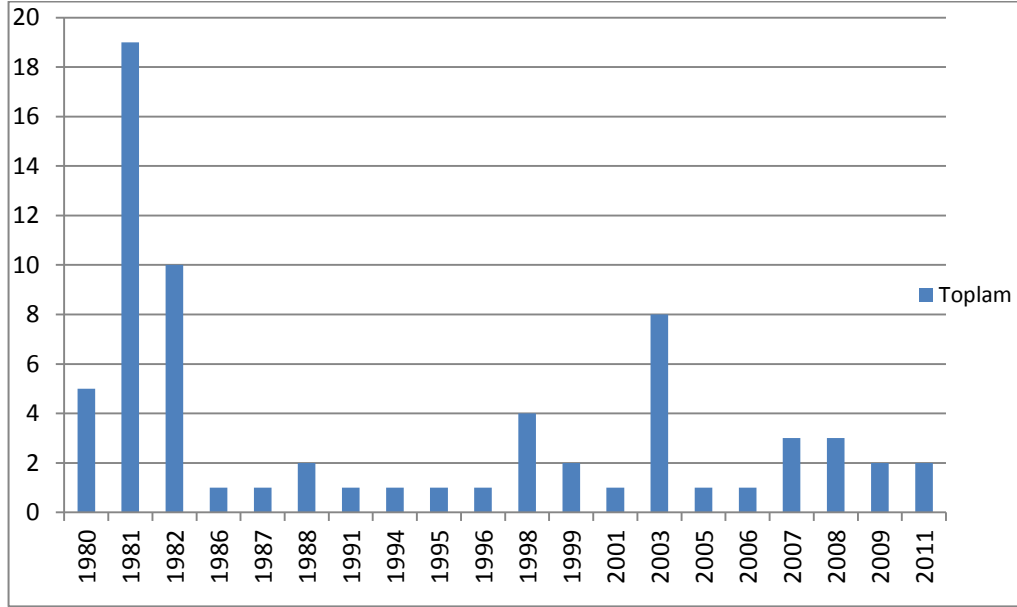
Sonuç olarak, 27 Mayıs 1960’a gelen darbe süreci şiirlerin tarihsel serüveninde bir geçiş süreci olmuştur. Kemalist rejimin iktidarı kaybetmesi ve sonrasında DP’nin otoriter yönetimi, farklı ideoloji ve söylemlerin yayılması vb. şiir öznesinin giderek siyasallaşmasına ve toplumu, düzeni, iktidarı yermesine, hicvetmesine yol açmıştır. Bu da dolayısıyla, şiirsel düzlemde, şiirlerin taşlama/hicviye türlerinin içeriksel ve izleksel bazı özelliklerini taşıması anlamına gelmektedir. Toplumsal ve siyasal yergi içerikli şiirlerde, Kemalistler ve onların karşısında kurgulanan yobazlar/dinciler gibi iç düşmanlar “ideolojik savaş” içindedir. Bu kurguda, Atatürk imgesi şiirlerde tekrar baş gösteren Kemalist devrimci öznenin hâkimiyetinde olan siyaset üstü bir meşruiyet sembolü olarak şiirlerde kurgulanmış ve kullanılmıştır.

4.4 1980 sonrası...

12 Eylül 1980, Cumhuriyet tarihi açısından ordunun 3. kez ülke yönetimine müdahale ettiği güne denk gelir. Bu tarihten sonra başlayan sosyal ve siyasal bunalım yıllar boyunca devam etmiştir. Askerî darbe, sanatın tüm alanlarını etkilediği gibi edebiyat alanında da bir hayli yıkıcı olmuştur. Öte yandan, resmî ideolojinin sözü

³⁶⁶ Bu mekanizmanın nasıl kullanıldığı hakkında daha fazla bilgi için *bkz.* Ökten, 328-332.

olarak kullanılan Atatürk şiirleri, bu çemberin sınırlarını aşabilmiştir. Antolojilere giren 1980 ve 1980 sonrası yayımlanan şiirlerin verisini grafik üzerinde incelersek şiir yazım ve yayım süreci şöyle görünür:

Grafik 5. Atatürk şiirlerinin yıllara göre dağılımı (1980-2011).

Grafik, 1980 ve 2011 arasında yayımlanmış şiirleri içerir. 12 Eylül darbesi sonrası Atatürk şiirlerinin üretiminde, özellikle 1981 yılında, bir yükseliş göze çarpar; fakat genel olarak, 60'ların sonundan itibaren gelen düşüş eğiliminin devam ettiği görülür. 1981 yılında görülen yükselişin ardında yatan sebepler açıktır. 1981 yılı, Atatürk'ün doğumunun 100. yılı olması sebebiyle "Atatürk Yılı" olarak ilan edilmiştir. Yıl boyunca, UNESCO'nun da desteklediği, törenler, sempozyumlar gibi çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Bununla beraber, 80 sonrasında, başta Kenan Evren olmak üzere, yönetimde bulunan askerî kadronun Atatürk şiirlerinin yazımını ve yayımını desteklediği görülmektedir. Kendisi de eski bir asker olan Tahsin Tibetli, 1983 yılında *Atatürkçü Görüşle Gerçekleri Yansıtan Özlü Şiirler* adıyla bir şiir kitabı

yayımlar.³⁶⁷ Kitapta Atatürk şiirleri yer aldığı gibi Kenan Evren için yazılmış şiirler de yer alır:

Güleç yüz, çelik irade gösteren
Sempatisiyle tüm kalplere giren
Atatürk'ü canından fazla seven
Sevimli Cumhurbaşkanımız Evren

Raydan çıkan demokrasi katarını
Ölüm saçan anarşi ejderini
Ulusumuzun kara kaderini
Zekâsıyla yenen Kumandan Evren³⁶⁸

Bu dizeler Tibetli'nin "Evren'imizi Gerçekçi Görüş" adlı şiirinin ilk iki dördlüğüne aittir. Başlığıyla Kenan Evren'i gerçekçi bir görüşle tasvir etme niyeti taşıdığını belli eden şiirin genelinde, Kenan Evren'in ne kadar sevimli, güçlü, sempatik, zeki ve disiplinli olduğu anlatılırken Atatürk'le bir şekilde bağlantı kurulur: Kenan Evren, Atatürk'ü canından fazla sevmektedir ve o da Atatürk gibi ulusumuzu yok olmaktan kurtarmıştır. Bu şiir kitabı, Atatürk ve dönemdeki askerî yöneticiler arasındaki ilişkiyi ve de dönemin siyasi atmosferini somut bir şekilde göstermesi sebebiyle önemlidir. Tahsin Tibetli'nin yazdığı şiirlere karşılık olarak Kenan Evren'in yolladığı 2 adet resmî teşekkür yazısı kitabın içine dâhil edilmiştir.³⁶⁹ Kitabın kapağında ve içinde Atatürk'ün fotoğraflarıyla birlikte Kenan Evren'in fotoğrafları yer alır. Ayrıca, 12 Eylül'ün lideri Kenan Evren'in bir dönem Atatürk rolüne girmiş olduğu, onun gibi bastonla ve fotr şapka ile dolaştığı bilinmektedir.³⁷⁰ Ünder, kriz durumlarında, Cumhuriyet'in temel ilkelerine bağlılığın ve de askerî müdahaleleri haklı göstermek için Atatürk'e bağlılığın aşırı bir biçimde vurgulandığını dile getirir. Neticede, 1980 sonrası darbe yönetiminin ve bizzat Kenan Evren'in sempatisiyle Atatürk şiirleri yazılmaya devam etmiştir.

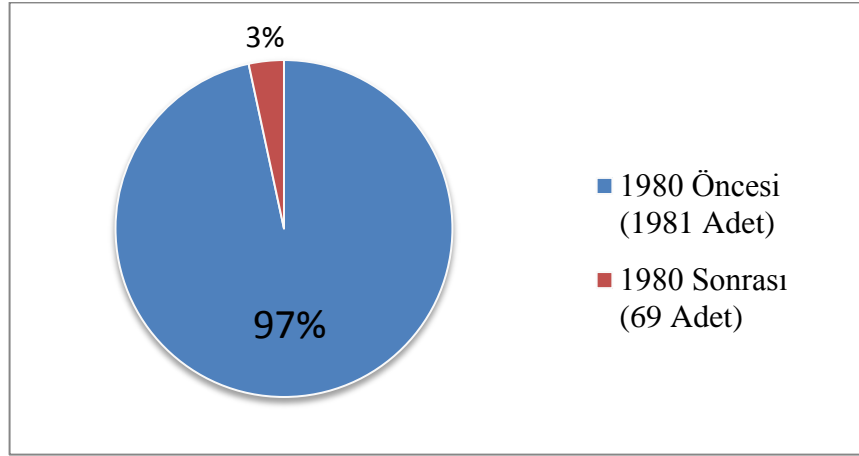
³⁶⁷ Tahsin Tibetli, *Atatürkçü Görüşle Gerçekleri Yansıtan Özlü Şiirler* (İstanbul: Er Matbaacılık, 1983).

³⁶⁸ A.g.e., 9.

³⁶⁹ A.g.e., 5, 16.

³⁷⁰ Ünder, 154.

1980'lerin başında durum böyleyken, 1980 sonrası genel olarak ele aldığımızda şiir üretiminin neredeyse durduğunu söylemek gerekir. Cemal Süreyya, Yaşar Nabi Nayır'ın ölümüyle (15 Mart 1981) şiirlerin yaygınlığını yitirdiğini dile getirir ki bu doğru bir tespittir.³⁷¹ İncelenen antolojilerin 3'te 2'si 1979'dan sonra derlenmiştir. Buna rağmen, 80 sonrasında yayımlanmış şiirlerin sayısı, 80 öncesinde yayımlanmış şiirlere nazaran epey azdır:

Grafik 6. 1980 öncesi ve 1980 sonrası yayımlanan şiirlerin birbirine oranı.

1980 sonrası Atatürk şiirlerinin popülerliğini yitirmeye başladığı şiirleri istatistiksel olarak karşılaştırdığımızda açıkça görülür. Şiirlerin yazılmamaya başlamasının ardında yatan farklı sebepler vardır. 1960'lardan itibaren Atatürk şiirleri kanonu oluşmaya başlamıştır. 1980 sonrası derlenen antolojilerde, önceden kanona dâhil olmuş şiirler tekrar tekrar kullanılır. Bu yüzden, 80 sonrası yayımlanan şiirler sayıca az olduğu gibi bunların kanona dâhil olması zorlaşmıştır. Bununla beraber, Nurdan Gürbilek'in vurguladığı üzere, 1980'ler Kemalist modernizmin, medenileşme vaatlerinin tükendiği noktadır.³⁷² 12 Eylül darbesi sonrasında gelişen siyasal ve sosyal atmosferde Kemalist modernleşme söylemi parçalandığı gibi idealist Kemalist

³⁷¹ Süreya, 338.

³⁷² Nurdan Gürbilek, *Vitrinde Yaşamak: 1980'lerin Kültürel İklimi* (İstanbul: Metis Yayınları, 1992), 114.

makbul vatandaş tipi de dağılmıştır. Başta Kürtler ve farklı cinsel yönelimdekiler olmak üzere Kemalizmin merkez dışına ittiği “taşra”nın, “aşağı”nın ve azınlıkların toplumda görünür olduğu bir kültürel iklim yaşanmaya başlamıştır.³⁷³ Tam anlamıyla Kemalist modernite projesinin krize girdiği ve devletten bağımsız bir kültürün, yani sivil toplumun canlandığı³⁷⁴, kitleleri harekete geçiren Kemalizmin etkinliğini ve geçerliliğini yitirdiği bir döneme girilmiştir. Bu süreçte İslami modernleşme, Kemalist geleneğin terimlerini çok farklı bir söylem içinde yeniden üretmeye başlamış, post-modern zamanların Kemalist projesi laik ulusalcıların yerine İslami kesimin ellerinde şekillenmeye başlamıştır.³⁷⁵ Bunlarla beraber, 1980 sonrası takip edilen neoliberal ekonomi politikalarıyla devletin resmî ikonografisi, Atatürk imgesi, piyasada daha fazla alanda görünür olmuş ve insanların hayatında farklı şekillerde kullanıma girmiştir:

Kemalist müteşebbisler ve tüketiciler cumhuriyetin kurucusunu kişisel yaşamlarına ve girişimlerine yaratıcı tarzlarda uyarlamışlardı. Görünen o ki birdenbire her mesleğe uygun Atatürk resimleri olduğu ortaya çıkmıştı: Restoranlar ve barlar için, içki masasında Atatürk; kafeler için, çeşitli pozlarıyla kahve içen Atatürk; gece kulüpleri için, dans eden Atatürk; ve hatta veterinerler için, kedi ve köpeklerle beraber Atatürk resmi vardı. Atatürk’ün az bulunan resimlerinin tişört, fincan ve kristal küre gibi yeni bağlamlarda kullanımı doğum günü ya da evlenme hediyeleri olarak popüler hale geldi.³⁷⁶

Bir anlamda daha fazla sayıda ve bağlamda görünür olan Atatürk imgesi, özellikle 1990’lardan itibaren, değişik biçimlerde, pozlarda ve yeni bağlamlarda kullanılmaya başlamıştır. Bu durum tam anlamıyla Atatürk’ün, Atatürk imgesinin metalaştığının göstergesidir.³⁷⁷ Eski zamanlarda Atatürk imgesinin esaslı mekânı olan şiir, imgenin yeni mekânları, yeni bağlamları, yeni anlamları türedikçe işlevselliğini ve

³⁷³ A.g.e., 109-117.

³⁷⁴ E. Fuat Keyman, “Kemalizm, Modernite, Gelenek: Türkiye’de ‘Demokratik Açılım’ Olasılığı,” *Toplum ve Bilim* 72 (1997): 95.

³⁷⁵ A.g.m.

³⁷⁶ Özyürek, 128.

³⁷⁷ A.g.e., 127

popülerliğini yitirmiştir. Ayrıca, özellikle 2000 sonrası internet ve sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla Atatürk imgesi daha çok görseller üzerinden üretilmeye, paylaşılmaya başlamıştır. Tabii bunların ötesinde, 20. yüzyılda iyice gelişen matbuat kapitalizmi romanların yükselişini hızlandırmış ve şiir türü zamanla eski popülerliğini kaybetmiştir. Romanlar, şiir kitaplarına göre daha uzun soluklu, satın alınan bir “ürün” olarak bir çırpıda okunması/tüketilmesi zor olan eserlerdir. Ve farklı tasarımlarla, farklı renklerde, çeşitli ihtiyaçlara göre tasarlanabilen yazınsal ürünler olarak gelişmiş, şeyleşmiş ve popülerleşmişlerdir. Neticede, ne Mehmet Emin’in 1915’te cepheden cepheye dolaşarak okuduğu destanlara ne de Behçet Kemal Çağlar’ın 1940’larda kulaktan kulağa yayılan eleştirel şiirlerine ihtiyaç kalmıştır. Genel olarak şiir türü, özel olarak Atatürk şiirleri eski işlevini ve yaygınlığını zamanla kaybetmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK ŞİİRLERİNİ ALT TÜR OLARAK OKUMAK: ATATÜRK ŞİİR

KALIBI

Çalışmanın başında Cemal Süreya'nın Atatürk şiirleri hakkında görüşleri

alıntılanmıştı. Cemal Süreya şiirleri şöyle yorumluyordu:

Şimdi, çok şeyin ötesinde, düşünüyorum da, “Atatürk şiiri” ayrı bir şiir türü, özel bir nazım biçimi olmuştu sanki. Atatürk için yazılan şiir bu “Atatürk şiiri” kalıbına uymalıydı; şiir de, Atatürk de bahane; o kalıp önemliydi. Atatürk'ün elleri, gözleri, eldiveni, saati, ölümsüzlüğü... Düşünce ve öz yerine bir büst çıkıyordu hemen her zaman karşımıza. *Varlık*'ın kasım sayısı için haziranda Atatürk şiiri yazarlar vardı. Yalnız Atatürk şiiriyle yılda bir kez dergi sayfalarında görünenler vardı. Binlerce şiir yazıldı. Ama bir ruh, gerçek bir coşku, bir nesnel karşılık yoktu bunlarda. Yine de bizden önceki kuşağın Atatürk şiirlerinde bir içtenlik buluyorum. Cumhuriyet'in 10. yıldönümü şenliklerinde Fazıl Hüsnü, Behçet Necatigil, Cahit Külebi 18-21 yaşlarındaydılar. Bir atılım duygusunu yaşamışlardı. Bizim kuşakta bu tür şiiri yazarlarsa çoğunca inançsızdırlar. Eski örnekleri yinelemekle yetinen, yoz ve doldurma metinler ürettiler. Öyle oldu ki, şair, Atatürk şiiri yazmak için kendi üslubunun dışına çıktı. Şiir yazmıyordu, “Atatürk şiiri” yazıyordu.³⁷⁸

Süreya'nın altını çizdiği nokta, Atatürk şiirlerinin “ayrı bir tür” olarak belirli özelliklerle, hatta belirli türsel özelliklerden bir adım daha ötede “şiiri kalıbı” halinde yazılıyor olmasıdır. Burada vurgulanan, Behçet Necatigil, Fazıl Hüsnü Dağlarca yahut Turgut Uyar gibi kendilerine özgü şiir tavrı bulunan şairlerin dahi Atatürk şiirlerinde kimliklerini kaybetmesidir. Atatürk şiiri yazarken şairler adeta bir kalıbın boşluklarını klişe ifadelerle dolduruyorlardır. Öyle ki ismi anılan özgün şairlerin Atatürk şiirleri, ilk kez şiir yayımlamış sıradan bir kişinin Atatürk şiirlerinden pek farklı değildir. Memet Fuat 1981'de yayımlanan “Atatürk Şiirleri” adlı yazısında şöyle bir soru sorar:

³⁷⁸ Süreya, 338.

Sağlığında Atatürk için şiir yazarlar arasında Mehmet Âkif, Yahya Kemal, Ahmet Haşim gibi ünlülerin bulunmaması ilginizi çekmiş olabilir. “İstiklal Marşı” şairi Mehmet Âkif, bilindiği gibi, kurtuluştan sonra, Atatürk’ün laiklik konusundaki görüşlerini benimsememiş, Mısır’a gitmişti. Oysa Yahya Kemal ile Ahmet Haşim için böyle bir durum söz konusu değil. Onlar düzyazılarında Atatürk için çok olumlu düşünceler belirtmişler, övgülerde bulunmuşlardır. Neden şiir yazmadılar öyleyse?³⁷⁹

Memet Fuat, güzel bir noktaya değinir: Neden Yahya Kemal ve Ahmet Haşim hiç Atatürk şiiri yazmamıştır? Memet Fuat buna cevap olarak bu iki şairin geliştirdikleri “şiir aracı”nın Atatürk şiirlerine “yatkın” olmadığını söyler.³⁸⁰ Memet Fuat’ın sözleriyle “sanatsal sezgileri yüksek olan” Yahya Kemal ve Ahmet Haşim’in şiir anlayışları ya da üslupları Atatürk şiiri yazmaya uygun değildir. Başka bir ifadeyle, Yahya Kemal veya Ahmet Haşim, Atatürk şiir kalıbına girmeyi istememişler, onun yerine, Atatürk övgüsünü düzyazılarında dile getirmişlerdir. Aslında bu şairler, kendi üsluplarının dışına çıkmayı, Atatürk şiiri kalıbının sınırlarında belirli basmakalıp ifadelerle kimliklerini kaybederek şiir yazmayı reddeder. Bu bölümde, Atatürk şiirlerini şu ana kadar incelenen özelliklerini göz önünde tutarak bütüncül olarak yorumlamaya çalışacağım. Şairlerin özgünlüğünü yok eden, onları kimiksizleştiren Atatürk şiirlerini alt tür olarak değerlendireceğim. Bu doğrultuda şiirleri tartışmaya açarken, şiirlerin alt türsel özellikler kazanmasında etkili olan tarihsel süreci ve sebepleri irdeleneceğim.

Atatürk şiirleri, yazılmaya başladığı ilk günden beri farklı dönemlerde farklı türsel özelliklerle beraber yazılmışlardır. Çalışmanın önceki bölümlerinde incelendiği üzere türsel özellikler dönem dönem değişmekle beraber 1960 sonrası çeşitli türsel özelliklerde şiirlerin birlikte yazılmaya başladığı görülmektedir. Bu bağlamda klasik tür teorileri açısından baktığımızda Atatürk şiirleri sorunlu bir alanda yer alıyor diyebiliriz. Çünkü geleneksel tür teorilerinde farklı türlerle

³⁷⁹ Memet Fuat, “Atatürk Şiirleri,” *Yazko* 14 (1981): 85-90.

³⁸⁰ *A.g.m.*, 86

etkileşim içinde olmayan, saf tür kavramları kullanılır.³⁸¹ Ortaöğretim edebiyat kitaplarında bir metnin yalnızca bir türe ait olduğu öğretilir. Ne var ki yazınsal metinler, türsel olarak geleneksel, statik tür tanımlarının/kabullerinin aksine daha esnek türsel özelliklere/geçişkenliklere sahiptir. Mikhail Bakhtin'in tür kavramına yaklaşımı bu açıdan zihin açıcıdır. Bakhtin, "Konuşma Türleri" başlıklı çalışmasında, türün sadece edebiyat alanında değil, dilin var olduğu tüm alanlarda söz konusu olduğundan bahseder. Günlük hayatta arkadaşlarımızla konuşurken kullandığımız dille; tanımadığımız biriyle konuşurken kullandığımız dil aynı değildir. Günlük konuşmalarımız dahi farklı muhatapların beklentilerine uygun bir şekilde, bir konuşma türünden diğerine geçerek değişir. Sözlü iletişim ağı içinde bizden önce belirlenmiş ve kabul edilmiş türler arasında yer/zaman/muhatap gibi değişkenlere göre dolaşarak iletişim kurarız. Günlük hayattaki birincil ve basit konuşma türleri, edebiyat alanına geçince ikincil ve karmaşık hâle gelirler.³⁸² Jacques Derrida'nın Türkçeye "Tür Yasası" diye çevirebileceğimiz çalışmasında benzer bir tür yaklaşımını görebiliriz.³⁸³ Derrida, her metnin belirli anlarda belirli türlere katılacağını, katkıda bulunacağını fakat o türe ait hâle gelemeyeceğini öne sürer. Çünkü metnin belirli bir türe katıldığını işaret eden öge, aynı anda o türe ait olmayan ve metni türden kopartan bir sınırdır. Böylece bir metin, sınır çizgilerini göstererek bir türe hem katkıda bulunur hem de onun dışına taşar.³⁸⁴ Türsel iç içelik, metinleri tek bir tür etiketi üzerinden tanımlayan geleneksel tür yaklaşımlarının -ya da millî eğitim müfredatında öğretilen şiir türü tanımlarının- tekdüzeliğinin tanımsız bıraktığı, es geçtiği türsellik özelliklerini tanımlayabilecek teorik alanı yaratmaktadır.

³⁸¹ Alastair Fowler, *Kinds of Literature: An Introduction to the Theory of Genres and Modes*, (Oxford: Oxford University Press, 1982), 243.

³⁸² Mikhail Bakhtin, *Speech Genres & Other Late Essays*, haz., Caryl Emerson ve Michael Holquist, (Austin: University of Texas Press, 1986), 60-103.

³⁸³ Jacques Derrida, "The Law of Genre", *Acts of Literature*, haz., Derek Attridge, (New York ve Londra: Routledge, 1992), 221-252.

³⁸⁴ Derrida, 221-252.

Bu bağlamda, Bakhtin ve Derrida'nın tür yaklaşımları aracılığıyla Atatürk şiirlerini methiye, ağıt, mersiye gibi yalnızca bir tür adıyla tanımlamak yerine şiirlerinin tarihselliğini ve sürekliliğini göz önünde bulundurularak, farklı türsel özelliklerin şiirler üzerindeki etkilerini ve bu etkileşimden beslenen bir *alt tür* olarak Atatürk şiirlerini değerlendirmek mümkün olur.

Bu noktada alt tür kavramını açmak yararlı olacaktır. Edebiyatın içi yani kurgusal dünya, edebiyatın dışından yani gerçek dünyadan ne kadar soyut görünse de, iki farklı alan arasında mutlak ve kaçınılmaz bir ilişki mevcuttur. Pierre Bourdieu, edebiyat alanı ve sosyal yapı arasındaki etkileşimi şöyle tanımlar: Eğer yazınsal bir metin sosyal bir olaya cevaben yazılıyorsa, o metin yazınsal olduğu kadar sosyal etkenlerle yahut kendisi yazınsal olan sosyal etkenlerle biçimlenmiştir. Çünkü metin, yazarın belli bir tarihsel süreçte karşılaştığı yazınsal kodlar ve kurumsal kısıtlamalar altında üretiliyordur.³⁸⁵ Bourdieu'nün kullandığı anlamda *edebiyat alanında*, yazar, hem resmî kurumlar hem de resmî olmayan fakat gelenekselleşmiş sosyal ilişkilerden kurulu bir "ağ" içinde, yalnız değildir. Yazarın yaratıcı edimi, aynı dönemde aynı kısıtlamalara karşı yazanlarla ve yazarın bu yazarlara karşı mücadelesiyle farklı şekillerde belirlenir. Çünkü yazar diğer yazarlarla ilişkisiyle bir pozisyon kazanır, *edebiyat alanında* yer edinir. Ve tabii ki tanınma ve/veya ekonomik kazanç için mücadele eder.³⁸⁶ Neticede, *edebiyat alanının*, sosyal ilişkilerin, yazınsal metinleri biçimlendirmesinde belirleyici rolü vardır.³⁸⁷ Tür de bu belirleyici etkenlerin bir parçasıdır. Bourdieu'nün deyimiyle, tür

³⁸⁵ Aktaran Margaret Cohen, *The Sentimental Education of the Novel* (Princeton N.J.: Princeton University Press, 1999), 7. Bu çalışmada Margaret Cohen, 19. yüzyıl Fransız edebiyatında santimantal romanlarla realist romanları Bourdieu'nün tür kavramı üzerinden değerlendirir. Kadın ve erkek yazarlar, realist ve santimantal romanlar arasındaki çok yönlü mücadeleyi tarihsel bağlamından ayırmadan tür/alt tür, kanon-kullanım dışı metinler, piyasa, cinsiyet gibi farklı açılardan tartışmaya açar. Ayrıca detaylı bilgi için bkz. Pierre Bourdieu, *The Rules of Art* (California: Stanford University Press, 1995), 214-278.

³⁸⁶ Cohen, 7.

³⁸⁷ A.g.e., 8.

bir pozisyonudur. Yazarlar bir şeyler üretirken tüm olasılıkların alanında, yazınsal uzlaşımlar ve kısıtlamaların ufkunda yazarlar. Ve diğer tüm yazarları da bağlayan birtakım kodları paylaşırlar. İşte tür kavramı, bu kodları belirler ve tanımlar.³⁸⁸ Tür, bir nevi sosyal ilişki ya da sosyal kontrattır. Yazarın, ve dahası okurun, beklentilerinin yazınsal kaydı/geçmişi metni şekillendirir.³⁸⁹ Türü, Bourdieu'nün teorisiyle bir pozisyon olarak değerlendirdiğimizde, hem türler arası hem de metinler arası alan, alt tür kavramına karşılık gelir.³⁹⁰ Bu yaklaşım daha önce alıntılıdığım Bakhtin ve Derrida'nin tür kavramlarıyla paraleldir. Onların türler arası geçişkenlikle vurguladıkları noktalar, alt türün izlerinin ortaya çıktığı alanlardır. Yani türler arasılığın belirli örüntüler yarattığı ve farklı yazarlarca farklı metinlerde tekrar tekrar üretildiği yerler, alt türün görünür olduğu ipuçlarıdır. Bu doğrultuda farklı şiiirlerde sıkça kullanılan motifler, tekrar edilen sözcükler, ortak izlekler vb. şiiirlerin alt türsel özelliklerini anlamak ve tanımlamak için yol göstericidir.

Atatürk şiiirlerinin yazılmaya başladığı ilk yıllarda yoğun olarak görülen destan ve methiye türlerinin etkisi, zamanla Atatürk şiiirlerinin kendisine ait alt türsel özellikler kazanmasında, belirli kalıplar oluşturmasında etkili olmuştur. 1938 öncesinde yazılan şiiirleri ele aldığımızda, bunları 20. yüzyıla ait melez bir destan-methiye alt türü olarak okumak mümkündür. Bu varsayımı farklı yollardan tartışmaya açabiliriz. Şiiirlerde kullanılan dile ve dilin değişimine göz atmak bu yollardan biridir. Atatürk şiiirleri, yaygın bir şekilde yazılmaya başladığı 1920'lerde divan şiiiri geleneğine özgü ağır bir dille yazılabiliyorken, 1930'ların ortasında ve sonrasında daha çok sade Türkçeyle yazılmaya başlamıştır. 1960'lardan sonra ise Atatürk şiiirlerinin yazım geleneği olarak sade ve duru Türkçe kullanmak yaygınlaşmıştır. Dilsel dönüşümün farklı edebî ve ideolojik saikleri vardır. En başta

³⁸⁸ A.g.e., 17.

³⁸⁹ A.g.e.

³⁹⁰ A.g.e.

akla gelenler harf ve dil devrimlerinin şiirler üzerindeki etkileridir. Kurgusal dünyada, şiirin başkarakteri Atatürk'ün gerçek hayattaki politik fikirleri ve öncüsü olduğu Cumhuriyet inkılâpları onun için yazılan şiirleri etkilemiştir. Yani Atatürk şiiri özelinde, *edebiyat alanının* içi, edebiyatın dışı tarafından çeşitli şekillerde belirlenmiş ve bu belirleyicilik şiirlerde kalıpların, tekrarların, klişe ifadelerin yahut başka bir ifadeyle alt türsel özelliklerin oluşmasına sebep olmuştur.

Şiirlerin yazım sürecinde etkili olan siyasi belirleyiciliğin somut bir örneğini, Enver Naci Gökşen'in 1966'da *Türk Dili*'nde yayımlanan çalışmasında bulabiliriz. Gökşen, Atatürk şiirleri hakkındaki yazısında Mustafa Kemal'le ilgili bir anekdota yer verir.³⁹¹ Gökşen bunu doğrudan Haşim Nezihî Okay'dan, yani olayı yaşayan şairden öğrendiğini belirtmiştir. Buna göre Haşim Nezihî, Cumhuriyet ilan edilmeden önce, 1922'de, Trabzon öğretmen okulunda son sınıf öğrencisidir.³⁹² Ve o dönemde Trabzon'daki *Yeni Yol* gazetesinde "Büyük Gazimize Kaside" adlı bir şiir yayımlar. 7 beyitten oluşan kasidenin ilk iki beytini şiir hakkında fikir vermesi için alıntılıyorum:

Vücûdunla acep mi fahredip düşsek senâya
Düzeldi mülk-i millet himmetinle serteser âyâ!..

Ne mümkün zâtını tavsife cür'et kılk-i âcizle
Gerektir rûz ü şeb, şâm ü seher durmak duâya³⁹³

Tür olarak, adından da anlaşıldığı üzere kasidedir. Gayet ağır bir dille, Türkçe olmayan sözcükler ve dilbilgisel yapılarla yazılmıştır. Haşim Nezihî, yaklaşık 10 yıl sonra Sinop'ta öğretmenlik yaparken, bu şiiri Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip'e

³⁹¹ Enver Naci Gökşen, "Atatürk İçin İlk Şiirler," *Türk Dili* 183 (1966): 207-213.

³⁹² Gökşen'in yazısının yayımlandığı yıl olan 1966'da ise Haşim Nezihî, İstanbul Atatürk Kız Lisesinde edebiyat öğretmenidir.

³⁹³ Gökşen, şiiri günümüz Türkçesine şöyle çevirmiştir:

Varlığınla övünüp seni övmeye kalksak çok mudur?
Memleket baştan başa senin himmetinle düzeldi

Âciz kalemimle seni anlatmak ne mümkün?
Gece gündüz, sabah akşam duaya durmak gerektir.

gönderir. Reşit Galip'in bakanlık dönemi 1932-1933 yılları arasına denk gelmektedir.

Reşit Galip, şiiri Mustafa Kemal'e gösterir. Mustafa Kemal şiiri okuduktan sonra

“Çok beğendim, fakat ne yazık ki Türkçe değil!” der. Bu cevabı duyan Haşim

Nezihi, “Gazi” adında başka bir şiir yazar:

Ona bağlı bu millet, genç, ihtiyar, yaşta;
Akın eden bir ırkın imanı var bu başta.
Odur Toros'ta esen, Sakaryalarda akan,
Küf kesilmiş maziyi odur bu hızla yakan.
Şimdi bir güneştir o, yurda ışık, can verir;
Şimdi bir yıldırımdır, önünde düşman erir.
Başı tarihten eski, yaşı tarihten uzun,
Bir millet, arkasında akıyor bu Oğuz'un.
Bir gün kurtulmak için ararsa yıldızını,
Dünya bile bu baştan alacaktır hızını.
Asırlara hız veren, yol gösteren bu baştan
Doğuyor en zorlu tan, doğuyor en zorlu tan...

Bu kez yazdığı şiirin dili konuşma diline yakındır. Arapça ve Farsçanın yoğun dil

bilgisel ve sözcüksel etkisi görülmez.³⁹⁴ Haşim Nezihi, bu şiirini de Mustafa Kemal'e

gönderir. Mustafa Kemal bu kez şiiri beğenir; fakat şiirde yer alan üç sözcüğün

değiştirilmesini salık verir: “Millet” yerine “ulus”, “akın” yerine daha güçlü

anlamdaki “ılgar”, “iman” yerine de “inan”.³⁹⁵ Neticede, Atatürk şiirleri yazım

sürecine bir şekilde şiirlerin yazıldığı kişi, “Atatürk” de, müdahil olmuştur.

Doğrudan müdahaleyi rivayet eden bu hadisede, Mustafa Kemal'in şiirde

değiştirilmesini istediği sözcükler çok şey ifade etmektedir. “İman” sözcüğü Arapça

kökenlidir ve laikliğin yayıldığı bir dönemde dinsel çağrışımları sebebiyle kabul

³⁹⁴ Ayrıca, Atatürk şiirlerinin ortak imgesel, ideolojik ve izleksel kodlarını taşıır.

³⁹⁵ Gökşen yazısında hiç bahsetmemiş fakat Haşim Nezihi'nin bu şiiri 1933 yılında *Ülkü* dergisinde yayımlanmıştır. Tabii ki, *Ülkü*'de yayımlanan şiirle Gökşen'in çalışmasındaki şiir arasında farklılıklar vardır: “Akın” sözcüğü “ılgar”la, “başı” sözcüğü “yaşı”yla ve 10. satırdaki “hızını” sözcüğü “rızını”yla değiştirilmiştir. Şiirin 6. dizesinden sonra şu iki dize eklenmiştir: “Damarlarında akan bir milletin hızıdır./O bugün yer yüzünde doğan tan yıldızdır.” Ayrıca şiirde birçok yerde noktalama, imla ve harf değişiklikleri vardır. İlginçtir, “iman” ve “millet” sözcükleri değiştirilmemiştir. Ek olarak, bu şiirle ilgili bir başka nokta, Necatigil, Kaplan & Birinci bu şiiri antolojilerine *Ülkü*'yü kaynak göstererek almışlardır. Fakat *Ülkü*'deki şiirle antolojilere *Ülkü*'den alıntılanan şiir aynı değildir! Yukarıda sonradan eklendiğini yazdığım 2 dize antolojilerdeki şiirde yer almaz ve *Ülkü*'de “rızını” olarak değiştirilen sözcük “hızını” olarak kullanılmıştır. Bkz. Haşim Nezihi, “Gazi,” *Ülkü Halkevleri Mecmuası* 9 C.2 (1933): 162; Necatigil, 31-32; Kaplan ve Birinci, 48.

edilebilir değildir. Keza, “millet” Arapça kökenlidir ve ulus-devlet inşası sürecinde, öz Türkçecilik hareketinin yaygın olduğu bir dönemde, “ulus” sözcüğüyle değiştirilmesi politik ve ideolojik olarak uygun düşer.³⁹⁶ Victor Klemperer, bir devrin hikâyesinin onun dilinde ortaya çıkacağını, kendini ele vereceğini dile getirir.³⁹⁷ Resmî ideoloji dönemdeki yazınsal metinlere farklı yollarla sızar. Bazı söylemler defalarca kez tekrar edilir. Mekanik ve bilinçsiz biçimde tekrar edilen resmî ideoloji dille dolaşıma girer ve rejimin söylemsel olarak devralınması sağlanır.³⁹⁸ Daha önce değindiğim üzere, 1933’te CHF tarafından bastırılan şiir antolojisinde, Cumhuriyet rejiminin az zamanda çok işler başarma, aydınlanma ve modernleşme söylemi, şiirlerin hemen hemen hepsinde tekrar tekrar kullanılan “hız” sözcüğü ya da dinamizm içeren ifadelerle pekiştirilmiştir.³⁹⁹ Şiirlerin bu şekilde tek elden yazılmış gibi görünmesi tek parti rejiminin söylemsel olarak dile ve şiire sızmasından, kendini mekanik bir şekilde tekrar ettirmesinden kaynaklanmaktadır. İslâm ve İslâmî semboller laikleşme süreciyle beraber toplumsal ve kültürel yaşamdan silinmeye başlar. 1930’larda alfabesinden giyimine, dilinden tarihine kadar değişmiş bir yeni bir toplum kurulur. Buna paralel olarak, hem yapılan köklü değişikliklerin halkın anlayacağı bir dille anlatılması, devrimlerin yayılması hem de devrimin özüne uygun ideolojik metinlerin yazılması amacıyla şiir dilinin değişmesi gerekiyordu. Atatürk’le ilgili anekdot bu değişimin küçük bir örneğidir. Haşim Nezihi’nin 1922’de gazetede yayımlanan şiiri 1932’de artık birçok açıdan makbul değildir. Hatta bunun üzerine yazdığı ikinci şiirde de birtakım müdahaleler yapılması gerekiyordu.

³⁹⁶ “Ulus” ve “millet” meselesi ve bu sözcüklerin tarihselliği bu çalışmanın dışındadır. Fakat daha fazla kavramsal bilgi için başvurulabilecek kaynaklar için bkz. Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk* (İstanbul: Hil Yayın, 2008); Benedict Anderson *Hayali Cemaatler* (İstanbul: Metis Yayınları, 2014).

³⁹⁷ Victor Klemperer, *LTI- Nasyonal Sosyalizmin Dili*, çev., Tanıl Bora (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 20.

³⁹⁸ Klemperer, 25.

³⁹⁹ Çalışmanın “Cumhuriyet’i/İnkılâpları Öven Şiirler” bölümünde bu şiirlere değinilmiştir. Ayrıca bu bölümde alıntılıdığım, aynı dönemde yazılan, Haşim Nezihi’nin şiiri de bu bağlamda okunabilir. Şiire eklenen dizelerde ve değiştirilen sözcükler arasında “hız” sözcüğü yer alır.

Kemalist ideoloji kurulup kurumsallaştıktan sonra yazılacak/yazılabilecek Atatürk şiirlerinin sınırları ve kalıpları oluşmaya başlamıştır. Bu sınırlar dille, içerikle, biçimle, imgeleme ve ideolojiyle doğrudan alakalıdır. Sınırları, alt tür bağlamında düşünürsek, şiirin türsel kökeni olan kasideden ve/veya destandan farklı olarak kendine özgü şiirsel özellikler, kalıplar, kodlar oluşturması anlamına geldiğini söyleyebiliriz.

Atatürk şiirlerinin “kullanım değeri”ni bu tartışmaya dâhil edersek şiirlerin alt türsel işlevselliği ve özerkliği daha iyi değerlendirilebilir.⁴⁰⁰ Atatürk şiirleri yazıldıkları tüm dönemlerde, salt yazınsal metinler olmanın ötesinde, belirli ideolojik ve söylemsel işlevler yüklenir. Bu şiirler yazınsal metinler olduğu kadar politik çağrışımları olan göstergelerdir. Ömür Bahtiyar, “Yeni Türkiye”nin oluşmasında Atatürk’ün esin kaynağının sanatçılar olduğunu, onları her zaman yakınında tuttuğunu ve devletin birçok önemli görevini bu sanatçılara verdiğini belirtir. Buna mukabil, ülkenin sanatçıların da Atatürk’e vefa borcunu onunla ilgili şiirler, öyküler, romanlar yazarak ödediğini dile getirir.⁴⁰¹ Hatta Cemal Süreya, bir gün Ece Ayhan’la oturup Atatürk şiiri yazarların ve yazmayanların listesini yapıp bunlar üzerinden yorum yaptıklarını anlatır.⁴⁰² Atatürk şiiri şairi olmanın hem edebiyat içinde hem de edebiyat dışında anlamı ve politik bir arka planı vardır. Beebee’nin dile getirdiği üzere, bazı metinlerde türsel değişiklikler içerikten veya biçimsel özelliklerden ziyade söylemin kullanım değerinden de kaynaklanır. Eski şiirin

⁴⁰⁰ “Kullanım değeri”/“use-value”, Thomas O. Beebee’nin *The Ideology of Genre* kitabında net olarak tanımlanamamakla birlikte sıkça kullandığı bir kavramdır. Bkz. Thomas O. Beebee, *The Ideology of Genre: A Comparative Study of Generic Instability* (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1994).

⁴⁰¹ Bahtiyar, 5-6.

Sevan Nişanyan’ın benzer bir yorumu vardır: “Öte yandan, devlet başkanını tanrılaştırma eğilimlerine Atatürk’ün *ilke olarak* karşı çıkmış olduğuna dair bir belirti yoktur. Tersine, sözle veya yazıyla, en onur kırıcı kulluk ifadelerini kendisine yönelten kişilere, bizzat Gazi’nin inisiyatifiyle, en üst ikbal ve mevki kapılarının açılmış olduğu görülmektedir.” Bkz. Sevan Nişanyan, *Yanlı Cumhuriyet* (İstanbul: Everest Yayınları, 2010), 127-130.

⁴⁰² Süreya, 325.

methiye, destan, ağıt yahut mersiye türleriyle iç içe fakat farklı siyasal ve sosyal işlevsellikle yazılan Atatürk şiirleri, yalnız ne anlama geldiğiyle değil, ne yaptığıyla, yani sosyal işleviyle kendi sınırlarını çizer. Sonuçta “tür”, bir anlamda, metnin tutamaçlarının kullanılmaya başladığı noktadır ve bu zamanla değişkenlik gösterebilir. Yani Atatürk şiiri şairlerinin, değişen siyasi ve sosyal konjonktürle beraber, Atatürk şiirlerini, kurgulama ve kullanma tavrındaki değişiklikler belli ideolojik işlevlere işaret ettiği gibi alt türün işlevsel değişimine de işaret eder. Özellikle 1938 öncesinde, Atatürk şiiri yazmak iktidara tabi olmak anlamına gelmiştir. Bunu, tek partinin mutlak iktidarında, şu ya da bu şekilde, muhalif tavrı bulunan ve bir anlamda Atatürk şiiri yazmak “zorunda” bırakılan Nazım Hikmet ve Sabahattin Ali’nin Atatürk şiirleriyle olan ilişkisine baktığımızda görebiliriz. Sabahattin Ali, Konya’da öğretmenlik yaparken bir dost meclisinde okuduğu şiir sebebiyle “Atatürk’e hakaret”ten yargılanır.⁴⁰³ Şiirin mevzubahis bölümü şöyledir:

Cümlesi belî der Enelhak dese
Hala taparlar mı koca terese?
İsmet girmede mi hala kodese?
Kel Ali’nin boynu vurulmuş mudur?⁴⁰⁴

Şiir 6-5 hece ölçüsüyle yazılmış bir taşlamadır. Şiirin genelinde tek parti rejimi ve ideolojisi eleştirilmektedir. İkinci satırdaki “teres” sözcüğüyle Mustafa Kemal’e gönderme yapıldığı iddia edilir. Sabahattin Ali savunmasında şiirin Sivas’taki bir Bektaşî ayaklanması vesilesiyle yazıldığını, şiirde Mustafa Kemal’in adının geçmediğini, şiirin onunla ilgili olmadığını söyler ama yine de mahkûm edilir. Cezaevinden onuncu yıl dolayısıyla çıkarılan afla çıkar ancak memuriyetten men edildiği için işsiz kalmıştır. “Atatürk’e hakaret”ten mahkûm olmuş birisine kimse iş

⁴⁰³ Sabahattin Ali, 26 Aralık 1932’de Sinop Cezaevi’ne girer. Alıntılanan kaynaklarda “Atatürk’e hakaret”ten hükümlü olduğu yer alır; fakat o tarihte Mustafa Kemal henüz “Atatürk” adını almamıştır. Bkz. Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı* (Ankara: Tanyeri Kitap Yayıncılık, 2012), 11; Sabahattin Ali, *Bütün Şiirleri*, haz., Attila Özkırmı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006), 7.

⁴⁰⁴ Bayram, 11.

vermek istemez. Sabahattin Ali'nin memurluğa dönmek için “düşüncelerini değiştirdiğini kanıtlaması” gerekmektedir. Bu yüzden Atatürk için “yeniden” bir şiir yazar ve yazdığı şiir harfiyen Atatürk şiirinin alt türsel kodlarına uygundur.⁴⁰⁵ Hatta şiirin adını “Benim Aşkım” koymuştur. Şiir 1934'te *Varlık* dergisinde yayımlanır.

Son dördlüğü şöyledir:

Hem bunları ne çıkar anlatsam bir dizeye?
Hisler kambur oluyor dökülünce yazıya.
Kısacası gönlümü verdim Ulu Gazi'ye.
Göğsümde şimdi yalnız onun aşkı yatıyor.⁴⁰⁶

Sabahattin Ali, şiirin başlığından net bir şekilde anlaşıldığı gibi, Mustafa Kemal'e olan aşkını şiir aracılığıyla ilan etmektedir! Ayrıca, “ülkü”ye olan bağlılığını ve sevgisini şiir boyunca dile getirir. Bu şiirden sonra, Sabahattin Ali'nin yoğun ısrarlarına Millî Eğitim Bakanı Hikmet Bayur kayıtsız kalamaz ve onun öğretmenliğe dönme talebini Mustafa Kemal'e açar. Mustafa Kemal yasal bir engel yoksa onun memurluğa alınmasını buyurur. Ardından, Sabahattin Ali'ye öğretmenlik görevi verilmesi de devlet konservatuarında yabancı bir öğretmenin yanında çevirmen olarak göreve başlamasına izin verilir.⁴⁰⁷

Nazım Hikmet'in Atatürk şiirleriyle ilişkisi, tıpkı Sabahattin Ali gibi, bir zorunluluk sebebiyle başlamıştır. Nazım Hikmet, *Kuvâyi Milliye* adlı destan türündeki şiiri 1938-9 ila 1941 arasında yazmaya başlamış, metni tamamlamış ve çeşitli şekillerde dolaşıma sokmuştur.⁴⁰⁸ Şiirin yazım serüvenin, Mustafa Kemal

⁴⁰⁵ Atilla Özkırımlı memurluğa geri dönüşünü alıntıladığım gibi aktarır. Kemal Bayram da Sabahattin Ali'nin memurluk haklarının iadesi için başvuru yapıp kazandığını ancak Millî Eğitim Bakanlığı'na yaptığı atama başvurularına, bakanlıktan olumsuz cevap verildiğini yazar. Bakanlık “Atatürk'e hakareten dolayı mahkûm” olan birisinin atamasını yapmak istemez. Ve “Çaresizlik, Sabahattin Ali'ye bir şiir yazdırır” der. *Bkz.* Ali, 8; Bayram, 11.

⁴⁰⁶ Ali, 118.

⁴⁰⁷ Bayram, 11-12, 61; Ali, 8.

⁴⁰⁸ İ. Erkan Irmak, “*Kayıp Destan*'ın İzinde Ya Da *Manzaralar*'da ‘Yiten’: *Kuvâyi Milliye* ve *Memleketimden İnsan Manzaraları*’nda Milliyetçilik, Propaganda ve İdeoloji” (Master Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2009), 215. Ayrıca tez kitap olarak yayımlanmıştır. *Bkz.* *Kayıp Destan'ın İzinde: Kuvâyi Milliye ve Memleketimden İnsan Manzaraları'nda Milliyetçilik, Propaganda ve İdeoloji* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011).

ölmeden önce, Nazım Hikmet “askeri isyana teşvik”ten ve diğer davalarından toplam 28 yıl 4 aylık hapis cezasına çarptırıldıktan sonra, yani Nazım Hikmet cezaevindeyken başladığı düşünülmektedir. Metnin ilk halinin tamamlanması 1939’dur. O sırada Nazım Hikmet İstanbul Tevkifhanesi’nde hükümlüdür. *Kuvâyi Milliye*’nin Atatürk’ü tasvir eden, onun çeşitli eylemlerini anlatan ya da Kurtuluş Savaşı’nı betimleyen farklı bölümleri Atatürk şiiri antolojilerinde yer almaktadır.⁴⁰⁹ Bu bölümlerde Millî Mücadele sırasında yaşananlar, Mustafa Kemal’in *Nutuk*’ta belirlediği bakış açısıyla, Cumhuriyet söylemiyle bire bir uyumludur.⁴¹⁰ Nazım Hikmet daha sonra, 1941-1948 yılları arasında yazdığı *Memleketimden İnsan Manzaraları*’nda ise *Kuvâyi Milliye*’yi dönüştürülerek yeniden yazar. Bu yeniden yazım sürecinde Nazım Hikmet anlatıdaki “Atatürk” karakteri de dâhil olmak üzere birçok yeri değiştirerek/silikleştirerek kullanılır. *Kuvâyi Milliye*’nin önceki metninin aksine, yeni şeklinde, cumhuriyet rejimi ve ideolojisini ciddi bir şekilde eleştirmiştir.⁴¹¹ Erkan Irmak’ın vurguladığı üzere, Nazım Hikmet, muhtemelen, rejim taraftarı olduğunu göstermek ve iktidara muhalif olmadığını ilan etmek ve dolayısıyla hapisten çıkmanın bir yolunu bulmak için *Kuvâyi Milliye*’yi, “Atatürk” karakterini içeren, resmî ideolojiden beslenen bir metin olarak yazmaya başlamıştır.⁴¹² 1941’den sonraki siyasal ve sosyal değişimlerle beraber bunu değiştirmiştir. Dönemde muhalif olup iktidarla uyumsuzluk yaşamış yukarıda anılan iki yazarın Atatürk şiirleriyle olan ilişkisi, aslında Atatürk şiiri alt türüne özgü kullanım değerini ve şiirlerin edebiyat içi olduğu kadar edebiyat dışı etkisini açık bir şekilde gösterir.

⁴⁰⁹ Alpay, 54, 100, 102, 104, 107, 136, 153, 161, 173.

⁴¹⁰“*Kuvâyi Milliye*’nin birincil kaynağı, Atatürk’ün yazdığı ve ülkenin döneme ilişkin resmî tarih anlayışını şekillendiren *Nutuk*’tur ve *Nutuk*’un etkisi metnin tümüne yayılmış durumdadır. Ayrıca, Mustafa Kemal, *Kuvâyi Milliye*’de birden fazla bölümde yazdıklarıyla ya da fiziksel olarak yer alan yegâne kahramandır.” Bkz. İ. Erkan Irmak, *a.g.e.*, 84.

⁴¹¹ *A.g.e.*, 93-166, 169.

⁴¹² *A.g.e.*, 81-82.

Kullanım değeri ve politik çağrışımları bu kadar kuvvetli olan bir şiirin belli başlı konularda, bazı tekrarlar ve kalıplarla gayet yüzeysel ve mekanik bir şekilde yazılması kaçınılmazdır aslında. Atatürk'le ilgili anekdotun veya Nazım Hikmet - Sabahattin Ali örneklerinin yalnız birkaç şiiri/şairi etkilediği düşünülebilir. Bu meseleyi daha geniş çaplı ele alırsak, Atatürk şiirleri yazımı üzerinde belirleyici olan ve şiirlerin belirli kalıplarla yazılmasına sebep olan başka etkenlerin olduğu görülecektir. Bu etkenlerden biri, *edebiyat alanına hâkim şairler ve/veya eleştirmenlerin Atatürk şiirlerine karşı tutumudur*. İdeolojik ve söylemsel çekim sebebiyle, şiirlerde düşünsel olarak Cumhuriyet öncesi dönem ve Cumhuriyet sonrası dönem siyah ve beyaz gibi birbirinden ayrılır. Bu iki ayrım arasındaki çizgi, iyi ve kötü arasındaki çizgiyle birdir. Eski rejim tüm kötülüklerin kaynağı, geri kalmışlığın sembolüken yeni rejim tüm güzelliklerin ve gelişimin sembolüdür. Aynı sebeple, yalnızca Atatürk şiirleri bağlamında değil, genel olarak Türk şiiri bağlamında, şiirler “eski” ve kötü olanlar, “yeni” ve iyi olanlar olarak ayrılır. Atatürk şiirleri bu ayrımında “yeni” ve iyi olan şiirlerin başında/merkezinde yer alır. Hatta Türk şairinin, özgürlüğüne, Türklüğüne ve insanlığına Atatürk sayesinde kavuştuğu bile dile getirilir.⁴¹³

Yazılmaya başladığı ilk yıllarda, “eski” şiire özgü türlerle etkileşim halinde yazılan Atatürk şiirleri zamanla “eski” şiirden farklılaşır ve eleştirmenlerce “eski” şiirin özelliklerini taşıyan Atatürk şiirleri yerilir. 1958’de yayımlanan çalışmasında Behçet Kemal Çağlar, Atatürk şiirlerini “yeni şiir” olarak görür ve “eski şiir”le birbirine tam zıt bir şekilde tanımlar.⁴¹⁴ Çağlar’a göre eski şiir samimi değildir, beğendirmek için yazılır. Atatürk’e yazılan şiirler divan edebiyatı kasidelerinde olduğu gibi, lâf ola beri gele, kuru mübalâğalar, fikirsiz metihlerle yazılmaz. Sevgiyi

⁴¹³ Behçet Kemal Çağlar, “Türk Şiirinde Atatürk,” *Türk Dili* 86 (1958): 64-79.

⁴¹⁴ A.g.m.

dile getirmek gönülden kopan duyguyu söze dökmek, bir davaya dil olup inanı haykırmak için yazılırlar ve gözleri yaşartacak, göğüsleri kabartacak kadar güzeldirler.⁴¹⁵ Çağlar, Orhan Seyfi ve Yusuf Ziya'nın Atatürk gibi bir Türkçüden ve dilciden söz açarken aruza kaçtıklarını dile getirir ve onların duyguca derine inemeyince ahenkçe gösterişli olmaya çalıştıklarını söyler.⁴¹⁶ Bu aslında bir serzeniştir çünkü Çağlar'a göre Türkçü ve öz Türkçeci birisine Arap şiirine özgü bir ölçüyle şiir yazılamaz, yazılmamalıdır. Çalışmada, Çağlar, Atatürk'e yazılan şiirlerin yıllar geçtikçe Atatürk'ün dil görüşüne daha uygun hale geldiğini, daha öz ve duru bir dille yazıldığını belirtmiştir. Bir Atatürk şiiri şairi ve bir eleştirmen olarak Çağlar'ın fikirleri aslında günümüzde bilinen Atatürk şiir kalıbının arka planında yer alan düşüncenin dile getirilmesinden ibarettir. Çağlar'ın vurguladığı üzere, yazının yayımlandığı 1950'lerde, şiirler yavaş yavaş Atatürk'ün dil görüşüne daha uygun hale gelmekte ve Atatürk şiir kalıbının kalın çizgileri ortaya çıkmaktadır.

Aradan 20 yıl kadar geçtiğinde şiir kalıbının sınırları daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Memet Fuat, daha önce değindiğim 1981'de yayımlanan makalesinde, Abdülhak Hâmit Tarhan'ın 1925'te yayımladığı "Dâhi-i Teceddüd'e"⁴¹⁷ adlı şiirini yorumlar. Bu şiir, Abdülhak Hâmit'in kendi üslubu ve şiir tavrıyla "eski şiir" in dilsel, biçimsel ve içerik unsurlarıyla yazılmıştır. Memet Fuat şiiri "şiirleştirme yöntemi ile şiirleştirilen arasında kesin bir uzlaşmazlık bulunduğu da açık" diyerek eleştirir.⁴¹⁸ Hâlbuki bu şiirin yazıldığı dönemde, 1920'lerde, yazılan kudûmiyyeleri, düşürülen *tarih*leri düşündüğümüzde Abdülhak Hâmit'in şiiri,

⁴¹⁵ A.g.m.

⁴¹⁶ A.g.m.

⁴¹⁷ Aruzla ve Osmanlı Türkçesinin dil bilgisel özellikleri kullanılarak yazılan şiirin ilk bölümünü fikir vermesi amacıyla alıntılıyorum:

Büyük gazâ, büyük zafer bu inkılâp!
Büyük gazâ tagallübe...
Büyük zafer taassub u teseyyübe...
Gazâ-yı Mustafa Kemal!

Şiirin tamamı için bkz. Kaplan ve Birinci, 12.

⁴¹⁸ Fuat, 86-87.

Atatürk için yazılan şiirler arasında, sıradan bir örnektir. Dönem itibariyle şiirleştirilen ve şiirleştirme yöntemi arasında bir uyumsuzluk mevcut değildir. Memet Fuat'ın Abdülhak Hâmit'in şiirini bu şekilde değerlendirmesinin temel sebebi, zamanla yerleşmiş Atatürk şiir kalıbını, Atatürk şiirlerinin alt türsel kodlarını kanıksayarak/içselleştirerek şiirlere yaklaşmasıdır. Hatta kronolojik olarak inkılâp tarihi düşünüldüğünde, bu şiirin yazıldığı tarihte, Atatürk şiirlerini etkileyecek ve Kemalist ideolojiyi biçimlendirecek birçok radikal değişiklik henüz gerçekleşmemiştir. Bu bağlamda ve Atatürk şiirlerinin tarihselliği içinde, Memet Fuat'ın değerlendirmesinin anakronik olduğu bile düşünülebilir. Görülen o ki, yıllar geçtikçe *edebiyat alanında* sözü geçen şairler kadar eleştirmenler de Atatürk şiir kalıbını, bilerek yahut farkında olmadan, benimsemiş ve bu kalıp çerçevesinde şiirlerin yazılması gerektiğini düşünmüş, şiirleri bu doğrultuda değerlendirmişlerdir.

Atatürk şiirinin alt türsel nitelikler kazanmasında etkili olan başka bir faktör ise Atatürk şiirleri antolojileri ve bu antolojilere tekrar tekrar seçilen şiirlerdir. Fransızca kökenli “antoloji”nin Türkçe karşılığı “seçki”dir ve tam olarak hazırlayanın “seçme” eylemiyle belirlenir. Bir kişinin “seçme” eylemiyle oluşan bir eserin, ister istemez, o kişinin şahsî yazınsal beğenisinden etkileneceği ve mutlak bir objektiflik içermeyeceği açıktır. Antoloji, belli bir dönemin, çeşitli nedenlerle antolojiyi hazırlayan kişinin dikkatini çeken, kanona dâhil olan metinlerini yansıtır.⁴¹⁹ Yani araştırmacının “seçme” eylemi, Atatürk şiirleri antolojileri kanonunu/Atatürk şiirleri kanonunu hem yaratan hem de devamlı kılan temel ögedir. Bu çalışmanın başında değinildiği üzere, birçok araştırmacı Behçet Necatigil'in antolojisini el kitabı olarak kullanmış, örnek almıştır.⁴²⁰ Antolojilere baktığımızda seçilen şiirlerin omurgasını Necatigil'in ilk kez 1963'te basılan antolojisindeki

⁴¹⁹ Gregory Jusdanis, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür - Milli Edebiyatın İcat Edilişi*, çev., Tuncay Birkan (İstanbul, Metis Yayınları, 1998), 105.

⁴²⁰ “İncelenen Antolojilerin Değerlendirilmesi” başlıklı bölümden daha fazla bilgiye ulaşabilirsiniz.

şiiirlerin oluşturduğunu görebiliriz. Başka bir ifadeyle, Atatürk şiiirleri kanonu bir anlamda Necatigil'in antolojisinden sonra ve bu antolojinin etkisinde oluşmaya başlamıştır. Ayrıca Necatigil'in antolojisi de dâhil olmak üzere birçok Atatürk şiiirleri antolojisi doğrudan Türk Dil Kurumu gibi devlet kurum ve kuruluşları tarafından basılmıştır. Devletin *edebiyat alanındaki* müdahilliği basım-yayım organlarını düzenlemesi/kontrol edilmesi ve bazı yayınların doğrudan basılması ya da basılmaya teşvik edilmesi yoluyla devam eder. Bu sebeple, Atatürk şiiirleri bağlamında kanonun devlet kontrolünde geliştiğini rahatça söyleyebiliriz.⁴²¹ Ayrıca, antoloji araştırmacılarının Atatürk şiiirlerini seçme eyleminde belirleyici olan yaklaşımları önemlidir. Araştırmacılar genellikle niyetlerini bir şekilde önsözlerde dile getirirler. Birçok antoloji araştırmacının seçme edimlerinde ortak bir belirleyici fikir vardır: “İnşat”.⁴²² Necatigil seçme ediminin geri planında yer alan bu fikri, antolojinin ikinci basımında “biz bu antolojide küçük büyük ayırımı gözetmeden, okullarda, törenlerde bir dinleyici topluluğuna karşı yüksek sesle okunabilir, eski deyişle ‘inşad’a gelir diye düşündüğümüz şiiirleri derledik” diyerek özetler.⁴²³ Atatürk şiiirlerinin seğilme amacı, onların okunma/icra edilme biçimi, mekânı, zamanı, muhatabı aşağı yukarı bellidir. Ve şiiirler bu ölçütler/beklentiler/kabuller doğrultusunda seğilirler. Sıkça seçilen ve farklı antolojilerde yer alan şiiirler kanona dâhil olur. Benzerleri, başka şairler tarafından yazılır, yazılmaya çalışılır. Çünkü “Atatürk şiiiri” denilen ve aynı isimli antolojilerde yer alan şiiirler yüksek sesle okullarda, törenlerde okunmak için yazılır. Hâl böyle olunca, şiiirler kamusal alanda inşat edilmek için resmî ideolojiyi ve resmî tarihin kahramanlarını ululamak amacıyla yazılır. Ve ancak bu şekilde

⁴²¹ Kaldı ki 1951'de çıkan “Atatürk'ü Koruma Kanunu” da devletin “Atatürk” üzerindeki kontrolü ve denetiminin anayasal karşılığı olmuştur.

⁴²² “Bir şiiiri, bir edebiyat eserini topluluk önünde, yüksek sesle ve gerektiği biçimde okuma” anlamına gelmektedir. Türk Dili Kurumu'nun *Güncel Türkçe Sözlüğü*'nden alıntılanmıştır. *Bkz.* http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts (erişim, 07.03.2015).

⁴²³ Necatigil, VII.

yazılanlar makbul görülür, antolojilere seçilir ve dolaylı olarak şair-derleyici arasındaki kısırdöngüyle kanon oluşur. Sonuçta, kanon bir milletin, bir sınıfın ya da bir bireyin farklılaşmamış bir kimlik bulabileceği ütopyik bir sürekli metinsellik mekânıdır.⁴²⁴ Ve illaki belli millî ve toplumsal çıkarları temsil eden metinler kanonun parçası haline gelebilirler.⁴²⁵ Seçme eyleminin özündeki şahsilik/öznellik hâli ve antoloji araştırmacılarında hâkim olan şiir seçme yaklaşımı, seçilen, günümüzde bilinen veya zamanında popüler olan şiirlerde veya o şiirlere benzer şiirlerin yazılmasında, doğrudan veya dolaylı olarak, belirleyici olmuştur.

Antoloji araştırmacılarının ve Atatürk şiiri şairlerinin paydaş oluşu bir nokta vardır. Şiirler veya şiirlerle ilgili çalışmalar, yazınsal veya akademik kaygılardan öte, manevi duygulardan hareketle yazılmıştır. Örneğin, hem Atatürk şiirleri yazan hem de bu şiirler üzerine çalışma yapan Muzaffer Uyguner'in 1967'de şairlere tavsiyesi şöyledir: "Ozanlarımız ona lâayık şiirler yazmağa yönelmelidir."⁴²⁶ Bu demek oluyor ki bazı şiirler Atatürk'e lâayık değildir ve bu şiirler Atatürk sevgisine bir şey katamaz.⁴²⁷ Bununla beraber, şiirler üzerine yapılan ikincil çalışmalar Talat Sait Halman'ın vurguladığı üzere "bizzat Ata'yı ya da onun aziz anısını incitir korkusuyla" yazılırlar ve bu yüzden değerlendirmeler tarafsız olamadığı gibi kusurludur.⁴²⁸ Ülkenin kurucusuyla ilgili metinler ve bu metinler üzerine yapılan eleştiriler objektiflikten uzak, duygusal bir bağıllıkla dar sınırlara hapsolmuş, gelişmemiştir.

Ayrıca antolojilerle beraber bu şiirlerin yayımlandıkları birincil kaynaklar - özellikle *Ülkü*, *Varlık* ve *Türk Dili* gibi- devlet ideolojisinin sözü olmuş ve ana akım edebiyatta belirleyici olmuş dergilerin şiir seçim politikaları da önemlidir. Bu

⁴²⁴ Jusdanis, 94.

⁴²⁵ A.g.e., 105.

⁴²⁶ Uyguner, 158.

⁴²⁷ A.g.m.

⁴²⁸ Talat Sait Halman, "Kaside Bolluşu Atatürk Boşluğu," *Milliyet Sanat Dergisi* 157 (1975): 17.

dergiler, düzenli olarak, Kasım aylarında onlarca Atatürk şiiri yayımlamış veya “Atatürk Özel Sayısı” halinde basılmışlardır. Süreya’nın değindiği gibi “*Varlık*”ın Kasım sayısı için hazırlanmış Atatürk şiiri yazarları vardı. Yalnız Atatürk şiiriyle yılda bir kez dergi sayfalarında görünenler vardı.”⁴²⁹ Nitelikli niteliksiz binlerce şiir yazılmıştır. Bazı şiirler farklı yıllarda tekrar tekrar yayımlanmıştır. Kasım ayından önce dergilere Atatürk şiirleri yağmış, şair olan olmayan herkes bir Atatürk şiiri yazıp Kasım ayında dergilerde görünmek istemiştir. Bunların bazıları yer darlığından bazıları dergiye geç ulaştığından basılamamış ama birçoğu o ayın sayısında yayımlanmıştır.⁴³⁰ Zamanla bu bir gelenek haline gelmiştir.⁴³¹ Belki “gelenek”ten ziyade “moda”/”trend” haline geldiğini söylemek daha doğru olur. Şiirlerin yazınsal değeri sorgulanmamış, onun yerine, alt türsel özellikleri barındıran bir “Atatürk şiiri” yazmış olmak edebiyat dergisinde şiir yayımlamak için yeterli hale gelmiştir.

Toparlarsak, bu bölümde Atatürk şiirleri üzerinde dilin, şairlerin, eleştirmelerin, antoloji araştırmacılarının, edebiyat dergilerinin ve devlet ideolojisinin belirleyiciliğini görünür kılmaya gayret ettim. Bourdieu’nün terminolojisiyle *edebiyat alanının* Atatürk şiirlerini dört bir yandan nasıl kuşattığını ve şiirlerin nasıl alt türsel özellikler kazandığını veya daha doğrusu nasıl birtakım sınırlamalarla yazıldığını/yazılmaya zorlandığını göstermeye çalıştım. Atatürk şiirleri, “eski” şiir türleriyle iç içe yazılmaya başlamasına rağmen yıllar geçtikçe bir yandan kendine özgü alt türsel özellikler edinirken bir yandan da hem “eski” şiiri hem de “eski” şiirle yazılmış Atatürk şiirlerini dışlamıştır. Yazarlar/sanatçılar için bir kültürel üretim alanına girmenin bedeli, aslında o alanın özel kodlarını edinmek ve

⁴²⁹ Süreya, 338.

⁴³⁰ *Varlık* 513 (1 Kasım 1959): 1-2.

⁴³¹ Faruk K. Timurtaş şöyle yazar: “Her yıl edebiyat dergilerinin Kasım sayılarında Atatürk için söylenmiş şiirler bol sayıda yer tutmaktadır. Bu bir gelenek hâlini almağa başlamıştır. Yalnız, ortaya konan şiirlerin büyük bir kısmı sanat yönünden büyük bir değer taşımamaktadır. Güçlü ve doyurucu olanların sayısı fazla değildir.” *Bkz.* Faruk K. Timurtaş, “Atatürk İçin Şiirler”, *Türk Kültürü* (1981): 149.

sınırlı özgürlük alanını keşfetmekle başlar der, Bourdieu.⁴³² Atatürk şiirleri, sınırlı özgürlük alanının ve alt türsel kodların çokça hissedildiği, derin ve net sınırları olan şiirlerdir. Tam da bu sebeple, şiirlerde Atatürk imgesel olarak “güneş”le bütünleşmiş ve basmakalıp benzetmelerle tek tip büst olarak tasvir edilmiştir. Bir Anadolu tanrısı, yoktan var eden, epik bir kahraman olarak kütleleşmiştir. İdeolojiye gark olmuş dizelerde resmî tarih parçaları mekanik bir şekilde bire bir kullanılmış ve resmî tarihin başkahramanı sürekli övgülerle hatırlatılmıştır. Şiirler devlet ideolojisinin güdümlü metinleri haline gelmiştir. Dolayısıyla, Atatürk şiirleri şairlerin yaratıcı edimini köreltecek, onları kimliksizleştirecek tek tip metinler üretilmesine sebep olacak kadar mekanik ve yüzeysel bir alt tür haline gelmiştir.

⁴³² Bourdieu, 235.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ

Mehmet Emin'in 1915'te kaleme aldığı "Ordunun Destanı"ndan günümüze geçen 100 yıllık sürede binlerce Atatürk şiiri yazılmış, onlarca antoloji derlenmiştir. Bu kadar çok şiir yazılmasına rağmen, bu metinler üzerine yapılan çalışmalar yeterli sayıda ve nitelikte değildir. Bu çalışmada, bu şiirler ve bu alan hakkında akla gelebilecek ilk sorular cevaplanmaya çalışıldı. Atatürk şiirlerinin nasıl ortaya çıktığı, neyi anlattığı, ne zaman yayımlandığı, zamanla neden değiştiği ve nasıl alımlandığı açıklanmak üzere şiirlerin tarihsel değişiminin izi sürüldü.

Bu doğrultuda, çalışmanın "Giriş" bölümünde, Atatürk şiirleri antolojileri ve bu antolojileri derleyen araştırmacıların şiirleri nasıl tasnif ettiği hakkında genel bilgiler verildi. Aynı bölümün ikinci kısmında, Atatürk'ü ve Atatürk şiirlerini tartışmaya yardımcı olacak sosyal ve siyasal arka planın genel hatları çıkartılmaya çalışıldı.

Ardından, yazıldıkları dönemlere ve konularına göre tasnif edilen şiirler tür, içerik ve imgelem özelliklerine odaklanılarak incelenmeye başlandı. 10 Kasım 1938 öncesinde yazılan, yani şiir tasnifinde birinci dönemde yer alan, şiirlere göz atıldığında hepsinin övgü düzmek amacıyla yazıldığı ve çoğunlukla methiye-destan türlerinin özelliklerini taşıdığı görülür. Şiirler içeriklerine göre üç gruba ayrılabilir:

A-Grubu: Mustafa Kemal Atatürk'ü Öven Şiirler

B-Grubu: Cumhuriyet'i/İnkılâpları Öven Şiirler

C-Grubu: Kurtuluş Savaşı Mücadelesini Öven Şiirler

Bu şiirlere daha yakında baktığımızda, şairlerin 1938 öncesi gelişen her olayı bir şekilde Atatürk'e övgü düzmek için kullanmaya çalıştığını görürüz. Bu dönemde şiirlerin çokça yazıldığı ve yayımlandığı tarihler, tek parti rejiminde şiirlerin belirli dönemlerde yazılmaya teşvik edildiğine işaret eder. Ayrıca dönemde yapılan şiir yarışmaları gibi rejim tarafından desteklenen etkinlikler, Atatürk şiirleri başta olmak üzere, resmî ideolojinin sözü haline gelmiş metinlerin üretilmesini yaygınlaştırmış ve bu metinleri yazarların ödüllendirilmesi için vesile olmuştur. Bu dönemde yazılan şiirler imgesel özellikleri açısından, Mustafa Kemal Atatürk'ün tarihsel kişiliğinin, "komutan Kemal"den "Ulu Önder Atatürk"e dönüşümüne tanık olmamızı sağlar. Savaş günlerinde Anadolu'nun üzerine Samsun'dan bir "güneş" gibi doğan Atatürk, yurdun üzerindeki "karanlık"ı boğan ve Türk milletini yaratan mitik ve mistik kahraman olarak tahayyül edilir.

10 Kasım 1938 sonrası yazılmaya başlayan, şiir tasnifinde ikinci dönemde yer alan, şiirlere baktığımızda ise şiirlerin, daha önce yazılan övgü şiirlerinden farklı olarak, Atatürk'ün yasını tutmak ve matemi şiirleştirmek üzere kurgulandığını görürüz. Şiirleri içerik olarak iki başlıkta sınıflandırabiliriz:

D-Grubu: Yas Tutan ve/ya "Atatürk"ün Ölümünü Konu Edinen Şiirler

E-Grubu: "Atatürk" Özlemiyle Yazılan Şiirler

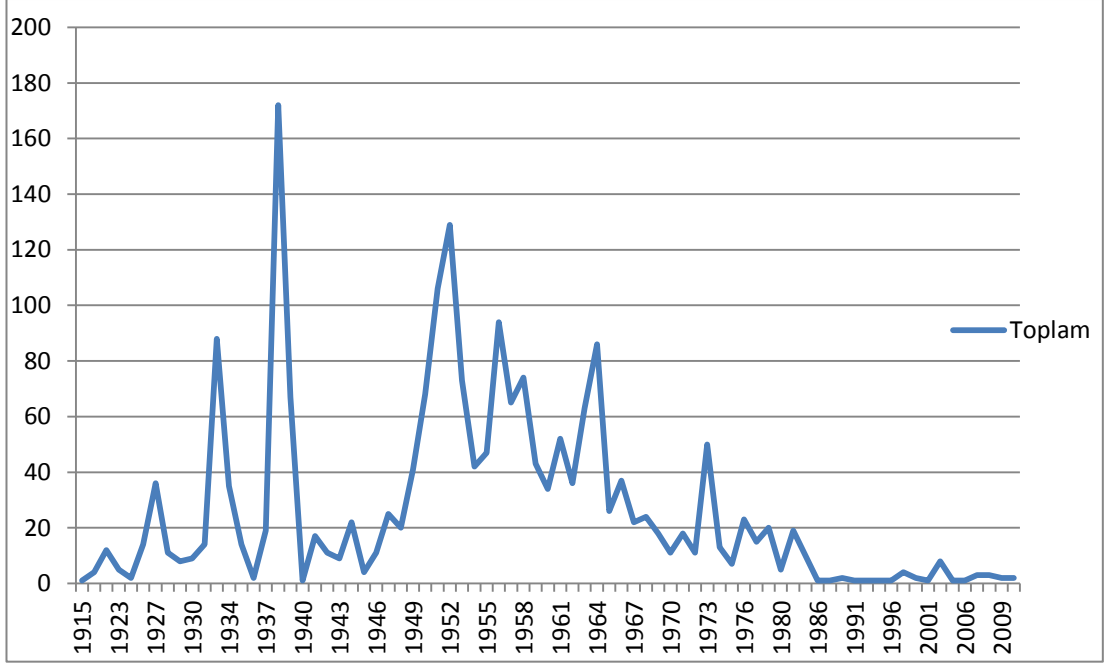
Bu doğrultuda şiirler, divan edebiyatının mersiye ve halk edebiyatının ağıt türlerinin şiirsel özellikleriyle yazılırlar. Yazım ve yayım süreçlerini ele aldığımızda, özellikle 1938 ve 1939 yıllarında şiir yazımının doruğa ulaştığı görülür. Bu artışa rağmen 1940'lar boyunca Atatürk şiirlerinin yazımı neredeyse durur. Bu durgunluğun ardında belirli siyasal ve sosyal sebepler yatar. İsmet İnönü'nün, Atatürk'ün ardından yaşanan otorite boşluğunu doldurmak için kendini ön plana çıkarması, Atatürk'ün siyasal olarak geri plana itilmesi ve Behçet Kemal Çağlar'ın yazılarından

öğrendiğimiz üzere Atatürk şiirlerinin yazımının/yayımının baskı altına alınması söz konusu sebeplerden ilk akla gelenlerdir. Ayrıca, II. Dünya Savaşı'nın Türkiye üzerindeki olumsuz ekonomik etkileriyle baskıcı İnönü iktidarına dolayısıyla CHP'ye karşı Anadolu'da gelişen olumsuz havanın bu dönemdeki şiir üretimini etkilediğini söyleyebiliriz. Bununla beraber, özellikle 40'ların başlarında, İnönü için yazılan şiirlerin yaygınlaştığını ve İnönü şiirleri antolojilerinin yayımlandığını da not düşmek gerekir. Bu dönemdeki şiirler, Atatürk'ün ölümünün ardından, imgesel özellikleri açısından dönüşüm içine girmiş, imge somut göndergeselliğini yitirmiş ve çeşitlenmiştir. 1938 öncesinde yazılan şiirlerde yaygın olarak kullanılan karanlığa doğan “güneş” imgesi, özellikle 1938-39 yıllarında yazılan şiirlerde farklı bir izlek içinde kullanılır ve “güneş” batarak yerini “karanlık”a bırakır. 1950'lerde ise uzun bir durgunluk döneminin ardından, tekrar yaygın olarak yazılmaya başlayan şiirlerde “güneş” yükselişe geçer. Bu sefer “güneş”in, “ışık”, “aydınlık”, “mavilik” gibi daha farklı imgesel tasarımlarla kullanıldığı göze çarpar. Bununla beraber, Atatürk'ün “bayrak”, “millet”, “vatan” ve “toprak” gibi millileşen bir imgelem alanında farklı tasarımları şiirlerde kullanılmaktadır. Son tahlilde, Atatürk, içkin bir güç olarak “ışık”, “aydınlık” gibi imgelerle farklı bir boyuta geçer; onun fikirleri kalplere, zihinlere, çocuklara, yüzlere yansır. Mutlak güç ve bilgi sahibi olarak Türk toplumunun yaşam biçiminin kodlarına girer. Millet onun kişiliğiyle bütünleşir ve tüm milletin babası, koruyucu ruhu olarak şiirlerde yaşatılır.

1960 sonrası yazılan şiirlere göz attığımızda, daha önce yazılan Atatürk şiirleriyle beraber, hicviye/taşlama türlerine yakın eleştiri şiirlerinin yaygın olarak yazılmaya başladığı görülür. 1960'larda Türkiye'de gelişen siyasal hareketlilikten etkilendiği açık olan bu şiirler, “Toplumsal ve Siyasal Yergi Şiirleri” başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu şiirler bir ideoloji olarak Kemalizmin propagandasını yapan,

Atatürk'ün izinden uzaklaşan iktidarı ve düzeni eleştiren şiiirlerdir. Şiiirlerde, şiiir öznesinin politize olduğunu ve tamamen ideolojik erekler için şiiiri araçsallaştırdığını görebiliriz. Dolayısıyla şiiirin içeriği siyasi ve sosyal olaylardan etkilenmiş, şiiir öznesi, zamanla kuramsallaşan Kemalist ideolojinin mutlak savunucusu olmuştur. Böylece, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazılan şiiirlerde gördüğümüz savaşan, mücadeleye çağırın, savaşı öven öznenin yeniden ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Fakat bu dönemdeki savaş, ideolojik savaştır ve savaş kurgusundaki cepheleer değişmiştir. Kötü karakter olarak çizilen saray mensupları, padişah ve dış düşman olan işgalci güçlerin yerini iç düşmanlar yani dinciler, Komünistler, sağcı milisler almıştır. Bu kurguda, koruyucu ruh Atatürk'ün imgesel özellikleri aynı kalmakla beraber işlevi değişir. Atatürk, şiiir öznesinin, mevcut siyasi iktidarı ve Kemalist olmayanları şikâyet ettiği bir konuma yerleştirilir ve siyaset üstü bir meşruiyet sembolü olarak kurgulanır. Bu dönemde, şiiirlerin yazım ve yayım süreçlerine baktığımızda, 1950'lerden beri süre gelen popülerliğin 1980'e doğru yavaş yavaş azaldığı görülür. İstisnai olarak, cumhuriyetin kuruluşunun 50. yıl dönümünde, yani 1973'te, yoğun bir şekilde şiiir yazıldığından ve yayımlandığından söz etmek mümkündür.

1980 sonrasında ise Atatürk şiiirleri yaygınlığını yitirmiş ve şiiir yazımı neredeyse durmuştur. Bunu, antolojilere girmiş şiiirleri, ilk şiiirden son şiiire kadar, yayım tarihlerine göre grafiğe döktüğümüzde net olarak görebiliriz:

Grafik 7. Atatürk şiirlerinin yıllara göre dağılımı (1915-2011).

1980 sonrasında, bizzat Kenan Evren ve de darbe yönetimi tarafından yazılması desteklenen şiirler, sayıca az olmakla birlikte, üretilmeye devam etmiştir. Ayrıca, 1981 yılının Atatürk'ün doğumunun 100. yılı olması bu dönemde Atatürk şiirlerinin yazılmasında etkili olmuştur. 80'lerin başında görülen bu hafif yükselişin dışında, 80 sonrasında genel olarak değerlendirirsek şiir üretiminin durduğunu söylemeliyiz. Şiirlerin yazımının durmasına sebep olan bazı etkenler vardır. 1980'lere gelindiğinde Kemalist modernizmin vaatlerinin tükenmesi ve kitleleri harekete geçiren Kemalist düşüncenin geçerliliğini yitirmesi bu etkenlerden ilk başta anılacak olanlardır. Ayrıca, Atatürk imgesinin piyasanın kullanımına girmesi ve insanların hayatında daha fazla alanda görünür olması, şiirlerin yerini başka şeylerin almasına sebep olmuştur. Son olarak, genel olarak edebiyat alanı açısından bakıldığında, Atatürk imgesinin esaslı mekânı olan şiirin popülerliğini zamanla roman türüne bırakmasının, şiirlerin yaygınlığını yitirmesinde etkili olduğunu belirtmeliyiz.

Şiirlerin yazım ve yayım süreçleri bu şekilde incelendikten sonra, şiirler, farklı bir okuma yöntemi önerilerek, alt türsel özellikler gösterdikleri ileri sürülerek yeniden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu değerlendirme, Cemal Süreya'nın "Atatürk şiiri" ayrı bir şiir türü, özel bir nazım biçimi olmuştu sanki" sözlerinin yer aldığı yazısından yola çıkılarak hazırlanmıştır.⁴³³ Bu bölümde, Jacques Derrida'nın ve Mikhail Bakhtin'in tür yaklaşımlarına değinilmiş ve Pierre Bourdieu'nün tür/alt tür kavramları yardımıyla Atatürk şiirlerinin alt tür olduğu savı, teorik bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır. Atatürk şiirlerinin bir şiir kalıbı halinde yazılmasına sebep olan tarihsel süreç hem şiirler hem de şiirler üzerine yazılan ikincil metinler üzerinden tartışılmıştır. Neticede, şiirlerin belirli konularda resmî ideolojiyi destekleyen metinler olarak yazılmasının, zamanla kendine özgü şiirsel kodlar ve kullanım değeri kazanmasının sebepleri üzerinde durulmuştur.

Sonuç olarak, bu çalışmada, günümüze değin binlercesi yazılmış Atatürk şiirlerinin süreklilik içinde yazıldığı, resmî ideolojiyle beslendiği ve zamanla yerleşen kalıplarla alt türsel özellikler taşıdığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca şiirleri düzenlemeyi, anlamayı ve incelemeyi kolaylaştıracak bir şiir dönemselleştirmesi ve içerik tasnifi ortaya çıkartılmıştır:

1. Kronolojik Dönem: Atatürk Hayattayken Yazılan Şiirler

A-Grubu: Mustafa Kemal Atatürk'ü Öven Şiirler

B-Grubu: Cumhuriyet'i/İnkılâpları Öven Şiirler

C-Grubu: Kurtuluş Savaşı Mücadelesini Öven Şiirler

2. Kronolojik Dönem: 1938'den 1950'lerin Sonuna Doğru Yazılan Şiirler

D-Grubu: Yas Tutan ve/ya "Atatürk"ün Ölümünü Konu Edinen Şiirler

⁴³³ Süreya, 338.

E-Grubu: “Atatürk” Özlemiyle Yazılan Şiirler

3. Kronolojik Dönem: 27 Mayıs 1960’dan Sonra Yazılan Şiirler

F-Grubu: Toplumsal ve Siyasal Yergi Şiirleri

Çok farklı zamanlarda, farklı siyasal ve sosyal bağlamlarda, farklı şairler tarafından yazılmış Atatürk şiirlerinin yoruma ne denli açık olduğu aşikârdır. Ve özellikle şiir türünde yazılmış metinlerin birbirinden farklı ve uzak okumalara ne kadar elverişli olduğu da malumdur. Bu yüzden, bundan sonraki süreçte, bu çalışmaya alternatif olabilecek şiir incelemelerinin yapılması gayet mümkündür. Bu çalışma, Atatürk şiirlerinin değerlendirilmesine ve anlaşılmasına ufak da olsa katkı sağlarsa amacına ulaşmış olacaktır.

EK

ANTOLOJİLERDE YER ALAN ŞİİRLERİN DÜZENLENMESİ VE LİSTELENMESİ

12 antoloji içinde yer alan toplam 2208 şiirin 158'inin tarihi belirlenememiştir. Tarihi belirlenemeyen 158 şiirin bilgisi bu bölümde yer alan Tablo 2'de yer almaktadır. Tarihi belirli/belirlenen toplam 2050 şiirin yalnızca 805'i birbirinden farklıdır. Geriye kalan 1245 şiir, 805 şiirin farklı antolojilerde tekrar tekrar kullanılmasıyla oluşmuştur. Tarihi bilinen bu 805 şiirin bilgisi Tablo 1'de yer almaktadır.

İncelenen antolojilerde bulunan bazı baskı, düzenleme, imla ve noktalama hatalarından/farklılıklarından dolayı tablolara şiir bilgisi girilmeden önce şair adı/şiir adı/yayım tarihleri üzerinde düzenleme yapılmıştır. Antolojiler arasında çok eski basım tarihli (1943) antolojiler olduğu gibi daha yeni basılmış antolojiler de (2012) yer almaktadır. Antolojilerin basım tarihleri arasında fark olduğu için bazı şiirler bazı antolojilere farklı isimlerle, farklı imla kuralları ve noktalama işaretleriyle girmiştir. Bununla beraber, bazı antoloji araştırmacılarının dikkatsizliği, düzensizliği sebebiyle bazı şiirler yanlış şaire ait olarak veya yanlış şiir adıyla derlenmiştir. Antolojilerde yer alan bu ve benzeri hatalar istatistiksel veriyi kusurlu kıldığı gibi veri analizi için kullanılan programlarda da sorun yaratmaktadır. Bu yüzden, şiir bilgisi oluşturulurken şiir ve şair adlarıyla beraber yayım tarihleri düzenlenip aynılaştırılmıştır. X adıyla, ilk kez Z yılında yayımlanmış, Y şairine ait şiir, bulunduğu tüm antolojilerde aynı ad, aynı şair ve aynı yayım tarihiyle yayımlanmış olarak kabul edilmiş ve buna göre düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme sırasında,

derleme işlemleri görece daha güvenilir olan Behçet Necatigil’in ve Mehmet Kaplan ve Necat Birinci’nin antolojilerinde yer alan şiir bilgisi esas alınmaya çalışılmıştır. Bazı noktalarda ise sayıca çoğunlukta yer alan kullanım şekli esas sayılmıştır. Düzenleme işlemi örneklemek adına, 4 farklı antolojide yer alan bir şiirin, antolojilere nasıl alındığına göz atalım:

#	Antoloji Araştırmacısı	Şair	Şiir Adı	Yayın Tarihi
1	Mehmet Bahçeci	M. Celal Ertugay	Ölmez Ki...	1974
2	Özbek İncebayraktar	M. Celâl Ertuğay	Ölmez Ki	1960
3	Behçet Necatigil	M. Celâl Ertuğay	Ölmez Ki	1960
4	Ahmet Kapulu	Celâl Ertugay	Ölmez Ki	(?) Tarihsiz

Yukarıdaki tablo şiirin 4 farklı antolojideki şair adı, şiir adı, yayım tarihi ve derleyici bilgisini göstermektedir. Tüm antolojilerdeki şiirler öncelikle burada olduğu gibi farklı antolojilerde yer aldığı şekliyle listelenir. Ardından şiir bilgisinin düzenlemesine geçilir. Düzenlemede esas alınan iki kıstas vardır: Birincisi, Necatigil yahut Kaplan & Birinci’nin antolojilerinin diğerlerine nazaran daha güvenilir olmasıdır. İkincisi, şair/şiir/yayım tarihi bilgilerinde sayıca çok alanın geçerli sayılmasıdır. Yukarıdaki örnekte şairin adı 3 farklı şekilde yazılmıştır. Bahçeci’nin antolojisinde “M. Celal Ertugay” olarak yer alırken, Kapulu’nun antolojisinde “Celâl Ertugay” olarak yazılmıştır. Necatigil ve İncebayraktar’ın antolojilerinde ise “M. Celâl Ertuğay” olarak yer alır. Necatigil’in antolojisi hem daha güvenilir olduğu için hem de zaten 2 antolojide yer alan bu yazım şekli çoğunlukta olduğu için şairin adı istatistiksel veri içinde “M. Celâl Ertuğay” olarak yer alacaktır. Şiirin adı için de çoğunlukta yer alan yazım şekli geçerlidir. Bu yüzden Bahçeci’nin antolojisindeki şiir adında yer alan üç nokta silinerek, şiir “Ölmez Ki” şeklinde istatistiğe dâhil edilecektir. Son olarak yayım tarihi düzenlenecektir. Hem çoğunluk hem de güvenilirlik açısından 1960 tarihi istatistiğe girecektir. Kaldı ki 1974 tarihiyle şiiri

derleyen Bahçeci'nin antolojisinde kullandığı kaynağa baktığımızda şiiri *Hürriyet* gazete ekinde alıntılıdığını görürüz.⁴³⁴ Hâlbuki şiirin ilk yayımlanışı on yıl önce *Çağrı* dergisinde gerçekleşmiştir. Sonuçta düzenlenmiş şekliyle tablo şöyle oluşacak ve bu şekliyle şiir istatistiğinde kullanılacaktır:

#	Antoloji Araştırmacısı	Şair	Şiir Adı	Yayın Tarihi
1	Mehmet Bahçeci	M. Celâl Ertuğay	Ölmez Ki	1960
2	Özbek İncebayraktar	M. Celâl Ertuğay	Ölmez Ki	1960
3	Behçet Necatigil	M. Celâl Ertuğay	Ölmez Ki	1960
4	Ahmet Kapulu	M. Celâl Ertuğay	Ölmez Ki	1960

Düzenleme işleminden sonra şiir bilgileri tablolar halinde listelenmiştir. Tablolarda şiirlerin şairi, yayım tarihi, başlığı ve hangi antolojilerde yer aldığı bilgisi bulunmaktadır. Sayıca bir hayli fazla şiiri içeren bu tabloların daha kullanışlı olması ve daha az yer kaplaması için, antolojileri hazırlayan araştırmacıların adının ve soyadının baş harfleri kullanılarak kısa antoloji kodları oluşturulmuştur ve bunlar bu şekliyle tablolarda yer almıştır:

Antoloji kodları:

1. AK: Ahmet Kapulu
2. BN: Behçet Necatigil
3. C: Cumhuriyet - Özel Ek⁴³⁵
4. HK: Hüseyin Karakan
5. MB: Mehmet Bahçeli
6. MN: Mehmet Kaplan – Necat Birinci
7. MR: Muzaffer Reşit
8. NA: Necdet Alpay

⁴³⁴ Bahçeci, 54.

⁴³⁵ Seçkiyi hazırlayanın kim olduğu hakkında bir bilgi verilmemiştir.

9. NY: Nebioğlu Yayınevi⁴³⁶
10. ÖB: Ömür Bahtiyar
11. Öİ: Özbek İncebayraktar
12. VT: Vecihi Timuroğlu

Küçük bir tablo parçası üzerinden tabloyu inceleyelim:

Şair / Yayın Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
Ahmet Köklügiller	1	1						1		1	2	1	7
1964	1	1						1			1		4
Atatürk	1	1						1			1		4
Atatürk Yükseliş Demek											1		1
1968										1		1	2
Seni Duyuyorum Atatürk										1		1	2

Bu tabloda Ahmet Köklügiller'in 1964 yılında yayımlanan 2 şiiri ve 1968 yılında yayımlanan 1 şiiri yer alıyor. 1964'te yayımlanan "Atatürk" adlı şiir AK (Ahmet Kapulu), BN (Behçet Necatigil), NA (Necdet Alpay) ve Öİ (Özbek İncebayraktar) olmak üzere dört farklı araştırmacının antolojisinde yer almıştır. 1968 yılında yer alan "Seni Duyuyorum Atatürk" adlı şiir ise ÖB (Ömür Bahtiyar) ve VT (Vecihi Timuroğlu) olmak üzere iki farklı antolojide yer almıştır. Tabloda en sağ sütunda bulunan "TOP." bölümü, şiirlerin kaç kez alıntılandığını ve bir şairin hangi yıllardan kaç adet şiirinin antolojilerde kaç kez yer aldığını göstermektedir.

Tablolar, şairlerin adlarına göre alfabetik olarak düzenlenmiştir. Yukarıdaki örnek tablo parçasında yer almıyor fakat asıl tabloların en alt satırında antolojilerde yer alan şiirlerin toplam sayısına ulaşmak mümkündür.

⁴³⁶ Seçkiyi hazırlayanın kim olduğu hakkında bir bilgi verilmemiştir.

Tablo 1. Antolojilerde Yer Alan Tarihi Belirli Şiirlerin Listesi

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	TOP.
A. Celâl Şimşek						1				1			2
1956						1				1			2
O Gün						1				1			2
A. Cemil Miroğlu		1				1		1		1			4
1933		1				1		1		1			4
Gazi'nin Heykeli		1				1		1		1			4
A. Rıdvan Bülbül								1					1
1958								1					1
On Kasım ve Sonrası								1					1
Abdullah Edip Çiftçi		1						2			1		4
1961								1					1
Büyüyen Aydınlık								1					1
1966		1						1			1		3
Ölümsüz İnsan		1						1			1		3
Abdullah Rıza Ergüven	1	1				1	1	4		3	1	2	14
1952								1		1			2
Yalnızlar'dan								1		1			2
1954	1							1					2
Atatürk'ü Gördüm Düşümde	1							1					2
1956		1				1	1	1		1	1	1	7
Yay Bedenli Adam		1				1	1	1		1	1	1	7
1960										1		1	2
Mustafa Kemal'cek										1		1	2
1977								1					1
Kemal Paşa'ya Dilekçe								1					1
Abdülhak Hamit Tarhan		2				3		1	1	3		1	11
1925		1				1				1		1	4
Dahi-i Teceddüd'e		1				1				1		1	4
1927		1				1		1		1			4
Büyük Gazi'ye		1				1		1		1			4
1928						1			1	1			3
Gazi						1			1	1			3
Abdülkadir Bulut								3		1	1	1	6
1963								1		1		1	3
On Kasım Duvarı								1		1		1	3
1966								1			1		2
Mustafa Kemal Havza Yollarında								1			1		2
1969								1					1
Mustafa Kemalce								1					1
Adnan Ardağı	1	3				5		10		6	2	1	28
1948		1				1				1			3
En Büyük Şarkı		1				1				1			3
1956						1				1			2
10 Kasımlı Sonbahar						1				1			2
1957						1				1			2
Öğretmenin Seslenişi						1				1			2
1962	1	1				1		1		1	1		6
Atatürk	1	1				1		1		1	1		6
1963		1				1		8		2		1	13
Atatürk Destanı								8					8
Atatürk Ülküdür Şimdi										1		1	2
Yirmi Beş Yıl Önce Atatürk		1				1				1			3
1964								1			1		2
Atatürk İçimizde								1			1		2
Adnan Bulak		2		2	2	2				2	2		12
1950				1	1	1				1	1		4
Atatürk Diye				1	1	1				1	1		4
1951		1		1	1	1				1	1		6
Yalnız Komaz		1		1	1	1				1	1		6

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
1953		1			1								2
Ağıt		1			1								2
Adnan Günay						1		1		1			3
1942								1					1
Bir Gazi Konuşuyor								1					1
1951						1				1			2
Büyük Yas					1					1			2
Ahmet Altümsek	2	1			1			3		1	2		10
1961	1	1			1			1		1	1		6
Atatürk Yolunda	1	1			1			1		1	1		6
1963	1							1			1		3
Atatürk Okulu	1							1			1		3
1978								1					1
Mustafa Kemal Olmak								1					1
Ahmet Bozkurt		1		1									2
1952		1		1									2
Ata'ya Ağıt		1		1									2
Ahmet Burhanettin		1				1				1		1	4
1925		1				1				1		1	4
Gazi'ye		1				1				1		1	4
Ahmet Köklügiller	2	1				1		1		2	3	1	11
1964	1	1						1			2		5
Atatürk	1	1						1			1		4
Atatürk Yükseliş Demek											1		1
1968										1		1	2
Seni Duyuyorum Atatürk										1		1	2
1974	1					1				1	1		4
Atatürk'e	1					1				1	1		4
Ahmet Köksal	1	2						1		1	3	1	9
1937											1		1
Atatürk Adlı Bayrak											1		1
1951	1	1						1		1	1	1	6
Büyüyen Atatürk	1	1						1		1	1	1	6
1953		1									1		2
Atatürk'le Beraber		1											1
Mustafa Kemal Kocatepe'de											1		1
Ahmet Tufan Şentürk								1			1		2
1964								1			1		2
Mustafa Kemal'e Mektup								1			1		2
Ahmet Yener						1				1			2
1954						1				1			2
Mustafa Kemal'in Ardından						1				1			2
Alâattin Soykan								1					1
1976								1					1
Mustafa Kemal Pınarı								1					1
Ali Püsküllüoğlu	3						1	2		1	3	3	13
1955	1							1			1		3
Mustafa Kemal	1							1			1		3
1957	2							1		1	1	1	6
Atatürk	2							1		1	1	1	6
1959											1	2	3
10 Kasım'a On Satır												1	1
Atatürk'e											1	1	2
1964								1					1
Atatürk								1					1
Ali Ulvi Elöve								1					1
1972								1					1
Gençlik Marşı								1					1
Arif Coşkun								1					1
1963								1					1
On Kasım								1					1
Arif Damar										1		1	2
1960										1		1	2

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
Bir Ak Karanlıkta										1		1	2
Arif Hikmet Par		6		5	1	9	1	6		11	8	2	49
1949		2		1		2	1			3			9
Atatürk		1		1		1	1			2			6
Vatan Macerası		1				1				1			3
1950		1				1		1		1			4
Büyük Arzu		1											1
İstiklâl Destanı'ndan: Büyük Arzu						1		1		1			3
1951		1		1		3				3	3		11
Kartal Bakışlı Deha'dan Mustafa Kemal'in Atı										1			1
Kartal Bakışlı Deha'dan Mustafa Kemal'in Güvercin'i										1			1
Kartal Bakışlı Deha'dan Mustafa Kemal'in Neşesi										1			1
Mustafa Kemal'in Atı		1		1		1					1		4
Mustafa Kemal'in Güvercin'i						1					1		2
Mustafa Kemal'in Neşesi						1					1		2
1952		2				1		1		2	2	1	9
Dağda Mustafa Kemal		1				1		1		1		1	4
Kartal Bakışlı Deha'dan Mustafa Kemal										1		1	2
Mustafa Kemal'in Elleri		1									1		2
1953				1		1		1		1	2		6
Kartal Bakışlı Deha'dan Mustafa Kemal'in Mangası				1		1		1		1	1		5
Mustafa Kemal'in Ülküsü											1		1
1954				1		1		1		1		1	5
Mustafa Kemal'in Düşüncesi						1							1
Üç Işıklar Tepesi				1				1		1		1	4
1956				1							1		2
Fikir Rüzgarı				1							1		2
1958								1					1
Mustafa Kemal'in Neşesi								1					1
1964						1		1					2
Mustafa Kemal'in Kılıcı						1		1					2
Asena Dora								1					1
1955								1					1
Sen ve Ben								1					1
Aşık Gül Ahmet						1				1			2
1981						1				1			2
Atatürk						1				1			2
Aşık Hasan		1				1				1		1	4
1933		1				1				1		1	4
Destan		1								1		1	3
Gazi Destanı						1							1
Aşık Naili (İlgaz'lı)		1											1
1935		1											1
Kurtuluş Destanı		1											1
Aşık Şeref Taşhova						1				1			2
1981						1				1			2
Biri Anadolu Biri Atatürk						1				1			2
Aşık Şevki Esen		1											1
1940		1											1
Atatürk		1											1
Âşık Veysel Şatıroğlu	1	1	1	2	1	1	1	2		1		1	12
1941	1	1	1	1	1	1	1	1		1		1	10
Ağıt	1	1	1	1	1	1	1	1		1		1	10
1959				1				1					2
19 Mayıs Destanı				1				1					2
Attilâ İlhan	1	1	1	1	1	1	1	3		2	1	1	13
1948	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	10

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	TOP.
Mustafa Kemal		1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	10
1960								1		1			2
Ay Yıldız'ın Altında								1					1
Memleket Havası										1			1
1973								1					1
Kalpaklı Süvari								1					1
Attilâ Osman					1								1
1944					1								1
Atatürk İçin					1								1
Avni Dökmeci						1				1			2
1948						1				1			2
Bayraklar Yarıda						1				1			2
Aydın Arın		1											1
1959		1											1
Mustafa Kemal Yaşıyor		1											1
Aydın Oy						2				2	2		6
1956						2				2	2		6
On Kasım Sabahı						1				1	1		3
Vatan Mustafa Kemal						1				1	1		3
Ayhan Hünelp								1					1
1964								1					1
Bir Kemalist'in Andı								1					1
Aziz Sivashoğlu											1		1
1966											1		1
Atatürk Çocuk Olmuş											1		1
Baha Galip Tunagil								1					1
1962								1					1
Atatürk'ten Sesleniş								1					1
Baki Süha Ediboğlu		1	1	1		1	1			1		1	7
1935		1	1	1		1	1			1		1	7
Atatürk Akdeniz Kıyısında		1	1	1		1	1			1		1	7
Bedrettin Cömert										1		1	2
1959										1		1	2
Sivas Lisesi Öğrencileri Adına Atatürk'e Mektup										1		1	2
Bedrettin Uşaklı						1				1			2
1934						1				1			2
Ülkü Tanrımıza						1				1			2
Behçet Kemal Çağlar	1	11	2	2	5	13	5	14	9	18	2	6	88
1932		1		1		1		1	1	1			6
Görmeye Geldim		1		1		1		1	1	1			6
1933		1	1		1	1	1	3	1	1	1	1	12
Asırlarca		1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	10
On Yıldan Sonra								1					1
Samsun'a Çıktığı Gün								1					1
1937		1	1			1			1	2		1	7
Atatürk'ü Dinlerken		1	1			1			1	1			5
Bir Türk Senfonisi, Resimle Bestelenmiş Bir Yurt Türküsü										1		1	2
1938	1	3			3	2	2	2	2	4		2	21
Ağıt	1	1			1	1	1	1	1	1			8
İzinde		1			1		1	1	1	1			6
O İhtilâl Bayrağı		1			1	1				1		1	5
On Beşinci Durakta										1		1	2
1939		2		1		2	2	1	1	2			11
10.11.39'da Atatürk'e Sesleniş		1				1	1		1	1			5
Mezarının Başında		1		1		1	1	1		1			6
1941									2	1		1	4
Bizim Mevlüt									2	1		1	4
1943		1			1	1			1	1	1		6
Nöbetçi Millet		1			1	1			1	1	1		6
1946		2				1				1			4
Atatürk'e Bir Ağıt Daha						1				1			2

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
Atatürk'e Mektup		1											1
Çığırsır		1											1
1956						1				1			2
Her Güzele Giden Yol						1				1			2
Başında						1				2			3
1959										1			1
10 Kasım'a On Satır						1				1			2
Kemal Dadaş Destanı								1					1
1960								1					1
Atatürk'e Raporlardan: Nisan - Mayıs Arası								1					1
1961						1		1		1		1	4
10 Kasım Mektupları						1		1		1		1	4
1966								1					1
Ah Atatürk Ah								1					1
1968								4					4
10 Kasım 1968 Ağıtı Anılarda Çizgiler								4					4
1969						1				1			2
Kavaklıdere'de Bir Sabah						1				1			2
Behçet Necatigil	3	3	1	3	2	6	3	4		7	4	3	39
1950	1					1	1	1		1	1	1	7
Atatürk	1					1	1	1		1	1	1	7
1951	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1		10
Resim	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1		10
1954	1	1		1	1	1	1	1		1	1	1	10
Atatürk'ü Duymak	1	1		1	1	1	1	1		1	1	1	10
1958				1		1		1		1	1		5
Türklük, Atatürk				1		1		1		1	1		5
1960						1				2		1	4
27 Nisan 1960 27 Mayıs										1		1	2
Her Zaman Atatürk						1				1			2
1971		1				1				1			3
Atatürk'ün Yüz Kalıbı		1				1				1			3
Bekir Sıtkı Erdoğan		1				1		3		1			6
1961		1				1		1		1			4
Dağ Başını Duman Almış		1				1		1		1			4
1973								2					2
Cumhuriyetimizin 50. Yılı Marşı								2					2
Cahit Külebi	1	1	1	1	1	2	1	8		2	3	1	22
1949	1					1				1	1		4
Atatürk'e Ağıt	1					1				1	1		4
1950			1	1	1	1	1			1	2	1	9
Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda Sana Borçluyuz			1	1	1	1	1			1	1	1	8
1951								1					1
Erzurum - Sivas								1					1
1952		1						7					8
Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda		1											1
Bir Gemi Yanaştı Samsun'a								1					1
Biz Seni Hatırlarız								1					1
Bizim Yurdumuz								1					1
Gazi Paşa'nın Devrim Savaşı								1					1
İnönü'de İki Kılıç								1					1
Kemal Paşa Yenilmez Yiğit								1					1
Sakarya'da Düşman Kaçıyordu								1					1
Cahit Obruk	1					3		2		3			9
1956	1					1		1		1			4
Kasımın Derdi	1					1		1		1			4
1968						1				1			2
Atatürk'e Duyuru						1				1			2

Şair / Yayın Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
1972								1					1
Bir Anıttepe Var								1					1
1974						1				1			2
Anıtkabir'de Bayrak Olmuşum						1				1			2
Cahit Sıtkı Tarancı	1	1	1	3	2	2	2	3		3	1	1	20
1947	1	1	1	1	1	2	2	1		2	1		13
Atatürk						1	1			1			3
On Kasım	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1		10
1951				1				1		1		1	4
Atatürk'ü Düşünürken				1				1		1		1	4
1959				1	1			1					3
Atatürk				1	1			1					3
Celal Sahir Erozan		1	1	1		1		1		1	1	1	8
1933		1	1	1		1		1		1	1	1	8
O Geliyor		1	1	1		1		1		1	1	1	8
Cemal Nadir		1											1
1922		1											1
Ordunun Zafer Kitabeleri'nden:		1											1
.....													
Cemal Yeşil										1		1	2
1944										1		1	2
Atatürk İçin										1		1	2
Cengiz Tosun											1		1
2005											1		1
Atatürk Başöğretmen											1		1
Cevdet Atmaca		2		1		3	1	6		4	1		18
1954				1		1		1		1			4
Ben Anıttepe				1		1		1		1			4
1955		1				1				1			3
Ne Anlatılmaz Şey		1				1				1			3
1957								1					1
Kara Tahtada Ak Yazı								1					1
1958							1	1		1			3
1938 - 1952							1	1		1			3
1961		1				1		1		1	1		5
Atatürk Aydınlığı		1				1		1		1	1		5
1963								1					1
Başımın Ucunda Asılı Resmin								1					1
1966								1					1
Atatürklere Sesleniş								1					1
Ceyhan Atuf Kansu	1	3	1	1	1	3	2	9		6	3	3	33
1942		1	1			1	1	1		1			6
Şu Sonsuz Koşu		1	1			1	1	1		1			6
1956								1					1
5 Ağustos 1921								1					1
1957		1			1	1	1	1		1			6
Havza Yollarında Mustafa Kemal		1			1	1	1	1		1			6
1960										2	1	2	5
Atatürk'e Dilekçe										1	1	1	3
Sivas Yollarında										1		1	2
1962	1	1		1		1		2		1	2		9
Atatürk İlkokulu	1			1				1			1		4
Mustafa Kemal Havası		1				1		1		1	1		5
1964								1		1		1	3
Halk Albümünden - Taş Basması								1					1
Atatürk													
Kemalciler										1		1	2
1969								3					3
Mustafa Kemal Toprağı								3					3
Coşkun Ertepinar	1	1			1	3	1	5	1	3	2		18
1938		1				1	1	1	1	1			6
Kahramanın Ölümü		1				1	1	1	1	1			6

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
1959						1		1		1			3
Kasımdan Kasıma						1		1		1			3
1963								1					1
Bugün Yirmi Yedi Aralık								1					1
1964	1				1						1		3
Atatürk Aramızda	1				1						1		3
1969								1					1
Anıtkabir'e Konurken								1					1
1973								1					1
Afyonkarahisar Zafer Anıtı Önünden								1					1
1980						1				1	1		3
Destan Atatürk'ten: Büyük Şikayet						1				1	1		3
Coşkun Zengin	1	1			1						1		4
1962	1	1			1						1		4
Uzanır Yücelerden O Dev Yürekli	1	1			1						1		4
Çolak Hacı Sözoğuran		1						1					2
1943		1						1					2
Kara Gün Oldu Bugün		1						1					2
Dadaylı Kör Hasan		1											1
1939		1											1
Bir Destan Parçası		1											1
Diğer Sümer	1						1	1					3
1958	1						1	1					3
Yitik Seveda	1						1	1					3
Doğan Ergeneli		1			1				1	1			4
1952		1			1				1				3
Anıttepe'den					1				1				2
Ata'dan Hatıralar		1											1
1998											1		1
Bir Tutkudur Mustafa Kemal											1		1
Doğan Naci Aksan					1		2		1	1			5
1953								1					1
Anıtkabir								1					1
1956					1		1	1	1	1			4
Sabah - Akşam					1		1	1	1	1			4
Dündar Akünel					1				1				2
1941					1				1				2
Ölmez Yaşar					1				1				2
E. Faik Üstün		1			1	1	4		1	1			9
1961		1			1		2		1	1			6
27 Mayıs								1					1
Atatürk ve İzmir Özgürlük Alanı		1			1				1	1			4
1962					1		1						2
Atatürkçü Kuşaklar								1					1
Atatürk'e Selam					1								1
1964								1					1
Atatürk'e Selam								1					1
E. Sezai Bozdoğan											1		1
1973											1		1
Çocuğuma											1		1
Edip Ayel		3			1	4	1	1	1	3	1		15
1938		2			3		1		2				8
Dolmabahçe		1			2		1		1				5
Ölmez		1			1				1				3
1939		1			1	1	1		1	1	1		7
Ant		1			1	1	1		1	1	1		7
Engin Ünsal	1				1		1	1			1		5
1957	1				1		1	1			1		5
Mustafa Kemal'in Elleri	1				1		1	1			1		5

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
Enis Behiç Koryürek		1	1			2				2			6
1933		1	1			1				1			4
Gazi		1	1			1				1			4
1939						1				1			2
Atatürk						1				1			2
Enis Turgut Sungur										1		1	2
1953										1		1	2
Ağır										1		1	2
Ercan Belen						1				1			2
1952						1				1			2
Atanın Kudreti						1				1			2
Erdoğan Alkan						1		1		1			3
1965						1				1			2
Bir Giden Mi Var Kasımla?						1				1			2
1967								1					1
Miralay Mustafa Kemal'in Buyruğunda Şarkışlalı Bir Ömer								1					1
Erdoğan Vural						1				1			2
1968						1				1			2
Kocatepe'de Bir Kış Günü						1				1			2
Ergin Sander					1		1	1			1		4
1957					1		1	1			1		4
Sakarya Boyundaki Kavak Ağacı					1		1	1			1		4
Ergun Evren	1	1				2	1	4		2	2		13
1955	1	1				1		1		1			5
Mustafa Kemal	1	1				1		1		1			5
1956						1				1	1		3
Atatürk Vatan Oldu						1				1	1		3
1957							1	1			1		3
Mustafa Kemal'in Gençliği							1	1			1		3
1958								1					1
Mustafa Kemal On Kasımlarda								1					1
1964								1					1
Sen Bana Öğretmedin Ki								1					1
Ertuğrul Karakoç							1	1			1		3
1964							1	1			1		3
Mustafa Kemal Olmak							1	1			1		3
Ethem Ütük											1		1
1964											1		1
Yine Varsın											1		1
Ethem Yazgan		1				1	1	1		1	1		6
1957		1				1	1	1		1	1		6
Adına Yazdığım Şiirlerden		1				1	1	1		1	1		6
Fahri Ersavaş								1					1
1972								1					1
Çanakkale Destanı								1					1
Faika Sarp										1			1
1998										1			1
Bulurum Seni										1			1
Fakir Baykurt					1						1		2
1955					1						1		2
Görüşme					1						1		2
Faruk Nafiz Çamlıbel	1	10	2	2	1	8	4	3	9	8	1	3	52
1921		1	1							1			3
En Büyük		1	1							1			3
1922		1						1				1	3
Çankaya		1						1				1	3
1927		2		2		2	1	2	3	2		1	15
Büyük Misafir		1		1		1			1	1		1	6
Gazi Söylüyor		1				1	1	1	1	1			6
O Baş				1				1	1				3

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
1933		1				1	1		2	1			6
Çankaya		1				1	1		2	1			6
1938	1	4	1		1	4	1		2	4	1		19
Atam		1				1				1			3
Atatürk	1	1	1		1	1				1	1		7
Atatürk'ün Tabutu Arkasından		1					1		1				3
Bizsiz Gidiyor						1				1			2
Sen Öldün, Ölüm Güzel Demektir		1				1			1	1			4
1939		1				1	1		1	1		1	6
Bir Yolcu		1				1	1		1	1		1	6
Faruk Şükrü Yersel						1				1			2
1938						1				1			2
Atamız İçin						1				1			2
Fazıl Hüsni Dağlarca	7	19	3	5	7	23	4	23	1	29	12	8	141
1933		1	1			1		1	1	1			6
Kahraman		1	1			1		1	1	1			6
1946		1		1		1	1	1		1	1		7
Atatürk		1		1		1	1	1		1	1		7
1949	2	2		1	1	2	1	1		2	2	1	15
İnönü Dolaylarında Mustafa Kemal		1				1				1			3
Mustafa Kemal	1										1		2
Mustafa Kemal'in Kağnısı	1	1		1	1	1	1	1		1	1	1	10
1950		1	1		1	1		1		1	1		7
Mustafa Kemal'in Kartalı		1	1		1	1		1		1	1		7
1951		3		1		3		3		4	1	1	16
Destan - "1919 yılı mayısın 19. günü Samsun'a Çıktım"		1		1		1		1		1			5
Devrimler										1		1	2
Mustafa Kemal'e Yazılar						1				1			2
Mustafa Kemal'in Oğlu		1						1					2
Mustafa Kemal'in Vakti		1				1		1		1	1		5
1952	1	2			1	2				2	1		9
Mustafa Kemal	1	1			1	1				1			5
Sonsuz Mustafa Kemal											1		1
Şehitlere ve Mustafa Kemal'e Karşı Vatan Türküsü		1				1				1			3
1953	2	3			2	4		3		5	1	1	21
Bayrak Türküsü		1				1		1		1			4
Bir Mustafa Kemal Daha	1	1			1			1					4
Büyük Mustafa Kemal						1				1			2
Mustafa Kemal	1	1			1	2		1		3	1	1	11
1955				1		1				1			3
Mustafa Kemal'in Atı				1		1				1			3
1956				1				1			1		3
Mustafa Kemal'in Kılıcı				1				1			1		3
1958		1				1				1			3
Yirminci Yıl		1				1				1			3
1960		1			1	1		1		1			5
Mustafa Kemal Gönderi		1			1	1		1		1			5
1961	1	1	1		1			1		1		1	7
On Kasımlarda Yürümek	1	1	1		1			1		1		1	7
1962		1											1
Kapı		1											1
1963		1				1	1	1		1	1		6
Atamız		1					1						2
Uyanık Ölmek						1		1		1	1		4
1964	1					2	1	2		3		1	10
Al Türkü							1	1		1		1	4
Gazi Dağlar Toplantısı						1				1			2
Mustafa Kemallerce	1							1					2
Uyanmak						1				1			2

Şair / Yayın Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	TOP.
1967								1					1
935'lilerin Mustafa Kemal'i İlk Görüşü								1					1
1968		1				2				2	2	1	8
Benimle Olmak					1					1	1		3
Mustafa Kemal'le Demirkazık Yıldızı		1				1				1	1	1	5
1969						1		1		1			3
Mustafa Kemal'in Toprağı						1		1		1			3
1971								3					3
Benimle Olmak								1					1
Bu On Kasımda Anıt-Kabir'deki								1					1
Öteki Yarısı								1					1
1973										1		1	2
Mustafa Kemal Der Ki										1		1	2
1975										1	1	1	3
Bu On Kasım										1	1	1	3
1976								1					1
10 Kasımda								1					1
1978								1					1
Çocuğun Sorduğu								1					1
Fethi Tevet		1				1				1			3
1938		1				1				1			3
Nerdesin		1				1				1			3
Florinalı Nazım		1				1				1		1	4
1925		1				1				1		1	4
Gazi'nin Heykeli Karşısında		1				1				1		1	4
Garip Mustafa (Yusuf Mardin)		3				2		2	3	2			12
1938		1				1		1	1	1			4
Ağla Yurdum Ağla						1				1			2
Atatürk'e Ağıt		1							1				2
1939		1				1		1	1	1			5
Yıl Oldu		1				1		1	1	1			5
1948		1											1
Unutamam Seni Atam		1											1
1964								1	1				2
Atatürk'ün Yolunda								1	1				2
Gültekin Köktürk Suvarlı								1					1
1964								1					1
Ağıt								1					1
Güenal Sayın								1					1
1956								1					1
Mustafa Kemal Türküsü								1					1
H. Hüseyin Saygılı											1		1
1981											1		1
Özgürlük Bayrağı Atatürk											1		1
H. Naci Sarısözen								8					8
1967								8					8
Bir								1					1
Çeşme								1					1
Erzurum								1					1
Esir								1					1
Havası								1					1
İşyan								1					1
Kumandan								1					1
Trumm								1					1
H. Refet Tanışık								1					1
1958								1					1
Atatürk								1					1
H. Vasfi Uçkan							1	2		1	2	1	7
1956							1	1			1		3
Ninem Bellettiği							1	1			1		3

Şair / Yayım Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
1959								1					1
Metup								1					1
1963										1		1	2
Sensiz										1		1	2
1973											1		1
Atatürk'süz											1		1
H. Zekâi Yiğitler						3		1		3			7
1958								1					1
Atatürk'ü Götüren Tren								1					1
1969						1				1			2
Atatürk'süz Olmak						1				1			2
1970						1				1			2
Durdu Ağaçlar ve Rüzgâr						1				1			2
1973						1				1			2
Al Bir Gece Mustafa Kemal Sonsuzluğunda						1				1			2
Halide Nusret Zorlutuna		1	1		1		1			1		1	6
1933		1	1		1		1			1		1	6
Gazi		1	1		1		1			1		1	6
Halil Uysal					1						2		3
1960											1		1
Mustafa Kemal Demek											1		1
1967					1						1		2
Atatürk'e Tekmil Veriyorum					1						1		2
Halim Yağcıoğlu	3	4		2	5	9	2	13		10	6	2	56
1947	1	1			1	1		1		1			6
Mustafa Kemal	1	1			1	1		1		1			6
1950		1				1		1		1	1		5
10 Kasım		1				1		1		1	1		5
1952				1		1				1			3
Anıt-Kabir Üstüne Kantat				1		1				1			3
1955				1		4		1		4	1		11
Kasım						1				1			2
En Büyük Bayramlarda Ağlarım						1				1	1		3
Hep Mustafa Kemal						1		1		1			3
Kasım Rüzgârları				1		1				1			3
1956	1	1			1	1		2		1	1		8
Beni Sevmek Demek	1	1			1	1		1		1	1		7
Yaşayan								1					1
1957	1	1			1	1	1	1		1	1	1	9
Mustafa Kemal'ler Tükenmez	1	1			1	1	1	1		1	1	1	9
1958								1					1
Mustafa Kemal'in Not Defterinden								1					1
1963					1			2		1	1	1	6
Atatürk'ten Son Mektup					1			1		1	1	1	5
Linç								1					1
1964					1		1	1			1		4
Atatürk'ü Sevmek					1		1	1			1		4
1966								1					1
Hesap Günü								1					1
1977								1					1
Atatürk Gibi Bir Baş								1					1
1978								1					1
Atatürk Halk Okulunda								1					1
Halit Fahri Ozansoy		1	1			2	1			1			6
1938		1	1			2	1			1			6
Uyuyor		1	1			2	1			1			6
Halit Nihat Boztepe						1				1			2
1927						1				1			2
Gazi Hazretlerine Kudumiye						1				1			2
Halit Tanyeli				1				1		1			3

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	TOP.
1958				1				1		1			3
Atatürk Destanı'ndan				1				1		1			3
Halûk Nihat Pepeyi								1					1
1964								1					1
Tabutu Önünde								1					1
Hamdi Gökâl Akalın		2				1				1		1	5
1928		1											1
Çankaya		1											1
1933		1				1				1		1	4
Bahtiyarlık		1				1				1		1	4
Hamit Macit Selekler		3				3	1	2		3			12
1938		1				1	1			1			4
Yarıya Çekilen Bayrak		1				1	1			1			4
1939		1				1		1		1			4
Mersiye		1				1		1		1			4
1956		1						1					2
19 Mayıs		1						1					2
1967						1				1			2
Sabah						1				1			2
Hasan Ali Yücel	1	1	1		1	1			2	2		2	11
1937	1	1	1		1	1			2	2		2	11
Atatürk	1	1	1		1	1			2	1		1	9
İnönü										1		1	2
Hasan Aşık								1					1
1933								1					1
Destan								1					1
Hasan Şimşek		1		1		2	1	1		3	2	2	13
1948												1	1
Atatürk'e Hitabımdır												1	1
1949		1		1		1	1			1	1		6
Atatürk'e Hitabımdır		1		1		1	1			1	1		6
1950						1				1			2
Atatürk'e Hitabımdır II						1				1			2
1958								1					1
Künyem Hakkı İçin								1					1
1969											1		1
Mustafa Kemal Adıyla											1		1
1975										1		1	2
Bir Nicedir										1		1	2
Haşim Nezihî Okay		2				2	2			2			8
1933		1				1	1			1			4
Gazi		1				1	1			1			4
1934		1				1	1			1			4
Gazi'ye		1				1	1			1			4
Hayrettin Uysal								1					1
1958								1					1
Gün Geçtikçe Büyüyen Mustafa Kemal'e İçimi Açıyorum								1					1
Hikmet Subutay					2								2
1974					1								1
Atatürk Düşüncesi					1								1
1980					1								1
Atatürk Çizgisi					1								1
Hikmet Turhan Dağhoğlu										1		1	2
1933										1		1	2
Derebeyleri										1		1	2
Hürrem Akdeniz								1					1
1959								1					1
Atatürk'ün Sevinci								1					1
Hüseyin Karan								1					1
1959								1					1
Türk Ulusunun Yüceliği								1					1
Hüseyin Rifat		1				1				1			3

Şair / Yayın Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	TOP.
1938		1				1				1			3
Atatürk		1				1				1			3
Hüseyin Siret Özsever		1				1			1	1			4
1933		1				1			1	1			4
Atatürk'e		1				1			1	1			4
Hüsnü Küçük						1		1		1			3
1950						1				1			2
Atama ve 10 Kasım'a Dair						1				1			2
1958								1					1
10 Kasım'a Kadar								1					1
Hüsnü Sabahattin								1					1
1958								1					1
Atatürk								1					1
İ. Rifki Yavaş								1					1
1962								1					1
Ata Türküsünden								1					1
İ. Yavuz Bildik										1			1
1982										1			1
59. Yıl										1			1
İbrahim Alaattin Gövsa		1		1		1	1		2	2	1	2	11
1938		1		1		1	1		1	1	1	1	8
Tavaf		1		1		1	1		1	1	1	1	8
1959									1	1		1	3
O'nu Düşünürken									1	1		1	3
İbrahim Minnetoğlu						2		1		2	2		7
1954						1				1	1		3
Atatürk						1				1	1		3
1964						1		1		1	1		4
Atatürk İlkeleri						1		1		1	1		4
İbrahim Tekelioğlu											1		1
1964											1		1
Akasyanın Dili											1		1
İbrahim Zeki Burdurlu		3			2	6	1	5		7	2	1	27
1944										1		1	2
Evimiz Hür Bir Vatan Gibi										1		1	2
1949						1				1			2
Atatürk İçin						1				1			2
1950		1				1	1			1			4
Uzun Havada Yakım		1				1	1			1			4
1956						1		1		1			3
Saat Kaç?						1		1		1			3
1957						1				1			2
Atatürk'üm Zeybek Oynuyor						1				1			2
1961		1			1			1					3
Mustafa Kemal		1			1			1					3
1962						1		1		1	1		4
Atatürk								1					1
Atatürk'üm						1				1	1		3
1964		1				1							2
Başbuğum		1				1							2
1965						1		1		1	1		4
Öğretmen Atatürk						1		1		1	1		4
1967								1					1
Atam'dan İki Resim								1					1
İlhami Bekir Tez		2				2	1	22		3	3	1	34
1933		1				1	1			2	1	1	7
Mustafa Kemal		1				1	1			2	1	1	7
1938		1				1				1	1		4
Ant		1				1				1	1		4
1973								22			1		23
23 Nisan 1920 Mustafa Kemal'in İnancı								1					1
Atatürk Unutulmaz								1					1

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	TOP.
Düşünceleri													
Atatürk'ün Türk Gençliğine Seslenişi								1					1
Gazi Mustafa Kemal Atatürk Aramızdan Ayrılıyor								1					1
Gazi Mustafa Kemal Atatürk Hasta								1					1
Gazi Mustafa Kemal Mareşal								1					1
İstanbul'un Kara Günleri ve Mustafa Kemal								1					1
Mustafa Kemal Amasya'da								1			1		2
Mustafa Kemal Balkanlar'da								1					1
Mustafa Kemal Çanakkale'de								1					1
Mustafa Kemal Erzurum'da								1					1
Mustafa Kemal Samsun								1					1
Mustafa Kemal Sofya'da								1					1
Mustafa Kemal ve Cumhuriyet								1					1
Mustafa Kemal'in Yüce Düşüncesi								1					1
Mustafa Okulda								1					1
Mustafa'nın Doğuşu								1					1
Ulusun Yüce Kararı ve Vahidettin'in Kaçışı								1					1
Yerinde Bir Karar Ankara Başkent								1					1
Yıl 1881								1					1
Yunanlılar İzmir'de Mustafa Kemal Samsun Yolunda								1					1
Yüzbaşı Mustafa Kemal								1					1
İlhan Damacı								1					1
1964								1					1
Ata'm								1					1
İlhan Demiraslan	1	1			1	1	1	1		1	1	1	9
1951	1	1			1	1	1	1		1	1	1	9
Atatürk	1	1			1	1	1	1		1	1	1	9
İlhan Geçer		1				4				4	1		10
1952						1				1			2
Mavi Aydınlik						1				1			2
1965		1				1				1	1		4
Mavi Aydınlik		1				1				1	1		4
1970						1				1			2
Dilekçe						1				1			2
1971						1				1			2
Neyse Ki						1				1			2
İshak Refet İşıtman		1				1		1		1			4
1933								1					1
Türk Dili Kurtulurken								1					1
1935		1				1				1			3
Atatürk		1				1				1			3
İskender Fikret Akdora								1					1
1972								1					1
Afyon Önünde								1					1
İsmail Ali Sarar						1		1		1			3
1948						1				1			2
Atatürk'e Ağıt						1				1			2
1964								1					1
Ağıt								1					1
İsmail Gerçekşöz						1				1	2		4
1972						1				1	1		3
Kuvvayı Milliye Ruhı						1				1	1		3
1973											1		1
Atatürk'e Şikâyet											1		1

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
İsmet Ercan						1				1			2
1955						1				1			2
Dağlar Kadar						1				1			2
İsmet Zeki Eyüboğlu								1					1
1978								1					1
Atatürk'ün Dağı								1					1
Jülide Gülizar Ergüven	1	1	1			1	1	1		2	1	1	10
1952	1	1	1			1	1	1		2	1	1	10
Can Yoldaşıma Mektuplar	1	1	1			1		1		1	1		7
Zeynebime Şiirler							1			1		1	3
Kadim Şahin		1											1
1961		1											1
Kemalim		1											1
Kamuran Bozkur		2				2				3		1	8
1935		1				1				1			3
Bir Şiirden Parçalar		1				1				1			3
1936										1		1	2
Halkevleri										1		1	2
1939		1				1				1			3
İlk Bayrak		1				1				1			3
Kamuran Yüce		1	1			1				1			4
1953		1	1			1				1			4
10 Kasım		1	1			1				1			4
Kazım Sevinç Altınçağ		1				2				2			5
1929		1				1				1			3
Gazi'nin Karşısında Gençlik		1				1				1			3
1930						1				1			2
Gazi Gelirken						1				1			2
Kemal Edip Kürkçüoğlu						1			1	1			3
1938						1			1	1			3
Ulu Önder						1			1	1			3
Kemal Özgür								1					1
1971								1					1
Ekim'de Bir Şafak Vakti								1					1
Kemalettin Kamu	1	1	1	1	1	1	2	3	1	2		2	16
1944	1	1	1	1	1	1	1	1		1		1	10
Atama Ağıt	1	1	1	1	1	1	1	1		1		1	10
1956								1					1
İstiklâl Ordusu Şehitlerine								1					1
1958							1	1	1	1		1	5
Çankaya							1	1	1	1		1	5
Kemalettin Koç	1					1	1	2		1	1		7
1949						1				1			2
Atatürk						1				1			2
1956							1	1			1		3
Atatürk Kocatepe'de							1	1			1		3
1964	1							1					2
Önce Atatürk	1							1					2
Kerim Aydın Erdem	1	1				1				1	1		5
1964	1	1				1				1	1		5
Atatürk Bıraktı	1	1				1				1	1		5
Kör Hasan Baday'lı								1					1
1939								1					1
Bir Destan Parçası								1					1
L. Sami Akalın								1					1
1960								1					1
Hürriyet Şehitlerinden Atatürk'e								1					1
Lâedri								1					1
1972								1					1
Sakarya Marşı								1					1
Latif Hasan Sarıyüce						1							1
1962						1							1

Şair / Yayın Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
Atatürk					1								1
M. Celal Ertuğay	3	3			1		1	5			4		17
1954								1			1		2
Bir Ressam Atatürk'ün Resmini Çizdi								1			1		2
1956	1	1											2
Ölümsüz	1	1											2
1958	1						1	2			1		5
Atatürk Çağında	1						1	1			1		4
Atatürk'ün Resimleri								1					1
1960	1	1			1						1		4
Ölmez Ki	1	1			1						1		4
1961		1						1					2
Atatürk		1						1					2
1966								1					1
10 Kasım 1966 Günü Alaca Karanlıktaki Adamın Düşüncesi - Çağımı Kavrayıp Atatürk'e Seslenmesi								1					1
1973											1		1
İsim Değil											1		1
M. Esat Tozkoparan						1				1			2
1970						1				1			2
Sen Varsın Atatürk'üm Her Şeyimizde						1				1			2
M. Güner Demiray	3				1			4			9		17
1963	2							2			1		5
O	1							1					2
Sen	1							1			1		3
1964	1				1			1			1		4
Sen Mustafa Kemal'sin	1				1			1			1		4
1978								1					1
Büyük Söylev								1					1
2003											7		7
Atatürk											4		4
Atatürk Ne Zaman Güler											1		1
Atatürk'ü Düşünmek											1		1
Çağ Seninle											1		1
M. İskender Özturanlı										1	1	1	3
1957										1	1	1	3
Düş										1	1	1	3
M. Rasim Örnek								1					1
1964								1					1
Büyük Taarruz								1					1
M. Sami Aşar		1					1	1					3
1956		1					1						2
Atatürk Özlemi		1					1						2
1957								1					1
Akdeniz Gözlüme Ağıt								1					1
M. Sunullah Arısoy	1	1	1			3	1	4		3	1	1	16
1951						1	1	1		1			4
Mustafa Kemal Türküsü						1	1	1		1			4
1952						1		2					3
Mustafa Kemal Türküsü						1		2					3
1953	1	1	1			1		1		1	1		7
Mustafa Kemal Düşünüyor	1	1	1			1		1		1	1		7
1976										1		1	2
Sen Bizi Bağışlama Atatürk										1		1	2
M. Şükrü Sarı		1					1				1		3
1957		1					1				1		3
10 Kasım		1					1				1		3
M. Turan Tekdoğan											1		1
1972											1		1
Atatürk'üm											1		1
Mahmut Alptekin	1					2	1	5		2	3		14

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
1965						1		1		1	1		4
Çalıdağı'nda Bir Mustafa Kemal Gecesi						1		1		1	1		4
1966								1					1
Mustafa Kemal								1					1
1969							1				1		2
Kocatepe'de Mustafa Kemal							1				1		2
1971	1							1					2
Atatürk'e Tekmil Günü	1							1					2
1976						1		1		1	1		4
Anıttepe'de Toplanmış Türkiye'nin Tüm Tepeleri						1				1	1		3
Bağımsızlık Bekçisi								1					1
1978								1					1
Tınaztepe'de Anlattılar Sen'i								1					1
Mahmut Kuru		1		1		1				1			4
1956		1		1		1				1			4
Mustafa Kemal'e 1956 Raporu		1		1		1				1			4
Mehmet Akif Ersoy								3					3
1921								1					1
İstiklal Marşı								1					1
1924								2					2
Âsım'dan (Çanakkale Savaşı)								1					1
Âsım'dan (Çanakkale Şehitleri)								1					1
Mehmet Aşık								1					1
1933								1					1
On Yıl Destanı								1					1
Mehmet Başaran	1						1	1			1		4
1963	1						1	1			1		4
Yaşıyorsun	1						1	1			1		4
Mehmet Emin Yurdakul		2	1			1		1		1		2	8
1915												1	1
Ordunun Destanı												1	1
1923		1	1			1				1		1	5
Mustafa Kemal - Zafer		1	1			1				1		1	5
1941		1											1
Büyük Kurtarıcıya		1											1
1956								1					1
İnkılâp								1					1
Mehmet Haşmet								1					1
1962								1					1
Atatürk Bizi Bağışla								1					1
Mehmet Karabulut		1				1				1			3
1956		1				1				1			3
Mustafa Kemal		1				1				1			3
Mehmet Kıyat	1									1		1	3
1976	1									1		1	3
Kurtuluş Öncüleri İçin	1									1		1	3
Mehmet Necati Öngay		1			1								2
1950		1			1								2
Atatürk'ü Anış		1			1								2
Mehmet Nurettin Artam		3	1			2			1	2			9
1934		1				1				1			3
Bayram Günü		1				1				1			3
1938		1	1			1			1	1			5
Büyük Ata'ya		1	1			1			1	1			5
1939		1											1
10 Kasım		1											1
Mehmet Salihoglu	1	1											2
1953	1	1											2
O Gün	1	1											2
Melih Cevdet Anday	1	1				1				1		1	5

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
1966	1	1				1				1		1	5
Atatürk'ün Bir Saati Vardı	1	1				1				1		1	5
Mesut Akça								1			2		3
1966								1					1
Çıkagelir Mustafa Kemal								1					1
1970											1		1
Bir Eldir Mustafa Kemal											1		1
1998											1		1
Mustafa Kemal Türküleri											1		1
Mesut Tarcan	1	2	1		1	2	2	15		3	4	1	32
1950		1	1								1		3
İstiklâl Savaşı'nda Atatürk		1	1								1		3
1951						1	1	1		1	1		5
Kasım Rüzgârları						1	1	1		1	1		5
1952						1		1		1			3
Bir Türkü Söylüyorum Gök Mavisi						1		1		1			3
1953		1			1			1			1		4
Bandırma Vapuru		1			1			1			1		4
1955								1					1
Mustafa Kemal'in Şehitleri								1					1
1957										1		1	2
Yas										1		1	2
1959								1					1
İstiklâl Marşını Dinlerken								1					1
1963								1	1				2
Atatürk Çağı								1	1				2
1964	1								1				2
Yüce Atatürk	1								1				2
1973								8			1		9
26 Ağustos								1					1
Ankara Burcunda Bir Bayrak								1					1
Atatürk 27 Mayıs'larda								1					1
Atatürk Anıtı								1					1
Ben Mustafa Kemal'im								1			1		2
Erzurum Bir İnce Uzun Yoldur								1					1
Hoş Geldin Safa Geldin Samsun'a								1					1
Sakarya'yla Artık Bozbulanık								1					1
Metin Öztekin								1			1		2
1966								1			1		2
Durum								1			1		2
Mithat Cemal Kuntay		4	1	1		3	2	4	2	4	1	2	24
1927		1	1					1	1				4
Gazi		1	1					1	1				4
1934		1				1		1		1			4
Gazi'ye		1				1		1		1			4
1938		2		1		2	2		1	2	1	1	12
Atatürk'e		1				1	1			1		1	5
Atatürk'ün Cenazesini Ankara'da Karşılarken		1		1		1	1		1	1	1		7
1957								1		1		1	3
"O"nun Heykelini Kırana On Beş Yılı Karşılarken								1		1		1	2
1964								1					1
Siyor Kanonika'ya								1					1
Muazzez Menemenciğlu	1							1	1				3
1958	1							1	1				3
Yitik	1							1	1				3
Mustafa Canpolat	1	1			1		1	1		1	2	1	9
1954					1					1	1	1	4
Mustafa Kemal'e Giden Yol					1					1	1	1	4

Şair / Yayım Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
1955		1											1
10 Kasım		1											1
1958	1						1	1			1		4
Mustafa Kemal'i Gördüm	1						1	1			1		4
Mustafa Necati Karaer		2			1	6				6	4		19
1951		1				1				1	1		4
30 Ağustos		1				1				1	1		4
1953						1				1			2
Kasım Düşüncesi						1				1			2
1964		1			1	1				1	1		5
Mustafa Kemal'i Düşünürken		1			1	1				1	1		5
1965						1				1	1		3
Atatürk, İnanmak Gibi						1				1	1		3
1982						2				2	1		5
Asker Uyumaz						1				1			2
Mustafa Kemal Rüzgârı						1				1	1		3
Mustafa Şerif Onaran		1	1			1	1			1	1	1	7
1950		1	1			1	1			1	1	1	7
Kocatepe'den		1	1			1	1			1	1	1	7
Mustafa Us								1					1
1962								1					1
10 Kasım Köy Öğretmenin Ağrısı								1					1
Muzaffer Ender						1		1		1			3
1957						1				1			2
Dağ Başını Duman Almış						1				1			2
1958								1					1
Mustafa'm								1					1
Muzaffer Erdost						1		1					2
1952						1		1					2
Atatürk Dersi						1		1					2
Muzaffer Hacıhasanoğlu								1		2	1	2	6
1975										1		1	2
Mustafa Kemal Bakıyordu										1		1	2
1976										1	1	1	3
Mustafa Kemal = Bağımsızlık										1	1	1	3
1977								1					1
Bir Kuş Uçar Anıtkabir'e Doğru								1					1
Muzaffer Uyguner						3		2		3	2	1	11
1952						1				1	1		3
Mustafa Kemal'in Saati						1				1	1		3
1954						1				1		1	3
O Gün Bir Rüzgar Esliyordu						1				1		1	3
1955						1		1		1			3
Atatürk Kocatepe'ye Tırmanıyordu						1		1		1			3
1964								1					1
Mustafa Kemal'in Saati								1					1
1981											1		1
Atatürk Kocatepe'ye Tırmanıyordu											1		1
Münir Müeyyed Bekman						1				1			2
1939						1				1			2
Küsuf						1				1			2
Nadir Gül								1					1
1957								1					1
Atatürk								1					1
Nahit Ulvi Akgün	1						3	3		1	1	1	10
1967	1							1					2
Atatürk	1							1					2
1969							1				1		2
Gazi Heykelinde Güvercinler							1				1		2

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	TOP.
1974							2			1		1	4
Gazi Heykelinde							2			1		1	4
1977								1					1
Gazi Heykelinde Yapay Güvercinlerin Dirilişi								1					1
1978								1					1
Gazi Heykelinde Tedirgin Güvercinler								1					1
Namık İrfan Gökçay							1	1					2
1964							1	1					2
Atatürk							1	1					2
Nazım Hikmet Ran			1					9	1	1	1	1	14
1939			1					9	1	1	1	1	14
26 Ağustos Gecesinde Saatlar İki Otuzdan Beş Otuz Kadar ve İzmir Rıhtımı'ndan Akdeniz'e Bakan Nefer - (Sekizinci Bap)								1					1
30 Ağustos Gecesi									1				1
920'nin 16 Martı ve Manastırlı Hamdi Efendi - (Beşinci Bap)								1					1
922 Ağustos Ayı ve Kadınlarımız ve 6 Ağustos Emri - (Yedinci Bap)								1					1
Erzurum Kongresi - (İkinci Bap)								1					1
Kurtuluş Savaşı Destanı'ndan			1										1
Kuvayı Milliye Destanı'ndan											1		1
Kuva-yi Milliye'den										1		1	2
Muharebeler - (Altıncı Bap) -I. İnönü/ II. İnönü/ Dumlupınar-								1					1
Muharebeler - (Altıncı Bap) - Sakarya-								1					1
Sivas Kongresi - (İkinci Bap)								1					1
Yıl 1920 - (Üçüncü Bap)								1					1
Yıl Yine 1919 ve İstanbul'un Hâli - (İkinci Bap)								1					1
Necati Diren						1		1		1			3
1952						1		1		1			3
Mustafa Kemal Dedik						1		1		1			3
Necdet Alpay								7					7
1958								1					1
Atatürk Kıbrıs'ta								1					1
1959								1					1
Sis ve Güneş								1					1
1960								2					2
Anıtkabir'deyim								1					1
Gerçekler Üstüne								1					1
1963								1					1
Atatürk Uyanıyor								1					1
1977								1					1
Atatürk'e Dilekçe								1					1
1978								1					1
Atatürk'le Yaşayıp Ölmek								1					1
Necdet Rüştü Efe		1				1				1			3
1938		1				1				1			3
30 Ağustos		1				1				1			3
Necmettin Halil Onan										1		1	2
1939										1		1	2
Gazi'nin Heykeli										1		1	2
Nedret Gürçan				1		1		1		1	1		5
1952						1				1			2
Mustafa Kemal'in Ettikleri						1				1			2
1953				1				1			1		3
Sakarya Konuşuyor				1				1			1		3
Neyzen Tevfik										2		2	4
1925										1		1	2

Şair / Yayın Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	TOP.
Türk'e İkinci Öğüt'ten										1		1	2
1938										1		1	2
Gitti										1		1	2
Nihat Kuşlu						1				1			2
1952						1				1			2
Atatürk'e Dair Mısralar						1				1			2
Nuran Yuluğ						1				1			2
1949						1				1			2
Atatürk İçin						1				1			2
Nurettin Özyürek		2					1	2		1	2		8
1958		1					1	1		1	1		5
Mustafa Kemal Paşa		1					1	1		1	1		5
1960		1						1			1		3
Kuvayı Milliye		1						1			1		3
Nurullah Can								1					1
1978								1					1
Mustafa Kemal Düşü								1					1
Nüzhet Erman		1				3		2		3	2		11
1959											1		1
Atatürk'ün İstiklal Madalyası											1		1
1970		1				1				1	1		4
Atatürk'ün Vakti Çok Azdı		1				1				1	1		4
1973						1		1		1			3
Gazi Mustafa Kemal Atatürk						1		1		1			3
1976						1				1			2
Mustafa Kemal'den Önce ve Atatürk'ten Sonra						1				1			2
1978								1					1
Çal Kılıcı Kemal Paşa'm								1					1
O. Fehmi Özçelik						1				1			2
1952						1				1			2
Mustafa Kemal'in Kapısında						1				1			2
O. Turgut Yaylalı								1					1
1933								1					1
Ben ve Sen Bugün ve Yarın								1					1
Oğuz Kâzım Atok	1	1		3	1	3	1	13		7	5	4	39
1951	1	1				1	1	1		2	1		8
Eşsiz Yürek	1	1					1	1		1			5
Köklü İnanç						1				1	1		3
1953				1		1		2		1	1	1	7
Atatürk'ten Mektup - VII								1					1
Atatürk'ten Mektuplar				1									1
Mustafa Kemal Din Yolunda								1					1
Mustafa Kemal'den Mektup						1				1	1	1	4
1954										1		1	2
Mustafa Kemal'den İkinci Mektup										1		1	2
1955								1		1	1	1	4
Eşsiz Yürek											1		1
Mustafa Kemal'den Mektup								1		1		1	3
1958						1		2		1	1		5
Anafartalar Savaşı						1		1		1	1		4
Mustafa Kemal'den Mektup: Türk Kadınına								1					1
1959				2				3					5
Nunuş Nine				1				1					2
Paylaşılabilir								1					1
Sanatçı Atatürk				1				1					2
1963					1			1					2
Halktan Yana								1					1
Mustafa Kemal'den Mektup					1								1
1971								1		1	1	1	4
Atatürkçülük								1		1	1	1	4

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
1972								1					1
Akdeniz'i Göremeyen Manga								1					1
1978								1					1
Sığamadı								1					1
Orhan Asena					1			1					2
1967								1					1
Atatürk								1					1
1996					1								1
Atatürk					1								1
Orhan Rahmi Gökçe		1	1			2				2			6
1938						1				1			2
Atatürk						1				1			2
1945		1	1			1				1			4
Beşinci Yılında		1	1			1				1			4
Orhan Seyfi Orhon	2	2	1	1	1	3	1		1	3	2		17
1927		1				1				1			3
Gazimize		1				1				1			3
1938	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1		10
Gidiyor	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1		10
1939	1					1				1	1		4
Atatürk	1					1				1	1		4
Orhan Şaik Gökyay		1	1		2	7	1	2		7	1	1	23
1938		1	1		1	2				2	1	1	9
Yarıya Çekilen Bayrak		1	1			1				1			4
Yas					1	1				1	1	1	5
1963						1				1			2
Çağrı						1				1			2
1965					1	1		1		1			4
Soylama					1	1		1		1			4
1966						1	1	1		1			4
Ağıt - Destan						1	1	1		1			4
1967						1				1			2
Netsem Yolu Yok						1				1			2
1974						1				1			2
Sayende...						1				1			2
Osman Atilla		2				3	1	1		3	1		11
1944		1				2	1	1		2			7
Atatürk İçin		1				2	1	1		2			7
1962		1											1
Ah Bu On Kasımlar		1											1
1964						1				1	1		3
Atatürk Hep Kocatepe'de						1				1	1		3
Osman Serhat Erkekli								2					2
1977								1					1
Kocatepe'de Bir Daha Eğilse								1					1
1978								1					1
Sonsuzlama								1					1
Ömer Bedrettin Uşaklı		1		1	1		1				1	1	6
1934		1		1	1		1				1	1	6
Ülkü Tanrımıza		1		1	1		1				1	1	6
Ömer Kayaoğlu											1		1
1982											1		1
Gene 10 Kasım											1		1
Özbek İncebayraktar	1	1			1	1	2	2		1	29	1	39
1958								1			1		2
Mustafa Kemal'i Dinliyorum								1			1		2
1965							1				2		3
Atatürk Bayramı											1		1
Atatürk'e							1				1		2
1966								1					1
Atatürk Deyince								1					1
1968		1				1	1			1		1	5
Mustafa Kemal		1				1	1			1		1	5

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
1978					1						2		3
Atatürk Deyince					1						1		2
Mustafa Kemal											1		1
1980											1		1
Atatürk'e											1		1
1981	1										4		5
Bir Mustafa Kemal Vardı											1		1
Mustafa Kemal											2		2
Mustafa Kemal Kocatepe'de	1										1		2
1982											2		2
Atatürk'e Mektup											1		1
Atatürk'le											1		1
1986											1		1
Atatürk Çanakkale'de											1		1
1987											1		1
Atatürk Dendi mi?											1		1
1994											1		1
Atatürk Anıtında Bir Çocuk											1		1
1995											1		1
Atatürk'ün Evi											1		1
1998											1		1
Kargalar Konuyordu											1		1
Anıtkabir'e											1		1
1999											2		2
Atatürk'ün Saati											1		1
Hahırlarda Atatürk											1		1
2001											1		1
Atatürk Nerde mi?											1		1
2003											1		1
Özleyorum Atatürk'ü											1		1
2006											1		1
Atatürk Mersin'de											1		1
2007											2		2
Atatürk ve Ben											1		1
Mustafa Kemal'in Atı											1		1
2008											1		1
Atatürk'ün Beyaz Kuşu											1		1
2009											2		2
Atatürk											1		1
Atatürk'e Mektup											1		1
2011											2		2
Mustafa Kemal Bağımsızlık											1		1
Mustafa Kemal'e Gazel											1		1
Özker Yaşın	1	1		2	1	3	1	9		4	4		26
1952		1			1		1	1		1	1		6
Vatan Rüzgârlarında		1			1		1	1		1	1		6
Dalgalandı													
1954	1				1					1			3
Atatürk'e Saygı Duruşu	1				1					1			3
1955					1		1			1			3
Özleyiş					1		1			1			3
1957				1	1					1	1		4
Mustafa Kemal'den Konuştuk				1	1					1	1		4
1958							2						2
Atatürk'e							1						1
Kıbrıs'ta Şehitlikte							1						1
1959				1			1						2
Düşman Bozguna Uğramış Denize								1					2
Doğru Kaçıyordu				1				1					2
1960								1					1
Hürriyet Destanı'ndan								1					1
1962											1		1
Atatürk Ölümsüzleşti											1		1

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
1963								1					1
Anıt-kabir'e Doğru								1					1
1964								2					2
Bir Şahlanışın Destanı								2					2
1969											1		1
Bayrak Atatürk											1		1
Posoflu Müdâmi		1											1
1943		1											1
Ağıt		1											1
R. Sami Hamamcı											2		2
2008											2		2
Atatürk'e Mektup											1		1
Yaşayan Atatürk											1		1
Rahmi Dönmez							1						1
1949							1						1
Atatürk'üm							1						1
Recep Bulut							2						2
1962							1						1
Atatürk							1						1
1976							1						1
Sana Gelirken							1						1
Reşat Feyzi Yüzüncü		1			1					1			3
1932		1			1					1			3
Cumhuriyet Bayramı		1			1					1			3
Rıza Apak	1						1	1			1		4
1966	1						1	1			1		4
Atatürk Deyince	1						1	1			1		4
Rıza Bulut		1			1		1			1			4
1952		1			1		1			1			4
Mavi Gözlü Paşa'ya		1			1		1			1			2
Paşam							1			1			2
Rıza Ergüven										1		1	2
1973										1		1	2
Ata'ya Çağrı										1		1	2
Rıza Polat Akkoyunlu		1			1					1			3
1934		1			1					1			3
O Baş		1			1					1			3
Rıza Vural					1					1			2
1934					1					1			2
Gazi'ye					1					1			2
Ruşen Hakkı		1	1								1		3
1961		1	1								1		3
Marşlarda Atatürk		1	1								1		3
Sabahattin Ali										1		1	2
1934										1		1	2
Benim Aşkım										1		1	2
Sabahattin Kudret Aksal	2	2	1	1		2	1	1		4	2	2	18
1952	2	2	1	1		2	1	1		4	2	2	18
Atatürk Anadolu'da	1	1				1				2	1	1	7
Bir Resimde Atatürk	1	1	1	1		1	1	1		1	1	1	10
On Kasım										1			1
Sabih Şendil	1			1	1	1	1	2		1	3		11
1952					1	1	1	1		1	1		6
İstiklal Savaşında Mustafa Kemal					1	1	1	1		1	1		6
1958				1							1		2
Mustafa Kemal				1							1		2
1976											1		1
Atatürk'e											1		1
1977	1							1					2
Atatürk	1							1					2
Sabri Cemil Yalkut		1	1		1								3
1938		1	1		1								3

Şair / Yayın Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
Ulumuza		1	1		1								3
Sadiye Akay					1			2					3
1977					1			2					3
Atatürk'ün İzinde								1					1
Örnek Atatürk'ümüz					1			1					2
Salah Bırsel		1	1	2		1				1	1		7
1947		1	1	1		1				1	1		6
Türkiye Şarkısı		1	1	1		1				1	1		6
1948				1									1
En Büyük Şarkı				1									1
Salih Zeki Aktay						1				1			2
1933						1				1			2
Gazi Heykel						1				1			2
Sami N. Özerdim	1	1				1				1			4
1938	1	1				1				1			4
Bu Kadar Yazabildim	1	1				1				1			4
Samih Rifat						1		1		1			3
1934						1				1			2
Yürüyüş						1				1			2
1962								1					1
Ya Ölüm Ya İstiklâl								1					1
Seffetin Başçılar					1								1
1977					1								1
Atatürk'e Mektup					1								1
Selâhattin Batu						1				1			2
1966						1				1			2
Atatürk Oratoryosu						1				1			2
Sıtkı Salih Gör								1					1
1957								1					1
Atatürk								1					1
Suat Taşer	1	1	1	1		1	1	3		1	1		11
1952	1	1	1	1		1	1	1		1	1		9
Sendendir Atatürk	1	1	1	1		1	1	1		1	1		9
1956								1					1
Mustafa Kemal Kocatepe'de								1					1
1960								1					1
İkinci Kurtuluş								1					1
Subutay Hikmet	1										3		4
1981	1										1		2
Atatürk Çizgisi	1										1		2
1988											2		2
Atatürk'le											1		1
Görmek Atatürk'ü											1		1
Süleyman Apaydın											1		1
2007											1		1
Yıkın Heykellerimi											1		1
Süleyman Bektaş								1					1
1976								1					1
Atatürk'ün Çocukları								1					1
Süleyman Sevgel									1				1
1928									1				1
Büyük Gazi'ye Vait									1				1
Süreyya Endik		1				1		1		1			4
1942		1				1		1		1			4
Arıburnu - Conkbayırı		1				1		1		1			4
Şahinkaya Dil	1	2				5		4		5	3		20
1954						1				1			2
Ağıt						1				1			2
1959		1						1			1		3
Ağustos Şafağı		1						1			1		3
1961						2		1		2	1		6
Atatürk Çağları						2		1		2	1		6
1962		1											1

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları											TOP.	
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ		VT
10 Kasım		1											1
1963	1					1				1	1		4
Mustafa Kemal	1					1				1	1		4
1966								1					1
Atatürk'e								1					1
1967						1				1			2
Mustafa Kemal Destanı'ndan						1				1			2
1978								1					1
Atatürk'e Dilekçe								1					1
Şinasi Özdenoğlu								3			2		5
1976								1					1
Atatürk'süz								1					1
1977								1			1		2
Mustafa Kemal Ateşi								1			1		2
1978								1			1		2
Bulunur Kurtaracak								1			1		2
Şinasi Saba						1		1		1			3
1950						1				1			2
On Kasım Sabahı						1				1			2
Düşünceler...													
1964								1					1
Arz Ederim								1					1
Şüküfe Nihal		1				1				1			3
1938		1				1				1			3
Atamızın Karşısında		1				1				1			3
Şükran Kurdakul										1		1	2
1966										1		1	2
İkinci Kurtuluş										1		1	2
Şükrü Enis Regü								1			1		2
1958								1			1		2
Atatürk'ün Sesi								1			1		2
Şükrü Kurgan						2				2		1	5
1938						1				1		1	3
Ağıt						1				1		1	3
1939						1				1			2
Ağıt						1				1			2
Tahsin Saraç		1				1		2			1		5
1966		1				1		1			1		4
İşte O Atatürk		1				1		1			1		4
1968								1					1
Kavram Atatürk İçin								1					1
Talat Tekin	1					1	1	1		1	1	1	7
1953	1					1	1	1		1	1	1	7
Atatürk Gülümsedi	1					1	1	1		1	1	1	7
Talip Apaydın	1	1	1	3		1	1	4		2	3	1	18
1956	1	1	1	2		1	1	2		1	2		12
"Nutuk"	1	1	1	1		1	1	1		1	1		9
Atatürk'ün Varlığı				1				1			1		3
1958								1					1
Atatürk'e								1					1
1959								1		1	1	1	5
Atatürk'e Doğru				1				1					2
Resmine Söylev										1	1	1	3
Tarık Dursun K.		1	1			1	1	1		1	1	1	8
1951		1	1			1	1	1		1	1	1	8
Uyanık Uyku		1	1			1	1	1		1	1	1	8
Tarık Orhan	1	2				2	1	1	2	2	2	1	14
1951								1				1	3
Atatürk								1				1	3
1961	1	1				1							3
Sen Bizim İçin Yüce Olan Her Şeydesin	1	1				1							3
1963		1				1	1		1	1			6

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
Atatürk Olmak		1			1	1		1		1	1		6
1964								1			1		2
Atatürk'ün Beyaz Vapuru								1			1		2
Tekin Sönmez								1					1
1964								1					1
Atatürk Felsefesi								1					1
Teoman Karahun						1	1	2					4
1951						1							1
Atatürk					1								1
1958							1	2					3
1919								1					1
Ağıt							1	1					2
Turgut Hıçkırık											1		1
1981											1		1
Mustafa Kemal'in Annesi											1		1
Turgut Uyar		2		1	2	3	2	2		3	2	2	19
1950		1			1	1	1			1	1	1	7
Gazi Mustafa Kemal Paşa		1			1	1	1			1	1	1	7
1951		1		1		1	1	1		1	1	1	8
Gazi Paşa'ya Ağıt		1		1		1	1	1		1	1	1	8
1952					1	1		1		1			4
Nutuk					1	1		1		1			4
Turhan Uzunhasanoğlu											1		1
1973											1		1
Duydum Ki Mustafa Kemal											1		1
Tülin Erbaş						1				1			2
1971						1				1			2
Nöbette					1					1			2
Türkan İldeniz								1					1
1957								1					1
Ağlayan Şiir								1					1
Uluğ Turanhoğlu											1		1
1991											1		1
Atatürk ve Biz'den											1		1
Ümit Yaşar Oğuzcan	2	1	1	1	1	3	1	4		3	2		19
1952	1					1		1		1	1		5
Ölümsüz Atam İçin	1					1		1		1	1		5
1956	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1		10
Mustafa Kemal'i Düşünüyorum	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1		10
1965						1				1			2
Orada Bir Mustafa Kemal Var						1				1			2
1971								1					1
Bayraklaşan Atatürk								1					1
1976								1					1
Atatürk'e								1					1
Vasfi Mahir Kocatürk		3				3	1	1	1	3		1	13
1929		1				1		1	1	1			5
Heykelin Karşısında		1				1		1	1	1			5
1933		1				1	1			1		1	5
İnkılap Türkümüz		1				1	1			1		1	5
1938		1				1				1			3
İstiklal Savaşı Destanı'ndan		1				1				1			3
Vedat Güler								3					3
1977								1					1
Edirne'den Kars'a Dek								1					1
1978								2					2
Atatürk Seli								1					1
Ata'ya								1					1
Vehbi Cem Aşkun	1	1			1	1			1	1			6
1938	1	1			1				1				4
Atama Değişler	1	1			1				1				4
1939						1				1			2

Şair / Yayın Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												TOP.
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
Atama Deyişler						1				1			2
Vehbi Kızılgül		1				1				1			3
1952		1				1				1			3
10 Kasım 1952		1				1				1			3
Vural Vahit Suiçmez	1					1	2		1	2			7
1955	1					1	1		1	1			5
Mustafa Kemal Seslense	1					1	1		1	1			5
1956							1			1			2
Işık Destan							1			1			2
Yahya Benekay						1			1		1		3
1952						1							1
On Kasım						1							1
1959									1		1		2
On Kasım 1959									1		1		2
Yahya Saim						1			1				2
1922						1			1				2
Sakarya Güneşi						1			1				2
Yalçın Tekin							5						5
1932							5						5
İkinci İnönü Zaferi							1						1
Mustafa Kemal Suriye Cephesinde								1					1
Mustafa Kemal Şark Cephesinde								1					1
Mustafa Kemal Trabulusgarp'te 1911-1912								1					1
Mustafa Kemal Ve Devrimler								1					1
Yaşar Güngör						1	1		1	1			4
1953						1			1	1			3
Ata'm						1			1	1			3
1958							1						1
Atatürk'e Şiirlerim'den							1						1
Yaşar Nabi Nayır	1	3	1	1		4	1	2	4				17
1930		1	1	1		2		1	1				7
Gazi'ye		1	1	1		2		1	1				7
1933		1				1			1				3
Cumhuriyet Bayramında		1				1			1				3
1934	1	1				1	1	1	2				7
Atatürk'ü Dinlerken	1	1					1		1				4
O'nun Sesi						1		1	1				3
Yekta Güngör Özden									2	4			6
1981									2	3			5
Atatürk										1			1
Atatürk Yürüyor									1	1			2
Bağışla Bizi Atatürk									1	1			2
1982										1			1
Her Türk Bir Atatürk										1			1
Yılmaz Aybar						1			1				2
1976						1			1				2
Bir Rüzgâr						1			1				2
Yurdun Yümnü								1					1
1961								1					1
Bunlar Öpülesi Elleri Ata'nın								1					1
Yusuf Ziya Ortaç		3	1		1	4	1	3	3	3		2	21
1927		1	1			2			2	1		1	8
Gazi'mize Tarih						1			1	1			3
Gazi'ye Tarih		1	1			1			1			1	5
1928		1				1	1		1	1		1	6
Gazimize		1				1	1		1	1		1	6
1933		1				1			1				3
"1919-1933"ten Bir Parça		1				1			1				3
1958								1					1
Sensin								1					1

Şair / Yayımlı Tarihi / Şiir Adı	Antoloji Kodları												
	AK	BN	C	HK	MB	MN	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	TOP.
1964					1			1					2
İstiklâl Savaşında					1			1					2
1972								1					1
Akdeniz'e								1					1
Yüksel Erkekli	1							1			1		3
1958	1							1			1		3
Atatürk'ün Öğrencilere Mektubu	1							1			1		3
Zarif Özak		2				2				2			6
1950		1				1				1			3
Mustafa Kemal'in Geçiş...		1				1				1			3
1952		1				1				1			3
1952 Yılında Atatürk		1				1				1			3
Zeki Ömer Defne		2				2	1	1		2		1	9
1938		2				2	1	1		2		1	9
Ayrılış Destanı		1				1	1	1		1		1	6
Büyük Yas		1				1				1			3
Ziya Gökalp		1				1			2	2			6
1922		1				1			2	2			6
Gazi'ye İkinci İstida									1				1
Gazi'ye İstida									1	1			2
Niçin?		1				1				1			3
Ziya Hanhan								1					1
1958								1					1
10 Kasım Yolculuğu								1					1
Ziya Osman Saba	1	1	1	1		1	1		1	1		1	9
1938	1	1	1	1		1	1		1	1		1	9
O'nsuz	1	1	1	1		1	1		1	1		1	9
Genel Toplam	80	213	43	59	77	300	96	414	46	372	239	111	2050

Tablo 2. Antolojilerde Yer Alan Tarihi Belirsiz Şiirlerin Listesi

Şair / Şiir Adı	Antoloji Kodları								
	AK	HK	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	TOP.
Abdullah Rıza Ergüven	1								1
10 Kasım	1								1
Abdullah Şanal							2		2
Atatürkçe Yaşamak							1		1
Sevdasın Sen Atatürk							1		1
Abdülkadir Bulut			1						1
Mustafa Kemal'i Dinar'lı Kamber Anlattı			1						1
Adnan Ardağı			1				2		3
Her Mevsimde Çocuklarla Atatürk			1						1
Kasım Gelinece							1		1
Yüreğime Güneş Vuruyordu							1		1
Adnan Bulak			1			1			2
Taşlar O'nu Andırıyor			1						1
Taşlar O'nu Anlatıyor						1			1
Ahmet Tufan Şentürk						1	1		2
Mustafa Kemal'ce							1		1
Yürüyelim Arkadaşlar						1			1
Ali F. Bilir							1		1
Mustafa Kemal'in Düşleri							1		1
Ali Yüce	1						2		3
Anıt Sana							1		1
Atatürk Kaşlarını Çattı	1						1		2
Arif Hikmet Par	1	2				1			4
Dört Mevsimde Sen		1							1
Kasım Gelinece		1							1
Mustafa Kemal Gibi						1			1
Mustafa Kemal'in Sevgisi	1								1
Âşık Ali Gürbüz						1		1	2
Kan Ağlar						1		1	2
Âşık Ali İzzet						2		2	4
Atatürk Bakışım						1		1	2
Hakikat Mülkünün Başkanı Atatürk						1		1	2
Attilâ İlhan								2	2
Memleket Havası - 1 Utanma								1	1
Memleket Havası - 3 923'de demiş								1	1
Ayhan Arın	1								1
Mustafa Kemal Yaşıyor	1								1
Ayhan Gülsoy	2								2
Ölmeyen	2								2
Ayhan İnal							1		1
On Kasım							1		1
Aynur Doğan	1								1
Atam	1								1
Aysel Demirtaş	1								1
Canım Atatürk	1								1
Aziz Sivashoğlu							1		1
Atatürk Ne Demek							1		1
Bedri Gider			1			1			2
En Büyük Yas Günümüz			1			1			2
Behçet Kemal Çağlar					1				1
Gel Birlik Yanalım					1				1
Cahit Külebi	1								1
Gazi Paşa	1								1
Cahit Sıtkı Tarancı		1							1
İstiklâl Marşını Dinlerken		1							1
Celal Sahir Erozan	1				2				3
Büyük Kurtarıcıya					1				1
Yurt ve Atatürk	1				1				2

Şair / Şiir Adı	Antoloji Kodları								
	AK	HK	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	TOP.
Celal Sıtkı Gürler	2								2
Ata	1								1
Ata'm	1								1
Ceyhan Atuf Kansu		1					1		2
Gelir Halkın Dağlarından...							1		1
Şimali Şarkıye Doğru		1							1
Coşkun Ertepinar							1		1
Ekim Rüzgârları							1		1
Doğan Ergeneli			1			1			2
Atatürk Destanı			1			1			2
E. Faik Üstün	1		1						2
Atatürk	1		1						2
Ercüment Uçarı			1						1
Yitik			1						1
Faik Baysal		1							1
Kore Destanından		1							1
Faruk Nafiz Çamlıbel					2				2
En Büyük Yas					1				1
Kahraman'dan					1				1
Garip Mustafa (Yusuf Mardin)						1			1
Mucize						1			1
H. Zekâi Yiğitler			1						1
Bir Sabah Düşüyor Ortamıza Karanlık			1						1
Hadi Besleyici	1								1
Anıtkabir	1								1
Halide Nusret Zorlutuna					1				1
Atatürk					1				1
Halil Soyuer							1		1
Atatürk							1		1
Halim Yağcıoğlu	2								2
Atatürk Nerede?	1								1
On Kasım	1								1
Halit Nihat Boztepe					1				1
Mustafa Kemal					1				1
Hasan Hüseyin Korkmazgil							1		1
Yaşlanmayan Ananın Yaşlanmayan Mektubu							1		1
Hüseyin Güney							1		1
Atatürk							1		1
Hüseyin Güven	1								1
Günaydın	1								1
Hüseyin Kalaba	1								1
Atatürk'le 10 Kasım	1								1
İbrahim Zeki Burdurlu		1							1
Atatürk Meydanı		1							1
İlhami Bekir Tez		1							1
Başlayış		1							1
İsmail Hakkı Sunat	2								2
Bayrak İnsan	1								1
Saygı Duruşu	1								1
İsmail Hakkı Talas	2								2
Atatürk	1								1
Ölmez Artık Atatürk	1								1
Kenan Akansu	1								1
Ata'm	1								1
M. Celal Ertuğay			1						1
Türkiye'de Tek Güzel Gerçek Ölüm Atatürk'e Yenilecek			1						1
M. Güner Demiray							2		2
Atatürk'ü Bilmek							1		1
Yürek Çizdik							1		1
M. Sami Aşar	1								1

Şair / Şiir Adı	Antoloji Kodları								TOP.
	AK	HK	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	
Beynimize Düşen Ateş	1								1
M. Sunullah Arısoy	1	2					1		4
Gerçek	1	1							2
Hem Övgü Hem Ağıt		1							1
Mustafa Kemal Türküsü							1		1
Mahmut Alptekin	1						2		3
Bakıyorum Türkiye'ye							1		1
Ben Mustafa Kemal	1								1
Ben Mustafa Kemal Anıtkabir'den							1		1
Mahmut Kuru	1		1						2
Kalabalıklara Diyesi Vardı	1		1						2
Mehmet Başaran		1				1			2
Protesto		1				1			2
Mehmet Cimi	1								1
Öyle Mi?	1								1
Mehmet Emin Yurdakul					2	1			3
Ankara'dan					1				1
Kurtarıcıya					1	1			2
Mehmet Faruk Gürtenca	1								1
Atatürk'ün Anıtı Önünde	1								1
Mehmet İhsan Bulur	1								1
Ondan Ayı, Onun	1								1
Mehmet Necati Öngay	2								2
Atatürk	1								1
On Kasım	1								1
Melahat Uğurkan	1								1
Atatürk	1								1
Mesut Tarcan			1						1
Mustafa Kemal'in Gemisi			1						1
Mustafa Yılmazkaya	1								1
Ölmez, Atatürk Ölmez!	1								1
Mücap Ofluoğlu	1								1
Her Gün Seninle	1								1
Nüzhet Erman			1			1			2
Selam			1			1			2
Oğuz Kâzım Atok			1						1
Mustafa Kemal'den Mektup			1						1
Orhan Rahmi Gökçe				1	1				2
Son Dakika				1	1				2
Özbek İncebayraktar	1						1		2
Ben Mustafa Kemal'im	1						1		2
Özker Yaşın		1	1						2
Kıbrıs'tan Atatürk'e		1							1
Utaniyoruz			1						1
Rakım Çalalpa	1								1
Atatürk'e	1								1
Ramazan Gökalp Arkın	1								1
Görmeye Geldim	1								1
Recep Bulut	1								1
Makinist	1								1
Rıza Beşer	1								1
Atatürk	1								1
Rıza Polat Akkoyunlu							1		1
Büyük Adam							1		1
S. Aldanır		1							1
Anıt Kabir		1							1
Sabahattin Hüsnü						1			1
Atatürk						1			1
Salah Bırsel	1								1
Sisten Sonra	1								1
Sami Ayhan	1						1		2
Atatürk Türkiye	1						1		2

Şair / Şiir Adı	Antoloji Kodları								
	AK	HK	MR	NA	NY	ÖB	Öİ	VT	TOP.
Samih Rifat		1				1		1	3
Akdeniz Kıyılarında		1				1		1	3
Subutay Hikmet	2								2
Atatürk Bitmez	1								1
Atatürk'ü De Öyle	1								1
Süleyman Bumin	1								1
Atatürk'ün Ölümü	1								1
Şahinkaya Dil	1		1						2
On Kasım Üstüne	1		1						2
Şerif İken	1								1
Atatürk	1								1
Şevket Kutkan							1		1
Atatürk'e							1		1
Şinasi Özdenoğlu	1						3		4
Bizim Bu Atatürk							1		1
İnsan Mustafa Kemal							1		1
Kimdir Atatürk							1		1
Seninle Atatürk	1								1
Tahir Pukat	1								1
Atatürk	1								1
Tahsin Bilengilin	1								1
10 Kasım	1								1
Tahsin Şimşek							1		1
Çanakkale İçinde "Atatürk" Çiçekleri							1		1
Tarık Orhan	3								3
Anmaya Geldik	1								1
Başöğretmen	1								1
Resimleri	1								1
Tayyar Kerman	1								1
Ata'm	1								1
Türkân Gedik Bengi	1						4		5
10 Kasım							1		1
Atatürk	1						2		3
Giz							1		1
Ümit Yaşar Oğuzcan	1								1
Bir Mustafa Kemal Vardı	1								1
Vasfi Mahir Kocatürk	1				1				2
Ata'ma	1								1
Dünyada					1				1
Yaşar Nabi Nayır			1			1		1	3
Mustafa Kemal'in Türküsü			1			1		1	3
Yiğit Tekin Ersoy	1								1
Ata'm	1								1
Yusuf Ziya Ortaç					2				2
Marş					1				1
Ölümü Üzerine					1				1
Zeki Ömer Defne		1							1
Kutsal Taşlar		1							1
Zeki Tunaboğlu							1		1
Ata'mız İçin							1		1
Zeynep Arıcan	1								1
Atatürk Sevgisi	1								1
Genel Toplam	59	14	16	1	13	15	33	7	158

KAYNAKÇA

- Adak, Hülya. "National Myths and Self-Narrations: Mustafa Kemal's *Nutuk* and Halide Edib's *Memoirs* and *The Turkish Ordeal*." *The South Atlantic Quarterly* 102:2/3 (Spring /Summer, 2003): 509-527.
- Ahmad, Feroz. *İttihatçılıktan Kemalizme*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996.
- _____. *Bir Kimlik Peşinde*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.
- _____. *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. Çev., Yavuz Alogan. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2007.
- Akyaz, Doğan. "Ordu ve Resmî Atatürkçülük." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce – Cilt 2 – Kemalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Ali, Sabahattin. *Bütün Şiirleri*. Haz., Attila Özkırımlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.
- Anderson, Benedict. *Hayali Cemaatler*. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
- Apaydın, Talip. "Atatürk Yurdu Bir Daha Kurtardı." *Varlık* 528 (15 Haziran 1960): 8.
- Argunşah, Hülya. "Millî Edebiyat." *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*. Ed., R. Korkmaz. Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2005.
- Atabaki, Touraj, ve Erik J. Zürcher. Haz., *Türkiye ve İran'da Otoriter Modernleşme Atatürk ve Rıza Şah Dönemleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Atatürk, Mustafa Kemal. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri - Cilt I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954.
- _____. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri - Cilt II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954.
- Attilâ, Osman. "Halk Şairlerinin Diliyle Cumhuriyet." *Ülkü* 123 (1946): 23-24.
- _____. "Atatürk'e Ağtlar." *Ülkü* 124 (1946): 3-5.
- Bakhtin, Mikhail. *Speech Genres & Other Late Essays*. Haz., Caryl Emerson ve Michael Holquist. Austin: University of Texas Press, 1986.
- Bayat, Fuzuli. *Oğuz Destan Dünyası Oğuznamelerin Tarihi, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006.
- Bayram, Kemal. *Sabahattin Ali Olayı*. Ankara: Tanyeri Kitap Yayıncılık, 2012.
- Birand, M. Ali. *Emret Komutanım*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1986.
- Birinci, Necat. "Millî Mücadele Devri Edebiyatı." *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler, İsimler, Eserler, Terimler - Cilt:6*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1976.

- Beebee, Thomas O.. *The Ideology of Genre: A Comparative Study of Generic Instability*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1994.
- Belge, Murat. *Genesis: "Büyük Ulusal Anlatı ve Türklerin Kökeni"*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- Berkes, Niyazi. *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. Ankara: Bilgi yayınevi, 1973.
- Billig, Michael. *Banal Milliyetçilik*. Çev., C. Şişkolar. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2002.
- Boratav, Pertev Naili. "Halk Geleneğinde Atatürk ve Atatürk Devrimleri." *Folklor ve Edebiyat I*. İstanbul, Adam Yayınları, 1982.
- Bourdieu, Pierre. *The Rules of Art*. California: Stanford University Press, 1995.
- Campbell, Joseph. *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2000.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Ekin Yayınları, 1996.
- Cohen, Margaret. *The Sentimental Education of the Novel*. Princeton NJ: Princeton University Press, 1999.
- Copeaux, Étienne. *Tarih Ders Kitaplarında (1931 - 1993): Türk Tarih Tezinden Türk - İslam Sentezine*. Çev., A. Berktaş. İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Cumhuriyetin 10uncu Yılı İçin Yazılan Şiirler, Destanlar*. Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1933.
- Çağlar, Behçet Kemal. *Bitmez Tükenmez Anadolu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994.
- _____. "Atatürk'e Raporlar'dan Parçalar." *Türk Dili* 218 (Kasım 1969): 88-90.
- _____. "Türk Şiirinde Atatürk." *Türk Dili* 86 (1958): 64-79.
- Ertan, Ali, haz. *Millî Şef İnönü'ye Şiirler*. Ankara: Uğur Kitapevi, 1944.
- Çıkla, Selçuk. "1940'lı Yıllarda Düzenlenen Sanat Yarışmaları ve İnönü Sanat Armağanları." *İlmi Araştırmalar* 23 (2007): 29-46.
- Çobanoğlu, Özkul. *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ, 2003.
- Çoruhlu, Yaşar. *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012.
- Derrida, Jacques . "The Law of Genre." *Acts of Literature*, Haz., Derek Attridge 221-252. New York: Routledge 1992.
- Demirhan, Nezahat. *Cumhuriyetin Onuncu Yılı'nın Türk İnkılâp Tarihinde Yeri ve Önemi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1999.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

- Dönmezer, Sulhi. "Atatürk Liderliğinin Sosyopsikolojik Analizi." *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* Cilt:VII (Kasım 1991):
- Duymaz, Ali. "Oğuz Kağan Destanı'ndan Dede Korkut Kitabı'na Kahramanların Beden Tasvirlerinin Sembolik Anlamları Üzerine Değerlendirmeler." *Millî Folklor* 76 (2007): 51-52.
- Eliade, Mircea. *Mitlerin Özellikleri*. Çev., Sema Rifat. İstanbul: Om Yayınevi, 2001.
- Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı I Giriş-Metin-Faksimile*. Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1994.
- Fink, Bruce. *The Lacanian Subject: Between Language and Jouissance*. Princeton University Press, 1995.
- Fowler, Alastair. *Kinds of Literature: An Introduction to the Theory of Genres and Modes*. Oxford: Oxford University Press, 1982.
- Freud, Sigmund. "Mourning and Melancholia." *The Standard edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud Volume XIV*. Çev., James Strachey, 243-258. London: Hogarth Press, 1953-1974.
- Fuat, Memet. "Atatürk Şiirleri." *Yazko* 14 (1981): 85-90.
- Gellner, Ernest. *Uluslar ve Ulusçuluk*. İstanbul: Hil Yayın, 2008.
- Gerede, M. Faik, haz. *Atatürk ve İnönü için Seçilmiş Şiirler*. Ankara: Zerbamat Yayınevi, 1945.
- Gökşen, Enver Naci. *Behçet Kemal Çağlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1970.
- _____. "Atatürk İçin İlk Şiirler." *Türk Dili* 183 (1966): 207-213.
- Gövsa, İbrahim Alâeddin. *Çanakkale İzleri*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1989.
- Gürbilek, Nurdan. *Vitrinde Yaşamak: 1980'lerin Kültürel İklimi*. İstanbul: Metis Yayınları, 1992.
- Gürfiliz, Şerif Mikâil, haz. *Ata'ya Gözyaşları*. İstanbul: Sakarya Basımevi, 1938.
- Halman, Talat Sait. "Kaside Bolluğu Atatürk Boşluğu." *Milliyet Sanat Dergisi* 157 (1975): 17.
- Irmak, İ. Erkan. *Kayıp Destan'ın İzinde: Kuvâyi Milliye ve Memleketimden İnsan Manzaraları'nda Milliyetçilik, Propaganda ve İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Jusdanis, Gregory. *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür - Milli Edebiyatın İcat Edilişi*. Çev., Tuncay Birkan. İstanbul, Metis Yayınları, 1998.
- Karaosmanloğlu, Yakup Kadri. *Atatürk*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1946.

- Kaya, Serdar, haz. *Şeref Kitabı Cumhuriyetin XV. Yıl Dönümünde Türk Gençliğinin Duygu ve Düşüncesi*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1938. Erişilme Tarihi 2 Eylül 2013. <http://www.derinsular.com/pdf/seref-kitabi.pdf>.
- Kaya, Doğan. *Anonim Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.
- Kayıran, Yücel. *Kritiğin Toprağında: Türk Şiirine Felsefeyle Bakmak: Eleştiri-İnceleme*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Kermode, Frank. "Poetry and History." *Poetry, Narrative, History*. Blackwell: Oxford, 1990.
- Keyman, E. Fuat. "Kemalizm, Modernite, Gelenek: Türkiye'de 'Demokratik Açılım' Olasılığı." *Toplum ve Bilim* 72 (1997): 95.
- Kinross, Lord. *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu*. İstanbul: Altın Kitaplar, 1988.
- Klemperer, Victor. *LTI- Nasyonal Sosyalizmin Dili*. Çev., Tanıl Bora. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Koçak, Cemil. "Siyasi Tarih 1923-1950." *Çağdaş Türkiye, Türkiye Tarihi Cilt 4, 1908-1980*, der., Sina Akşin. İstanbul: Cem Yayınevi, 1990.
- Kongar, Emre. *Devrim Tarihi ve Toplumbilim Açısından Atatürk*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1994.
- Köroğlu, Erol. *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı, 1914-1918: propagandadan milli kimlik inşasına*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- Mango, Andrew. *Atatürk, Modern Türkiye'nin Kurucusu*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2004).
- Mardin, Şerif. "Modern Türk Sosyal Bilimleri Üzerine Bazı Düşünceler." *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*. Haz., S. Bozdoğan, R. Kasaba, 54-70. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2005.
- Mazıcı, Nurşen. "27 Mayıs, Kemalizmin Restorasyonu mu?" *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce – Cilt 2 – Kemalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Miskioğlu, Ahmet. "Altın Destan Yeniden Basılmalı." *Türk Dili Dergisi* 62 Eylül-Ekim 1997.
- Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- Moretti, Franco. *Edebi Teoriye Soyut Modeller: Grafikler, Haritalar, Ağaçlar*. Çev., E. Kılıç, N. İleri, E. Düzel. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006.
- Nayır, Yaşar Nabi. "Çok Şükür." *Varlık* 527 (1 Haziran 1960): 1.
- _____. Der., *Yeni Çağ Türküleri (28 Nisan - 27 Mayıs Şiirleri)*. İstanbul: Varlık Yayınları, 1960.
- Nezihi, Haşim. "Gazi." *Ülkü Halkevleri Mecmuası* 9 C.2 (1933): 162.
- Nişanyan, Sevan. *Yanlış Cumhuriyet*. İstanbul: Everest Yayınları, 2010.

- Oktay, Ahmet. *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı 1923-1950*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1993.
- Ortaç, Yusuf Ziya. *Bizim Yokuş*. İstanbul: Akbaba Yayınları, 1966.
- Oy, Aydın. *Şiir Dünyamızda Atatürk*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1989.
- Ökten, Nazlı. “Ölümsüz Bir Ölüm, Sonsuz Bir Yas: Türkiye’de 10 Kasım.” *Hatırladıklarıyla Unuttuklarıyla: Türkiye’nin Toplumsal Hafızası*. Der. Esra Özyürek. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Özdemir, Hikmet. “Siyasal Tarih (1960 - 1980).” *Çağdaş Türkiye, Türkiye Tarihi Cilt 4, 1908-1980*. Der., Sina Akşin. İstanbul: Cem Yayınevi, 1990.
- Özkazanç, Alev. *Türkiye’de Siyasi İktidar ve Meşruiyet Sorunu: 1980’li Yıllarda Yeni Sağ*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1998.
- Özyürek, Esra. *Modernlik Nostaljisi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: L&M Yayınları, 2003.
- Parla, Taha. *Türkiye’de Siyasal Kültürün Resmî Kaynakları, Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri C.2*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994. .
- Rustow, Dankwark A. “Ataturk as Founder of a State.” *Prof. Dr. Yavuz Abadan’a Armağan*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, 1969.
- Süreya, Cemal. *Günler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.
- Şen, İsmail. *Asi’den Gazi Atatürk’e (1919-1938): Karikatürlerde Mustafa Kemal ve Milli Mücadele*. Ankara: Tanı Kitabevi, 2006.
- Tarcan, Mesut. *Mustafa Kemal’in Türküsesi*. İzmir: İ Yayınları, 1973.
- Tansel, Fevziye A. “Atatürk Hakkında Ozanlarımızın Söylediği Şiirler.” *Bellekten* 167/XLII (1981): 465-494.
- _____. “Atatürk Hakkında Aydın Sınıf Şâirlerimizin Yazdığı Şiirler (1915-38).” *Bellekten* 177/XLV (1981): 292.
- _____. “Mustafa Kemal Hakkında Düşürülen *Tarih*’ler ve Bunların Edebî, Tarihi Değeri.” *Bellekten* 180/ XLV/2 (1981): 513-535.
- _____. “*Atatürk Hakkında Şiirler (1915-1938) Bunların Tarih ve Edebiyat Bakımından Değerlendirilmesi*.” *Bellekten* 204/ LII (1988): 1169-1193.
- _____. *Mehmet Emin Yurdakul’un Eserleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1969.
- Tekiner, Ü. Aylin. *Atatürk Heykelleri: Kült, Estetik, Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- Tevetoğlu, Fethi. *Mehmet Emin Yurdakul*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.

- Tezgör, Hilmi. “*Bin Atlı Akınlarda Çocuklar*”, *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Şiir (1929-2005)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Tibetli, Tahsin. *Atatürkçü Görüşle Gerçekleri Yansıtan Özlü Şiirler*. İstanbul: Er Matbaacılık, 1983.
- Timurtaş, Faruk K. “Atatürk İçin Şiirler.” *Türk Kültürü* 38 (1965): 149-167.
- Tuncor, Ferit Ragıp. *Atatürk ve Kahramanlık Şiirleri*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Basımevi, 1981.
- Tunçay, Mete. *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*. İstanbul: Cem Yayınları, 1989.
- _____. “Siyasal Tarih 1950-1960.” *Türkiye Tarihi, Cilt 4*. Der., Sina Akşim. İstanbul: Cem Yayınevi, 1990.
- Türkiye İşçi Partisi Programı*. İstanbul: Ersa Matbaacılık, 1964.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: devirler, isimler, eserler, terimler - Cilt:6*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1976.
- Uyguner, Muzaffer. “Atatürk İçin Yazılan Şiirler.” *Türk Dili* 194 (1967): 155-158.
- Ülgen, Hikmet. “Genç Nesil Şiirinde Atatürk.” *Yeni Türk Dünyası*, 5 (1953): 197.
- Ünder, Hasan. “Atatürk İmgesinin Siyasal Yaşamdaki Rolü.” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce - Cilt:2 Kemalizm*. Ed., A. İnel. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Vamık, D. Volkan, ve Norman Itzkowitz. *Ölümsüz Atatürk*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2013.
- Weber, Max. *Bürokrasi ve Otorite*. Çev., H. Bahadır Akın. Ankara: Adres Yayınları, 2006.
- Yağcıoğlu, Halim. “Halk Şiirimizde Yaşayan Mustafa Kemal Atatürk.” *Varlık* 881 (1981): 7-9.
- Yurdakul, Mehmet Emin. *Ordunun Destanı*. İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şükerası, 1915.
- Ziss, Avner. “Estetiğin Temel Kategorisi: İmge.” Çev., Y. Şahan. *Yazko Çeviri* 5 (Mart- Nisan 1982): 166-169.
- Zürcher, Eric-Jan. *Moderleşen Türkiye’nin Tarihi*. Çev., Y.S. Gönen. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Çalışmada incelenen antolojiler

Atatürk'e Şiirler. İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, 1943.⁴³⁷

Atatürk Şiirleri – Özel Ek, Cumhuriyet Gazetesi. İstanbul: 1993.⁴³⁸

Alpay, Necdet, haz. *Türk Şiirinde Atatürk*. İstanbul: Hür Yayınları, 1980.

Bahtiyar, Ömür, haz. *Atatürk Şiirleri Antolojisi*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1999.

Bahçeci, Mehmet, haz. *Atatürk İçin Şiirler*. Ankara: Öğretmen Yayınları, 1984.

İncebayraktar, Özbek, haz. *Şiirimizde Atatürk*. Ankara: Koza Yayınları, 2012.

Kaplan, Mehmet ve Necat Birinci, haz. *Atatürk Şiirleri Antolojisi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.

Kapulu, Ahmet, haz. *Atatürk Şiirleri*. Ankara: Koza Yayın Dağıtım, 2002.

Karakan, Hüseyin, haz. *Atatürk: Şiirler, Antoloji*. İstanbul: Şiir Yayınları, 1959.

Necatigil, Behçet, haz. *Atatürk Şiirleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1973.

Reşit, Muzaffer, haz. *Atatürk Şiirleri Antolojisi*. İstanbul: Varlık Yayınevi, 1972.

Timuroğlu, Vecihi, haz. *Atatürk Şiirleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.

⁴³⁷ Seçkiyi hazırlayanın kim olduğu hakkında bir bilgi verilmemiştir.

⁴³⁸ Seçkiyi hazırlayanın kim olduğu hakkında bir bilgi verilmemiştir.